

E-ISSN: 2149-2786

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

**Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Journal of Social Sciences**

15 TEMMUZ VE TÜRKİYE DEMOKRASİSİ ÖZEL SAYISI

July 15 and Democracy of Turkey Special Issue

**CİLT/Volume
15**

**SAYI/No
Özel Sayı**

**YIL/Year
2018**

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

**Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Journal of Social Sciences**

Sahibi / Publisher

(K.Maraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına)
(On Behalf of K.Maraş S. İmam University Social Sciences Institute)

Prof. Dr. Niyazi CAN (Rektör Vekili / Deputy Rector)

Baş Editör / Editor

Prof. Dr. Abdullah SOYSAL

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Abdullah SOYSAL

Doç. Dr. Emin TOROĞLU Dr. Öğr. Üyesi Alimcan BUĞDA
Doç. Dr. Hüseyin AĞIR Dr. Öğr. Üyesi Sadi GEDİK
Dr. Öğr. Üyesi Yemliha COŞKUN Dr. Öğr. Üyesi Cengiz ŞAVKILI

Sekreteryaya / Secretary

Arş. Gör. Yakup Cihat GÜNEŞ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinin ilgi alanlarına giren, çok yönlü olarak tartışma, araştırma ya da uygulamalar sonucunda üretilen bilimsel çalışmaları ve çözümleri içeren “**hakemli**” bir dergidir. Dergimiz ULAKBİM TR DİZİN, SOBİAD ve Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index) tarafından taranmaktadır. Dergimizde yayımlanan makalelerdeki her türlü sorumluluk yazarlara aittir. Dergi yılda iki kez yayımlanır.

İngilizce Düzeltmen / English Redactor
Okt. Şerife KALAYCI

Şekil ve Dizgi Sorumlusu
Okt. Arif GÜRLER

Teknik Koordinatör
Zafer TABAK

Dergi Yazışma Adresi / Correspondence Adress :

Sosyal Bilimler Dergisi
Yayın Kurulu Başkanlığı
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Avşar Yerleşkesi-Kahramanmaraş

	0 344 280 18 46
Tel	0 344 280 18 45
	0 344 280 18 48
Faks	0 344 280 18 40
E-mail	ksusbd@ksu.edu.tr

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

**Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Journal of Social Sciences**

DANIŞMA KURULU* / Advisory Board*

Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN – Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Alev KATRİNLİ – Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Ali AKTAN – Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Ali KAFKASYALI – Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Beril DEDEOĞLU – Galatasaray Üniversitesi
Prof. Dr. Bilgin Ünal İBRET – Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Cihan OKUYUCU – Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU – Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Fatmagül BERKTAY – İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Feride ACAR – Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU – Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. H.Ezber BODUR – K.Maraş S. İmam Üni.
Prof. Dr. Haluk ALKAN – Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Harun ARIKAN – Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. İlker H. ÇARIKÇI – Isparta S.Demirel Üni.
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN – Nevşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Kudret ERSOY – Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet İPÇİOĞLU – N.Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ – A.Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet NARLI – Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI – K.Maraş S. İmam Üni.

Prof. Dr. Muhsin KAR – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN – Y.Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH – Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ORÇAN – Y.Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa PAKSOY – Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Necmettin TOZLU – Bayburt Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK – Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin DEMİR – Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer TORLAK – Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Osman OKKA – Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Saadettin TONBUL – Elazığ Üniversitesi
Prof. Dr. Sıdika KAYA – Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Şahin KAVUNCUBAŞI – Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Şevki ÖZGENER – Nevşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Tahir AKGEMCİ – Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Tayyar ARI – Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup CİVELEK – Hitit Üniversitesi
Prof. Dr. Yılmaz ARI – Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Yılmaz KURT – Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Yücel ACER – Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Zekeriya PAK - K.Maraş S. İmam Üni.

**: İsimler unvan ve alfabetik sıraya göre dizilmiştir.*

**15 TEMMUZ VE TÜRKİYE DEMOKRASİSİ ÖZEL SAYISI HAKEM
LİSTESİ**

Prof. Dr.	Abdullah SOYSAL	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr.	Hüsnü Ezber BODUR	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr.	İbrahim Ethem TAŞ	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr.	Orhan DOĞAN	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr.	Abdulahap AKINCI	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr.	Aydın USTA	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Emin TOROĞLU	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr.	Hasan Güner BERKANT	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr.	Hüseyin ŞİMŞEK	Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr.	Yaşar TÜRK BEN	Hitit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Abdullah AYDIN	Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Ahmet TUNÇ	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Arif Selim EREN	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Aziz BELLİ	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Cenan KUVANCI	Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Erol ÇETİN	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Hasan YAZICI	Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	İsa KALAYCI	Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Mehmet BİÇİCİ	Gaziantep Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Murat SEZİK	Adıyaman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Mustafa GÜNALAN	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Osman AĞIR	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Rahman DAĞ	Adıyaman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Sadi GEDİK	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Tuğba YOLCU	Osm.Korkut Ata Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Yemliha COŞKUN	K. Sütçü İmam Üniversitesi

İÇİNDEKİLER/CONTENTS	
Türkiye’de Askeri Darbeler Karşısında Siyaset Kurumunun Tutumu <i>The Reactions of Politicians For Military Coups in Turkey</i> Osman AĞIR	1-26
Türk Siyasal Hayatında Asker-Sivil İlişkileri, 15 Temmuz ve Dinî Gruplar Meselesi <i>Civil-Military Relations In Turkish Politics, 15th July And The Issue Of Religious Groups</i> Halil PEÇE, İlha BİLİCİ	27-42
Türk Demokrasisi, FETÖ ve 15 Temmuz <i>Turkish Democracy, FETO and July 15</i> Yasemin ÖZDİL	43-62
Türkiye’deki Sivil Toplum Anlayışına 15 Temmuz Darbe Girişimi Üzerinden Bakış <i>Overview Of The Civil Society In Turkey Through Coup Attempt On 15 July</i> Aziz BELLİ, Abdullah AYDIN	63-78
Paralel Devlet Yapılanmasının (PDY) Kamu Kurumlarına Sirayeti ve Bürokratik Vesayet Darbesi <i>Parallel State Structures (PSS) and Public Bureaucratic Guardianship</i> Ahmet TUNÇ, Ali ATILGAN	79-104
Askeri Vesayetten FETÖ Vesayetine: 15 Temmuz Üzerine Genel Bir İnceleme <i>A General Overview On 15 July: From Military Tutelage To FETO Tutelage</i> Abdulvahap AKINCI	105-122
İrade Hürriyeti Bağlamında 15 Temmuz’un Felsefî Tahlili <i>Philosophical Analysis of July 15 in the Context of Freedom of Will</i> Erol ÇETİN	123-134
27 Mayıs 1960 Darbesinin Maraş Yerel Basınındaki Yansımaları <i>Reflections of Maras Local Press of 27 May 1960 Military Coup</i> Cengiz ŞAVKILI	135-174
FETÖ Üzerine Bir Analiz <i>An Analaysis on FETO</i> Hüseyin ÖZTÜRK	175-191

Türkiye’de Askeri Darbeler Karşısında Siyaset Kurumunun Tutumu***Osman AğIR**

Dr.Öğr.Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi,osmanagir@ksu.edu.tr.

Özet

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde 27 Mayıs 1960 darbesiyle başlayan darbeci gelenek, darbe yapanların amaçlarına ulaşmaları ve herhangi bir yaptırımla karşılaşmamaları sonucu, günümüze kadar devam etmiştir. Her seferinde farklı gerekçelere dayandırılan darbelerin çoğunluğunun ortak yanı ABD desteği ile gerçekleştirilmiş olmalarıdır. Sivil siyasi liderlerin çoğunluğu darbe veya darbe girişimlerinin ardından askerlerin gölgesinde ve onların sınırları dahilinde siyaset yaparak askerlere övgüler dizmişlerdir. Her darbeden sonra siviller, gelenin kendisi gibi düşünüp düşünmediği üzerine odaklanarak, darbenin temelden yanlış olduğu gerçeğini görmezden gelmişlerdir. 15 Temmuz 2016’ da gerçekleştirilen darbe teşebbüsünde bu durum tersine dönmüş, Cumhurbaşkanı, siyasi partiler ve toplum kesimlerinin önemli bölümü darbe karşıtı bir tavır sergilemişlerdir. 15 Temmuz kalkışmasında Cumhurbaşkanı’nın kararlı tutumu, halkın darbecilere karşı direniş, darbecilerin cezalandırılmaları ve darbeye karşı sivil siyasetçilerin toplu tavır almalarının Türkiye’deki darbeci geleneği büyük ölçüde ortadan kaldırdığı söylenebilir. Bu çalışma Türkiye’de darbelerin başarısız olması ve darbecilerin cezalandırılarak bir daha darbeye teşebbüs edememelerini sağlamak noktasında 15 Temmuz girişimine kadar siyaset kurumunun üzerine düşen görevi yerine getirmediği denencesine dayalı olarak hazırlanmıştır. Darbeler karşısında siyasi aktörlerin tutumlarını irdeleyen bu çalışmada; darbelerin neden ve sonuçları konusunda ayrıntılı bir bilgi vermekten ziyade askeri darbeler ve darbe girişimleri karşısında siyaset kurumunun tutumunu incelemeye odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Askeri Darbeler, Türkiye, Siyasetçiler, Siyaset Kurumu

* Bu çalışma 12-13 Eylül 2017 tarihinde Yeşilyurt/Malatya’da gerçekleştirilen 3. Uluslararası Yeşilyurt Sempozyumu’nda bildiri olarak sunulmuştur.

The Reactions of Politicians For Military Coups in Turkey**Abstract**

The military coups which started with the coup of May 27, 1960 in the history of the Republic of Turkey continued until the day. The common denominator of the majority of the bases, which are based on different grounds each time, is the US support. The majority of civilian political leaders have praised the soldiers after every coup, so the military coups have become a tradition. After every coup, the civilians have forgotten that the coup is basically wrong and they considered their own interests. In the coup attempt on July 15, 2016, this situation reversed because of president, political parties and community members had an anti-coup attitude. The invitation of the people to the streets with the decisive attitude of the President in the 15th of July, people had responded. This study prepared based on the hypothesis that political institution does not fulfill its duty after military coups. This study aims examines the attitudes of civilian political actors against the military coups in Turkey.

Keywords: Military Coups, Turkey, Politicians, Political Authority

GİRİŞ

Tarihte yaşanan ve insanoğlunun güvenliğini tehdit eden olaylar Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde ikinci sırada bulunan güvenlik ihtiyacının karşılanması amacıyla (Eren, 2016, 7) devletleri ordu kurarak gelirlerinin önemli bir bölümünü bu kuvvetin silahlanması için harcamak zorunda bırakmıştır. Büyük düşünür İbn Haldun Mukaddime isimli eserinde devletin iki temel taşından birisinin dayanağının ordu olduğunu vurgulayarak devlette meydana gelebilecek bozgunluğun bu temel taşların zaafından ileri geleceğini ifade etmiştir (Haldun, 2016, 598). Ordular tarihin her döneminde devletler açısından en önemli ve hayati kurumların başında gelmiştir. Bu açıdan devlet gücünü elinde bulunduran kişiler orduyu diğer kurumlardan ayrı bir yerde konumlandırmışlardır. Ordu mensupları ise ellerinde bulundurdukları silah gücünü, çeşitli gerekçelerle, bazen devlet yönetimini ele geçirmek için kullanabilmişlerdir.

Siyasal iktidarın askerler tarafından zorla ele geçirilmesi anlamına gelen askeri darbeler daha çok demokratik gelişimini tamamlayamamış ve demokratik kültüre sahip olmayan, ekonomisi az gelişmiş ülkelerde meydana gelmektedir. Ülkenin iç dinamikleri askerleri harekete geçirebildiği gibi, başka ülkeler de darbeyi politika aracı olarak kullanabilmektedirler. Ayrıca askeri yönetimlerden

siyasi ve ekonomik çıkar devşirmeye kalkan siviller de askerleri kışkırtmakta ve adeta darbe yapmaya zorlayabilmektedirler.

Türkiye’de demokratik hayata geçilmesi ile birlikte her on yılda bir demokratik hayat askeri darbe sonucu kesintiye uğratılmış, 1960, ve 1980 yıllarında yapılan askeri müdahalelerde ordu iktidarı doğrudan ele geçirmiş, 12 Mart 1971 müdahalesi ve 28 Şubat 1997’ de ise meşru hükümete görevden el çekirmiş ve müdahale ile yeni bir hükümet kurdu muştur. TSK, 27 Nisan 2007’de ise internet aracılığıyla antidemokratik bir bildiri yayımlamıştır. Güçlü bir siyasi iktidarın işbaşında olduğu bir dönemde, 15 Temmuz 2016 da, beklenen bir durum olmamasına karşın, ordu içerisine sızmış ve dışarıdan desteklenen bir grup tarafından askeri darbe teşebbüsü gerçekleştirilmiştir. 250 kişi şehit edilmiş, TBMM bombalanmış ve halk ciddi bir travma yaşamıştır. Askeri vesayetin kırılmış olduğunun varsayıldığı bir ortamda dış kaynaklardan beslenen ordu içerisindeki bir grubun 15 Temmuz 2016’ da yeniden darbe gerçekleştirme teşebbüsünde bulunması halkın karşı duruşunun yanı sıra, iktidarı elinde bulunduran sivil siyasi liderlerin kararlı tutumları sayesinde başarısızlığa uğratılmıştır. Başarılı olması halinde Türkiye’ye bir iç savaşı yaşatabileceği düşünülen bu girişim karşısından siyasi liderlerin kararlı tutumlarının darbeyi önlemede başarılı olması bu çalışmanın hazırlanmasında etkili olmuştur.

Türkiye’de darbelerin meydana gelmesi ile ilgili bazen askerler hainlikle suçlanmakta bazen de darbeye zemin hazırlayan siyasilerin de en az askerler kadar sorumlu oldukları dillendirilmektedir. Sebebi her ne olursa olsun çağdaş demokrasilerde askeri darbeler meşru kabul edilemez. Darbelerin gerçekleşmesinde veya önlenmesinde “gücü elinde bulunduran siyasi liderlerin son derece etkili olabileceği”; ancak 15 Temmuz girişimine kadar darbe veya darbe girişimlerini önlemek için siyasetçilerin yeterli çaba göstermedikleri denencesine dayalı olarak hazırlanan bu çalışmada; darbe kavramı açıklanarak, Türkiye’de meydana gelen askeri darbelerdeki liderlerin tutumları değerlendirilmiştir. Çalışma Türkiye’deki darbeler ve nedenleri konusunda ayrıntılı bilgi verme amacını taşımamakta olup darbeler karşısında liderlerin tutumlarını ele almakla sınırlandırılmıştır.

DARBE KAVRAMI VE DARBELERİN NEDENLERİ

Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü’nde darbe, “bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2017). Askeri kadroların sivil kadrolara müdahalesi olarak adlandırılan darbe (Dilipak, 1991, 11) genellikle ordu tarafından sivil yönetimin devrilmesi olarak

karşımıza çıkmaktadır. Buna literatürde askeri coup d'e'tat (kude ta) denir. Darbeler çeşitli yoğunlukta şiddet ve tehdit içerir. Darbe sonucu siyasi yönetici sınıf devreden çıkarılır. Askerler siyasi yönetimi ya doğrudan devralırlar ya da onların kuklası olacak kişilere verirler. Bir devrimin başlangıcına dönüşmediği sürece darbeler genellikle yeni bir sistem yaratmaktan ziyade sistemi onarmayı amaçlarlar (Yayla, 2015, 365). Ordu, sivil lideri değiştirmek ve yerine doğrudan bir askeri düzen kurmak üzere veya birtakım sivil liderlerin yerine kendisinin dolaylı olarak yönetebileceği başka sivil liderler getirmek üzere iktidara el koyar (Heywood, 2013, 488). Darbelerin insanların ilk ordulara sahip oldukları dönemden itibaren gerçekleştirilmiş olabilecekleri düşünülmektedir.

Darbelerin tarihi M.Ö. 2500 yıllarına kadar götürülmektedir. Tarihte eli silah tutanların kılıçlarını çekerek kralları devirip yerine kendileri arasından bir baş ilan ettikleri çokça yaşanmıştır (Dilipak, 1991,11). Bir ülkede darbe meydana gelmesi her şeyden önce bir kültür meselesidir. Bunun da iki ayağı vardır. Birincisi orduya darbe kültürünün ve darbeci zihniyetin nüfuz etmiş olmasıdır. İkincisi, toplumun siyasal kültüründe darbelere reaksiyon gösterilmesini sağlayacak öğelerin yeterince bulunmamasıdır. Bu tarz bir siyasi kültüre sahip bir ülkede her an darbe olması mümkündür (Yayla, 2015, 366). Bu açıdan değerlendirildiğinde 27 Mayıs 1960 darbesine siyasetçilerin ve halkın darbeyi meşru kabul ederek gerekli tepkiyi vermemiş olması, hatta bazı siyasetçilerin özellikle darbeyi desteklemesi, Türkiye'de darbeci geleneğin yerleşmesinin en önemli nedenlerinden biridir.

Demokrasiyle yönetilmesine karşın demokratik kültürün ve kurumların tam olarak işletilemediği ülkelerde birçok siyasal konuda seçilmiş siyasi iktidarlar belirleyici olamamaktadırlar (Baharçipek ve Tuncel, 2011, 7). Seçilmiş siyasal iktidarların belirleyici ve muktedir olmadıkları durumlarda ise yönetsel zafiyetlerden kaynaklanan boşluklar genellikle askerler tarafından doldurulmaktadır. Askerler istediklerini yaptırabilmek için ya doğrudan idareyi ele almakta, ya da yeni göreve getirdikleri sivil yöneticiler eliyle siyasal konularda belirleyici olabilmektedirler.

Askeri müdahalelerin birçok sebebi olabilir. Başlıcalarını; ulusal çıkar ve ideoloji, etnik saikler, kurumsal saikler ve kişisel ihtiras olarak sıralamak mümkündür (Erdoğan, 2005, 742-743). Darbelerin nedenleri arasında politikacı sınıfın zayıflığı; muhalefetin bazı unsurlarının zaman zaman darbeye destek verebilmesi; askerlerin darbenin meşru olduğunun kabul edileceği kanaatinde olmaları; toplumsal ve bölgesel çatışma ve bölünme tehlikesi; orduda egemen olan ideoloji ile siyasal sistemin temeli olan ideolojinin çatışması; askerlerin imtiyazlı statülerini ve menfaatlerini korumak istemeleri ve uluslararası teşvikler gösterilebilir (Yayla, 2015, 367).

Silahlı kuvvetlerin askeri olmayan görevleri yerine getiriyor olmaları da ordunun siyasi aktör durumuna gelmesini kolaylaştıran nedenlerdendir. Ülke içerisindeki kamu düzeninin sağlanmasında silahlı kuvvetlerin kullanılıyor olması siyasallaşmayı hızlandırır. Türkiye’de askeri müdahalelerin sıkıyönetimler sonrasında vuku bulmuş olması bu tespitleri doğrulamaktadır (Erdoğan, 2005, 741). Heywood (2013, 489) ise askeri darbelerin sıklığı ile ekonomik az gelişmişlik arasında çok açık bir ilişkinin mevcut olduğunu vurgulayarak, askeri darbelerin en önemli nedenlerini ekonomik gerilik; sivil yönetimlerin meşruiyetlerini kaybetmeleri; ordu ve hükümet arasındaki ihtilaf ile darbe lehindeki uluslararası konjonktür olarak belirtmektedir.

TÜRKİYEDE DARBELER VE DARBELER KARŞISINDA SİYASETÇİLERİN TUTUMLARI

Osmanlı’nın son zamanlarında yaşanan II. Mahmut’a kadar yeniçerilerin saraya ve padişaha karşı “kazan kaldırma” gibi giriştikleri siyasi isyanlar, Abdülaziz’in tahttan alınarak öldürülmesi ya da II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki’nin Bab-ı Ali İsyanı, Türkiye’de güçlü bir darbe kültürünün varlığının göstergesi sayılabilir (Birand, 1986, 42).

1950’de iktidar olan Demokrat Partinin 1954 ve 1957 seçimlerini de kazanması, demokrasinin kurumsallaşması yönünde adımlar atıldığı halde, demokratik kurumların yeteri kadar pekişmemesi nedeniyle en başta iktidar-muhalefet ilişkileri bu kurumsallaşmada yetersiz kalmış ve Türk siyasal kültüründe muhalefete olumlu bakılmamıştır. Bu yüzden çok partili dönemden itibaren iktidarın muhalefete olan tahammülsüzlüğü askeri darbeler konusunda önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır (Dursun, 2005: 182-183). Darbelerin çok çeşitli nedenleri bulunmakla birlikte en önemli nedenlerinden birisi de darbeyi gerçekleştirenlerin darbe sonucu siyaset kurumundan veya halktan bir tepkiyle karşılaşmayacaklarına olan inançlarıdır. Türkiye’de 1960 darbesinden başlayarak her on yılda bir gerçekleşen darbelerde de darbeyi gerçekleştirenler siyasetçilerden ve vatandaşlardan önemli bir tepkiyle karşılaşabileceklerini düşünmediklerinden dolayı rahat hareket edebilmişlerdir. 15 Temmuz girişiminde ise bu olgu tersine dönmüştür. Türkiye’de gerçekleştirilmiş darbelere yönelik sivil siyasetin tutumu aşağıda açıklanmıştır.

1960 Darbesine Yönelik Dönemin Siyasi Aktörlerinin Tutumu

1950-1960 arasındaki DP iktidarı dönemi Türk siyasi hayatında sivil otoritenin üstünlüğü ilkesinin hayata geçirildiği bir dönem olmuştur. Bu dönemin sonuna doğru orduda yönetime müdahale etme eğilimleri belirmiştir (Erdem, 2005, 756). Demokrasiye geçişin 1946’da başladığı Türkiye, 1950’de

demokratik ve barışçıl bir biçimde iktidarını değiştirebilmiş, demokrasiye geçişin zorlukları ve acemiliklerine rağmen büyük krizler yaşanmamıştır. 1957'den sonraki aksaklıklar haricinde, iki partili siyasal yapı süregitmiştir. CHP 1957 seçimleriyle iktidara alternatif bir konuma gelmiştir. 1957'den sonra DP'nin otoriter tavrına rağmen bir diktatörlük havası sezilmemiş, geniş çapta toplumsal ve siyasal bunalımlar yaşanmadığı halde bu süreç darbeyle sonuçlanmıştır. Birçok provokasyonel olaydan sonra siyaset dışı aktörler devreye girmiş, TSK içi cuntaların birliğiyle darbe yapılmış, istikrarı sağlamak üzere olan demokrasi yoldan çıkmıştır (Fedayi, 2009: 490-491).

27 Mayıs 1960 günü Türk Silahlı Kuvvetleri, 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde iktidara gelen Demokrat Parti (DP) Hükümetini devirerek yönetime el koymuştur. Ülkenin içinde bulunduğu durumun gittikçe kötüleştiği ve ülkede bir kardeş kavgasının başlamak üzere olduğunu ileri sürerek yönetime el koyan Türk Silahlı Kuvvetleri, darbenin hemen ardından başta Cumhurbaşkanı, Başbakan, Büyük Millet Meclisi Başkanı, Bakanlar olmak üzere DP Milletvekillerini, bütün DP sorumlularını ve aralarında askerlerin ve polislerin de bulunduğu birçok bürokratı tutuklamıştır. (Dikici, 2014, 13). Böylece 1924 Anayasası ile kurulan rejim askerlerin müdahalesi ile son bulmuş, Milli Birlik Komitesi adıyla asker kişilerden oluşan Komite'nin yönetim dönemi başlamıştır (Doğru, 1998, 12). 27 Mayıs 1960 darbesi Türkiye'de darbeler geleneğini başlatmış olması ve darbecileri cesaretlendirmiş olması nedeniyle son derece önemlidir. Başarısızlığa uğratılabilseydi belki de sonraki darbeler yaşanmayacak ve Türkiye'nin kalkınması daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilecekti.

27 Mayısın gerçekleşmesinde kimin etkisi olduğu uzun süre tartışılmış, Demokrat Parti ve sonradan Adalet Partisi çevreleri bu darbenin İnönü'nün eseri olduğunu sürekli olarak öne sürmüşlerdir Celal Bayar ise İnönü'nün darbe üzerindeki rolü hakkında kesin bir yargıda bulunmamıştır. Celal Bayar 23 Mayıs 1960'ta köşkteki görüşmelerinde Menderes'e "müsterih olunuz, ordudan herhangi bir hareket gelmez ve gelmeyecektir, ordu bizimle beraberdir" demiş, Menderes ise bu güvenceleri DP yönetim kurulunda dile getirerek partililerine güvence vermiştir. Dönemin Milli Emniyet Teşkilatı'nda köşke çalışmış, ordu söz konusu olunca adeta sağırlaşmıştır (Arcayürek, 1989, 24-25).

1955' ten itibaren ABD bir yandan hükümeti destekler gibi gözükürken bir yandan da ordu içerisindeki farklı grupları bir araya getirmeye çabalamıştır. 27 Mayıs'ın gerçekleşmesinde önemli rolü bulunan CIA darbeyi farklı düşüncelerdeki küçük guruplara yaptırarak gerektiğinde bunlar arasında çatışma oluşturarak kendi inisiyatifini güçlendirmek istemiştir (Dilipak, 1991,123). Dönemin Demokrat Parti Kayseri Milletvekili Hakkı Kurmel, 27

Mayıs 1960 darbesi ile ilgili 2013 yılında ilk kez konuşmuş ve tarihe ışık tutacak önemli beyanatlar vermiştir. Kurmel, 1954 seçimlerinde Demokrat Parti Kayseri milletvekili seçildiğini, Yassıada’da tutuklu kaldığını, idamla yargılandığını, Atatürk ve Fevzi Paşa'nın orduyu siyasetin dışında tutma gayretlerine rağmen, İnönü'nün TSK'yı siyasetin içine çekmek için gayret gösterdiğini, darbeden önce CHP liderinin TSK'ya ihtilal yapmaları konusunda sürekli haber gönderdiğini, 1957 seçimlerini de DP kazanınca cuntacılarla haber göndererek darbe yapmalarını bizzat İnönü'nün istediğini, Ayrıca Talat Aydemir'in savunmalarında bunu itiraf ettiğini, İnönü'nün kışkırtmalarının yanı sıra bu darbenin gerçekleşmesinde askerlerin maaşlarını düşük bulmalarının da etkili olduğunu, CHP'nin 1950 genel seçimlerinde muhalefete düştüğünü ve muhalif bir parti olmayı hiçbir zaman sindiremediğini, üst üste gelen seçim mağlubiyetlerinin, CHP'yi korkunç bir muhalefet yapmaya yönlendirdiğini vurgulamıştır (www.ekonomi.dunyabulteni.net, 2015).

Mehmet Turgut, “Siyasetten Sahneler” isimli kitabında Demirel'in ağzından Celal Bayar'ın anlattıklarını şöyle nakletmektedir. Bayar “olayların artması üzerine yapmış oldukları toplantıda Genel Kurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'un, eğer beni başbakan yaparsanız olayları önleyebilirim diye bir teklifte bulunduğunu, Menderes ve kendisinin bu teklifi kabul ettiklerini ancak ertesi gün Menderes'in istifadan vazgeçtiğini, eğer Menderes'i dinlemeyip Erdelhun paşanın dediğini yapsaydım belki de 27 Mayıs olmayacaktı dediğini nakletmiştir (Dilipak, 1991, 68-69). Bir cumhurbaşkanının darbeyi önleyebilmek için halkı ve devletin diğer mekanizmalarını harekete geçir(e)mediği için hayıflanmak yerine başbakanı istifa ettiremediğine hayıflanması oldukça düşündürücüdür.

Orgeneral Cemal Gürsel tarafından yeni anayasa yürürlüğe girinceye kadar bütün siyasal faaliyetlerin menedildiği, aksi davranışların şiddetle cezalandırılacağı bildirilmesine karşın, İsmet İnönü 28 Mayıs 1960 günü parti teşkilatlarına bir genelge gönderebilmiştir. Böylece CHP açısından parti faaliyetlerinin yürütüldüğü anlaşılmıştır. Yine İsmet İnönü 1 Haziran günü saat:11.00'da Bahçelievler'deki evinde yabancı gazetecilerin sorularını yanıtlayabilmiştir. Kendisine yöneltilen “ülkede siyasal faaliyetler men edildiğine göre bu toplantıyı nasıl düzenlemektesiniz” sorusuna Başbakanlığın müsaadesi vardır diye cevap vermiştir (Doğru, 1998, 28).

Muhalefet (CHP) Güney Kore ayaklanmasını ve bilhassa da 14 Temmuz Bağdat ihtilalini alabildiğince sömürerek “bizim ordumuz, bizim gençliğimiz de bizdeki zalimleri devirmek için gerekli cesarete elbette sahiptir” gibi sloganlarla orduyu ve gençliği kışkırtmışlardır. Yapılan bu yoğun propaganda kısa sürede meşhur “dokuz subaylar” olayında etkisini göstermiştir. Demokrat Parti

iktidarından hoşnutsuz olan General Faruk Güventürk ve arkadaşlarından oluşan dokuz subay DP iktidarını devirip iktidarı İnönü'ye vermeye azmetmişlerdir. İçlerinden birisi olan Yarbay Samet Kuşçu tarafından olay ihbar edilmiş, askeri mahkemede yargılanan zanlılar delil yokluğundan berat ettirilmiş, ihbarcı ise yalan beyanda bulunmak suçundan hapse mahkum edilmiştir. Berat ettirilen bu subayların çoğu 27 Mayıs darbesini hazırlayan kimselerin başında yer almışlardır (Başgil, 2008, 113).

DP'nin sosyal koalisyonundan kopan bütün unsurlar, CHP ve İnönü'nün tahrikleri adım adım 27 Mayıs'a zemin hazırlamıştır (Kocabaş, 2011,522). ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı'nın (CIA), gizliliğini kaldırdığı 13 milyon belge arasında 27 Mayıs askeri darbe girişimine dair çok önemli bilgilere ulaşılmıştır. 30 Mayıs 1960 tarihli CIA belgesinde Cumhuriyet Halk Partisi'ndeki bazı üst düzey yöneticilerin darbenin sürecini bildikleri; ancak görünüşte eylem ve planlama safhasına katılmadıkları belirtilmiştir (www.yenisafak.com, 2017).

1957 yılında Samet Kuşçu İstanbul ABD konsoloslukuna sığınarak Türkiye'de darbe olacağını söylemiş, ABD yetkilileri ise yüzbaşını İstanbul Emniyet Müdürlüğü yetkililerine teslim etmiştir. Yüzbaşı sorgusunda "dokuz subay olayı"nı anlatmış, darbeyi yapacak dokuz subayın ismini vererek kadronun onuncu kişisi olduğunu ancak ihbar ettiğini belirtmiş, üç yıl sonrada 27 Mayıs gerçekleşmiştir. Kuşçu'nun ihbarı cumhurbaşkanı ve başbakana götürülmüş, ismi geçen bu dokuz subay hakkında işlem başlatılmış yani asker askere verilmiştir. Konunun önemini sadece içişleri bakanı Dr. Namık Gedik anlamış; ancak bir çözüm geliştirememiştir (Arcayürek, 1989, 29-30).

27 Mayıs ihtilalinin temel sebepleri arasında iktidarın arkasındaki halk desteğinden güç alması sonucu ihtiyatsızlık göstererek sanki İngiltere veya İsviçre gibi eski bir demokrasi ülkesinde yaşıyorlarmış gibi kendi güvenliklerini ihmal etmeleri benzerine tarihte az rastlanır kara bir yazgıya mahkum olmasına neden olmuştur. İki seçim yenilgisi alarak demokratik yolla iktidara gelemeyeceği hissine kapılan CHP, zorbalığa başvurmayı kararlaştırmış ve bu yolla amacına ulaşmıştır (Başgil, 2008, 166,171). Her darbede, darbeyi gerçekleştiren kişiler yapmış oldukları hukuksuz eylemlere meşruiyet sağlamak amacıyla çeşitli gerekçeler öne sürmüşlerdir. Çoğu zamanda eylemlerine ciddi halk desteği sağlayabilmişlerdir. Ancak ne siyasi etik ne de ahlaki açıdan seçilmiş bir iktidarın askerler tarafından alaşağı edilerek siyasi liderinin idam edilmesi makul karşılanabilecek bir durum değildir. Bu açıdan öncelikle İsmet İnönü'nün 27 Mayıs karşısındaki tutumu en ağır eleştiriye hak etmektedir. Çünkü İnönü'nün destekleyerek ateşlediği bu fitil kendinden sonraki darbelerin psikolojik altyapısını da oluşturarak Türkiye'de darbeler geleneğinin başlamasına zemin hazırlamıştır.

İktidarda bulunan DP’ de 27 Mayıs darbesinin başarılı olmasından sorumludur; çünkü dokuz subay olayından haberdar olmasına karşın arkasındaki halk desteğine güvenerek halkın algısının bir anda değişebileceği gerçeğini unutarak aşırı özgüven içerisinde davranmış ve ciddi bir önlem almamıştır. Darbe girişiminde bulunacakları iddia edilen kişiler askeri mahkemelere teslim edilmiş ve bu mahkeme de ciddi bir sorgulama yapmadan olayın adeta üzerini örtmüştür. Meclis’te yeterli çoğunluğa sahip olmasına karşın bu suçu sivil bir mahkemenin yetki alanına taşıyamamıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar’da bu darbenin önlenmesi için yeterli çabayı gösterememiştir.

12 Mart 1971 Müdahalesine Yönelik Dönemin Siyasi Aktörlerinin Tutumu

Türkiye’de ikinci darbe, 9 Mart girişiminden sonra, 12 Mart 1971’de yaşanmış, bu tarihte, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri komutanı Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur’un imzasıyla dönemin Cumhurbaşkanı emekli orgeneral Cevdet Sunay’a bir muhtıra verilerek, Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel başbakanlığındaki hükümet istifaya zorlanmıştır. Demirel, muhtıraya direnmeyerek istifa ettiği için "şapkasını alıp gitmek"le suçlanmıştır. Parlamento ve partilerin kapatılmadığı, anayasanın askıya alınmadığı 12 Mart 1971 müdahalesi, emir-komuta zinciri içinde yapılan ilk darbe olmuştur. Yönetimi fiilen üstlenmeyen askerlerin isteği doğrultusunda planlanan teknokratlar hükümeti, CHP’den istifa eden Kocaeli Milletvekili Prof. Dr. Nihat Erim başbakanlığında kurulmuştur (Akın, 2016).

Dönemin Başbakanı Demirel, darbeden bir gün önce Cumhurbaşkanı Sunay’ın darbeden haberdar olduğunu ancak kendisine bir şey söylemediğini, eğer haberdar edilmiş olsaydı tedbir alabileceklerini, darbeye kalkışanları emekli edebileceklerini, Sunay’ın bir dönem daha Cumhurbaşkanı kalabilme karşılığında sessiz kaldığını ifade etmiştir (Arcayürek, 1989, 133-134)

Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, 12 Mart sabahı MİT müsteşarının kendisini arayarak saat 13.00’da muhtıranın radyodan okunacağını, Cumhurbaşkanı Süleyman bey sağlık sorunlarını öne sürüp istifa etse iyi olur dediğini belirtmiştir. Duruma sinirlenen Demirel, doğrudan cumhurbaşkanı ile görüşerek gerekenin yapılmasını önerdiğinde “çok geç Süleyman bey beni de devreden çıkardılar” diye cevap aldığı, yine Demirel tarafından belirtilmiştir. Demirel; Cumhurbaşkanı’nın istifa bile etmeden köşkteki görevine devam etmiş olmasını yadırgadığını da ifade etmiştir. Ara rejimden sonra 1973 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde tikanıklık yaşanmış ve Sunay askerlerin görev

süresinin uzatılmasını kabul etmiştir. Ancak Meclis'te bir oyla seçilememiştir (Arcayürek, 1989, 165-166)

Demirel 1971 muhtırasını önceden haber alan MİT ve Cumhurbaşkanı'nın haber vermesi halinde komutanları emekliye sevk ederek durumu kontrol altına alabileceklerini ancak hiçbir şeyin kendilerine bildirilmediğini ifade etmiştir (Arcayürek, 1989, 171). Cumhurbaşkanı'nın asker kökenli olmasından mı, yoksa kendi kişisel beklentisi dolayısıyla mı darbeyi önlemek için çaba sarfetmediği tartışmalıdır. Ancak askeri müdahale olmasına karşın Cumhurbaşkanı'nın istifa dahi etmeyerek görevinin başında kalması ve askerler tarafından bir sonraki seçimlerde Cumhurbaşkanı aday olarak gösterilmiş olması 1971 müdahalesini önceden bilmesine karşın herhangi bir girişimde bulunmadığını göstermektedir. Bu darbe esnasında Başbakan olan Süleyman Demirel ise ciddi bir tepki vermeyerek kendi deyimıyla şapkasını alarak gitmiştir.

Muhtıraya desteğini açık bir şekilde belirten ilk kişilerden biri TİP lideri Behice Boran'dır. Boran, Adalet Partisi iktidarının sivil faşizme geçtiğini savunarak hükümetin anayasaya aykırı faaliyetlerin içine girdiğini iddia etmiştir. DİSK muhtıraya destek verdiğini, sol görüşlü hareket liderlerinden Mucip Ataklı, askerin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirerek "hukuki bir ihtilal" yaptığını açıklamıştır. Sol Kemalist dernekler ortak bir bildiri yayımlayarak muhtıraya destek verdiklerini ilan etmişlerdir. Muhtıra Meclis bünyesinde okunduktan sonra ilk tepki Senato Başkanı olan Tekin Arıburnu'ndan gelmiştir. Muhtıranın muhatabı olan Adalet Partililer sessiz bir şekilde olanı veya olacağı seyrederken, CHP'liler okunan metni Meclis bünyesinde alkışlayarak karşılamışlardır. (www.darbeler.com). İktidar partisi mensuplarının kendilerine yönelik darbeye hiçbir tepki vermemeleri, muhalefetin ise darbeyi alkışlaması bugünün şartları ile ele alındığında gerçekten düşündürücüdür. Dikkat çeken bir diğer husus ise Türkiye'de kendini sol olarak tanımlayan siyasi hareketlerin darbeyi desteklemiş olmalarıdır. Sadece bu darbe karşısında sol siyasetin tutumu bile İdris Küçükömer'in "Türkiye'de aslında sağ soldur, sol da sağdır" savını doğrular niteliktedir.

12 Eylül 1980 Darbesine Yönelik Dönemin Siyasi Aktörlerinin Tutumu

12 Eylül öncesi Türkiye'nin politik, ekonomik ve sosyal manzarası oldukça problemlidir. 1974 tarihinde Anti-Amerikan Ecevit-Erbakan koalisyonunun Kıbrıs'a asker çıkarması, barış temin edildikten sonra da askerleri geri çekmemesi milletlerarası reaksiyona sebep olmuş ve Türkiye'ye ağır ekonomik ambargo başlatılmıştır. Türk Lirasının değeri çok düşmüş, enflasyon % 100'ü geçmiş, pek çok zaruri ihtiyaç maddesi bulunamaz olmuştur. Öte yandan ülkede ideolojik kamplaşmalar oluşmuş, sağ-sol çatışmaları

başlamıştır. Sıkıyönetim ilan edildiye de güvenlik sağlanamamıştır. Koalisyonlarla idare edilen ülkede, parlamentoda temsil edilen, merkez sağ, merkez sol, nasyonalist ve İslamist olmak üzere 4 parti politik hayatta söz sahibi olmuştur. Tam bu sırada siyasî bir kriz doğmuş, görev süresi biten cumhurbaşkanının yerine yenisi seçilememiştir. Seçim turları aylarca sürmüş; ancak Meclis’teki partiler anlaşamamışlardır. Bütün bunlar, 12 Eylül 1980 sabahı saat 03.00’de bir askerî darbe ile neticelenmiştir (Ekinci, 2016).

12 Eylül 1980 Cuma günü saat 03.59’da TRT’ de okunan bildiriyle ordu yönetime el koymuş, gerekçeleri ise bildiriye; rejimin tehdit altında olduğu, siyaset kurumunun çözüm üretmediği, devlet organlarının işleyemez duruma geldiği, kamu düzeninin bozulduğu, eğitim kurumlarının irtica yuvası haline dönüştüğü olarak kamuoyuna duyurulmuştur. Parlamento ve Hükümet feshedilmiş, Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmış, bütün yurtta sıkıyönetim ilan edilmiş, yurt dışına çıkışlar yasaklanmış, ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuş, partiler kapatılarak liderleri tutuklanmıştır (Hürriyet Gazetesi, 2015).

Darbenin gece 03.00’te ilanından sonra aynı günün sabahında Süleyman Demirel, Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan’a Genelkurmay Başkanı Evren tarafından birer tebliğ gönderilerek, milletvekilliklerinin düştüğü, subayın ikazlarına uymaları gerektiği, uymazlarsa zor kullanılabileceği ifade edilerek gitmeleri gereken adresler belirtilmiştir. Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel için Hamzaköy Gelibolu adresi belirtilirken, Necmettin Erbakan’a ise Uzunada İzmir adres olarak gösterilmiştir. Ecevit ve Demirel eşleriyle birlikte aynı uçakla Hamzaköy’e götürülmüş yaklaşık bir ay boyunca, 11 Ekim 1980’e kadar burada kalmışlardır. Necmettin Erbakan ise aynı gün uçakla Uzunada’ya götürülmüştür. Alparslan Türkeş evinde bulunamadığı için Milli Güvenlik Konseyi, 13 Eylül’de bir bildiri ile teslim olmaması halinde suçlu duruma düşeceğini belirtmiş ve bunun üzerine Türkeş 14 Eylül’de Ankara Merkez Komutanlığı’na teslim olmuş ve Uzunada’ya gönderilmiştir (Arcayürek, 1989, 197).

12 Eylül öncesi ülkenin içerisinde bulunduğu kaotik ortamda bir çok milletvekili ve bazı bakanlar ordu komutanlarını ziyaret ederek “içinde bulunduğumuz durumu ancak siz düzeltebilirsiniz” demişlerdir (Birand, 1984, 245). Bu durum siyaset üretme makamında bulunanların demokrasiyi içselleştiremediklerini ortaya koymaktadır. Esas görevi toplumun sorunlarına çözüm üretmek olan siyasi makamlarda bulunanlar, olumsuz bir durumla karşılaştıklarında ordudan yardım isteyerek aslında kendi varlıklarını sorgulanır hale getirmişlerdir.

12 Eylül askerî darbesinin olduğu gece, ABD Güvenlik Konseyi'nin Türkiye masası şefi, ABD Başkanı Carter'a "Damdaki Kemancı" filmini izlerken, "Senin çocuklar işi bitirdi" demiştir (Ekinci, 2016). Önceki iki darbede de ABD etkisi bulunmasına karşın 12 Eylül darbesiyle ilgili ABD li yetkilinin kullanmış olduğu bu ifade Türkiye'deki darbelerdeki ABD etkisinin ilanı olmuştur.

28 Şubat 1997 Müdahalesine Yönelik Dönemin Siyasi Aktörlerinin Tutumu

1996 yılında Refah Partisinin koalisyon hükümetinin ortağı olmasına askerler başlangıçtan itibaren laiklik ve demokrasi konusundaki kuşkuları nedeniyle sıcak yaklaşmamışlardır (Heper, 2011,286). Bu dönemde askerler imam hatiplerden fazla mezun verilmesi, Kur'an kurslarına devam eden öğrenci sayısının artması, kamu görevlerine dini hassasiyetleri olanların atanması, Genel Kurmay Başkanlığı'nın Başbakanlıktan alınarak Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanılmak istenmesinden rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir (Heper, 2011,287). Sivil siyaset kurumunun karar verebilme yetkisinde bulunan bu konularda askerlerin açıktan görüş bildirmelerine yönelik olarak siyaset kurumu toplu bir tavır alamamıştır.

Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) 28 Şubat 1997 tarihli toplantısında, ülkeyi yöneten sivil siyasetçilerin demokratik cumhuriyetin karşı karşıya olduğu sorunları göz ardı ederek amaçları doğrultusunda dini kullanırlarsa Cumhuriyetin temelinden sarsılacağını ifade etmişlerdir. Kritik noktanın aşılması halinde ordunun meseleyi tek taraflı olarak ele alacağını bildirmişlerdir. Tansu Çiller'in demokrasi için nöbet tuttuklarını söylemesine karşılık askerler bunun sadece sözde kaldığını belirtmişlerdir. Erbakan ise Çiller'e göre daha yumuşak konuşarak kurulun önerilerinin daha genel ifadelerle dile getirilmesini, aksi halde bunları partililerine açıklamakta güçlük çekeceklerini söylemiş, Demirel ise önerileri RP için daha kabul edilebilir hale getirmeye çalışmıştır. Toplantı MGK'nın hükümete 18 önerisiyle sona ermiştir (Heper, 2011, 293).

Şubat ayının başında dönemin ANAP genel başkanı Mesut Yılmaz Türkiye kaosa gidiyor, güçbirliği yapmaya hazırız derken, Cindoruk RP düzeni silahla değiştirmek istiyor şeklinde beyanat vermiştir (<http://www.haber7.com>). Dönemin muhalefet partilerinin siyaset üretmek yerine askere çeşitli yollardan mesaj gönderdikleri bu müdahale de de kendini göstermiştir.

27 Mayıs ve 12 Eylül darbelerinin aksine, askerler 28 Şubat'ta yönetime bizzat el koymamış, medya üzerinden hükümete karşı bir mücadeleye girişmişlerdir. Askerlerin hükümeti görevden zorla almaması da 28 Şubat'ın

"post-modern darbe" olarak anılmasına yol açmıştır (www.yenisafak.com). 28 Şubat müdahalesiyle askerler psikolojik harekâtla bir yandan hükümeti yıpratırken öte yandan aynı hükümete istediklerini yaptırmaya çalışmışlardır. Ülkeyi 12 Mart'ta olduğu gibi seçtikleri siyasetçilerle değil, iktidardaki siyasetçileri baskı altına alarak yönetmeye çabalamışlardır. Dönemin başbakanı Erbakan'a baskı kurularak 18 maddelik karar metni önce MGK'da sonra Bakanlar Kurulu'nda imzalatılmıştır. Çevik Bir'in balans ayarı yaptık demesinin bir nedeni de budur (Tezkan, 2012).

27 Nisan 2007 Muhtırası

2007 cumhurbaşkanlığı seçim süreci ülkede istikrar sürecini ve siyasi atmosferi yerle bir etmiş, siyasi partiler başta olmak üzere STK ve basın seçim sürecini hükümeti tasfiye programına çevirmiştir. Mitinglerde “ordu göreve” pankartları açılmıştır (Sarp, 2013). 27 Nisan 2007 gecesi Genelkurmay Başkanlığı'nın internet sitesinde yayımlanan bir metinde, Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde "laikliğin tartışılması"nın bir sorun olduğu ifade edilerek Türk Silahlı Kuvvetlerinin yaşanan tartışmalarda taraf olduğu, laikliğin kesin savunucusu olduğu; ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yapılmakta olan tartışmaların ve olumsuz yöndeki yorumların kesin olarak karşısında olduğu belirtilerek gerektiğinde TSK'nın tavrını ortaya koyacağı vurgulanmıştır (Altun, 2015). Dönemin Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın bizzat yazdığını ifade ettiği bu bildirin basın açıklaması mı yoksa muhtıra mı olduğunun tartışılmasına karşın sonuçları itibarıyla Cumhurbaşkanlığı seçimine darbe tehdidiyle doğrudan bir müdahale niteliğini taşıdığı anlaşılmaktadır. Bildiride, Cumhurbaşkanlığı makamına “laikliğe sözde değil özde bağlı” birinin seçilmesinin zaruri olduğu özellikle belirtilmiştir (Petek, 2014).

Cumhuriyet Halk Partisi, 27 Nisan Bildirisini ‘muhtıra’ olarak değerlendirerek, hükümetin bunun gereğini derhal yerine getirmesi gerektiğini ifade etmiştir. Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen, “Genelkurmay'ın tespitleri bizim tespitlerimizden farklı değildir, altına imzamızı atarız” demiştir. 28 Nisan günü Hükümet sözcüsü Cemil Çiçek okuduğu basın bildirisinde; kendilerini seçen milletin iradesine sahip çıkılarak, kimsenin Anayasa ve kanunlardan almadığı bir yetkiyi kullanamayacağını, başbakana bağlı bir kurum olan Genelkurmay Başkanlığı'nın herhangi bir konuda hükümete karşı bir ifade kullanmasının demokratik hukuk devletinde düşünülemeyeceğini, Genelkurmay Başkanı'nın görev ve yetkilerinden dolayı başbakana karşı sorumlu olduğunu vurgulamıştır (Petek, 2014). Bu hamleyle hükümet etmekle iktidar olmanın aynı anlama gelebileceği gösterilmiştir (Altun, 2015). Hükümetin bu basın

açıklaması, Türkiye'deki askeri müdahaleler karşısında siyaset kurumunun ilk güçlü karşı duruşu olarak tarihe geçmiştir. İktidardaki partinin TSK'nın bu bildirisine karşı takınmış olduğu kararlı tutum dolayısıyla TSK sonraki gelişmelere çok fazla müdahil ol(a)mamıştır.

Tamamen sivil siyaset kurumunun görev alanındaki bir konu olan Cumhurbaşkanlığı seçim sürecine askerlerin müdahil olarak yorum yapması demokratik bir ülkede olağan sayılabilecek bir yaklaşım değildir. Ancak kendisinden önceki askeri müdahalelerde olduğu gibi 27 Nisan muhtırasında da bazı siyasetçiler askerleri adeta müdahaleye davet etmişlerdir. Basın bildirisini olarak TSK'nın internet sitesine konulan metinde belirtilen ifadeleri desteklediklerini belirten siyasetçi, STK temsilcisi ve bazı köşe yazarlarının antidemokratik tavırları dönemin gazetelerinde yerini almıştır. Bu söylemler bugün olduğu gibi bundan sonra da Türkiye'nin demokrasi tarihinde ilgilileri tarafından utanç anları olarak hatırlanacaktır.

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimine Yönelik Dönemin Siyasi Aktörlerinin Tutumu

15 Temmuz 2016 günü akşamı saat 22.00 sıralarında Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) içerisindeki bir grup asker tarafından İstanbul ilinde Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet Köprüleri geçişe kapatılmış, İstanbul ve Ankara illerinde savaş uçakları alçaktan uçuş yapmaya başlamış, Ankara ilinde bulunan Genelkurmay Başkanlığı Karargah binası çevresinde silah sesleri duyulmuş, İstanbul Atatürk Havalimanı'na tanklarla askerler gelmiş, saat: 22:10 sıralarında Türkiye genelinde birçok kamu binası önünde asker ve polis karşı karşıya gelmiş, Ankara'da MİT binası ve Genelkurmay Başkanlığı Karargahına helikopterden ateş açılmış, saat: 23.10 sıralarında Başbakan Binali Yıldırım olayları "kalkışma" olarak niteleyen bir açıklama yapmış, saat 23.50 sıralarında TRT merkezi başta olmak üzere Ankara'nın dört bir yanından güçlü patlama sesleri gelmeye başlamış, darbe girişimine tepki gösteren vatandaşlar sokaklara dökülmeye başlamış, 16 Temmuz 2016 günü saat 00.15 sıralarında darbe girişiminde bulunan asker kişiler TRT binasını basarak bir spikere açıklama okutturmuşlardır. Saat 00.37 sıralarında Cumhurbaşkanı FaceTime üzerinden CNN Türk kanalına demeç vererek "silahlı güçler içerisindeki küçük bir azınlık" tarafından darbeye kalkışıldığını, vatandaşların hükümete destek için sokağa çıkmalarını istediğini bildirmiştir. F-16'lar ve askeri helikopterler tarafından TBMM binası bombalanmış, saat: 04.07 sıralarında Cumhurbaşkanı Atatürk Havalimanı'nda kendisini karşılayan kalabalığa bir konuşma yaparak

meyadana gelen olayın bir vatana ihanet hareketi olduğunu, bunu gerçekleştirenlerin çok ağır bedeller ödeyeceklerini söylemiştir. Sabah saat: 06.42 sıralarında Boğaz Köprüsü'ndeki askerler teslim olmuştur. Saat: 11.01 sıralarında Genelkurmay Başkanı Vekili Orgeneral Ümit Dündar "Cumhurbaşkanımız, Başbakanımız, Bakanlarımız ve TBMM, TSK ile tam bir dayanışma içinde demokrasinin ve hukukun yanında yer alarak bu darbe girişimini önlemiştir" şeklinde açıklama yapmıştır (Akbulut, 2016). Cumhurbaşkanı başta olmak üzere devlet yetkililerinin cesur ve kararlı tutumları ile vatandaşların duyarlılıkları sayesinde bu girişim başarısızlıkla sonuçlandırılmıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli Başbakan Binali Yıldırım'ı arayarak askeri kalkışmanın kabul edilmeyeceğini ifade etmiştir. Bahçeli kamuoyuna yaptığı yazılı açıklamada “Demokrasiyi askıya alma, millet iradesini yok sayma teşebbüsünün ülkemize yapılacak büyük bir hata olacağı açık ve meydandadır” demiştir. Cumhuriyet Halk Partisi lideri Kemal Kılıçdaroğlu Twitter hesabı üzerinden bir açıklama yayınlarken “Bu ülke darbelerden çok çekmiştir. Aynı sıkıntıların yeniden yaşanmasını istemiyoruz. Cumhuriyet'e ve demokrasimize sahip çıkıyor, inancımızı eksiksiz bir şekilde koruyoruz” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Halkların Demokrasi Partisi eş genel başkanları Figen Yüksekdağ ve Selahattin Demirtaş da yazılı olarak “HDP'nin her koşulda ve ilkesel olarak her tür darbeye karşı olduğunu, demokratik siyasete sahip çıkmak dışında bir yol bulunmadığını vurgulamışlardır (<http://www.dw.com>, 2016).

15 Temmuz'da darbe girişiminde bulunan FETÖ'cüler tıpkı 12 Eylül 1980'de olduğu gibi, 28 Şubat 1997'de olduğu gibi, asıl olarak kabul edilmeyen çoğunluğun sessiz kalacağını öngörmüşlerdir. Tüm kabullerini ve varsayımlarını ters yüz eden toplumsal tepki, bu ülkede artık millete rağmen, milletin iradesine karşı bir girişimin yapılamayacağını göstermiştir. 15 Temmuz sonrasında yapılan birçok saha araştırmasında ise, halkın darbecilere karşı tepkisinin gerekçelerinin başında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı korumak ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın halka yönelik çağrısının geldiği anlaşılmıştır (Dama, 2017). Bu da göstermektedir ki siyasi liderlerin darbe gerçekleştirilirken halka yön vermeleri darbenin önlenmesinde son derece etkili olmaktadır.

Her 10 yılda bir TSK'daki darbeci anlayışa sahip olanların yeniden ortaya çıkarak gerek kişisel saiklerle, gerekse de dış kaynaklı olarak Türkiye'ye dayattıkları darbeler karşısında Cumhuriyet tarihinde ilk olarak 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsüne karşı başta Cumhurbaşkanı olmak üzere, tüm siyasi partiler, hükümet, emniyet güçleri, vatansever askerler, sivil toplum kuruluşları ve tabii ki en önemlisi halkın büyük bir bölümü, darbecilerin her türlü ağır

silahlarına karşı koyarak darbeyi engellemişlerdir. Mücadeleler esnasında 250 şehit verilmiş, çok sayıda kişi ise gazi olmuştur. Cami minarelerinden okunan salalar toplumda büyük bir duygu seli oluşturmuştur. Bu Cumhuriyet tarihinde askeri darbeler karşısında halkın ilk ciddi karşı duruşu, demokrasisine sahip çıkışı olup, küresel güçlere ve ordu içerisindeki işbirlikçilerine karşı kazanılmış önemli bir zafer olarak tarihteki yerini almıştır. 15 Temmuz'da verilen mücadele Türkiye'nin demokratikleşme sürecindeki mihenk taşlarından birisi olacaktır. Millet bir bütün halinde geleceğine yönelik bu kalkışmayı engellemiştir. 15 Temmuz'da bundan sonra darbe yapmayı düşüneceklerin bir daha düşünmelerini gerektirecek önemli olaylar yaşanmıştır.

TÜRKİYE'DE ASKERİ DARBELER KARŞISINDA SİYASET KURUMUNUN TUTUMUNA YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME

Türkiye tarihinin son yüzyılında “askersiz siyaseti” düşünmek gerçekçi bir bakış açısı olmayacaktır. Türk siyasetinde asker etkisi cumhuriyetle birlikte daha belirgin hale gelmiştir. Sadece askeri müdahale veya darbeler esnasında değil olağan sayılan dönemlerde bile askeri vesayet Türkiye'nin baş gerçeği olmuştur. Siyasette asker etkisi sadece Türkiye'ye özgü bir durum olmayıp siyaset bilimi literatüründe daha çok Latin Amerika ve bir kısım az gelişmiş üçüncü dünya ülkelerine has bir özellik olarak görülmektedir (Erdoğan, 2005, 739). Her darbe Türkiye'yi ekonomik planda kurtarmayı, barışı ve özgürlüğü vaat etmiş ama her seferinde işler sarpa sarmıştır. Suç daima başkasına yüklenmeye çalışılmış, siviller ekonominin kötüleşmesinden askeri müdahaleleri sorumlu tutmuşlardır. Askerleri sorgularken, onlara alkış dağıtan ve onlarla işbirliği yapan sivilleri de unutmamak gerekir. Sivil siyasi liderler her darbenin ardından askerlerin gölgesinde ve onların hedef gösterdikleri çizgide görevler üstlenip askerlere övgüler dizmişlerdir. Üniversiteler anayasa yapan askerlere hukuk doktorası vermiş, her darbeden sonra sivillerin gelenin ideolojik yapısına göre tavır belirledikleri görülmüştür. Onların esas amacı kaptan köşkünü ele geçirip bu gemiyi kendi limanlarına yaklaştırmak, kendi çıkarlarını korumak olmuştur. Yine halkın büyük bölümü çeşitli gerekçelerle darbecileri alkışlamıştır (Dilipak, 1991, 266-268).

Literatürde askeri darbelerin birçok nedeni sayılmakla birlikte Türkiye'deki darbelerin genellikle; ordunun kendisini devletin kurucu unsuru olarak kabul etmesi, siyaset kurumunun zayıflığı, muhalefetin bazı unsurların zaman zaman darbeye destek verebilmesi, ilk darbe olan 27 Mayıs'ın başarılı olmasından sonra askerlerin darbenin toplumdaki kabul göreceği ve toplum tarafından meşru kabul edileceği kanısına varmaları, toplumun kültürel değerlerinin zaman zaman askerler tarafından rejime tehdit olarak algılanması, askerlerin

toplumdaki ayrıcalıklarının sürdürmek istemeleri, iç güvenlikle ilgili görevlerde askerlerden aşırı düzeyde faydalanılması, iç politikaya ilişkin konularda askerler ile hükümet arasındaki ihtilaf ve artık belirgin hale gelmiş olan ABD başta olmak üzere bazı dış ülkelerin desteklerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Türkiye’de gerçekleşmiş olan darbelerde bilinçli olarak çıkarılan toplumsal olaylar ve “irtica yaygınlaşıyor” söylemleri darbeleri meşru gösterebilmek için sıklıkla kullanılmıştır. Bir kurumun ülkedeki diğer kurumlara üstünlük iddiası, kurum personelinin diğer kamu çalışanlarına oranla kendilerini daha değerli görmeleri devlette zafiyet doğurmaktadır. Türkiye’deki durum devletin kuruluşunda başat rol oynayan askerlerin hiçbir zaman ülke sorunlarını diğer kurumlarla işbirliği içerisinde çözümlene anlayışına sahip olmayıp, sistemsal bir tıkanma gördüklerinde ya doğrudan siyasi makamları ele geçirme; ya da uygun gördükleri kişileri zorla istedikleri siyasi makamlara yerleştirme şeklinde bir döngü biçiminde gelişmiştir. Gerçek demokrasilerde ise hiçbir kurumun kendisini siyasi otoritenin üzerinde görmesine müsaade edilemez. Çünkü demokrasiler sorunlara etkin çözüm noktasında siyaset kurumuna ve kamu bürokrasisine, olağanüstü yönetim usulleri gibi, çeşitli olanaklar sunabilmektedir.

Türkiye coğrafi konumu itibarıyla iki kıta arasında geçiş noktasında bulunması, kadim Orta Doğu’nun kalbinde ve siyasal anlamda kargaşaların bulunduğu bir coğrafyada yer alması (Tunç, 2017, 135), Orta Asya, Kafkasya ve Orta Doğu’daki doğal enerji kaynaklarının kesiştiği noktada bulunması (Coşkun, 2015, 11), dünya siyasetinde ve güç dengesinde oldukça önemli bir yere sahip olması ve kadim bir medeniyetin temsilcisi olmasından kaynaklanan potansiyel gücü nedeniyle dünya siyasetinde etkinliğini devam ettirmekte olup büyük devletlerin odak noktasındadır. Dünya siyasetinde söz sahibi olan büyük ülkeler Türkiye’yi kontrol altında bulundurmaya özel çaba harcamaktadırlar. Bu amaçla da darbeye dahil olmak üzere siyasi ve ekonomik çeşitli araçlardan yararlanmışlardır. Özellikle ABD, Türkiye’nin kontrolünü sağlamak için asker içerisindeki çeşitli kesimleri (kimi zaman milliyetçi, kimi zaman Atatürkçü) kullanarak darbeleri desteklemiştir. Son olarak 15 Temmuz darbe girişimi ABD tarafından desteklenen bir örgütün güdümündeki askerler tarafından gerçekleştirilmiştir.

İktidar kavramının ortaya çıktığından beri en çok tartışılan konu meşruiyet sorunudur. Her iktidar kendisine meşruiyet arama çabasına girmiş, onu temellendirecek noktalar aramıştır. Çünkü meşru bir zemine oturmamış iktidarın yönetimi elinde tutması mümkün değildir (Aydın ve Belli, 2014, 87). Askerler de her darbe sonrası ele geçirdikleri iktidara meşru bir zemin oluşturmak amacıyla çeşitli gerekçeler öne sürmüşlerdir. Darbeleri haklı

göstermek veya siyasetçilerin eksikliklerini vurgulamak üzere çeşitli gerekçeler bulunabilir. Ancak bu gerekçelerden hiçbirini kabul etmek mümkün değildir; çünkü demokratik bir sistem kendi sorunlarını kendi sınırları içerisinde çözebilecek unsurları barındırmaktadır. Örneğin kamu düzeni ciddi şekilde bozulduğunda olağanüstü hal ilan edilerek yürütme organının ve güvenlik kuvvetlerinin yetkisi artırılabilirken, sorunların çözümünü darbeye aramak makul bir gerekçe değildir. Her ülke meşru sınırlar dahilinde güvenliğini sağlayabilmek amacıyla silahlı kuvvet barındırmaktadır.

Türkiye’de darbeleri önceden haber alabilmesi gereken MİT, darbeleri ilgili mercilere önceden bildirme konusunda başarı sağlayamamıştır. MİT yöneticilerinin ve personelinin önemli bir bölümünün yakın zamana kadar askerlerden oluştuğu bilinmektedir. Süreç içerisinde siyasi iktidarların MİT’i bu yapısından kurtararak hukuken olduğu kadar fiiliyatta da tamamen Başbakanlığı bağlı bir teşkilat haline getirememeleri nedeniyle kendisinden beklenen başarıyı gösterememiştir.

Arcayürek (1989, 87), Genel Kurmay Başkanlığı’nın dilediği zaman MİT’ten istediği bilgileri alabildiğini, MİT’in iç gelişmelerle ilgili raporları doğrudan Genel Kurmaya verdiğini ve sistemin yasal olmayan bir şekilde böyle işletildiğini, Demirel’in de MİT’in kendisini darbelerle ilgili hiçbir zaman bilgilendirmediğinden yakındığını belirtmiştir.

Ulusal ve yerel düzeyde kalkınma ancak ve ancak demokratik kuralların işletilmesiyle mümkün olabilmektedir (Belli ve Aydın, 2012, 146). Demokratik kuralların sağlıklı işleyebilmesi bazı gereksinimlere ihtiyaç duyar. Başgil (2008, 165), aşırılığa kaçmayan ılımlı bir hükümet, sorumluluk sahibi iyi niyetli bir muhalefet, yüksek ahlaka sahip halka kılavuzluk edebilen aydınlar ve maddi çıkarları karşısında özgürlüğünü koruyan dürüst bir basın olsaydı 27 Mayısın gerçekleşmeyeceğini vurgulamaktadır. Bu tespitler aslında Türkiye’deki tüm darbeler için geçerlidir. Kendi çıkarlarını toplum çıkarlarının önüne koyan aydınlar, basın ve iktidarı ele geçirmek için her şeyi mübah gören siyasi anlayış, Türkiye’de darbelerin yaşanmasına zemin hazırlamış ve ülkenin siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişimini geciktirmiştir.

Türkiye’de 1946 yılında demokratik hayata geçilip, 1950 yılında iktidarın sorunsuz bir şekilde el değiştirmesine karşın, devletin yaşamın her alanında var olması sonucu sivil toplum kuruluşlarının gelişmemesi (Tuncel ve Bakan, 2013, 5354) darbeleri toplumun rahatlıkla kabullenmelerine ve meşru kabul etmelerine zemin hazırlamıştır.

27 Mayıs darbesinde iktidarda bulunan DP ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar aşırı özgüven içerisinde davranarak dokuz subay olayını yeteri kadar önemsememiş, olayın soruşturmasını askeri mahkemelere bırakacak kadar meseleye ciddiyetsiz yaklaşmışlardır. Bu darbenin gerçekleştirilebilmesindeki ikinci en büyük sorumlu ise kuşkusuz demokratik yolla iktidara gelemeyeceği kanısında olan İsmet İnönü’nün sıklıkla darbeyi destekler yönde açıklamalar yaparak adeta askerleri teşvik edici tavrı gösterilebilir. Dolayısıyla 27 Mayıs darbesi öncesi ve sonrası ne siyaset kurumu ne de STK’lar demokrasiye sahip çıkma kararlılığını göstermemiştir. Siyasi liderlerin veya siyasetçilerin öncülük yap(a)mamaları sonucu ise darbe sonrasında halk tepki göstermemiş darbe kendiliğinden meşruiyet kazanmıştır.

12 Mart muhtırasının gerçekleşmesinde de siyaset kurumunun sorumluluğu bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı net bir tavır sergilememiş, Başbakan olan Süleyman Demirel ise ciddi bir tepki vermeyerek kendi deyimiyle şapkasını alarak gitmiştir. TİP lideri Behice Boran Adalet Partisi iktidarının sivil faşizme geçtiğini iddia ederek müdahaleyi desteklediğini belirtmiştir. CHP’lilerin Meclis’te okunan metni ayakta alkışlamaları ise müdahaleye karşı siyaset kurumunun tavrını netleştirmiştir. Muhalefetin darbeyi destekler tavrına karşın iktidar partisi mensupları da kendi hükümetlerine yönelik darbeye hiçbir tepki ver(e)memişlerdir.

12 Eylül öncesi uyumsuz çalışan koalisyonlar ve siyaset kurumunun sorumluluğunu yerine getiremediği görülmektedir. Bazı siyasetçilerin üst düzey askeri yetkilileri ziyaret ederek ülkeyi bu kaotik durumdan ancak askerlerin kurtarabileceğine inandıklarını söylemeleri, siyasetçilerin bile siyaset kurumuna inanmadıklarını göstermektedir.

28 Şubat müdahalesiyle asker koalisyon hükümetini istifaya zorlayarak yeni bir hükümet kurulmasını sağlamıştır. Bu dönemde askerler sivil siyaset kurumunun görev ve yetkisinde bulunan konularda görüşlerini bildirerek düzenlenmesini istedikleri konuları MGK aracılığıyla hükümete adeta dikte ettirmişlerdir.

15 Temmuz darbe girişimi ise Türkiye’de önceden gerçekleştirilmiş darbelerden bir çok yönüyle farklılık östermektedir. Kalkışma, acımasız bir şekilde hareket eden Ordu içerisindeki FETÖ’cü bir grup askerin Cumhurbaşkanı suikast düzenleme girişimleri, TBMM’yi bombalamaları, halkın üzerine ateş açarak 250 kişiyi şehit etmeleri gibi insanlık dışı yönleriyle önceki darbelerden farklıdır. Ayrıca önceki darbelerle kıyaslama yapıldığında Türkiye’de siyasi, ekonomik ve toplumsal yönden darbeyi meşru gösterebilecek herhangi bir olumsuz ortamın bulunmaması da bu darbeyi öncekilerden

farklılaştırmaktadır. Önceki darbeler, siyasi istikrarsızlık, güvenlik sorunları, kaos ortamı, rejim bunalımı gibi gerekçeler öne sürülerek gerçekleştirilmişken, 15 Temmuz siyasi açıdan Türkiye'nin en istikrarlı bir döneminde gerçekleştirilmiştir. 15 Temmuz girişimini diğer darbelerden farklı kılan en önemli özellik ise siyaset kurumunun ve halkın darbe karşısındaki dik duruşu olmuştur. Öncelikle Cumhurbaşkanı cesur bir siyasi liderlik örneği göstererek durumu kontrol altına almaya, halkı ve kurumları harekete geçirmeye çabalamış ve bu konuda başarılı olmuştur. Meclis'te grubu bulunan tüm siyasi partiler darbenin kabul edilemez olduğunu belirtir açıklamalar yapmışlardır. Camilerden salalar okunmuş, belediye araçları askeri araçların geçebilecekleri yolları kapamış, polis teşkilatı ciddi bir karşı duruş sergilemiş, halk meydanlara akın ederek bazı yerlerde tank paletlerinin önüne yatmıştır. Bu durum Türkiye'deki darbeler tarihinde alışık olunmadık sahnelerin yaşanmasını sağlayarak, Türkiye'de demokrasinin kökleşmesi adına önemli kazanımlar sağlamıştır.

SONUÇ

12 Eylül'ün önderi Kenan Evren açıklamalarında, darbe yanlılarının sadece orduda olmadığını, sivil kanatta da darbe meraklılarının azımsanamayacak düzeyde olduğunu, kriz anlarında memleket elden gidiyor diye bazı siyasetçilerin Genel Kurmaya taşındıklarını açıkça söylemiştir (Arcayürek, 1989, 27). Sadece bu söylem bile Türkiye'deki darbelerde toplumun sorunlarına çözüm üretemeyen sivil siyaset kurumu ve darbelere sessiz kalan siyasetçilerin de sorumlulukları bulunduğunu göstermektedir.

Türkiyede'ki politik kültürün 1960, 1971, 1980, 1997 ve 2007'de gerçekleşen askeri müdahaleleri sessizce kabullendiğini söylemek gerekiyor. 2016'da ise vatandaşlar, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da desteği ile topluca ve cesurca, askerin yönetimi ele geçirme çabasına karşı gelmişlerdir. Bu katılımcı demokrasi ve hukukun egemenliği yönünde çok önemli bir değişimdir (Falk, 2016). İnönü desteklemeseydi 27 Mayıs 1960 darbesinin gerçekleşmeyeceği bilinmektedir. 1960 darbesi gerçekleşmeseydi de sonraki darbeler kuvvetle muhtemel gerçekleşmeyecekti. Ve yine 27 Mayıs darbesine siyasetçiler, STK'lar ve vatandaşlar karşı duruş sergilemiş olabilseler idi, ordu mensupları kuvvetle muhtemel sonraki kalkışmalara cesaret edemeyeceklerdi. 15 Temmuz kadar Türkiye'de gerçekleşmiş olan askeri müdahalelere karşı siyasi liderlerin, STK'ların ve vatandaşların ciddi bir tepki vermediği, bu durumda darbecileri darbelerin başarılı olacağı yönünde cesaretlendirdiği görülmektedir. 15 Temmuz ise bu konuda bir milat olmuştur. Cumhurbaşkanı başta olmak üzere siyasetçilerin, STK'ların ve halkın büyük bölümünün darbeye karşı duruş sergileyerek darbenin başarılı olmasını engellemeleri ve sonrasında darbeye

kalkışanların cezalandırılmaları yönünde sistemin işletilmesi hem Türk demokrasisi adına önemli bir kazanım olmuş, hem de bundan sonra darbe yapmak isteyenlere Türkiye’de darbenin başarılı olmasının artık çok zor olacağını göstermiştir.

Türkiye’de 27 Mayıs darbesinden başlayarak her on yılda bir gerçekleşen askeri darbeler karşısında siyaset kurumunun bölünmüşlüğü ve tepkisizliği, darbe yapanları yapmış oldukları eylemin haklılığı ve kabul göreceği konusunda cesaretlendirmiştir. 15 Temmuz darbe girişimine yönelik siyaset kurumunun tutumu ise darbelere karşı siyaset kurumunun tutumu konusunda adeta bir milat olmuştur. Bu açıdan bakıldığında 15 Temmuz kalkışmasının Türk demokrasisinin gelişimi açısından çeşitli sonuçları olacaktır.

Darbeye kalkışanlar veya kalkışabilecekler halktan, siyasetçilerden, askerlerin bir kısmından, polis kuvvetlerinden ve aydınlardan bir tepki ile karşılaşabileceklerini öngörerek böyle bir karar alırken çok daha fazla zorlanacaklardır. Bir önceki askeri kalkışmanın herhangi bir tepkiyle karşılaşmamasının bir sonrakine zemin hazırladığı konunun ilgililerince kabul edilmektedir. 15 Temmuz kalkışmasından siyaset kurumunun da üzerine düşen dersi alacağı beklenmelidir. Toplumun sorunlarına çözüm bulmada yetkili kurumun siyaset kurumu olduğu, dolayısıyla siyasetçilerin kendi siyasi mücadelelerinde askerlerden yardım isteme alışkanlıklarının da toplumda karşılık bulamayacağı anlaşılmıştır. Varlıklarını demokrasiye borçlu olan siyasetçilerin demokratik olmayan usullere tevessülü kendi varlıklarının halk tarafından ciddi şekilde sorgulanmasına neden olacaktır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa askeri darbeye kalkışanlar ciddi bir yargılama sürecine tabi tutulmuşlardır. Bu durum da psikolojik açıdan önemlidir.

KAYNAKÇA

- AKBULUT, Başak, (2016), 15 Temmuz Darbe Girişimi Gecesi Yaşananlar Dakika Dakika İddianamede, [http://www.iha.com.tr/haber-15-temmuz-darbe-girisimi-gecesi-yasananlar - dakika-dakika-iddianamede-605465/](http://www.iha.com.tr/haber-15-temmuz-darbe-girisimi-gecesi-yasananlar-dakika-dakika-iddianamede-605465/), Erişim Tarihi: 14.10.2017,
- AKIN, Doğan, (2016), Türkiye'nin Darbe Tarihinde İlklerin Gecesi, [http://t24.com.tr/ yazarlar/dogan-akin/turkiyenin-darbe-tarihinde-ilklerin-gecesi,15044](http://t24.com.tr/yazarlar/dogan-akin/turkiyenin-darbe-tarihinde-ilklerin-gecesi,15044), Erişim Tarihi: 19.09.2017,
- ALTUN, Fahrettin, (2015), 27 Nisan Muhtırasının Gerçek Manası, Sabah Gazetesi (27 Nisan 2015)
- ARCA YÜREK, Cüneyt, (1989), **Darbeler ve Gizli Servisler**, 4. Basım, İstanbul: Bilgi Yayınevi
- AYDIN, Abdullah ve Aziz BELLİ, (2014), “**Cumhurbaşkanlığı ve Meşruiyet Tartışmaları**”, s.87-102, Türkiye Seçim Sistemindeki Değişim, Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Medya İletişim ve Siyaset Odaklı İncelemeler, Ed. Faruk Temel, Onur Önürmen, Ankara Nobel Yayınları
- BAHARÇİÇEK, Abdulkadir ve Gökhan TUNCEL (2011), “**Terörle Mücadelenin Zorlukları ve Bu Zorlukları Aşmada Farklı Bir Yaklaşım: Demokratik Mücadele Yöntemi**”, s.1-15, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, Cilt: 2, (2),
- BAŞGİL, Ali Fuad, (2008), **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, İstanbul: Yağmur Yayınevi
- BELLİ Aziz ve Abdullah AYDIN, (2012), “**Yerel Demokrasi ve Katılım: Kahramanmaraş ve Hatay İllerinin Karşılaştırılması**”, s. 136-147, 2. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu Bildiri Kitabı, KSU, 1-2 Ekim 2012
- BİRAND, M. Ali, (1986), Emret Komutanım, İstanbul: Milliyet Yayınları
- BİRAND, M. Ali, (1984), 12 Eylül Saat 04:00, İstanbul: Karacan Yayınları.

COŞKUN, Mehmet Burhanettin, (2015), “**Güvenlik Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye ve İnan**”, ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, Cilt:2, Sayı:4

DAMA, Nergiz, (2017), Türkiye’de Makbul Vatandaş ve 15 Temmuz, <https://www.setav.org/turkiyede-makbul-vatandas-ve-15-temmuz/>, Erişim Tarihi:19.09.2017,

DİKİCİ, Ali, (2014), 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi ve Türk Polisi, <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Ali-D%C4%B0K%C4%B0C%C4%B0-27-May%C4%B1s-1960-Asker%C3%AE-Darbesi-ve-T%C3%BCrk-Polisi.pdf>, Erişim Tarihi:19.09.2017

DİLİPAK, Abdurrahman, (1991), **İhtilaller Dönemi**, İstanbul: Beyan Yayınları

DURŞUN, Davut. (2005). **Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler**, Muhafazakar Düşünce, Yıl 1, Sayı 3, Kış.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, (2016), “Senin Çocuklar İşı Bitirdi 12 Eylül 1980 Darbesi, Türkiye Gazetesi, 19.09.2016

ERDEM, Fazıl Hüsnu, (2005) **Türkiye’nin AB’ye Tam Üyelik Sürecinde Sivil-Asker İlişkilerinin Genel Görünümü**, s.751-777, 21. Yüzyıl Eşığında Türkiye’de Siyasal Hayat, İstanbul: Cilt: 2, Aktüel Yayınları, Motif Matbaacılık,

ERDOĞAN, Mustafa, (2005). **Türkiye’de Asker ve Siyaset**, Adnan Küçük ve diğerleri (Edt.), 21. Yüzyıl Eşığında Türkiye’de Siyasal Hayat, İstanbul: Cilt: 2, Aktüel Yayınları, Motif Matbaacılık,

EREN, Arif Selim, (2016), **Teknoloji Yönetimi, Teorik ve Ampirik Yaklaşım**, Ankara: Gazi Kitabevi

DOĞRU, Osman, (1998), **27 Mayıs Rejimi**, Ankara: İmge Kitabevi

FALK, Richard, (2016), **İnsan Hakları ve Türkiye’deki Darbe Girişimi**, <https://www.opendemocracy.net/openglobalrights/richard-falk/nsan-haklar-ve-t-rkiye-deki-darbe-giri-imi>, Erişim Tarihi:17.09.2017,

HALDUN, İbn, (2016), **Mukaddime**, İstanbul: İlgı Kültür Yayıncılık

- HEYWOOD, Andrew, (2013), **Siyaset**, Ankara: Liberte Yayınları
- HEPER, Metin, (2011), **Türkiye'nin Siyasal Hayatı**, İstanbul: Doğan Kitap
- Hürriyet Gazetesi, (12.09.2015), **12 Eylül Darbesinin Öncesi ve Sonrasında Yaşananlar**, <http://www.hurriyet.com.tr/12-eylul-darbesinin-oncesi-ve-sonrasinda-yasananlar-30054684>, Erişim Tarihi: 17.10.2017
- KOCABAŞ, Süleyman, (2011), **Menderes Dönemi Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yol**, İstanbul: Bayrak Matbaacılık
- KÜÇÜKÖMER, İdris, (2014), **Batılılaşma, Düzenin Yabancılaşması**, Ankara: Profil Kitap,
- PETEK, Reşat, (2014), 27 Nisan Muhtırası ve Cumhurbaşkanlığı'nın İşgali, <http://www.haber7.com/yazarlar/resat-petek/1151921-27-nisan-muhtirasi-ve-cumhurbaskanliginin-ısgali>, Erişim Tarihi:17.12.2017
- SARP, Emre, (2013), 7. Yıldönümünde E- Muhtıra ve 28 Nisan Duruşu, <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/7-yildonumunde-e-muhtira-ve-28-nisan-durusu/3310>, Erişim Tarihi: 17.12.2017
- TEZKAN, Mehmet, (2012), Postmodern Darbe Neydi? <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehmet-tezkan/postmodern-darbe-neydi--1527528/>, Erişim Tarihi: 17.10.2017
- TUNCEL, Gökhan ve Selahattin BAKAN, (2013), “**Türkiye Demokrasisinin Aksak Ayağı: Muhalefet**”, s.5341-5370, Journal of Yaşar University, cilt:8 (31),
- TUNÇ, Ahmet, (2017), “**Türkiye’de Göç Yönetimi**”, s.115-139, Türkiye’de Siyaset ve Uluslar arası İlişkiler Alanında Güncel Tartışmalar, Ed. Osman Ağır, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, (2017), “Darbe”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59c3b5c8413c63.03088917, Erişim Tarihi:17.09.2017
- YAYLA, Atilla, (2015), **Siyaset Bilimi**, Ankara: Liberte Yayınları
- <http://www.dw.com/tr/6-soruda-15-temmuz-darbe-giri%C5%9Fimi/a-19407125>, Erişim Tarihi: 17.10.2017

<http://ekonomi.dunyabulteni.net/hayat/133186/27-mayis-darbesini-kim-yapti>, Erişim Tarihi: 17.10.2017

<http://www.yenisafak.com/dunya/27-mayis-darbesi-cia-belgelerinde-chp-biliyordu-2599467>, Erişim Tarihi: 18.10.2017

<http://darbeler.com/2015/05/18/12-mart-muhtirasi/>, Erişim Tarihi: 13.11.2017

<http://www.haber7.com/ic-politika/haber/995704-28-subat-postmodern-darbesinin-oykusu>

<http://www.yenisafak.com/gundem/hafizalardaki-28-subat-2424251>

Türk Siyasal Hayatında Asker-Sivil İlişkileri, 15 Temmuz ve Dinî Gruplar Meselesi

Halil PEÇE

Araştırma Görevlisi, Kocaeli Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

İlhan BİLİCİ

Öğretim Görevlisi, Bayburt Üniversitesi, Adalet Meslek Yüksekokulu

Özet

Türk siyasal hayatında asker-sivil ilişkileri her dönem önem arz etmiştir. Ordu belirli periyotlarla sivil yönetimi “yola getirme” noktasında inisiyatif alıp siyasete müdahil olmuş ve bunun neticesinde darbeler meydana gelmiştir. Her ne kadar bu darbeler her zaman geleneksel askeri metotlar çerçevesinde gerçekleşmese de askeri elitler, istenen sonuca ulaşma bağlamında etkili olmuşlardır. Asker-sivil ilişkilerinde önemli en son gelişme 15 Temmuz 2016 tarihinde ordu içine yuvalanmış FETÖ örgütü eliyle gerçekleşen darbe girişimidir. Bu darbe girişimi neticesinde asker-sivil ilişkilerine dair tartışmaların yeniden hararet kazanması yanında, dinî gruplar meselesi farklı boyutlarıyla ele alınmaya başlamıştır. Bu çalışma Türk siyasal hayatındaki asker-sivil ilişkilerine değinmenin yanında, 15 Temmuz darbe girişiminin dinî gruplar boyutuyla nasıl ele alınması gerektiğine dair bir tartışmaya kapı açmaktadır.

Anahtar kelimeler: Türk Siyasal Hayatı, Darbeler, 15 Temmuz, Dinî gruplar

Civil-Military Relations In Turkish Politics, 15th July And The Issue Of Religious Groups

Abstract

Civil-military relations have always remained an important dynamic of Turkish politics. The Turkish military have taken initiatives, at various periods, to arguably bring civil administrations to reason by intervening in politics. As a result of that continuous interventions, various coups or coup attempts have taken place so far. Although the way in which these coups or coup attempts

have occurred outside conventional methods of the military, the military elite have been successful in reaching the desirable outcome. One of the most significant recent incidence in terms of civil-military relations is obviously facilitated on 15th July 2016 when a coup attempt was initiated by FETO organization that consists of military personnel nested in the army. Since this vicious attempt, the discussions around civil-military relations have re-emerged and the issue of religious groups in the country have been, once again, the main focus in various lights. This paper offers a debate on how to deal with the 15th July coup attempt in relation with religious groups. It also goes on to address civil-military relation up to now.

Keywords: Turkish Political Life, Coups, July 15, Religious Groups.

GİRİŞ

Cumhuriyet dönemiyle beraber uygulamaya konmuş olan devrim faaliyetlerinde birçok atılım hedeflere ulaşma bakımından karşılığını buldu. Tekke ve zaviyelerin kapatılması ve dolayısıyla tarikatların illegal hale getirilmesi hamlesinde ise, genç Cumhuriyet aklının beklenen başarıyı gösterdiği söylenemez. Dinî grupların toplumsal hayattan soyutlanmaları, siyasi baskı veya rejim değişikliği gibi radikal dönüşümler sonrası illegal hale getirilmeleri gibi zorlamalarla mümkün olmamasının nedenleri çeşitli çalışmalarda irdelenmekle beraber sosyal bilimler literatüründe karşılık bulup yer edinecek bir cevap hala bulunamamıştır.

Türkiye’de din meselesi siyasetin temel tartışma alanlarından biridir. 1928 yılında Anayasa’dan devletin dini kısmı çıkartılıp, 1937 yılında Anayasa’ya “laiklik” ilkesi dâhil edilmiştir. 1924 Anayasası’nda yapılan bu değişiklikler Cumhuriyet elitlerinin din ve devlet ilişkilerini yeniden düzenleme iradesi olarak somutlaşmıştır. Meselenin karmaşık bir siyasi yapısı olmakla birlikte, sosyal alanda çok daha girift bir muhtevası vardır. Siyaseten dinî duyarlılıklara dayalı politikaların 19. yüzyılın ikinci yarısında modernleşme çabalarına katkıda bulunmayı hedefleyen bir yönelimi olmakla birlikte, cumhuriyetin ilanı ve akabindeki devrimlerle bu politikaları destekleyenler ve dinî semboller “gericilik” ile yaftalamıştır. Devrimler sürecinde dinin devletin siyasal yapılanması düzleminde görünürlüğü ve öneminde azalma yaşanmış olsa da din, çeşitli toplum katmanlarında sosyal bir fenomen olarak önemini korumuştur.

Türkiye siyasal hayatında iktidar denkleminin göz ardı edilemeyecek parçası

olan ordu ve en büyük silahı olan darbe tehdidi Türkiye siyasi kültürünü de şekillendirmiştir. Darbeler gerek yapılmaları gerekse de sonuçları itibariyle sadece demokrasiye bir darbe vurmakla kalmıyor, insanlığa karşı acımasız bir suçun işlenmesine de neden olmaktadır. Her ne kadar bazı düşünürler tarafından bir kısım darbeler “ilerici” olarak kodlanmaya çalışılsa da insanlık onurunu en üst düzeyde zedeleyici olayların istisnasız her darbe sürecinde yaşandığı görülmektedir.

Türkiye’de ordu-sivil ilişkileri bağlamında literatür araştırması sonucu elde edilen veriler kullanılarak ordunun siyaset üzerindeki etkisinin 15 Temmuz süreciyle ilişkisi ve dinî gruplar meselesinin yeniden tartışmaya açılması farklı boyutlarıyla bu çalışmada daha anlamlı bir hale getirilmeye çalışılacaktır. Genel olarak bakıldığında hiçbir askeri rejim çeşitli nedenlerden dolayı uzun vadede başarılı olamamıştır. Türkiye özelinde de baktığımız zaman her ne kadar ordunun siyaset üzerinde belirgin bir etkisi bulursa da siyaseti domine edebilen bir askeri gücün varlığından bahsedilemez. Bu makalede ilk olarak ordunun Türkiye siyasetinde etkisinin nasıl kökleştiği, sivil-asker ilişkilerinde nasıl belirleyici olduğu ve bunun yanında Kemalist etkinin bunlar üzerinde rolü tartışılacaktır. Sonrasında çok partili hayata geçiş sürecinden bahsedilecektir. Demokrasiye geçişle beraber Türk demokrasi hayatında ilk askeri müdahale ele alınıp, müdahale sonrası askeri vesayetın Anayasa’da konumunun nasıl güçlendiği tartışılacaktır. Sonraki bölümde 12 Eylül İhtilali ve ordunun 1980 Anayasası ile artan ve devam eden sivil otorite üzerindeki rolü ele alınıp 28 Şubat postmodern darbesi ve 27 Nisan e-muhtırası gibi yeni tip darbe çeşitleri analiz edilecektir. Son bölümde ise 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasında oluşan tartışmalar, dinî gruplar meselesi üzerinden tartışılacaktır.

ASKER-SİVİL İLİŞKİLERİ TARİHİ VE 27 MAYIS

Demokrasiye veya demokratik yönetimlere geçmişte olduğu gibi bugün de en büyük tehdidin askeri müdahalelerden geldiği bir gerçektir. Askeri müdahaleler bazı ülkelerde demokratik yönetimleri sona erdirmesine rağmen, bazı müdahalelerin araştırmaya açık bir şekilde demokratikleşmeye geçiş için zemin hazırladığı da görülmektedir (Bunce, 2003:174). Demokratik olmayan bu gibi hükümetlerin demokratik olma biçimine nasıl geri döndüklerini ya da dönebileceklerini açıklamak gerekmektedir. Geddes (2007:334) ordu tarafından kontrol edilen hükümetlerin diğer otoriter rejimlere kıyasen daha hassas ve kırılğan bir yapıya sahip olduklarını ileri sürer. Bunun gerekçesi olarak ise, zayıf ekonomik performansın askeri hükümetleri kolayca dengesiz kılmasını neden göstermektedir. Buna ek olarak, ordunun askeri amaçlar doğrultusunda eğitilmiş ve donatılmış olması, yönetime ilişkin bilgi ve beceriden yoksun olması bir başka neden olarak ele alınmaktadır (Frank & Ukpere, 2012:290). Üzerinde durulması gereken bir başka husus ise, askeri müdahale sonucunda

yönetime gelen elitlerin arasında çıkması muhtemel hizip ve bölünmeler zayıf askerî yönetimin sebeplerinden biridir. Şüphesiz bu hizip ve bölünmelerin en önemli sebebi olası krizlere karşı nasıl müdahale edecekleri noktasındaki askeri yönetim içindeki görüş ayrılıklarıdır. Bu görüş ayrılıkları yönetime talip olan bazı askeri elitler tarafından ortaya atılan orduyu tek çatı altında tutmak ve bütünlüğü sağlamak için kışlaya geri dönmeleri gerektiği fikrini de beraberinde getirmektedir (Geddes, 2007:334). Latin Amerika örneği üzerinden demokratikleşmeyi açıklamaya çalışan sosyal bilimcilerin inşaa ettiği literatür incelendiği zaman askeri elitler arasındaki muhtemel hizip korkusu liberalleşmeye doğru atılan ilk adım olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çekince nedeniyle, subaylar demokrasiye geçiş sürecini düzenli bir şekilde müzakere etme eğilimi gösterirler (Geddes, 2007:334). Bununla birlikte, Bunce (2003:172) kitlesel hareketlenme veya gösterilerin etkisinin otoriter rejimleri istifa etmeye zorladığını ve bu etkinin bölgedeki demokratikleşme eğilimini kuvvetlendirebileceğini ileri sürer. Bu duruma örnek olarak Güney Kore gösterilebilir. Ülkede askeri yönetime karşı büyük ölçekli gösteriler vuku bulmuş ve bu durum 1980li yıllarda muhalefet partileri ile cuntacılar arasında yeni bir anayasa ve başkanlık seçiminin müzakere edilmesi yolunu açmıştır (Barany, 2015:87). Cuntacıların yönetimi devretme örnekleri bunlarla sınırlı değildir. Örneğin, 1983 yılında Arjantin’de cuntacıların etkisiz olmaları ve popülerliklerini yitirmeleriyle birlikte, güçlü bir muhalefet tarafından cunta iktidarı sona erdirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında askeri bir kimliğe sahip olan Mustafa Kemal Atatürk ve onun silah arkadaşları tarafından parlamenter hükümet sistemi benimsenerek kuruldu. Laiklik erken Cumhuriyet döneminin temel ilkelerinden biri olarak belirlendi. Çünkü Mustafa Kemal, yeni bir nesil oluşturma gayretine giriştiği dönemde dini, kapsamlı reformları gerçekleştirme noktasında bir engel olarak gördü (Heper, 2005:34). Nüfusun büyük çoğunluğu geleneksel yaşam formu çerçevesinde yaşayan bir toplumda laiklik ilkesinin kolaylıkla özümsemesi beklenemez. Bu zorluk, modern demokrasinin gelişmesinde ağırlığını koruyan bir engel olarak kabul edilmektedir (Lovell, 2009:7).

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan bu yana Türk ordusu tarafından sadakatle korunan laik ideoloji, Kemalizm’dir (Kemal, 1984:13). Türkiye’de ordu kurumsal olarak kendisini Kemalist ideolojinin yegâne koruyucusu olarak görmektedir (Karabelias, 1998:37). Brown (1989:388) Cumhuriyetin kurulmasından bu yana devletin resmi ideolojisini temsil eden ve devletin resmi partisi olarak kurulan Cumhuriyet Halk Partisi’nin ayrıcalıklı pozisyonlara sahip olduğunu ileri sürer. Bununla beraber, ordu mensuplarının dikkatle seçilmesine özen gösterilir. Bu şekilde, Kemalizm’in fikirlerini savunan

devletçi seçkinler tarafından seçilen küçük yaştaki çocuklar askeri okullarda Kemalist ilkeler doğrultusunda eğitilebilmekteydi (Karabelias, 1998:37).

Çok partili siyasi hayata geçiş süreci 1945 yılında, CHP ve ordunun onayıyla birlikte Demokrat Parti'nin (DP) kurulması neticesinde başladı (Lovell, 2009:2; Alemdar, 2014). 1946 ile 1950'li yıllar arasında birçok siyasi parti kurulmasına rağmen, geçiş sürecinin tam anlamıyla hayat bulması DP ile gerçekleşti (Arslan, 2005:135). Demokrat Parti, CHP eski üyeleri olan Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kuruldu. 1946 yılında yapılan ilk çok partili seçimle birlikte DP, 61 milletvekili meclise sokarak kısa bir zaman dilimi içerisinde azımsanmayacak bir kitle desteğine sahip oldu. Fakat bu seçimin tamamıyla tarafsız ve adil şartlar altında gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği ayrı bir tartışma konusudur (Arslan, 2005:135). Demokrat Parti'nin meclise girmesiyle birlikte iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin politikalarına karşı güçlü bir muhalefet oluşarak, CHP politikalarının birçoğunun liberalleşmesi sağlandı. Güçlü bir muhalefetin varlığı neticesinde CHP'nin sıkı politikaları yumuşayarak 1946'dan 1950'ye kadar sivil toplum örgütlerinin sayısı sekiz kat arttı (Alemdar, 2014:570). Demokrasilerde çok partili bir sistemin bu kadar önemli rol oynamasının nedeni siyasi partilerin hükümet ve toplum arasında aracı bir rol oynaması, farklı menfaatlerin temsil edilmesi ve barış içinde iktidarın devredilebilmesi için meşru ve istikrarlı bir mekanizma yürümesindedir. Dahası, muhalefet partileri azınlıkların çıkarlarını iktidara hatırlatarak, iktidar partisi üzerinde kontrollerinin ve denetim mekanizmalarının oluşmasına neden olabilmektedir (Varol, 2013:589). Bu durum, çok partili sistemin kurulmasıyla birlikte demokratik olmayan aktörlerin siyasete müdahalesinin asgari seviyeye inmesine imkân tanımaktadır.

Demokrasiye doğru atılan ilk gerçekçi adımlar 1950'de yapılan tamamen tarafsız ve açık seçimlerle birlikte oldu. Bunu yaparak demokrasiye geçiş sürecinde önemli bir eşik aşıldı. Hükümet olacak siyasi partinin ya da partilerin belirlenmesi resmi ve evrensel bir hak olarak genel, tarafsız ve düzenli olan seçimler neticesinde belirlenmesi sağlandı. Buna rağmen Türkiye'nin dönem içinde sivil yöneticilerin asker üzerindeki kontrolü noktasında yeteri kadar yol alamadığı görüldü (Mohapatra, 2011:153).

Demokrat Parti'nin popülerliği ve seçimlerdeki başarısı askeri ve bazı sivil çevrelerce potansiyel tehlike olarak algılanmaya başlamasının nedeni oldu. Bahse konu olan bu çevreler Demokrat Parti tarafından hayata geçirilen yerel girişimler, serbest girişim ve sosyal refah programlarını bir tehdit olarak ele aldı (Mohapatra, 2011:151; Capezza, 2009; Karabelias, 1998). Kemalist laikçi politikalar, bir kısım geleneksel dinî anlayışın karşısında politikalar üretti. DP bu yasaklamaları birer birer gevşetme yoluna giderek mütedeyyin kesimin hassasiyetlerini göz önüne alarak ezanın aslına çevrilmesi gibi birçok politikayı

hayata geçirdi. Kemalizm'in temel prensiplerini zayıflatma yönündeki bu gibi girişimler ve bu girişimlere paralel olarak 1957 devalüasyonu ve akabinde ekonomik kriz baş göstermesi askeri müdahale için önemli bir zemin oluşturmuştu (Alemdar, 2014:570). Dahası, Demokrat Parti'nin Atatürk'ün partisini ortadan kaldırma ve tek parti dönemine geri dönme gibi bir amacının olduğuna dair söylentiler dönem itibarıyla ortaya çıkmaya başladı (Harris, 2011:203). Bu söylentiye en önemli gerekçe olarak DP'nin yüksek rütbeli askeri mevkilere özellikle kendi ideolojisine yakın olan kişileri getirmesi gösterildi (Varol, 2013:567). Sonuç olarak ordu, öğrenci protestolarının giderek yaygınlık kazandığı, hükümet ve muhalefet partileri arasındaki karışıklıklar ve huzursuzlukların olduğu bir ortamda siyasete müdahale ederek, 27 Mayıs 1960 darbesini gerçekleştirdi (Mohapatra, 2011:151-152; Özbudun, 2000; Capezza, 2009).

Müdahaleyi takip eden bir yıl boyunca askeri yönetim iktidardaki varlığını sürdürmüştür. Bu zaman dilimi içerisinde, DP'nin genel başkanı ve iki bakanı yargılanarak idam edildi. Kurucu meclis tarafından yeni bir "liberal" anayasa hazırlanarak halkın oyuna sunuldu. Bahse konu olan bu yeni anayasa Türk demokrasi hayatında en liberal anayasa olarak yaygın kabul gördüğü bir gerçektir (McLaren & Cop, 2011:500).

Darbeci generaller tarafından ülkenin içinde bulunduğu durumdan kurtulabilmesi için bazı yasal düzenlemeler gerçekleştirildi. Bu bağlamda anayasanın otuz beş maddesi değiştirilerek anayasaya dokuz geçici madde eklendi. Yapılan bu değişiklikleri iki amacı olduğu belirtilebilir: Bir yandan amaç ulusal birlik, kamu düzeni ve ulusal güvenlik tehditlerine karşı hükümetin elindeki gücü artırmak; diğer yandan komutanların eylem özgürlüğü ve özerkliğini artırmaktır (Harris, 2011:206). Yani ordunun ihtiyaç hissetmesi durumunda siyasete şekil verme ve onu dizayn etme noktasındaki eylemlerinin meşruluğu artırılmış oldu. Bürokrasi güçlenirken seçimle iktidara gelen hükümetin elindeki güç azaltıldı (Varol, 2013:592; Özbudun, 2000). Bu müdahale sonucunda zayıf koalisyon hükümetleri ve yasama çıkmazları ortaya çıkmıştır ki bunlar muhtemel askeri müdahalelere zemin hazırlamıştır (Varol, 2013:592).

Milli Güvenlik Kurulunun (MGK) kurulması Türk demokrasisinin geliştirilmesi önünde büyük engellerden biri oldu. Ordunun siyaset üzerindeki rolünü kurumsallaştıran güç MGK aracılığıyla orduya verildi (Özbudun, 2000). Başka bir ifadeyle ordunun kışlaya çekilmesi gerektiği fikri yerine, 1961 Anayasası ile ordu daha önce sahip olmadığı kadar güç ve otoriteye sahip oldu (Brown, 1989:389). MGK'yı oluşturan üyelerin beşi sivil hükümet kanadından olmasına karşın altısı yüksek rütbeli generallerden oluşturuldu. Bu durum da askerin sivil irade üzerinde otorite kurmasına sebebiyet verdi. Devletin iç ve dış

politikalarının görüşüldüğü yer olan MGK söz konusu olduğu için bu durumun ne kadar ehemmiyet arzettiği ortaya çıkmaktadır (Rouleau, 2000:105).

12 EYLÜL ASKERİ MÜDAHELESİ VE YENİ TİP MÜDAHALELER: 28 ŞUBAT-27 NİSAN

Türk demokrasisinin geliştirilmesini yada konsolide edilmesini önleyen en önemli faktörlerden biri muhtemelen Türk siyasetine devam edegelen askeri müdahalelerdir (McLaren & Cop, 2011:493). 1980 askeri müdahalesinin gerçekleşmesinden önce ülkede olan siyasi krizler, yükselen enflasyon, kitlesel protestolar ve grevler askeri müdahalenin vuku bulmasına sebebiyet veren faktörler olarak kabul edilmektedir. 1971 ile 1980 tarihleri arasında yedi farklı hükümet kuruldu. Lakin kurulan bu hükümetler çoğunluğu sağlayamadıkları ve güçsüz koalisyonlarla ülkeyi yönetmek zorunda kaldıkları için toplumsal huzursuzluk, aşırıcılık ve 1973 petrol ambargosuyla artan ekonomik krizlerle başa çıkma noktasında başarısız oldular (Capezza, 2009). Karabelias (1998:24), Demokrat Parti tecrübesine benzer bir hükümetin kurulmasına yol açmayan, askeri müdahalelerin devam etmesi ile karakterize edilen bir siyasi sistemin hüküm sürmesine olanak sağlayan bir düzenin yada düzensizliğin bu dönemde de var olduğunu ileri sürer. Dolayısıyla tek başına iktidar edebilecek bir güce ulaşmanın zor olduğu 1973 ile 1980 yılları arasındaki dönem siyasi anlaşmazlıklar ve krizler dönemidir. 1980 ihtilalinin gerçekleşmesine sebebiyet veren de artan şiddet olayları ve Türk siyasetinde süregelen çatışmaların devam etmesidir (Özbudun, 2000). İhtilalin önde gelen isimleri, özgürlüklerin önüne set çekecek şekilde tüm merkezi kurumları yeniden yapılandırmaya yönelmişlerdir (McLaren & Cop, 2011:500). İktidarı elinde bulunduran askeri elit bu yapılandırmayı gerçekleştirirken ülke genelinde kitlesel bazlı protestoları şiddet yoluyla bastırmaya çalıştı (Arslan, 2005:136; Capezza, 2009; Mango, 1983).

Askeri yönetim varlığını yaklaşık olarak üç yıl sürdürdükten sonra, 1982 Anayasasının oluşturulması ve çeşitli kanun değişikliklerinin yapılmasıyla beraber yönetim sivil otoritelere devredildi. Buna rağmen MGK'nın varlığı ordunun ayrıcalıklı bir yere sahip olmasını sağlayan en önemli faktörlerden biridir (Lovell, 2009:4). Daha önce de belirtildiği gibi MGK, ordu tarafından 1961 Anayasası uyarınca milli güvenlikle ilgili konular hakkında görüş bildirmesi için kuruldu. Ancak birincil işlevi 1982 Anayasası ile genişletilmiştir; bu da MGK'nın tavsiyelerine bakanlar kurulu tarafından öncelik verilmesi gerektiği düzenlemesidir (Mohapatra, 2011:155). Ordunun sivil otorite üzerindeki hakimiyeti 1983 Anayasası ile güvence altına alınmıştır. Örneğin, genelkurmay başkanına verilen güç savunma bakanına yada hükümetin diğer üyelerine verilen güçten daha fazlaydı (Rouleau, 2000:106). Genelkurmay başkanı istihbarat birimleri de dahil olmak üzere ülkenin iç ve dış

güvenlik konularından sorumlu bir pozisyona sahip oldu. Ordu içerisinde gerçekleştirilecek atama ve terfiler için nihai kararlar Genelkurmay Başkanlığına bağlandı. Nihayetinde anayasayı hazırlatan kurum Milli Güvenlik Kurumudur. Hazırlanan anayasanın hükümleri o kadar karmaşık ve muğlaktır ki hakim ve savcıların çok geniş taktir yetkisi kullanmalarına olanak tanınmıştır. Burada belirtilmesi ya da açığa kavuşturulması gereken nokta birçok hakim ve savcının kendilerini asker gibi devletin ve devletin resmi ideolojisi olan Kemalizm'in yılmaz bekçileri olarak görmeleridir. Ordunun darbe sonrası sivil otorite üzerindeki etkisini göstermek amacıyla verilebilecek en güzel örneklerden bir tanesi de darbe sonrası sivil bürokratlar tarafından yürütülen işlere emekli subayların atanmasıdır (Karabelias, 1998:26). Ayrıca Milli Güvenlik Kuruluna partilerin öne sürdüğü adayları veto etme hakkı verildi. Bu nedenle birçok siyasi parti ülke içinde faaliyet göstermesine rağmen, 1983 seçimlerinde seçim çalışmalarına izin verilen sadece üç siyasi parti vardı (Karabelias, 1998:30). Kısaca Türk ordusu, seçimlerde faaliyet yürütebilecek siyasi partiler üzerinde taktir yetkisine sahip olup, MGK'yı da kontrol ederek nüfuzunu sürdürmeye çalıştı (Haggard & Kaufman, 1997).

Türkiye siyaseti üzerinde her dönemde ağırlığını hissettiren ordunun dönemin şartlarına göre farklı yöntemler kullanması son dönem sivil siyaset üzerindeki askeri baskıyı karakterize etmektedir. Topuyla tüfeğiyle siyaseti dizayn eden bir ordudan "maliyeti" daha düşük fakat etki bakımından güçlü taktiklere yönelmesi bu dönemin gerekliliğindedir. 28 Şubat döneminde karşılaşılan bu durum, 27 Nisan e-bildirisiyle farklı bir boyuta taşınmıştır.

28 Şubat 1997 yılında toplanan MGK yapmış olduğu uzun toplantı sonrası önemli kararlara imza attı. Cumhuriyet yasalarının tavizsiz uygulanması, ülkedeki bölücü grupların laiklik karşıtı tutumlarına karşı vaziyet alınması, toplumsal barışın sağlanması için en önemli ilke olan laiklik ilkesinin koruma altına alınması gibi hususlar bu toplantı çerçevesinde tartışılıp Bakanlar Kuruluna bildirilmesi sağlandı. Postmodern darbe olarak nitelenen bu toplantı sonrası MGK Genel Sekreteri ne yapılması gerektiği hususunda bir listeyi Başbakan Necmettin Erbakan ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller'e verdi (Akıncı, 2013:47). Yeni versiyon bu darbenin merkezi hedeflerinden biri sekiz yıllık eğitim ve bunun sonucunda İmam Hatip Okullarının orta kısmını kapatmaktı. Aynı zamanda, dinî gruplar ile irtibatlı okulların Tevhid-i Tedrisat kanunu bağlamında kapatılmasıydı. Her ne kadar Başbakan Erbakan MGK bildirisine imza atmak istemese de koalisyon ortağının ısrarı üzerine imza atmak zorunda kaldı. STK ve medyadaki unsurlar da harekete geçirilerek "irtica tehlikesi" geniş toplum kesimlerine aktarılmak istendi ve bunun sonucunda da Erbakan istifaya zorlandı ve DYP'den bir kısım milletvekilinin istifa etmesiyle Refah-Yol hükümeti 18 Haziran 1997'de sona erdi (Çavdar, 2004:342). Her ne

kadar bu dönemde ordu geleneksel darbe araçlarını kullanmamış olsa da sivil irade üzerinde uygulamış olduğu baskıyla farklı tipte bir darbenin zeminini hazırladı ve neticesinde hükümet düşürüldü.

2007 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise hükümetin desteklediği aday olan Abdullah Gül, ordunun geleneksel hassasiyetleri bağlamında bir kısım çevreler tarafından veto edilmekteydi. Gül'ün eşinin başörtülü olması kamusal alanda başörtüsünün daha görünür hale gelmesi anlamına geleceği için adaylığı istenmemekteydi. Bunun engellenmesi için bütün yolların denenmesi gerekiyordu. 28 Şubat dönemi davalarında olduğu gibi hukuk yolu bunların başında gelmekteydi. Muhalefet partileri CB seçimlerinde toplantı yeter sayısının 2/3 oranında olması gerektiği yorumundan hareketle seçim döneminde Meclis'te hazır bulunmadılar. Muhalefet tarafından Anayasa Mahkemesine toplantı yeter sayısının meclis aritmetiğinin 2/3'ü oranında olması gerektiği konusunda başvuru yapıldı. Sonrasında ise daha önce görülmemiş şekilde Genelkurmay Başkanlığı sitesinde bir yazı yayınlandı. Bu yazı Genelkurmay Başkanlığının laiklik tartışmaları neticesinde bir taraf olduğunu vurgularken açıkça ordunun Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesi karşısında olduğu vurgulanmaktaydı. Ak Parti hükümeti Genelkurmay Başkanlığı sitesinde e-muhtıra olarak adlandırılan bu yazıya sert bir tepki göstererek demokratik teamüller çerçevesinde bütün kurumların hareket etmesi gerekliliğini vurguladı. Neticesinde Anayasa Mahkemesi ana muhalefet partisinin başvurusunu dikkate alarak toplantı yeter sayısını 2/3 olması gerektiği noktasında görüş bildirdi. Bunun sonucunda hükümet erken seçim kararı aldı (Akıncı, 2013:52). Sonuç olarak ordu her ne kadar yeni tip müdahalelerde 27 Mayıs ve 12 Eylül gibi geleneksel darbe yöntemlerinden farklı yöntemler kullansa sivil siyaset üzerinde belirleyici gücünü göstermiş oldu.

DİNÎ GRUPLAR, FETÖ VE 15 TEMMUZ

Toplumsal bir canlı olarak insan, bulunduğu toplum içerisinde kendini daha iyi ifade edebildiğini düşündüğü topluluk içinde yaşama arzusundadır. Bu noktada çoğu insan gerek manevî ihtiyacından olsun gerekse de ekonomik ya da siyasal faktörlerden dolayı olsun çeşitli gereksinimlerden ötürü kendi özüne yakın gördüğü bir grup içine dâhil olma arzusundadır. Din de güçlü bir motivasyon kaynağı olarak, çeşitli gruplaşmaların oluşmasına neden olmaktadır. Özellikle ana akım dinî anlayış(Diyanet İşleri Başkanlığı) ile kendi manevî tatminini sağlayamadığını düşünen bireyler, meşrebine göre dinî cemaat ya da tarikat olsun kendine yakın hissettiği gruplara yanaşmaktadır.

Durkheim dini toplumsal bir ürün olarak ele almaktadır. Böylece, dinin anlaşılması için yapılması gereken, toplumsal şartların nasıl oluştuğunu ve bunlara bağlı olarak nasıl geliştiğini açıklamak olmalıdır. Durkheim, toplumsal

işleyiş üzerinden işlevsel bir din tanımı üzerinden yoğunlaşırken, Weber ise dinin toplumsal yapıları ve ilişkileri belirlemesi üzerinden kendi yaklaşımını oluşturmaktadır (Aydın, 1998:350). Sonuç olarak din farklı perspektifler çerçevesinde ele alınabilir olmasına rağmen, toplum üzerinde gücü yadsınmaz bir olgudur.

Dinin yeniden yorumlanması noktasında pazarlanması sürecinde ticari bir meta gibi görülmesi modern toplumda dinî grupların rolünü anlama ve dinin kapitalist toplum içerisinde yaşam alanı oluşturması bakımından manidardır. Dinî gruplar artık yalnızca hikmetli hikâyeler ve yaşam öğretilerini mensuplarına anlatmakla yetinmeyip, aynı zamanda dinî gruba has oluşturmuş oldukları malları da mensuplarına pazarlanmaktadır. Böylece, hem kapitalist ilişki ağı içerisinde kendine güçlü bir konum elde ederken hem de ilişkili oldukları bireylerin gruba olan aidiyet hislerini artırmaktadırlar. Bu bağlamda dinî gruplar herhangi bir sivil toplum örgütünden çok daha sıkı ilişkiler içinde barındıran gruplar olarak ele alınmalıdır.

Türkiye’de genel olarak iki grup dinî tipoloji karşımıza çıkmaktadır: tarikat ve dinî cemaat. Tarikat kavramı geleneksel olarak tasavvufun kurumsal haline işaret etmek için kullanılan bir kavram olmakla beraber dinî yönüyle cemaat kavramının tarikat kadar eskilere dayanan bir geçmişinin olduğu söylenemez. Cemaat aslında literatürümüze gayrimüslim unsurlara işaret etmek için kullanılan bir kavram olarak girmiştir. Osmanlı millet sisteminde devlet Müslüman olmayan gruplar ile kurumsal olarak cemaatleri üzerinden irtibat kurup kendi iç işlerinde özerk bir alan onlara tanımıştır. Bu şekilde örgütlenebilme ve görece serbest bir alan kendilerine tanınan “cemaatler” ana akım toplumdan farklı anlayışlara sahip olmalarından ötürü kendilerine özgü toplumsal alanlar oluşturarak mevcudiyetlerini devam ettirme eğiliminde olmuşlardır. Bu bağlamda birçok gayrimüslim cemaat kendi okullarını, ibadet alanlarını ve benzeri toplumsal alanda kendilerini ifade etme imkânı buldukları noktalarda kendilerine özgü yaşam alanlarını oluşturmuşlardır. Her ne kadar farklı dinler olsa da cemaat kavramı üzerinden konuyu ele aldığımızda Müslüman “cemaatlerin” de gayrimüslim cemaatlere benzer şekilde yalnızca dinî alanla sınırlı kalmayıp toplumsal alan içinde bireyin karşılaşacağı her noktada kendilerine özgü yaşam alanları oluşturdukları gözlemlenmektedir.

Dinî gruplar değişen ve dönüşen toplumsal dinamiklerin etkisiyle yapılarını ve toplumla kurdukları ilişkilerini yeniden organize etmektedir. Burada genelde iki tarz yaklaşım ile karşılaştığımız söylenebilir. Birincisi, geleneksel formatına uygun hareket edip değişen koşullara karşı sınırlı bir alan içerisinde reaksiyon veren grupların oluşturmuş olduğu yaklaşım tarzıdır. Diğeri ise, toplumsal alanda nüfuz edilmedik bir alan bırakmayan, kendi varoluş tarzına uygun toplumsal mekânlar oluşturup sosyal alanda bağlarının irtibat kurduğu her yere

rengini vermeye çalışan yaklaşım tarzıdır. İlk yaklaşım tarzında olan gruplar genelde tarikat olarak adlandırılırken, ikinci yaklaşım tarzındaki gruplar ise genellikle dinî cemaatler olarak karşımıza çıkmaktadır ama tarikat-cemaat ayrımı bağlamında bu iki grubun sınıflandırılmasının daha geniş kapsamlı olduğunu ve birçok farklı girdinin bu tasnife dâhil edilmesi gerektiğinin de bilinmesi gerekir.

Dinî cemaat olarak toplumda kendine yer edinen sonrasında elde etmiş olduğu gücü farklı siyasi emeller uğruna askeri darbe teşebbüsüne kadar vardır. FETÖ ve onun kurmuş olduğu “paralel devlet yapılanması” ele alınmadan 15 Temmuz tam olarak anlaşılabilir (SETA, 2017:8). 15 Temmuz tarihi iki yönüyle herhangi bir darbe girişimi olmanın ötesinde bir anlam taşımaktadır. Bunların ilki, dinî grup görünümüne bir cunta tarafından organize edilmesidir. İkincisi ise, cuntanın sadece seçilmiş hükümete karşı değil, uyguladıkları yöntemlerle topyekûn bir millete karşı hareket etmesidir.

Her ne kadar 15 Temmuz darbe girişimini farklı isimlerle tasvir etmeye çalışanlar olsa da, bu darbe 27 Mayıs darbesinde kullanılan askeri gücünden daha fazla askeri unsurla yapıldı. Sekiz binden daha fazla askerin içinde bulunduğu darbe girişiminde, otuz beş uçak, otuz yedi helikopter, yetmiş dört tank ve yüzlerce zırhlı araç darbeciler tarafından kullanılmıştır (SETA, 2017:60). Bir gecede iki yüz elli şehidin verildiği bu girişim ordu içinde yasalara uygun hareket eden askeri personel, polis teşkilatı ve en önemlisi de başta Cumhurbaşkanı Erdoğan, hükümet yetkilileri ve kanaat önderlerinin çağrılılarıyla meydanları dolduran milyonlarca insan tarafından bastırılmıştır.

Darbeyi planlayan ve uygulamaya koyan FETÖ'nün dinî grup görünümüne olmasından ötürü İslamofobik tutumları olan çevrelerin darbenin asıl sebebinin din üzerinden açıklamaları, eski kodlara(fabrika ayarlarına) dönmeyi salık vermeleri dikkat edilmesi gereken hayati bir konudur. Kalkışmayı gerekçe gösterip siyasi ve toplumsal hedeflerini hükümete dikte ettirmeye çalışan belli çevreler, tüm dinî grupların FETÖ benzeri hareketlere dönüşebileceği tehlikesini dillendirip bu grupların gerekli tedbirler alınarak toplumdan soyutlanması gerekliliği üzerine söylem üretmektedirler. Hâlbuki bu sıkı tedbirler dinî grupları toplumdan soyutlamaktan ziyade hedefleri, amaçları ve iç işleyişleri açık olmayan yapılar haline getirmektedir.

Kemalist söylemlerin 16 Temmuz itibarıyla seslice söylenmeye başlaması, tarihsel olarak askeri bürokrasi içinde en güçlü grup olan ve ordu-sivil ilişkilerinde periyodik olarak ordunun siyaset üzerindeki ağırlığını artırıcı hamleler (27 Mayıs, 12 Eylül, 28 Şubat, 27 Nisan) yapan grubun tarihi hatalarını unutturmamaktadır. Aynı zamanda, 15 Temmuz kanlı darbe girişimi planlayıcılarının sözde konseyinin açıklaması incelendiğinde bile Kemalist

vurgulardan medet umdukları, benzeri söylemlerden meşruiyet kazanmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Ergenekon ve Balyoz operasyonlarında bir kısım masum ve vatanperver subaylara yapılmış olan haksız ve kötü muamele, ordu içindeki kimi grupların sistematik olarak sivil iktidarlar üzerinde vesayet kurma çabasının üstünü örtmemektedir. İster FETÖ olsun, ister ordu içindeki farklı kanattan gruplar olsun orduyu temsil ettiği kanaatine kapılan tüm hareketler, düzenli aralıklarla sivil siyaseti baskılayıcı biçimde hamleler yapabiliyorsa, bu zaafın açıklanması tekil gruplar üzerinden değil ordunun yapısı üzerinden yapılması gerekmektedir. Yapısal problemleri olan bir ordunun, sorun çıkaran grupları tespit edip ıslah etmekle ya da kökünü kazımakla sorunsuz bir hale dönüşmeyeceği bir gerçektir. Dolayısıyla FETÖ ile mücadele ederken askeri bürokrasiyi de yapısal olarak dönüştürme gayretleri olumlu bir gelişme olarak ele alınabilir.

FETÖ üzerinden oluşturma gayreti içerisine girilen İslamofobik algının dinî gruplar özelinde baskılayıcı bir harekete dönüşmesi, tarihi açıdan konuyu ele aldığımızda “tasarlanan” sonucu veremeyeceği aşikârdır. FETÖ’nün geniş mütedeyyin kesim nezdinde kendini meşrulaştırma biçimlerine baktığımız zaman, dinî gruplar ve dinî hassasiyetler üzerinde girilmiş olan katı laikleştirme çabaları karşımıza çıkmaktadır. Dinî grupların rejime tehdit olarak ele alınarak baskılanması, toplumsal gerçekliğin kanun zoruyla yok edilememesi dolayısıyla dinî grupların kendilerini yeniden ve gizlilik üzerine sistemleştirerek yollarına devam etmeleriyle sonuçlanmıştır. Bu gizliliği, dinî ve toplumsal faaliyetler alanı dışına çıkartıp bir örgüt hüviyetiyle devlet mekanizması içerisine de sokan FETÖ elebaşı Fethullah Gülen’dir. FETÖ’nün uygulamış olduğu mütedeyyin kesimlerce muhalefet edilen dinin doğasına aykırı “takiyye” metotları, dinî hassasiyetler noktasında uygulanan baskılar dolayısıyla örgütün insan kaynağının çoğunluğunu oluşturan muhafazakârlar tarafından göz ardı edildi. Bu bağlamda baktığımız zaman FETÖ, insan kaynağı olarak muhafazakâr çevrelerden beslenirken, uygulamış olduğu gayri ahlaki ve dindışı metotların meşrutiyetini ise katı laik tutumlar ve uygulamaların mütedeyyin kesim üzerinden bırakmış olduğu tahribat üzerinden sağlamaya çalışmaktadır. Dinî grupların kanun zoruyla farklı kimlikler üzerinden faaliyet yapmasına neden olan bu baskıcı uygulamalar, dinî grupları yasa dışında hareket ettirmeye çalışan gruplar tarafından savunulurken, dinî grupların şeffaflaşması önünde büyük engel teşkil etmektedir.

Dinî grupların yasal yollarla faaliyet göstermelerini engellemeye çalışmak, onlara yasal olmayan yollarla iş gördükleri faaliyet alanlarında edindikleri tecrübeyle hiç ilgilenmemeleri gereken alanlara müdahil olabilme becerisini kazandırmaktadır. Kontrolenden çıkmış, aşırı hırslı liderlere sahip dinî grupların tehlike arz etmesi mevcut düzende mümkün olabilmektedir. Bunun önüne

geçmek için onları hukuki anlamda daha çetin yollara sürüklemek yerine, devlet ve kurumlarının dinî grupların yasal çerçevesini belirleyip dinî cemaatleri veya tarikatları STK benzeri yapılar olarak ele almaları gerekmektedir.

Türkiye’de faaliyet gösteren dinî grupların Avrupa içerisindeki yapılanma tarzlarına bakıldığı zaman Türkiye’deki formlarına nazaran çok daha şeffaf teşkilatlanmalar olduğu gözlemlenmektedir. Dinî grupları baskılama gereği duymayan, yasal anlamda onların faaliyet alanlarının da çerçevesini belirleyen seküler sistemlerde, bu yapıların tehdit olmaktan çıkıp topluma faydalı olabildikleri görülmektedir. Türkiye’de de benzer yasal düzenlemelerle çerçevesi çizilmiş, farklı kimlikler üzerinden faaliyet alanları oluşturma gayreti içerisinde girmek zorunda kalmayan dinî grupların toplumsal dayanışmaya katkı sağlayacak olması beklenebilir. Dolayısıyla dinî grupları baskılama yoluyla kaseti başa sarıp onları yeniden “öcü” haline sokup sistem için bir tehdit unsuru haline getirmek yerine, onları yasal zemin üzerinde hareket etmeye zorlayıp topluma faydalı yapılar haline getirmenin önünü açmak gerekmektedir.

SONUÇ

Askeri müdahaleler Türk siyasal hayatını 1960 yılından itibaren derinden etkilemeye başlasa da, sivil siyaset üzerinde erken Cumhuriyet döneminden beri askeri elitler baskın olmuştur. Bu baskınlık kurucu elitlerin asker kökenli olmaları nedeniyle anlaşılabilir bir gerçektir. 27 Mayıs ve 12 Eylül darbeleri geleneksel darbe araçlarıyla gerçekleştirilmiş mevcut hükümetleri ortadan kaldırmaya yönelik girişimlerdi. 28 Şubat postmodern darbesi ve 27 Nisan e-bildirisi ise askeri müdahalelerin şekil değiştirmiş fakat özü itibarıyla mevcut hükümetlere karşı yapılan sivil siyasete “ayar verme” amaçlı girişimlerdi. Bu gibi yeni tarz darbe yöntemlerinin aksine 15 Temmuz girişimi ordu içerisinde yuvalanmış dinî grup görünümlü bir cunta tarafından organize edilen yalnızca hükümete karşı değil topyekûn bir millete karşı uygulanmış olan kanlı bir darbe girişimidir. Darbe girişiminin meydanları dolduran halk ve sivil ve askeri bürokrasi içindeki hukuka bağlı bürokratların gayretleri ile savuşturulması sonrası eski tartışmalardan bir kısmı yeniden gündeme geldi. Bunların en önemlilerinden biri dinî grupların varlığı meseledir. Dinî grupların baskılanması ve yasal çerçevede hareket alanlarının kısıtlanması onları gizliliğe büründürerek FETÖ örneğinde görüldüğü gibi tehlikeli yapılar haline getirebilmektedir. Bunun önüne geçmek için yeniden bu grupları baskılama ve bunun sonucunda gizlilik içerisinde faaliyetlerini sürdürmelerini sağlama yerine dinî grupların şeffaflaşmasını sağlayacak her türlü yasal düzenlemenin yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Abdulvahap (2013), “**Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E-Muhtıra**”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Vol.15, No:2, ss.39-58.
- Alemdar, Zeynep (2014), “**Modelling for Democracy Turkey’s Historical Issues with Freedom of Speech**”, Middle Eastern Studies, Vol.50, No: 4, ss. 568-588.
- Arslan, Ali (2005), “**The evaluation of parliamentary democracy in Turkey and Turkish political elites**”, Historia Actual Online, Vol.3, No: 6, ss. 131-141.
- Aydın, Mustafa (1996), “**Türkiye’de Din Sosyolojisi Çalışmaları: Tarihsel Gelişim ve Bazı Eğilimler**”, **Din Sosyolojisi**, (Der. Aktay, Yasin-Köktaş, M. Emin), Vadi Yayınları, İstanbul.
- Barany, Zoltan (2015), “**Exits from Military Rule: Lessons for Burma**”, Journal of Democracy, Vol.26, No: 2, ss. 86-100.
- Bunce, Valerie (2000), “**Comparative democratization – Big and bounded generalizations**”, Comparative Political Studies, Vol.33, No: 6-7, ss. 703-734.
- Bunce, Valerie (2003), “**Rethinking Recent Democratization: Lessons from the Postcommunist Experience**”, World Politics, Vol.55, No: 2, ss. 167-192.
- Capezza, David (2009), “**Turkey’s Military Is a Catalyst for Reform**”, Middle East Quarterly, Vol.16, No: 3, ss.13-23.
- Çavdar, Tefvik (2004), “**Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**”, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Frank, Etim ve Ukpere, Wilfred (2012), “**The Impact of Military Rule on Democracy in Nigeria**”, Journal of Social Sciences, Vol.33, No: 3, ss. 285-292.
- Geddes, Barbara (1999), “**What do we know about democratization after twenty years?**”, Annual Review of Political Science, Vol.2, ss. 115-144.
- Geddes, Barbara (2007), “**What causes democratization?**”, **The Oxford Handbook of Comparative Politics**, (Der. Boix, C.-Stokes, S.C), Oxford University Press, Oxford, ss.317-339.

- Haggard, Stephan, ve Kaufman, Robert (1997), “**The Political Economy of Democratic Transitions**”, Comparative Politics, Vol.29, No: 3, ss. 263-283.
- Harris, S. Georges (2011), “**Military Coups and Turkish Democracy, 1960-1980**”, Turkish Studies, Vol.12, No: 2, ss. 203-213.
- Heper, Metin (2005), “**The European Union, the Turkish Military and Democracy**”, South European Society and Politics, Vol.10, No: 1, ss. 33-44.
- Heper, Metin (2011), “**Civil-Military Relations in Turkey: Toward a Liberal Model?**”, Turkish Studies, Vol.12, No: 2, ss. 241-252.
- Karabelias, Gerassimos (1998), ‘Civil-Military Relations: a Comparative Analysis of the Role of the Military in the Political Transformation of Post-war Turkey and Greece: 1980-1995’
<http://www.nato.int/acad/fellow/96-98/karabeli.pdf> (22.04.2016).
- Kemal, Ahmet (1984), “**Military rule and the future of democracy in Turkey**”, MERIP Reports, Vol.14, No: 3, ss. 12-15.
- Lovell, W. David (2009), “The Challenges of Turkish Democracy”,
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/15257/45_Lovell.pdf?sequence=1 (09.10.2016).
- Mango, Andrew (1983), “**Turkey: Democracy under Military Tutelage**”, World Today, Vol.39, No: 11, ss. .429-435.
- McLaren, Lauren ve Cop, Burak (2011), “**The Failures of Democracy in Turkey: A Comparative Analysis**”, Government and Opposition, Vol.46, No: 4, ss. 485-516.
- Mohapatra, K. Aswini (2011) , “**Turkey’s Transition to Liberal Democracy and the Issue of its EU Membership**”, India Quarterly, Vol.67, No: 2, ss. 149-164.
- Özbudun, Ergun (2000), “**Contemporary Turkish Politics: Challenges to Democratic Consolidation**”, Lynne Rienner Publishers, London.
- Rouleau, Eric (2000), “**Turkey’s Dream of Democracy**”, Foreign Affairs, Vol.79, No: 6, ss. 100-114.
- SETA (2017), “İddaanamelerde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve FETÖ”,
<https://setav.org/assets/uploads/2017/07/Rapor87.pdf> (10.10.2017).

Varol, O. Ozan (2013), “**The Military as the Guardian of Constitutional Democracy**”, Columbia Journal of Transnational Law, Vol.51, No: 3, ss. 547-625.

Türk Demokrasisi, FETÖ ve 15 Temmuz

Yasemin ÖZDİL

Yüksek Lisans, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, yaseminozdil34@gmail.com

Özet

Türk demokrasisinin konjonktürel yapısı incelendiğinde sallantılı bir zemin üzerinde yükseldiği görülür. Osmanlı İmparatorluğu zamanında başlayan Batı'nın bilim ve teknik alanında ve daha sonraları askeri ve siyasi alanda kabul edilen üstünlüğü pek çok değişimi beraberinde getirmiş, bu değişimler Türkiye tarihinde de tecelli etmiştir. Siyasal erkin paylaşımı konusunda ordu ve hükümet arasındaki çekişme diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de çeşitli dönemlerde zuhur etmiştir. Bu gücün kontrol altına alınmasını amaçlayan bir grup terörist yapılanma -FETÖ- 15 Temmuz 2016 tarihinde yine böyle bir eylem girişiminde bulunmuş; ancak Türk milleti söz hakkının kendisinde olduğunu göstermiş ve bu büyük virajı teğet geçmiştir.

Anahtar Kelimeler:15 Temmuz, Darbe, Demokrasi, Ordu-Siyaset, FETÖ

Turkish Democracy, FETO and July 15

Abstract

When the conjunctural structure of Turkish democracy is examined it is seen to rise on a shaky ground. The beginning of the Ottoman Empire, the scientific and technical field of the West, and later military and political superiority of being accepted in the field brought many changes, these changes also manifested in the history of Turkey. The conflict between the army and the government about political pride sharing has occurred in various periods in Turkey as well as in other countries. A group of terrorist organizations (FETO) aimed at controlling this power have also attempted such an action on July 15, 2016; but the Turkish nation has shown that it is within the right to speak, and Turkey is tangent to this great curve.

Keywords: July 15, Coup, Democracy, Military-Politics, FETO

GİRİŞ

Darbe, Türk Dil Kurumu tarafından “Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi.” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2017). Askeri darbeler veya darbe girişimleri Türkiye gibi demokrasi tarihi çok eskiye dayanmayan ülkeler için önemli boyutta sorunları beraberinde getirmektedir (Esen ve Gümüşçü, 2017: 59). Türkiye görece yeni ömründe tam altı darbe ya da darbe teşebbüsüne şahit olmuştur. 27 Mayıs darbesi, 12 Mart muhtırası, 12 Eylül darbesi, 28 Şubat postmodern darbesi, 27 Nisan e-muhtırası, Talat Aydemir vakası, Sarıkız, Yakamoz, Ayışığı vb. daha nice planlar mevcuttur (Akkır, 2016: 51).

Gerek Osmanlı dönemi gerekse Cumhuriyet dönemi nezdinde değerlendirildiğinde ordunun siyasal yaşamın temel aktörlerinden birisi olduğu konusunda yaygın bir görüş birliği bulunmaktadır. Bu görüş, Osmanlı dönemi ordusunun özellikleri ile temellendirilmekte, başlangıçta siyasal iktidarın desteği ve güvencesi olan ordunun 17. yüzyıldan itibaren vesayet iktidarı kullanarak ya da veto darbesi yaparak, önceleri siyasal yapının ikinci adamı olan sadrazamları, daha sonraları ise padişahları değiştirmesiyle bir siyasal güç kimliği kazandığını vurgulamaktadır (Çitçi, 2006; 20).

Osmanlı’da askeri ve siyasal erk tek bir kişide toplanmıştır. Hükümdar muharebeye giden ordunun başında yer almış ve orduyla beraber düşmana karşı çarpışmıştır. Zamanla hükümdarlar savaşa katılmamaya, gelişmeleri saraydan izlemeye başlamıştır. Yine Cumhuriyetin ilanında, yeni devletin kuruluşunda ordu temel görevi üstlenmiştir. Pek tabi ki bunu yerine getirirken milletin desteğini almıştır. Bu tarihsel perspektiflerden bakıldığında ordu-millet kavramının kökleşmiş bir kavrama denk geldiğini söylemek mümkündür. Milletle bütünleşmiş bir oluşum olan ordu kendisini sadece ulusal güvenliği sağlamakla sınırlı görmemiş ve siyasal tıkanıklık noktalarında yeniden siyasa yapım görevini kendisine hak görmüştür.

Tarihin başlangıcından itibaren devletler varlığını sürdürebilmek için birbirleriyle savaşmışlardır. Ancak I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı gibi büyük yıkımlar sonrası bir daha böyle bir sonuca sürüklenmemek adına daha imtinalı hareket etmişlerdir. Özellikle demokratik rejimlerin artması, uluslararası antlaşmalar, uluslararası örgütlerin bağlayıcılığı, nükleer silahlanma savaş ihtimalini minimize etmek için bağlayıcı faktör olmuştur. Devletler içinde bulunan anarşik ortamda *güvenlik* kavramını high politic bir değer olarak atfetmiş, zamanla maksimum konuşlandırılan ordu normatif düzeye indirgenmiştir.

1826 yılında, yeniçeri ocağının kaldırılması ile siyasal sahneden çekilen ve yerini sivil bürokrasiye bırakan ordunun 1908’de “31 Mart Vakası” ile yeniden sahneye çıktığı ve bir daha da bu sahneden inmediği ileri sürülmektedir. Bu süreçte, 1920’lerin başında bir ulusal kurtuluş savaşı veren ve bir ulus devletin kurulmasına öncülük eden, 1950-1960 arasında siyasal iktidarla çatışan; 1960’ta ve 1980’de darbe yapan, 1971’de ve 1997’de veto darbesi ile siyasal iktidarın el değiştirmesine neden olan bir oluşum söz konusudur (Çitçi, 2006: 20). Ancak 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi ise tamamen amaç ve kapsam olarak bir teşebbüs olarak diğer darbe veya darbe girişimlerinden farklı değerlendirilebilir. 15 Temmuz 2016 tarihinde, FETÖ elebaşı Fetullah Gülen’in emirleriyle hareket eden ve önceki yıllarda ordu içerisine konuşlanmış olan asker üniformalı teröristler tarihimizde yedinci darbe girişimine teşebbüs etmiştir. Bu makalede demokrasi tanımından yola çıkarak, Türkiye’de gerçekleşen darbe/darbe girişimleri ele alınmış olup; özellikle 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminin anatomik yapısı üzerinden hareketle hazırlık süreci, FETÖ, ordu-millet ilişkisi, başarısız oluş sebepleri analiz edilmiştir.

DEMOKRASİ VE TÜRKİYE’NİN DEMOKRASİ TARİHİ ÜZERİNE

Demokrasi

Kökene M.Ö. 6. yüzyıldaki antik Yunan medeniyetine dayanan demokrasi sözcüğü, egemenliğin halka ait olduğu ve halkın bu egemenliği doğrudan ya da belirli aralıklarla yapılan seçimlerle seçtiği temsilcileri aracılığı ile kullandığı bir yönetim şeklidir (Merriam Webster , 2017). Demokrasi Latin kökenli bir kelime olup, “demos” halk, “kratos” otorite anlamındaki iki kelimenin birleşiminden türemiştir. Yani halkın idaresi manasındadır. Demokrasi, iktidarın halk kökenli olduğunu savunan ve iktidarı halka dayandıran bir teoridir. Abraham Lincoln’e göre “demokrasi halkın, halk için halk tarafından yönetimidir”. Bir ülkede uygulamada demokrasinin varlığından söz edilebilmesi için halkın aynı zamanda yönetilen ve yöneten olması veya en azından yönetilenlerin yani halkın büyük bölümünün iktidarın tecellisine katılması gerekir (Er, 2017: 2) .

Türk Demokrasi Tarihi

Kapitalist dünya sistemiyle ekonomik bütünleşme olgusu 18. yüzyıl sonlarında önemli ölçüde artmış, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde hız kazanmış, Napoleon Savaşları Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa siyaseti ve diplomasisine artan şekilde katılmasına yol açmış; milliyetçiliğin ve liberalizmin devrimci düşünceleri ilk kez bu yolla Yakın Doğu’ya ulaştırmıştır (Zürcher, 2000: 17).

Modernleşme kavramından haberdar olan tarihçiler bu süreci, Osmanlı ve Türkiye'deki gelişmeleri bir kere harekete geçti mi dur durak bilmeden ve geri döndürülemez bir şekilde ilerleyen akılcı bir Batı sisteminin etkisinde kalmış insanlar ile ilerlemenin yoluna çıkan gelenekçiler ve gericiler arasında ideolojik bir mücadele olarak görmektedirler (Zürcher, 2000: 18) . 15 Temmuz tarihinden öncesine kadar Osmanlı'nın son iki yüzyılda atlattığı olayların ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamalarının iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Osmanlı Padişahları ile Yeniçeriler arası mücadeleler tarih içerisinde zaman zaman zuhur etmiş bu süreç Cumhuriyet yönetiminde askeri darbeler veya darbe girişimleri ile devam etmiştir (Yücel, 2017: 15).

Osmanlı döneminde, 1876 Sened-i İttifak ile başlayan, Tanzimat, I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet ile devam eden siyasal erki halka verme yani demokratikleşme reformlarının ile İmparatorluğun dağılması neticesinde 1923'de yapılan ilk gerçek anlamda demokratik seçimler ve Cumhuriyetin ilanıyla en önemli adım atılmıştır. 1923-1946 arası dönemde tek partili siyasal yaşam hüküm sürmüştür. Bunun doğal nedeni tabii ki içinde bulunulan savaş koşulları, devletin henüz çok yeni olması ve içerisinde halen çeşitli etnik ve ideolojik farklılıkları barındırmasıdır. Bu süreç içerisinde çok partili hayata geçiş ile tam ve etkili bir demokrasi amaçlanmıştır; ancak 2. Dünya Savaşı sonuna kadar ülkede siyasi ve sosyal tabanda uygun zemin oluşturulamamıştır.

Türkiye kalıcı çok partili döneme 1946 seçimleriyle, yani Cumhuriyet Halk Partisi'nin uzun yıllar süren tek parti iktidarının 1950'de sona ermesinden kısa süre önce girmiştir (Turgut, 2017: 1). 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti resmen kurulmuş, 1947'de gerçekleşecek olan seçimler 1946'a çekilmiş ve seçim sonucunda da CHP karşısında muhalefet olarak yerini almıştır. Türkiye'de diktatörlükten demokrasiye 1946'da barışçı yolla geçişin ve iktidarın dört yıl sonra yine aynı barışçı yol ile devredilişinin gelişmekte olan ülkeler açısından benzersiz bir deneyim olduğunu söylemek mümkündür. Burada tarihçilerin kaçırdığı bir nokta mevcuttur: Türkiye sosyo-ekonomik anlamda gelişmekte olan bir ülkedir ancak; 1876'dan bu yana parlamenter seçim deneyimleri mirasına ve 1908-1913 ve 1923-1925 yılları arasındaki ve 1930'daki çok partili demokrasi mirasına da sahiptir. Demokrasi derine kök salmamış, kurumsallaşmamış ve kolayca sınırlanıp engellenmesi söz konusu olabilir. Yine de en başından inşa edilmeye gereksinim duyulmamıştır (Zürcher, 2000: 317).

Demokrasi kavramının, uygulamada demokrasiden bihaber herhangi bir topluma bir anda yerleşmesini beklemek ütöpik bir yaklaşım olacaktır. Demokrasi bir süreçtir. Türk Demokrasi Tarihinde 1876'da başlayan bu süreç II. Dünya Savaşından sonra çok partili hayata geçilmesiyle sınıf atlamıştır;

ancak askeri müdahaleler bu işleyişin sekteye uğramasına sebep olmuştur. Bu kavramın tam olarak yerleşmemesinden kaynaklanmaktadır.

DEMOKRASİYE MÜDAHALELER

Türk aydınlanması Batı'daki gibi toplumsal ve ekonomik koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkmamış, sivil-askeri elitlerin Batılılaşmayı bir zorunluluk olarak görmeleri sonucu, tepeden inşa çerçevesinde kendini göstermiştir (Kılıçbay, 1994: 210). Bunun doğal bir sonucu olarak da ülkenin ne kadar demokratikleşeceğine ve ne zaman siyasilerin eylemlerine müdahale edileceğini, askeri-sivil bürokrasi karar vermiştir (Akıncı, 2013: 96).

Tarihsel konjonktüre bakıldığında askeri kuvvetlerin, Osmanlı Devleti'nin çözülme döneminden itibaren yönetim ve siyasette etkili olduğu ve giderek bu etkili konumunu güçlendirdiği görülmektedir. Türkiye kısa demokrasi yolculuğunda, çeşitli dönemlerde darbe ve/veya darbe girişimlerine sahne olmuştur. 1960, 1971 ve 1980 darbeleri askeri yetkililerce sivil otoriteye karşı, sivil halk adına, Türkiye Cumhuriyeti'nin devamlılığını sağlama iddialarıyla yapılmıştır (Sözer, 2010). Gerek Cumhuriyetin kuruluşunda gerekse Atatürk ilkelerinin uygulamaya dâhil edilmesinde ordunun gücüne başvurulmuştur. Ordunun desteği ile devrim gerçekleştirilmiş; ancak yeni devletin kurulmasından sonra ve diğer aşamalarda asker siyaset dışında tutulmaya çalışılmıştır. Bunun için askerin oy hakkı bile elinden alınmıştır (Baydur, 1997: 309).

1960 Darbesi

Demokratik bir ülkede devletin silahlı kuvvetlerinin, seçilmişleri ve yargıyı devre dışı bırakması demek halk için yönetime el koymak demek değildir ve bu şekilde meşrulaştırılması mümkün değildir. Bu otoriter bir yönetimin ifşası demektir. Asker ne zaman güç kaybetse bunu tekrar ele geçirmek için harekete geçmiştir. 27 Mayıs 1960 darbesi öncesi asker gücünü büyük ölçüde eşraf ve burjuvaziye kaptırmıştır. Askerin darbe yapmasının üç nedeni olduğu düşünülmektedir. İlki, askerin maddi anlamda zayıflaması, ikincisi toplumsal statülerinin gerilemesi, üçüncüsü Demokrat Partinin orduyu denetim altına almak için, ordunun otonomisini yok etmesidir (Turhan, 1991: 172).

Çok partili hayata geçildikten sonra iktidarı devralan Demokrat Parti, siyasi kültürü ve uygulamaları ile ülkede demokrasinin derinleşmesi önünde engel teşkil etmiştir. Parti iktidar olarak gücünün sınırsız ve kısıtsız olduğu düşüncesine kapılmış, muhalefetin ve muhalif görüşlerin önünü kesmek ve bunları dizginlemek kontrol altında tutmak istemiştir. Askeri- sivil elitlere kuşkuyla bakılmıştır. Art arda kazandığı 1954 ve 1957 seçimleri de iktidarını

güçlendirmiş, politikalarını sıkılaştırmasına ortam oluşturmuştur. Parti, kendi içinde dahi görüş ayrılıklarına müsaade etmemiştir. Bu durum iktidar-muhalefet ilişkisini de olumsuz etkilemiş, siyasal sistemi zaman zaman krize sürüklemiştir (Akıncı, 2014: 59) . Bu krizler tırmandıkça darbe yapılmasının kaçınılmaz olduğu inancı yükselmiştir. Egemenlik sadece iktidarın olarak görülmüştür. Bunun için “Tahkikat Komisyonu” kurulmuştur. Bu durum siyasal ortamın iyice gerilmesine sebep olmuş; giderek artan kutuplaşma toplumsal zemine de nüksetmiştir. Tüm bu ortam dinamikleri neticesinde ordu içerisinde oluşan darbe yapılması inancı artmıştır. 1958’de “Dokuz Subay Olayı” yaşanmış; ancak Menderes ordunun kendisinin karşısında yer almayacağına inandığından bu olayın üzerinde çok durmamıştır. Hatta darbe yapmayı planlayan askerleri ifşa eden subay cezalandırılmıştır (Akıncı, 2014: 60).

Sosyolojik anlamda merkez ile çevre arasındaki gerilim, ekonomik olarak artan enflasyon oranı ve işsizlik gibi faktörler ile siyasal anlamda Menderes ve partisinin otoriter icraatları ve duruşları 27 Mayıs’ta emir komuta zinciri dışında gelişen bir askeri darbeye kapı aralamıştır (Burak, 2011: 52). Tüm bu dinamikler neticesinde on yıllık Demokrat Parti iktidarına muhalefetin de desteğini alan ordu tarafından, 27 Mayıs 1960’ta askerî darbeye sona verilmiştir.

Darbe sonrası atılan tüm adımların yegâne gayesi, siyasal erki siyasal elitlerden alarak tamamen bürokratik kadrolara vermektir (Turhan, 1991: 174). Bu doğrultuda oluşturulan Anayasa ile getirilen kurumlar da askeri vesayet kurumsallaşmasını sağlamıştır. Daha önce Demokrat Parti zamanındaki deneyimlerden yola çıkılarak bazı düzenlemelere gidilmiş; örneğin üniversitelere ve TRT’ e özerklik verilmiştir. Yasama ve yürütmeye *yetki* verilmiş; yürütmeye ise *görev* verilmiştir. Buradaki mantık şudur; eğer yürütmeye belli yetkiler verilirse, bu yetkiler kötüye kullanılabilir(Küçük vd., 2005: 204).

Cumhuriyet Döneminde gerçekleşen ilk darbe olma özelliğini taşıyan 27 Mayıs, bundan sonra neredeyse her on yılda bir ordunun siyasete müdahalesinin, halkın oyuyla seçilen yönetimleri silah zoruyla ya da muhtıralarla meşru iktidardan uzaklaştırıp, toplum mühendisliği yoluyla milleti tepeden düzenlemek anlayışının başlangıç noktası olmuştur. 1960 darbesi ve Başbakan Adnan Menderes’in idamı, daha sonraki yıllarda siyasi iktidarların üzerinde kalıcı bir askeri vesayet oluşturmuştur. 1961 ile 1989 arasında, Turgut Özal’ın cumhurbaşkanı seçilmesine kadar geçen sürede, hiç sivil cumhurbaşkanımızın olmaması bunun açık bir göstergesidir.

1960 darbesi ve 1971 Muhtırası arası dönemde iki darbe girişimi olmuştur. Mevcut durumda çıkarları zedelene komutanlardan Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir ve ekibi 22 Şubat 1962’de ve 20-21 Mayıs 1963’de darbe girişimlerinde bulunmuş ikisinde de hedefine ulaşamamış ve 1963’te idam edilmiştir(Dursun, 2000: 169).

12 Mart 1971 Muhtırası

1961 Anayasasının zamanla yeni düzene cevap veremez hale gelmesi, toplumda kabul görememesi, kurumsallaşamaması gibi nedenlerle 12 Mart 1971’de Türkiye’de ikinci kez demokrasiden otoriter yönetime geçilmiştir. Anayasanın topluma bol geldiği tekrarlanmış ve kriz ortamı oluşturup, bu ortamın derinleşmesine neden olduğu vurgulanmıştır (Dursun, 2005: 187-189).

Dönemin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç ve Kuvvet Komutanları, 12 Mart 1971 tarihinde zamanın Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a ve Meclis Başkanlıklarına verdikleri muhtıra ile Süleyman Demirel başkanlığındaki Adalet Partisi Hükümeti’ni istifaya zorlamalarını istemişlerdir. Muhtıranın gerekçesi anarşi ortamı, iç huzursuzluklar ve Atatürk’ün çağdaş uygarlık hedeflerinden sapma yaşanılmasıdır. Bunun temel müsebbibi olarak da Parlamento ve Hükümet gösterilmiştir(Akıncı, 2014: 66).Yine yeni anayasanın kurumsallaşamaması, toplumsal gerekler konusunda yetersiz kalması bu anayasanın artık işlevsizleştiği ve revizesinin hatta yeni bir anayasa yapılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. 1961 Anayasası oluşturulurken, CHP’nin 222 temsilcisi mevcuttur bunun anlamı toplumun yarısının bir temsilciden yoksul olmasıdır. Yine bu sebep de anayasanın toplum nezdinde butlan olarak görülmesine yol açmıştır. Akıncı’ya göre en ideal düzenleme dahi toplumsal destek sağlanmadan yapılırsa kısa sürede yıpranmaya ve zamanla işlevsiz duruma gelmeye sürüklenecektir. Başka bir neden; bazı kesimlerce Demokrat Parti’nin iktidarı güçlendirme politikası karşısında yapılan çalışmalar sonucu üretilen anayasanın topluma “bol” geldiği, otorite- özgürlük terazisinde özgürlüğün ağır bastığı görüşüdür.

Muhtırayı verenler, tek başına Adalet Partisi’nin iktidarı yerine “partiler üstü bir hükümet” in kurulmasını talep etmişlerdir. Sözde partiler üstü hükümetten mevcut anarşik ortamı gidermesi, Anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir anlayışla ele alması ve inkılap kanunlarını uygulamasının beklentisi vurgulanmış; aksi takdirde Türk Silahlı Kuvvetlerinin, kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti’ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine alma kararlılığında bulunacağını dile getirilmiştir. Bu muhtıra üzerine Adalet Partisi Hükümeti istifa etmiştir (Ak Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı, 2017: 36). 12 Mart müdahalesi yalnızca

Adalet Partisi açısından değil, Türk siyasi tarihi açısından da bir kilometre taşıdır; çünkü bu tarihten itibaren başlayan 1961 düzeninin getirdiği özgürlükler askerler tarafından daraltılmaya başlamış ve bu süreç 12 Eylül ile sürdürülmüştür (Burak, 2011: 57).

1980 Darbesi

12 Mart Muhtırası sonrasındaki dönemde bütün düzenlemelere rağmen sorunları çözmek mümkün olamamıştır. Demokrasinin kurumsallaşamaması dolayısıyla sistem kısa zamanda tıkanmış ve iflas etmiştir. Bir tarafta iktidar ile muhalefet bir araya gelerek sorunları konuşamazken, diğer taraftan da siyaset sağ ve sol diye ikiye bölünmüştü. Hızla artan köyden şehre göç sonucunda ortaya çıkan taleplere siyasilerin çözüm üretememesi de bu dönemdeki krizi derinleştirmiştir (Dursun, 2005: 191). Bunca krize bir de Cumhurbaşkanının meclis tarafından bir türlü seçilememesi eklenmiştir. Bu durum toplumu rahatsız etmekteydi. Hatta bazı kesimler açıkça darbe beklentisi içerisine girmiştir (Dursun, 2000:191).

1970'lerin ortasından itibaren işçi sınıfının mücadelesi ve sol hareketlerde yükseliş görülmüştür.. Bu süreçte toplumsal hayattaki şiddet ve baskı olayları baş göstermiştir. Toplumsal gerginliğin artmasında 1977'de 1 Mayıs katliamı, Kahramanmaraş, Çorum, Malatya, Sivas, Bingöl olayları ve sol ve sağdan sembolik isimlere düzenlenen suikastlar etkili olmuştur. . Solun bazı grupları şiddeti bir yöntem olarak kullanmaya başlamış ve yine bu süreçte radikal milliyetçi bir kesim vatani koruma kaygısı söylemi ile bu şiddet sarmalının parçası haline gelmiştir (Akça, 2013: 184). Yine bu dönem terör olaylarının artması, siyasilerin buna çözüm üretememesi, uluslararası konjonktürel faktörler darbeye giden süreci hızlandırmıştır.

1980 darbesi daha öncekilerden farklı olarak demokrasiyi kendi söyleminin merkezine yerleştirmemiş, onun yerine devletin bekası, birlik ve bütünlüğü söylemini dile getirmiştir (Dursun, 2002-2003: 136-138). Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ile Kara, Deniz, Hava Kuvvet Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından oluşan beş kişilik komite, 12 Eylül 1980 tarihinde ülkenin içinde bulunduğu anarşi ortamı ve ekonomik durumu gerekçe göstererek emir-komuta zinciri içerisinde darbe yapmıştır. Darbe bildirisinde, “devletin ve rejimin tehlike içinde olduğu, devlet organlarının işlemez hale geldiği, malum sürece siyasi partilerin de etkide bulunduğu, bu kargaşa ortamında yıkıcı ve bölücü çevrelerin faaliyetlerini artırarak Atatürkçülük yerine irticai ve sapık ideolojilerin bütün eğitim kurumlarına hâkim olduğu, bu sürecin bir bütün olarak vatani yıkıma götürdüğü” iddia edilmiştir (AK Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı, 2017: 37). Darbe sonrasında terör olaylarının kesilmesi ise manidar

bir durumdur. Evren bu suçlamaları kabul etmese de, Süleyman Demirel askerinin bilerek bu duruma meyil verdiğini iddia etmiştir (Akıncı, 2013: 43).

1960 darbesi ile demokrasi vurgusu ön plana çıkarken, 1971 muhtırasında demokrasi ve Cumhuriyetin bekası, 1980 darbesinde devletin bekası, 1997’de 28 Şubat sürecinde ise devletin bekası ve demokrasi söylemleri ön plana çıkmıştır. Her darbe yapılırken onu halk nezdinde meşrulaştırmak için bu şekilde çeşitli söylemlere başvurulmuştur (Dursun, 2002-2003: 137).

24 Aralık 1995 genel seçimlerinde 158 milletvekili çıkaran Refah Partisi’nin, sandıktan birinci parti olarak çıkması kimi asker ve sivil çevrelerde endişe uyandırmıştır. Siyasi literatüre “post-modern” darbe olarak geçen 28 Şubat Sürecinin akabinde Refah Partisi 1997’de iktidardan uzaklaştırılmış ve hemen ardından, 1998’de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır.

2002’de Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidar olması sonrasında ve Avrupa Birliği’ne uyum süreci kapsamında demokratikleşme, askeri bürokrasinin özerkliğini zayıflatmaya yönelik bir zemin hazırlanmaya başlanmış; ancak bu durum ordunun müdahalesine engel olmamıştır. 27 Nisan 2007’de, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin cumhurbaşkanı adayına yönelik itirazı ve laikliği koruma gerekçesiyle gece yarısı Genelkurmay Başkanlığı’nın resmi sitesinden bir muhtıra yayınlamıştır. Alışılabilen bu davranış kalıbındaki ilk çatlak da bu tarihte yaşanmıştır. Askerin e- muhtırası Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti tarafından kabul edilmemiş ve üniformalı bürokratlara hükümetin emrinde oldukları hatırlatılmıştır.

Asıl kırılma noktası 15 Temmuz’da gerçekleşmiştir. Başta ordu, emniyet ve yargı olmak üzere devletin en hassas noktalarına kadar sızmış olan FETÖ üyeleri, doğrudan bir darbe yapmaya kalkmış; fakat ne siyaset bunu sineye çekmiş ne de halk rıza göstermiştir. Siyasi iktidar ilk andan itibaren darbeyi tanımadığını ve direneceğini ilan etmiştir. Halk sokaklara çıkmış, tankların önünde durmuş, uçaklara göğsünü siper etmiştir. Böylece Türkiye tarihinde ilk defa bir darbe halkın karşı koymasıyla akim kalmıştır. Halk darbe geleneğinin kendisine darbe inmiştir (Coşkun, 2017).

DARBE GİRİŞİMİ SÜRECİ

FETÖ Yapılanması

FETÖ denilen oluşum, esasen 70’li yıllarda eğitim odaklı başlayan bir yapılanmadır. FETÖ dershaneleri örgütsel devşirme merkezleri olarak kullanılmıştır.

Mistik bir otoriteye (mehdilik) inanmışlıkla, yandaşları için merkezi sınavlarda soru çalma, masumiyet karinesini çiğneyerek haklarındaki suçlamayı dahi bildirmeden insanları yıllarca ceza infaz kurumunda tutarak hürriyetlerini kısıtlama şeklindeki eylemlerinde olduğu gibi kişi haklarını pervasız biçimde ihlal etme, kayırma, yalan söyleme, delil uydurma, iftirada bulunma gibi ahlak ve hukuk dışılıkları gerçekleştirmekte ve hedefleri uğruna suç işlemekte herhangi bir beis görmemişlerdir. Talimatlar yoluyla kolektif bir şekilde mobilize olan, kamu erkinin kritik bürokratik alanları başta olmak üzere, kamusal alanı ele geçirme refleksi ile hareket eden, mülkiye, adliye, emniyet, eğitim ve ordu içinde kendi özel hiyerarşisi ile illegal olarak kolonileşen devlet içinde ayrı bir devlet oluşturan örgütte, sözde lider Fetullah Gülen tarafından verilen “Esnek olun, sivrilmeden can damarları içinde dolanın; bütün güç merkezlerine ulaşınca kadar hiç kimseye varlığını fark ettirmeden sistemin ana damarlarında ilerleyin! gibi talimatları bir yandan örgüt için kadrolaşmanın arz ettiği önemi diğer yandan bu kadrolaşmanın Anayasal düzeni ele geçirmek için izlenen bir stratejik yönetim olduğunu göstermektedir (Resmi Gazete, 2017: 1).

Cumhuriyetin kurucuları milli bir topluluk kurmak için yola çıkmış, tek sadakat odağı olarak milleti öngörmüş ve bu birim üzerinden ilerlemiştir. Bu minvalde ilerlerken İslami kültürde bulunabilen toplumsal etkileşimin sembolik kaynaklarına ait tüm birikim bir kenara atılmıştır (Mardin, 1991: 206). Özellikle 1980 sonrası ülkedeki bu tür bir yapıyı boşa karşı bir reaksiyon olarak cemaat yapılanmaları ivme kazanmıştır. FETÖ; ketumiyeti, mahremiyeti ve sırlarıyla, içinde yaşadıkları büyük toplumdan uzaklaştıkça gerçek dünyadan tamamen kopmuş ve adeta bir illüzyonun içine girmiştir (Demirci, 2016).

Fetullah Gülen’in yükselişindeki ilk büyük sıçrama, 12 Eylül dönemine denk gelmektedir. 1986 yılında hakkındaki yakalama kararı uyarınca yakalanması üzerine bizzat Turgut Özal, Fetullah Gülen’i İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı’nın elinden almıştır. Gülen Örgütü, 12 Eylül Amerikancı askeri darbesinin “Türk İslam Sentezi”ni resmi kültür politikası olarak benimsediği, tarikatların sivil toplum örgütü olarak kutsandığı, yeşil sermayenin önünün dizginsiz açıldığı koşullarda gelişmiştir. Bunun yanında ve daha da önemlisi Amerikancı yeraltı örgütlenmesinin çekirdeğini oluşturarak büyümüştür (Perinçek, 2016: 27-28).

Muhafazakâr görüşü benimseyen Fetullah Gülen ile Ilımlı İslam ve Modern Muhafazakârlık politikası çerçevesinde hareket eden, 2002 yılında iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi ile birlikte faaliyetlerini hızlandırmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarıyla Fetullah Gülen “Mavi Marmara hadisesi” sonrası ters düşmüştür. Gerçek emellerini gizleyemeyen FETÖ, İsrail ve Batı yanlısı

yüzünü açığa vurmuştur. İkinci fitil ise dönemin Başbakan'ı sağlık sorunu nedeniyle ameliyattayken bunu fırsat bilen örgüt üyesi savcı MİT Müsteşarı Hakan Fidan ve Müsteşar Yardımcısı Afet Güneş'in -PKK temsilcileri ile istikrarlı bir ortam oluşturulması için Oslo'da yaptığı görüşmeleri farklı lanse ederek- ifadeye çağırılması ile ateşlenmiştir. Asıl hedef ise o zaman Başbakan olan R. Tayyip Erdoğan'dır. Ardından FETÖ 17 Aralık yolsuzluk iddialarını ve 25 Aralık Kısıklı'da yaşanan olaylar, MİT turlarının DAES' e silah taşıdığını iddiaları ile ülkeyi çıkmaza sürüklemeyi ve hükümeti alaşağı etmeyi amaçlamıştır. Bu süreçle birlikte iyice ayyuka çıkan Paralel Devlet Yapılanması (PDY) örgütü pasifize etme çabaları başlamış, örgüt üyesi savcı, hâkim, asker, polis vd. örgüt mensupları görevden alınmaya başlanmıştır. Bu süreç 15 Temmuz darbe girişimi ile en üst seviyeye taşınmıştır. Bu sürecin en nihayetinde kamu erkini dejenere etme girişiminde olan, dini istismar eden bu kolektif yapılanmanın önü kesilmiştir.

Darbe Teşebbüsünün Amaçları

FETÖ mensubu askerler ile işbirlikçilerinin 15 Temmuz 2016 gecesi düzenledikleri darbe girişiminin gerekçeleri, özellikleri, hedefleri, uygulaması ve sonuçları bakımından geçmişteki darbelerden farklı olduğunu söyleyebiliriz. Daha önceki darbeler muhtıralara ve darbe girişimlerine gerekçe olarak; ülkedeki kaos ortamı, yükselen siyasi kimlik, ekonomik ve siyasi krizler ile bunların neden olduğu anarşi ortamını gösterebiliriz. Ancak 15 Temmuz darbe girişiminin anatomik yapısı incelendiğinde bu girişimin direkt olarak Cumhurbaşkanına yönelik yapıldığı görülmektedir (Hüküm, 2017).

Söz konusu darbe girişiminin Batı'nın İslâm dünyasında önemli bir güç olarak gördüğü Türkiye'nin Batı'dan bağımsızlaşma eğilimine yönelik gerçekleştirilmiş olduğunu da söylemek mümkündür. Türkiye'nin önceki dönemlerde olduğu gibi dış politikada, ekonomide, teknolojiye ve ağır sanayi alanlarında pasif ve bağımlı bir pozisyonda olması amaçlanmıştır.

Tasfiyesine girilen ve uyuyan hücreleri de deşifre olmak üzere olan FETÖ'nün büyük bir kalkışmayla eski gücüne tekrar kavuşması ve Erdoğan başta olmak üzere bütün muhaliflerinin ortadan kaldırılması istenmiştir. FETÖ darbe sonrası elebaşı Fetullah Gülen'i Türkiye'nin yeni lideri ilan etmeyi arzulamıştır (sdam.org, 2016).

15 Temmuz 2016 FETÖ Darbe Girişimi

17-25 Aralık Darbe Girişimi'nde başarısız olunca, orduda stratejik yerlere ve operasyonel birimlere sızmış bulunan, askerlik gibi şerefli bir mesleği hak etmeyen FETÖ/PDY mensubu darbeciler, 15 Temmuz 2016'da Pensilvanya'daki terörist başı Fetullah Gülen'den aldıkları emirle seçilmiş iktidarı devirip, Türkiye'yi işgal etmek için harekete geçmişlerdir. 15 Temmuz 2016 gecesi saat 21.30 sularında terör örgütü üyeleri bir şekilde milletin uçağıyla, tankıyla, topuyla ve silahları ile köprüleri kesip, meydanları kapatıp, milleti kurşun yağmuruna tutup yeni bir darbe ve işgal teşebbüsüne cüret etmişlerdir.

15 Temmuz Hain Darbe Girişimi, ilk olarak Boğaziçi Köprüsü'nün kapatılmasıyla duyulmuştur. Saat 22.00 sularında Genelkurmay'dan silah sesleri duyulmuş, jetler Ankara üzerinde alçak uçuş yapmaya başlamıştır. FETÖ/PDY mensubu darbeci hainler, Genelkurmay Başkanı ve üç kuvvet komutanı başta olmak üzere birçok subayı rehin almışlardır. Saat 23.05 dolaylarında NTV yayınına bağlanarak açıklama yapan Başbakan Binali Yıldırım, bunun bir kalkışma hareketi olduğunu ve silah doğrultan her darbeciye aynı şekilde muamele edileceğini söyledi. Başbakan, *"Bunun adına henüz bir darbe demek*

doğru olmaz. Bir kalkışmanın olduğu doğrudur. Belirli bölgelerde sorumsuzca devletin emaneti olan silahları alıp vatandaşların üzerine gidip onları yere yatırıp onları etkisiz hale getirmeye çalışan birtakım gruplar var. Bunların kim olduğunu, hangi amaçla hareket ettiğini kısa sürede anlayacağız ve gereğini yapacağız. Asla ve asla yasadışı, demokrasiyi kesintiye uğratacak faaliyetlere müsamaha göstermeyeceğiz” diyerek vatandaşlarımıza güven vermiştir. Ayrıca, “Doğrusu bir kalkışma ihtimali üzerinde duruyoruz. Belli ki emir komuta zinciri olmadan asker içerisindeki bazı kişilerin kanunsuz bir eylemi söz konusu. Vatandaşlarımız şunu bilsin ki, demokrasiye zarar getirecek hiçbir faaliyete izin verilmeyecek Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, vatandaşın milletten seçtiği, milletten iradesi ile iş başındadır. Bunun işbaşından gitmesi ancak milletten kararı ile olur, bu bilinmelidir. Bu kalkışmayı yapanlar, bu çılgınlığı yapanlar, en ağır şekilde bedelini ödeyecektir. Asla bu tip kalkışmalara pabuç bırakmayacağız. Asla bu ve buna benzer çılgınlıklara müsaade etmeyeceğimizi bilsinler” sözleriyle hükümetin bu girişim karşısındaki duruşunu ilan etmiştir (Ak Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı, 2017: 50).

Tarihinin en uzun gecelerinden birini yaşayan ülkemizde 23.50’de TRT’yi işgal eden FETÖ’cü hainler, spikere zorla sözde Yurtta Sulh Konseyi’nin korsan bildirisini okutturmuşlar. Genelkurmay Başkanlığı internet sitesinde de aynı korsan bildiri yayınlanmıştır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 00.26’da bir televizyon kanalına bağlanarak askeri kalkışmaya tepki göstermiş ve milleti meydanlara davet ederek, o gece milletimizin harekete geçmesini ve milli iradenin zaferini sağlayan demecini vermiştir: “Bugünkü bu gelişme gerçekten Silahlı Kuvvetlerimizin içerisindeki bir azınlığın ne yazık ki kalkışma hareketidir ve bu malum yapıya ait, paralel yapılanmanın teşvik ettiği, üst akıl olarak onların kullandığı bir harekettir. Ülkemizin birliği, beraberliği, bütünlüğüne yönelik bu harekete karşı inanıyorum ki milletçe vereceğimiz güzel bir cevapla bunlar gerekli olan cezayı alacaklardır. Şu anda bu milletin imkânlarıyla ortaya konmuş olan tankı, topu, uçağını, helikopterini kullanarak milletin üzerine gelmenin bedelini bunlar çok ağır ödeyeceklerdir. Bu konuda gerek Cumhurbaşkanınız olarak gerek Başbakanımız, hükümetimiz olarak bizler atılması gereken adımlar neyse dik durmak suretiyle bu adımları atacağız. Bunun bedelini asla bizler farklı bir şekilde yorumlayamayız ve meydanı da onlara bırakamayız. Yapmış oldukları işgali de çok kısa sürede ortadan kaldıracığımıza inanıyorum. Kararlı bir şekilde bu işin üzerine gideceğimizi özellikle bildirmek istiyorum ve bu konuda kararlılığımızı kimsenin test etmeye de gücü yetmeyecektir. Bu arada miletime de bir çağrı yapıyorum, o da şudur: Milletimizi illerimizin meydanlarına davet ediyorum. Havalimanlarına davet ediyorum ve milletçe meydanlarda, havalimanında toplanalım ve bunların o

azınlık grubu, tanklarıyla, toplarıyla gelsinler ne yapacaklarsa halka orada yapsınlar. Halkın gücünün üstünde bir güç ben tanımadım bugüne kadar” diyerek halkı demokrasiyi müdafaa için meydanlara çağırmıştır. Böylece eski ihtilallerdeki gibi cunta yönetime sessiz kalmayan halk demokrasisine sahip çıkmak için sokağa dökülmüş; bu durum darbe girişiminin direncinin kırılmasında büyük rol oynamıştır (Ak Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı, 2017: 49-59).

Darbe Girişiminin Başarısız Olmasının Nedenleri

Darbe girişimine yönelik özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısından sonra milletin bütün unsurlarıyla sokaklara dökülmesi ve kendi iradesi dışında gerçekleşecek girişimlere boyun eğmemesi darbenin seyrini belirleyici öğelerden biri olmuştur.

Türkiye'de özellikle son dönemlerde PKK'nin hendek sürecinin ve DEAŞ'ın patlayan bombalarının amacı halkın Erdoğan'a yönelik tepkisini arttırarak, darbeye müsait psikolojik meşruiyet zemini ortaya çıkarmak olmuş; ancak halkın gösterdiği direnç sayesinde amaçlanan nitelikte bir atmosfer oluşturulamamıştır.

Darbe girişiminin hesaplanandan önce ifşa olması ve komutanlara yönelik tasfiyeye girişilmesi, FETÖ üyelerinin daha erken hareket etmesine sebep olmuş ve bu erken harekete geçme, işlerin istenilen istikamette gitmemesine ve koordinasyon eksikliklerine yol açmıştır.

Yine darbe girişiminin emir-komuta zinciri olarak ifade edilen hiyerarşik bir mahiyette gerçekleşmemesi önemli bir unsurdur. Çünkü bu durum asker içerisinde FETÖ'cü cuntaya askeri olarak karşı koymayı mümkün kılmıştır. I. Ordu Komutanı Orgeneral Ümit Dündar'ın darbe girişiminden kısa bir süre sonra sert bir açıklama yapması, darbe girişiminin Türk Silahlı Kuvvetleri hiyerarşisi içinde olmadığını, komuta kademesinin cunta tarafından rehin tutulduğunu vurgulayarak darbe girişiminin gayri meşru olduğunu ilan etmesi asker içerisinde kararsız kesimin FETÖ'nün girişimine destek vermesini engellemiştir (Gürcan, 2016). Ordu içerisinde donanım açısından en seçkin birimlerden olan Özel Kuvvetler Komutanlığı'nın darbecilere teslim olmaması ve çatışarak önemli bir darbecinin (Semih Terzi) öldürülmesi yine işleyişin sekteye uğramasında etkili olmuştur.

Aynı şekilde siyasi parti liderlerinin güçlü bir şekilde darbe girişimini kınaması ve demokrasiden ödün vermemesi de önemli bir husustur. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli, Başbakan'ı arayarak darbenin kabul edilemez olduğunu, hükümetin yanında olduğunu söylemiş, Cumhuriyet

Halk Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu "Bu ülke darbelerden çok çekmiştir. Aynı sıkıntıların yeniden yaşanmasını istemiyoruz" demiş ve darbenin karşısında yer almışlardır.

İletişim teknolojilerinin gelişmesi ve haberleşme ağlarının nicelik ve nitelik açısından çeşitlilik arz etmesi de yine darbenin seyri açısından etkili bir unsurdur. Önceki darbelerde TRT'nin ele geçirilmesi yeterli olmuştur. 15 Temmuz gecesi Türkiye'de herkesin seyrettiği ana akım TV kanallarının yaptığı darbe karşıtı yayınlar, sosyal medyanın halkı darbe karşısında hızlıca mobilize etmesi, TÜRKSAT'ın ele geçirilmesi için yapılan stratejik hatalar cuntaya karşı üstünlük kazanılmasını pekiştirmiştir (sdam.org, 2016).

SONUÇ

15 Temmuz gecesi milletin emeği ve milletin parasıyla temin edilen, halkı düşmana karşı koruması gereken silahlar milletin üzerine doğrultulmuştur. Hedefi bütün bir ülkeyi teslim almak olan bu hain plana halk canı pahasına olsa dahi müsaade etmemiştir. Demokrasisine kendi seçimine sahip çıkmak amacıyla meydanlara inen vatandaşlarımızdan 2.194'ü tanklar, bombalar, ateşli silahlar ve çatışmanın etkisinde kalarak gazi olmuş, 250 vatandaşımız ise şehadete yürümüştür.

Uzun yıllar boyunca kanserli hücre misali devletin bütün hücrelerine sızan, sözde muhafazakar örgüt dini unsurları kullanmak vasıtası ile halkın gönlünü fethetmiş; fark ettirmeden devlet içerisinde devlet oluşturmak suretiyle ülkeyi kendi içinde bölerek önü alınamaz bir kaos ortamına sürüklemiştir. Bu kollektif yapılanma uzun yıllar iktidar ile paralel hareket etmiş – özellikle Batı yönlü politikaların tavan yaptığı yıllar sorunsuz devam etmiştir- ne zaman ki Mavi Marmara hadisesi gerçekleşmiş örgüt Batı'nın himayesindeki İsrail'den yana tutum sergilemiş ve böylece iktidarla örgüt temsilcisi Fetullah Gülen arasında görüş ayrılıkları başlamıştır.

Bu sürecin devamında gerçekleşen olaylar neticesinde iyice açılan makas ve hükümeti alaşağı etme çabaları 15 Temmuz Darbe girişimi ile tavan yapmıştır. Bağımsız ve çok yönlü dış politika görüşünü, çıkarlarına ters gören devletlerle işbirliği yapmak suretiyle ülke yönetimini alaşağı ederek kontrolü kendi eline almayı hedeflemiştir. Söz konusu darbe girişiminin Batı'nın İslâm dünyasında önemli bir güç olarak gördüğü Türkiye'nin Batı'dan bağımsızlaşma eğilimine yönelik gerçekleştirilmiş olduğunu da söylemek mümkündür. Türkiye'nin önceki dönemlerde olduğu gibi dış politikada, ekonomide, teknolojide ve ağır sanayi alanlarında pasif ve bağımlı bir pozisyonda olması amaçlanmıştır.

1960'da asker bize dokunmaz diyen Adnan Menderes'i idam ettiren ve bu yolla halkı susturmayı, siyasete yön vermeyi amaçlayan zihniyetten farksız olan bu girişime bu sefer halk izin vermemiştir. On yılda bir gerçekleşen darbe geleneğine böylece halk eliyle son verildiği umulmaktadır. Alparslan Türkeş'in de belirttiği gibi "gerçek bir demokraside en kötü çözüm önerisi bile darbeden daha iyidir".

15 Temmuz kurtuluş ve yeniden kuruluş sürecidir ve bütün dünyaya örnek bir demokrasi zaferidir. 15 Temmuz halkın kendi eliyle demokrasiye, FETÖ ve onunla bağlantılı dış güçlere karşı sahip çıktığı gündür.

KAYNAKÇA

Akça, İsmet (2013), “**Türkiye’de Ordu-Siyaset İlişkisi**”, **Türk Siyasal Hayatı**, (Ed. Ahmet Demirel, Ahmet -Sözen, Süleyman), Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, ss. 184.

Akıncı, Abdulvahap (2014), “**Türkiye’nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Muhtıraları**”, Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 9, No: 1, ss.59-65

Akıncı, Abdulvahap (2013), “**Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbelerve E- Muhtıra**”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı: 2, ss. 43.

Akıncı, Abdulvahap (2013), "**Türkiye’de Askeri Vesayetinin Tesisi ve Demokratikleşmeye Olan Etkisi**", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, ss.96.

Akkır, Ramazan (2016), **17-25 Aralık’tan 15 Temmuz’a FETÖ**, A’dan Z’ye Yayınları, İstanbul.

Ak Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı (2017), **15 Temmuz Milli İradenin Zaferi Araştırma Raporu**, Ak Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı ,Ankara.

Baydur, Mithat (1997), "**Üniformalı Demokrasi**", Yeni Türkiye, Sayı 17, ss. 309.

Burak, Begüm (2011), "**Osmanlı’dan Günümüze Ordu-Siyaset İlişkileri**", History Studies, Cilt 3, Sayı :1, ss. 52.

Çitçi, Oya (2006), "**Ordu- Siyaset İlişkileri: 1920-1938**", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 39, Sayı: 4, ss. 20

Coşkun, Vahap (2017), "**15 Temmuz’un Ardından**", Serbestiyet, <http://serbestiyet.com/yazarlar/vahap-coskun/15-temmuzun-ardindan-1-804884> (27.10.2017)

Çevikcan, Serpil (2016), "**Fidan: Sabaha Kadar Çarpıştık**", Y. Topaloğlu içinde, **100 Yazarın 100 Makalesinde 15 Temmuz Silüet Darbe**, Elips Yayınları, Ankara, ss. 33.

Demirci, H. Aliyar (2016)," **15 Temmuz Siyasi ve Sivil Depreminin Ardından Tespitler ve Gözlemler**", Türkiye Günlüğü, Sayı 127, ss.93-108,127.

Dursun, Davut (2000), **Ertesi Gün; Demokrasi Krizlerinde Basın ve Aydınlar**, İşaret Yayınları, İstanbul

Dursun, Davut (2002-2003), "**Türkiye'de Askeri Darbelerin Simgesel Ekonomisi**", Doğu Batı Dergisi, Sayı 6, ss.136-138.

Dursun, Davut (2005), "**Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler**", Muhafazakar Düşünce, Yıl 1, Sayı:3, ss. 187-191.

Esen, Berk; Gümüüşü, Şebnem (2017), "**Turkey: How The Coup Failed**", Journal of Democracy, Vol.28, No:1, ss. 59-73.

Gürcan, Metin (2016), " Bir Darbe Girişiminin Anatomisi", www.t24.com.tr (27.10. 2017)

Hüküm, Fatma Nur (2017)," Darbeye Direnmek: Türkiye'de 15 Temmuz Darbe Girişiminden Çıkarılan Dersler", <http://tr.turkiyede15temmuz.com> (15.09.2017)

Kılıçbay, Mehmet A. (1994), **Atatürkçülük ya da Türk Aydınlanması**, Der Yayınları, İstanbul.

Küçük, Adnan- Bakan, Selahaddin- Karadağ, Ahmet (Der.) (2005), **21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat**, Cilt 1, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, ss. 204

Mardin, Şerif (1991), **Türkiye'de Dini Sembollerin Dönüşümü Üzerine Bir Not**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Perinçek, Doğu (2016), **FETÖ Darbesi: Kökleri, Yükselişi, Ezilmesi ve Sonuçları**, Kaynak Yayınları, İstanbul

Resmi Gazete (2017), "Hâkimler ve Savcılar Kurulu Genel Kurulunun 05/10/2017 Tarihli ve 2017/770 Sayılı Kararı", <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr>

/eskiler/2017/10/20171006.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/10/20171006.htm (27.10.2017)

Sayın, Mehmet (2016), <http://www.haberhergun.com/gundem/alparslan-turkes-in-en-kotu-demokrasi-en-iyi-darbe-idaresinden-daha-evladir-h52893.html> (27.10.2017)

Sözer, Ercan (2010), "**Askeri Darbeler ve Toplumsal Etkileri: 1960,1971 ve 1980 Darbeleri**", Atılım Üniversitesi Kütüphanesi Yayınları, Yıl 5, Sayı 18, ss. 1.

Stratejik Düşünce ve Analiz Merkezi (2016), "Amaçları ve Neticeleriyle 15 Temmuz Darbe Girişimi", <http://www.stratejidusunce.org/Detay/Haber/1001/amaclari-ve-neticeleriyle-15-temmuz-darbe-girisimi.aspx> (28.09.2017)

TDK,http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59c109a90b7282.67134356 (19.09.2017)

Turgut, Mehmet (2017)," Türkiye'nin Demokrasi Yolculuğu ve Darbelere Muhalefet" ,<http://tr.turkiyede15temmuz.com> (21.09.2017)

Turhan, Mehmet (1991), **Siyasi Elitler**, Gündoğan Yayınları, Ankara.

www.merriam-webster.com/dictionary/democracy (21.09.2017)

Yücel, Mehmet (2017),**Türk Devrimi**, Bizim Kitaplar, İstanbul.

Zürcher, Eric. J. (2000), **Modern Türkiye'nin Tarihi**, İtişim Yayınları, İstanbul.

A.Belli, A.Aydın **Türkiye’de ki Sivil Toplum Anlayışına...**
Türkiye’deki Sivil Toplum Anlayışına 15 Temmuz Darbe Girişimi
Üzerinden Bakış

Aziz BELLİ

Dr.Öğr.Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi
Bölümü

Abdullah AYDIN

Dr.Öğr.Üyesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Özet

Sivil toplum kavramı son yüz yıllık süreçte siyaset ve sosyal bilimcilerin en çok üzerinde durduğu konuların başında gelmektedir. Ancak kavramın diğer kavramlarda az rastlanan özelliği onu ayrıcalıklı kılmaktadır. Zira sivil toplum kavramı diğer kavramlara nazaran daha dinamik ve daha görecelidir. Yani hızlı evrimleşmekte aynı zamanda farklı zaman ve mekânlarda farklı anlaşılmaktadır. Batı dünyasının yaşamış olduğu toplumsal değişim ve dönüşümler ve özellikle sanayi toplumuna geçiş sürecindeki çalkantılar sivil toplum kavramını yeni bir konuma yükseltmiştir. Bu bağlamda sivil olan toplum devlet, aristokrasi ve hatta burjuvaziden anlamsal olarak ayrılmıştır. Günümüzde sivil toplum Batı dünyasının en önemli kavramına dönüşmüş ve devlet ve özel sektörün dışında üçüncü bir güç olmuştur. Türkiye’deki sivil toplumun durumu ise Batı okumaları üzerinden ilerlemiştir. Diğer bir anlatımla Türkiye’de sivil toplum anlayışı ve kurumları elitlerin hâkimiyetindedir. Ancak Türkiye’de yaşanan 15 Temmuz darbe girişimi süreci de sivil toplum açısından yeni bir kırılma noktası olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda çalışmada sivil toplum kavramının yaşamış olduğu değişim ele alınmış ve Türkiye’deki durum tarihsel olarak değerlendirilmiştir. Akabinde 15 Temmuz sürecinde yaşanan olaylar incelenmiş ve halkın darbecilere karşı yapmış olduğu direniş ele alınmıştır. Sonuç olarak yaşanan olayların ortaya çıkarmış olduğu sivil toplum algısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

**Overview Of The Civil Society In Turkey Through Coup Attempt
On 15 July****Abstract**

The concept of civil society is at the forefront of the issues that politicians and social scientists have over the past hundred years. However, the rare feature of the concept in other concepts makes it special. Because the concept of civil society is more dynamic and more relative than other concepts. In other words, rapid evolution is understood at different times and places at the same time. The social changes and transformations that the western world has experienced and especially the turbulence in the transition to the industrial society have raised the concept of civil society to a new position. In this context, civil society is semantically separated from the state, the aristocracy, and even the bourgeoisie. Today civil society has become the most important concept of the western world and has become a third power outside the state and private sector. The situation of civil society in Turkey has progressed through Western literatures. In other words, civil society understanding and institutions in Turkey are dominated by elites. However, the July 15 coup attempt initiative in Turkey can be considered as a new breaking point in terms of civil society. In this context, the change in the concept of civil society has been studied and the situation in Turkey has been evaluated historically. Subsequently, the events that took place during the July 15th period were examined and the resistance that the people had done against the darbacılar was discussed. As a result, the perception of the civil society in which the events that have taken place has been tried to be revealed.

GİRİŞ

Rönesans ve reform hareketleri ve nihayet sanayi devrimi süreci Batı dünyasının yaşamış olduğu değişimi her alanda hızlandırmıştır. Özellikle toplumun dönüşümü ve onu tanıma ve tanımlama gayreti eski Yunan'ın keşfi veya yeniden incelenmesini sağlamıştır. Bu süreçteki gelişim dönüşüm iç dinamikleri nasıl olursa olsun, Batı medeniyetini dünyada zirveye taşımış ve dünyanın başat gücü haline gelmiştir. Başat güç olan Batı sadece teknolojik alanda değil her alanda hâkimiyetini hissettirmiştir. Bu bağlamda konumuzun iki sacayağından birini oluşturan “Sivil Toplum” kavramını da sanayi toplumunun dünyaya sunduğuna inanılmaktadır. Ancak kelimenin kökenlerini diğer birçok kavram gibi eski Yunan'a dayandırmak mümkündür. Bunun beraber dönemlere ve coğrafyalara göre farklı anlaşılan sivil toplum devlet kavramının geçirmiş olduğu evrime benzer bir evrim göstererek günümüzdeki halini

almıştır. Diğer bir açıdan ise değişim hala devam etmektedir. Günümüzde halen sivil toplum kavramı yeni okunma ve yorumlanma süreçleri ile algısal olarak yeni konumlara oturtulmaya çalışılmaktadır.

Türkiye’de ise sivil toplum kavramsal ve kurumsal olarak elit bir kavram olarak ele alınmaktadır. Zira Batı tandanslı bu kavramla ilgili okumaların elitler tarafından yapılması ve özellikle eğitim ve bilinç düzeyindeki düşüklük sivil toplumun ve toplumsal hareketliliğin halkın tabanına inmesini engellemektedir. Toplumun çok az bir kısmını oluşturan kesimlerin sivil toplum alanında çok etkili olması durumu toplumun sessiz kalan büyük çoğunluğunun yok sayılmasına kadar giden süreçlere neden olmaktadır. Sivil alandaki faaliyetlerin diğer bir deyişle sivil toplum kuruluşları (STK) ile ilgili çalışmaların ancak son kırk yıllık bir süreçte tabana doğru yayıldığını söylemek mümkün olmuştur.

Halkın kendi gücünü fark ederek gerektiğinde ülkesi ve demokrasisi için nasıl harekete geçeceğini en büyük göstergesi olan 15 Temmuz gecesi yaşanan olaylar günümüz Türkiye’si üzerine yapılan birçok bilimsel çalışmayı havada bırakmış ve tabiri caizse o çalışmaları taca atmıştır. “Göbeğini kaşıyan adamlar” başta olmak üzere birçok aşağılayıcı ifadelerle sivil toplumdan ve demokrasiden uzak olduğu yansıtılmaya çalışan kesimler 15 Temmuz gecesi kendilerini aşağılamaya çalışanlara ders vermişlerdir. Bu durum sloganik bir anlatım gibi görünse dahi ancak sessiz kesimler gerekli hallerde ülkesi için ayağa kalkmış ve ülkesini ve demokrasisini canları pahasına savunmuştur.

Bu bağlamda çalışmada ilk olarak sivil toplum kavramının yaşamış olduğu değişim ve dönüşüm ele alınmıştır. Kavramın ne olduğu ortaya konulduktan sonra Türkiye’deki durum tarihsel olarak değerlendirilmiştir. Devamında 15 Temmuz darbe girişiminde sivil toplumun olaylara yaklaşımı ve 15 Temmuz sonrası sivil toplumun durumu ele alınmıştır. Sonuç olarak yaşanan olayların ortaya çıkarmış olduğu sivil toplum algısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

SİVİL TOPLUM KAVRAMI VE YAŞADIĞI DEĞİŞİMİN İNCELENMESİ

Sivil toplum kavramsal olarak açıklanması, geçirdiği değişim ve dönüşümden kaynaklı olarak zordur. Nitekim sivil toplum kavramının anlamsal olarak diğer sosyal bilim kavramlarından farklı olarak bir evrim geçirdiği ve aynı kelime öbeğinin farklı dönemlerde ve farklı coğrafyalarda birbirinden ayrı şekillerde anlaşıldığı gözükmektedir. Bu bağlamda sivil toplum kavramının günümüzdeki anlamı ile en geniş tanımlama, devlet dışında kalan veya kamu yönetimi dışında kalan toplumsal alanı ifade etmektedir. Nitekim 18. yüzyıla kadar “devlet” ve “siyasal toplum” ile aynı anlamda olduğu düşünülen “sivil

toplum”, Aristo tarafından siyasal toplumu belirtmek için kullanılan “politike koinoia”nın (veya koinonia politike) Çiçeron tarafından Latince’ye “societas civilis” olarak aktarılmış biçiminin çevirisidir. Aristo’ya göre “politike koinonia”, yasalarla belirlenmiş kurallar sistemi içindeki özgür ve eşit (kabul edilen), yurttaşların siyasal toplumu, ahlaki bir kamu olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda tüm site/polisi saran siyasal toplum olarak kabul edilen sivil toplum, devletten ayrı ve/veya ona karşıt bir alanı tanımlamaktan uzaktır (E. Tosun, 2001: 30-31). Sivil toplumun devlet alanı dışında ayrı bir alan olarak kabul görmesi durumu ise 18. Yüzyıl sonrasında gerçekleşmiştir. Nitekim Aristo sivil toplumu bütün toplumu kuşatan site yani devletle eşdeğer anlamında kullanmıştır (Çaha, 2010: 23).

Sivil toplum tartışmalarının devletten farklı bir alana kaydığı ve yoğun bir şekilde tartışılmaya başlandığı 17. yüzyıl sonrasında itibaren siyasal yapı üzerindeki tartışmalardan genel olarak “devlet eksenli” ve “birey eksenli” olmak üzere iki siyasal düşünce geleneğinin ortaya çıktığı söylenebilir. Bu geleneklerden birincisini oluşturan düşünsel halkada N. Machiavelli, J. Bodin, T. Hobbes, J.J. Rousseau ve G.W.F. Hegel gibi düşünürler yer alırken; geleneği meydana getiren ikincisinde ise J. Locke, C.L. Montesquieu, A. Smith, J.S. Mill, I. Berlin ve F.A. Hayek gibi düşünürler yer almaktadır (Çaha, 2007: 17-18).

Hegel sivil toplumu devlet ve aile arasındaki bir aşama olarak kabul eder. Sivil toplum, bu alanda oluşan toplumsal sınıflar, bireyler, her türlü toplumsal kurum ve kuruluşları ifade eder. Ancak Hegel’e göre sivil toplum kavramı varlığını “erkek” e borçludur. Kadınlar özel alanda evde yemek yapmak, çocuk bakmak ve erkeğin ihtiyaçlarını gidermekle görevlidir. Görüldüğü üzere Hegel’in sivil toplum kavramında kadınlar aktif bir role sahip değillerdir (Doğan, 2000: 25-26). Hegel sivil toplumu sadece devletten değil aynı zamanda da aileden de ayırmaktadır (Heywood, 2016: 268). Sözleşmecî gelenek içinden gelen Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau gibi düşünürler açısından sivil toplum kavramı özel/kamusal alan ayrımına dayanarak şekillenmiştir. Sivil toplum, özel alandan ayrı kural, işleyiş ve sorumlulukları olan kamusal alan olarak kullanılmaktaydı (Çaha, 2010: 24-25).

18. yüzyılda Adam Ferguson, David Hume ve Adam Smith gibi düşünürler sivil toplumu özel olarak devlete karşı olmaktan ziyade despotik ve zorba devletin inadını ve iddialarını dengeleyen bir unsur olarak ele almaktaydı (Erdoğan, 1998: 218). Bu dönemde özellikle Ferguson, Paine, Hegel ve Tocqueville gibi sivil toplum teorisini geliştiren düşünürler; özel ticaret ve imalat topluluklarını, ataerkil aileleri, belediye yönetimlerini, hayırsever derneklerini ve edebiyat topluluklarını sivil toplum olarak değerlendiriyordu.

Böylece sivil toplum, siyasal toplumun dışında kalan toplumsal dünyanın çoğulcu iletişimsel alanını oluşturuyordu. Habermas bu alana halen günümüzde tartışma konusu olan “kamusal alan” adını vermektedir. Ona göre bu alan, 18. yüzyıl Avrupa’sında devleti değiştirme ve/veya dönüştürme gayretine mesafeli durarak toplumsal değişimin aktörleri konumuna gelen kültürel, sanatsal, dinsel faaliyetlere odaklanmış toplulukların oluşturduğu bir alandır (Yıldırım, 2005: 61).

Sivil toplum ile ilgili farklı tanımlamaların yapıldığı Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV) raporunda sivil toplum örgütleri üzerinden bir tanımlama yapılmıştır. Rapora göre sivil toplum devlet baskısı ve denetimi dışında olan ve gönüllük esasına dayanak oluşturulan bir örgütlenme olarak tanımlanmıştır. İkinci bir sivil toplum tanımı ise, ilk tanımdaki değerleri kapsamakla birlikte kavrama belli bir ahlaki ve siyasi değer de atfederek, “bir toplumun kendisini ve eylemlerini bir bütün olarak, devlet iktidarının baskısı ve denetimi altında olmayan gönüllü örgütler yoluyla örgütlemesi” şeklinde yapılmaktadır (TÜSEV, 2006: 39).

Modern düşüncede sivil toplumun referansları Locke, Tocqueville, Hegel, Marx, Habermas ve Gramsci’e dayanmaktadır. Günümüzde ise sivil toplum devlet dışı, siyasi parti, sosyal örgütlenmeler, sendikalar, üçüncü sektör, kar maksadı gütmeyen gönüllülük esaslı kuruluşlar, yardımsever grup, dernek, vakıf v.b. çıkar ve tutum grupları gibi değişik adlarla anılmaktadır (Akkaş, 2009: 8).

Sivil toplum kuruluşlarının önemli bir diğer özelliği de siyasi denetim mekanizması vazifeleri görmeleridir. Seçimlerden seçimlere halkın katılımına olanak veren temsili demokrasilerin yerine halkın talep ve beklentilerinin iletildiği ve yönetim sürecinde siyasi iktidarın aldığı kararları denetleyen bir mekanizma olarak sivil toplum örgütlerine mühim görevler düşmektedir. Türkiye açısından değerlendirildiğinde Türkiye ve benzeri etkin bir muhalefet sisteminin olmadığı siyasal sistemlerde sivil toplum, sivil bir siyasal denetim mekanizması olarak bu açığı kapatmakta ve toplumsal kutuplaşma ve gerilimleri azaltmaktadır. Bu kapsamda STK’ların siyasal denetimde ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır (Tuncel ve Gündoğmuş, 2013: 127-128). Cicioğlu (2011: 12) sivil toplum oluşumunu gerekli kılacak halleri de dikkate alarak şu şekilde bir izah yoluna gitmiştir. “Sivil toplum, devlet müdahalesini kabul etmeyen, bireylerin gönüllülük esasına dayalı bir örgütlenmeye sahip oldukları, bireylerin ve grupların kendi kaderlerini tayin edebildikleri, maksimum düzeyde bireysel özgürlüğü hedefleyen, katılımın en üst düzeyde olduğu her türlü sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel etkinliklerin örgütlü olarak gerçekleştirilebildiği bir birlikteliğin alanı olarak tanımlanabilir.” Bireylerin başkaları ile olan ortak

bireysel çıkarların korunması ve devlet müdahalesinden uzak olma sivil toplumun temel özellikleri arasındadır (Arslanel ve Özkiraz, 2010: 237).

Sivil toplumu devlet karşıtı ve devlet denetimi dışında bir yapı olarak sınırlamak veya anlamlandırmak tam olarak doğru değildir. Nitekim devlet sınırları içerisinde bulunan her türlü yapı ve kurum devletin belirlemiş olduğu alan dâhilinde hareket etmek zorundadır. Bu noktada ifade edilmesi gereken nokta karşıtlık yerine karşılıklı temas ve ilişki içinde olma durumunun söz konusu olduğudur. Nitekim her ne kadar sivil toplum devlet müdahalesinin olmadığı bir alanı ifade ediyor gibi anlaşılrsa dahi devletten bağımsız olduğu düşünülemez (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2012: 346).

Sivil toplum kavramı köken olarak batılı bir anlayışa dayandığı söylenerek yanlışya düşülmektedir. Sivil toplumun referansını devlet karşıtı örgütlenme olarak ele alan anlayış sivil toplumun köklerini Osmanlı Devleti ve diğer İslam toplumlarından uzak tutmuştur. Ancak devletle birlikte hareket eden sosyal yardımlaşma ve dayanışma düşüncesine dayanan örgütlenmeler sivil toplumun İslam toplumlarındaki kökeni olarak ele alınabilir (Arslanel ve Özkiraz, 2010: 238).

Sivil toplumun taşıyıcısı ve modern dönem sonrası karşılığı sivil toplum kuruluşlarıdır. STK'lar toplumu örgütlü ve kurumsal bir çerçevede yönlendirerek sivil toplum durumuna katkı sağlarlar. Diğer bir anlatımla STK'lar sivil toplumun örgütsel ve kurumsal yüzüdürler. Dini veya etnik gruplardan başlamak üzere oldukça geniş bir yelpazeyi içine alan ideoloji, statü, çıkar, toplumsal iktidar peşindeki toplumsal hareketlere kadar uzanan gönüllü örgütleri STK olarak tanımlamak mümkündür (E.Tosun ve Tepeciklioğlu, 2012: 351). STK'lar tahakkümü barındırmazlar, bu çerçevede üyeleri teslimiyeti ifade eden zorunlu aidiyetten çok, eleştirel, sorgulayıcı, gönüllü ve özgür niyetli bir üyelik sergilerler. Hem özeleştiriye hem de eleştiriye açık olmaları ve esnek örgütsel yapıları tahakkümden uzak kalınmasını sağlar (Alkuş, 2009: 291).

TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM

Osmanlı Devletinin son dönemi ile başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti ile devam eden değişim ve dönüşüm süreci sadece askeri alana sınırlı kalmamıştır. Birçok farklı alanı kapsayan bu çabalar olumlu sonuçlar da vermiştir. Nitekim bu çabalar demokratik bir devleti ortaya çıkartmıştır. Bu bağlamda ele alındığında Türkiye'deki toplumsal değişim ve dönüşümlerin temelinde sosyal, siyasal ve iktisadi alanda yapılan devrimlerin etkisi oldukça fazladır. Bilhassa Tanzimat dönemiyle başlayan batılılaşma ve modernleşme gayretleri Cumhuriyet'in ilanı ile yeni bir boyut kazanmış görünse de yeni cumhuriyetin

eskisinin devamı olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Sadece Cumhuriyetin ilanını birbirinden farklı sosyal ve siyasal alanda yapılan yeniliklere daha fazla hız katmıştır (Aydın ve Yıldız, 2017: 52). Bu çerçevede değerlendirildiğinde sivil toplum kavramının Batı kaynaklı oluşu algısı ve Türkiye’deki elitist durumu nedeniyle, çalışmamızda esas alacağımız cumhuriyet dönemi sivil toplumunun Batılılaşma süreci ile eşdeğer algılanması söz konusu olabilir.

Türkiye’de sivil toplumun gelişimini 1923-1945, 1945-1960, 1960-1980, 1980- 2016, olarak dört dönem halinde incelemek mümkündür.

1923-1945 Dönemi: Osmanlıdan miras alınan lonca sisteminin yerini meslek örgütleri bırakmasıyla birlikte ve modernleşmeyi temel alan anlayışla sivil toplum sancılı bir dönem yaşamıştır. Özellikle modernleşmenin temelini devleti alan anlayış sivil toplumun bu dönemde ihmal edilmesine neden olmuştur (E.Tosun ve Tepeciklioğlu, 2012: 365-366). Bu dönemde siyasal kurumların dizginlerini ele geçiren devlet eliti, kendi referanslarını başlangıç noktası kabul ederek, topluma yeni ulus devletin şahsında “ortak iyi” bir proje sunma yolunu tercih etmiştir. Ortak iyinin temelinde işaret ettiği nokta, Batı Avrupa aydınlanma düşünürlerinin metafiziksel bir boyut kazanan ulus devlet idealinde yatmaktaydı (Çaha, 2007: 179). Bu bağlamda değerlendirildiğinde 1923-1945 dönemi eski geleneklerin tamamen yok sayılması ve sivil toplumun sadece batılı sayılabilecek kişilerin eli ile olması durumu vardır.

1945-1960 Dönemi: Çok partili hayata geçiş ile birlikte modernleşme düşüncesine karşı toplumsal hareketlerin başladığı veya arttığı söylenebilir. Yani sivil toplumun ilk gelişme evresine girdiği de söylenebilir (E. Tosun ve Tepeciklioğlu, 2012: 366). 1946 yılında çıkan Cemiyetler Yasasının sivil toplumun gelişiminde önemli bir yeri vardır. Özellikle Yasa sonrasında dernek sayısına önemli artışlar söz konusudur. Demokrat Parti’nin kereste yardımıyla bulunmasıyla Cami Yaptırma Derneklerinin sayısı hızla artmış, bu dernekleri Güzelleştirme ve Av Dernekleri izlemiştir (Aydın ve Yıldız, 2017: 53-55; Güneş ve Yükselen, 2004: 31). Ortaya çıkan bu gelişmeler sivil toplumun önemli bir toplumsal güç haline gelmesini de sağlamıştır (Özkiraz ve Arslanel, 2015: 22). Ancak 1950’lerin ikinci yarısında çevrenin temsilcisi olduğunu iddia eden Demokrat Parti’nin merkez olmaya başlaması veya bu yönünün açığa çıkmasıyla devletçi bir tavır takınması ve muhalefete karşı hoşgörüsüz olması sivil toplum üzerindeki baskıyı da artırmıştır (E. Tosun ve Tepeciklioğlu, 2012: 366)

1960-1980 Dönemi: 27 Mayıs Askeri Darbesi ile Türk siyasal hayatında olduğu gibi sivil toplumun gelişiminde de yeni bir dönem başlamıştır. Askeri darbe sonrası hazırlanan yani darbe ürünü bir Anayasa olmasına rağmen 1961

Anayasası, özgürlükçü yapısı ile pek çok temel hak ve hürriyeti tanımış veya koruma altına almıştır. Bu sayede de sivil toplum örgütlerinin sayısına hızlı bir artış olmuştur (Nal, 2005: 162-164; Keser ve Hışım, 2016: 216). Nitekim Türkiye'deki fabrikaların sayısının artması ve kapitalizmin giderek ivme kazanması neticesinde Türkiye'de sivil toplumun ilk örneklerinden olan işçi sendikaları ve dernekleri asıl gücüne ulaşmıştır. Bilhassa 1970'ler ile işçi örgütlenmelerinin ciddi bir şekilde arttığı, liberal meslek kuruluşlarının ve küçük burjuva derneklerinin ağırlığını artırdığı görülür (Güneş ve Yükselen, 2004: 31). Ancak 1971-1980 dönemlerindeki Askeri tahakkümün sürekli hissedilmesi sivil toplum örgütlerini hem örgütsel yaşam açısından hem de katılımcı siyasi kültür açısından olumsuz etkilemiştir. Güvenlik kaygılarının ve ülkenin bütünlüğünü koruma çabasının demokrasinin önüne geçtiği, demokratik sistemin neredeyse her on yılda bir sekteye uğradığı, temel hak ve özgürlüklerin istenen düzeylere ulaşamadığı ya da sınırlandırıldığı ve örgütlü yaşama katılımının engellendiği askeri baskı dönemleri, Türkiye'de devleti her zaman topluma karşı güçlü bir konuma taşımıştır (TÜSEV, 2011: 37).

1980-2016 Dönemi: 1980 sonrası sivil toplumun gelişimi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde geleneksel katı merkezîyetçilik anlayışına karşıt bir anlayış olarak sivil toplum gelişmiştir (Aktaş, 2008: 102). Ancak sivil topluma ilişkin anayasal gelişmeye bakıldığında; 12 Eylül 1980'de meydana gelen askeri darbe sonucunda askeri rejimin yaşandığı 1980-1983 yılları arasında rejimin sivil topluma yaklaşımı son derece baskıcı olmuştur. Darbe sonrasında sivil toplum örgütlerinin tamamına yakınının faaliyetleri bir süreliğine durdurulmuş ve pek çok sivil toplum örgütü ise tamamen kapatılmıştır (TÜSEV, 2011: 57). Askeri darbe sonrasında yeni anayasa hazırlıkları hız kazanarak 1982 Anayasası oluşturulmuştur. 1982 Anayasasında devleti yücelten devleti önceleyen bir anlayış bulunmaktadır. Gerek toplumsal ve siyasi haklar tanımlanırken gerekse insan haklarına ilişkin özgürlükler belirlenirken devletin öncelendiği ve soyutlandığı göze çarpmaktadır (Çaha, 2007: 224). Nitekim bu Anayasa ile hak ve özgürlükler konusunda sayısız sınırlamaya gidilmiş; devletin yurttaş karşısındaki sınırlayıcı gücü artırılmış; dernek çalışmaları, sendikal etkinlikler ve hatta siyasi parti örgütlenmeleri sıkı denetim ve kontrol mekanizmalarına tabi olmuştur. 1983 seçimleri ile biçimsel olarak demokrasiye geçilse de 1982 Anayasası'nın yarattığı kısıtlayıcı ortamda sivil toplum örgütlenmelerinin yeniden canlanması oldukça uzun zaman almıştır (TÜSEV, 2011: 57).

1985'den küreselleşmenin dünya üzerindeki etkisi ile liberalizm, hukuk devleti, demokratikleşme ve insan haklarına dayalı bir yönetimin gereği olarak "sivil toplum" tekrar tartışılmaya başlandı ve gelişim sürecinde önemli bir yol kat etti (Karatepe, www.yenisafak.com, 10.10.2017). Dünyada yaşanan

gelişmeler yanında iç dinamiklerde gerçekleşen olay ve olgularda sivil toplumun gelişmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle siyasal partiler, sendikalar, dernekler, vakıflar, meslek odaları ve kooperatifler gibi sivil toplum kuruluşları arasında organik ilişkileri ve işbirliğini yasaklayan Anayasa maddelerinin 1995 yılında kaldırılması önemli bir aşamadır (Özbudun, 1999: 114). Bu dönemde sivil toplumun önem kazanmasında yönetim kavramının etkisi tartışılmaz. Nitekim yönetim kamu ve özel sektör ile sivil toplum örgütlerinden aktörlerin bir araya gelerek ortak akıl oluşturulması kapsamında ortak amaçlar için pazarlıklar yapılmasını öngörür (Aydın, 2011: 148). Yönetim ile birlikte gelişen yeni kamu yönetimi anlayışı da devletin halktan beklentilerini artırmış ve böylece kamu yönetiminde bir değişim ve dönüşüm süreci başlamıştır (Tunç, 2014: 103). Yönetim sonucu ortaya çıkan pazarlıklar neticesinde her kesimin dahil olduğu bir karar alma süreci oluşmuş ve halkın sivil topluma olan ilgisi artmıştır.

2000’li yıllara gelindiğinde AB üyelik süreci kapsamında sivil toplum örgütlerinin gelişmesi ve karar alma sürecine dâhil olmasına ilişkin olumlu gelişmeler olmuştur (Keyman, 2006: 65). Özellikle 2005 yılında 5393 Sayılı Belediye Kanunu ile kent konseylerinin kurulması ve sivil toplum, yerel halk, özel sektör ve kamunun ortak akıl ile hareket etmesi fikri sivil toplum örgütlerini cesaretlendirmiş ve bunun sonucunda kentine sahip çıkan kentlilik bilinci ve kültürünü önemseyen sivil toplum örgütleri sayısında hızlı bir artış olmuştur. AB bütçesinden sağlanan fonlar ile hazırlanan projelerde sivil toplumun aktifleşmesinde önemli katkı sağlamıştır.

Son dönemde devletin sivil topluma bakışını Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan özetlemiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan sivil toplum örgütü temsilcileri hitaben yaptığı bir konuşmasında sivil toplumu geliştirecek ve cesaretlendirecek şu ifadeleri kullanmıştır: “Biz de, sorumluluk üstlendiğimiz her yerde, özellikle de son 15 yıldır, sizleri her açıdan desteklemeye, önünüzü açmaya, işlerinizi kolaylaştırmaya gayret ediyoruz. Çünkü biz birileri gibi sivil toplumu ‘tehdit’ olarak değil, millî birlik ve beraberliğimizin ‘kilit taşı’ olarak görüyoruz. Sizler ülkemizde katılımcı demokrasinin aracı, soysal barışımızın adeta sigortası olan kuruluşlarsınız. Burada şu gerçeğin altını bir kez daha çizmek istiyorum. Sivil toplum, devletin karşıtı değil, bilakis tamamlayıcıdır.” Ayrıca Sayın Erdoğan milletin karşı karşıya bulunduğu sıkıntılarının giderilmesinde, sivil toplum kuruluşlarının katkısının son derece önemli olduğuna inandığını vurgulamıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, www.tccb.gov.tr, 17.10.2017).

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ VE TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM

15 Temmuz darbe girişimi ile sivil toplum ilişkisini değerlendirebilmek için sivil toplum ve demokrasi ilişkisine bakmak gerekmektedir. Çünkü darbelerin birinci etkilediği alan demokrasinin sekteye uğrayıp işlevsiz hale gelmesidir. Bu kapsamda sivil toplum, günlük ihtiyaçları dâhilinde siyasetten uzaklaşan kişilerin toplumsal sorunlar karşısında bir rolü olduğunu hatırlatarak halk ile devlet arasındaki mesafeyi kısaltması bakımından da işlev görmektedir. Zira seçimler dışında kendisinde devlete karşı bir sorumluluk hissetmeyen bireylerin vatandaşlık bağının zamanla zayıflayacağı düşünülmektedir. Vatandaşlık bağının artırılmasına sivil toplum örgütlerinin önemli katkısı olacağı düşünülmelidir (Keser ve Hışım, 2016: 221).

Demokrasi açısından katılımcılığın önemi tartışılmaz. Katılımcılığın sağlanmasında dernekler, vakıflar, sendikalar gibi STK'lar bir gerekliliktir. Katılımın sağlanmasında bu örgütleri önemli bir işlev görürler (Yıldırım, 2004: 113). Sivil toplum demokrasinin gelişimine iki açıdan katkı sağlar. İlk olarak sivil toplum bulunduğu bölgede demokratik kurumlar oluşmasını sağlayarak demokrasinin kurumsallaşmasına katkı sağlar. İkinci olarak ise, devletin faaliyetini denetim ve gözetim altında tutarak bireylerin talep ve beklentilerinin kamu kurumlarına iletilmesini sağlarlar. Sivil toplum örgütlerinin farklı görüşleri barındırması ve farklı alanlarla çeşitli sivil toplum örgütlerinin olması uzlaşımın tartışılmasına imkân sağlar böylece demokrasi gerçek anlamında bir yol kat etmiş olur (Yel, 2008: 155).

Sivil toplumda insanlar gönüllü olarak bir araya gelir ve toplumsal sorunlarla mücadele edebilir. Bu sorunlar eğitimden sosyal güvenliğe kadar her alanı kapsayabilir. Sivil toplum bir taraftan özgür ortamlarda ortaya çıkarken diğer taraftan özgürlüğü garanti altına alan bir mekanizma olarak ortaya çıkar (Yayla, 2015: 230). Bu bakımdan sivil toplum örgütleri demokratik hayatın geliştirilmesinde, yerelleşmenin sağlanmasında ve yönetişimin uygulama sahası bulmasında etkili bir aktör olarak kabul edilebilir (Bedük vd., 2006: 55). Bu kapsamda devlet halkın talep ve beklentilerini öğrenebilmek için halk katılımına ve halka danışmaya ihtiyaç duymaktadır (Aydın ve Taş, 2016: 127). Gerek kamu yönetiminin halktan gerekse de halkın devletten çeşitli beklentileri vardır (Taş, 2009: 14). Kamu yönetiminde aktif vatandaşlık ile hem halkın devletten beklentisi karşılanmış olur hem de devletin halktan beklentisi karşılanır. Nitekim sivil toplumu bu denli önemli yapan şey devlet ile halk arasındaki iletişimi sağlamasıdır.

Sivil toplum örgütleri aktif vatandaşlığı ortaya çıkarır. Yönetim ve karar alma sürecinde üstlenmeyi ve fedakârlığa ihtiyaç duyan aktif vatandaşlık, bireyin doğrudan kamu hizmetlerinden yararlanma durumu olmadan da göstermesi gereken bir düşünce, duygu ve davranış biçimidir. 15 Temmuz'da

olduğu gibi bu aktif vatandaşlık bazen fedakârlık bazen vefakârlık bazen de cefakârlık olarak kendini gösterir (Alkuş, 2009: 293). 15 Temmuz 2016 tarihinde Türk siyasal hayatında daha önce görülmemiş bir hain askeri darbe ile demokrasi sekteye uğratılmak istenmiştir (Ağır, 2017: 196). Millet in demokrasi ve aktif vatandaşlık bilinci ile darbe girişimi başarısız olmuş ve Dünya tarihine milletin zaferi ve direnişi olarak adını yazdırmıştır. Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanı İsmail Kahraman, FETÖ’nün darbe girişiminin yaşandığı 15 Temmuz’da sivil toplum kuruluşları, polis, Meclis ve halkın bir araya gelerek, milli bir şuur oluşturduğunu belirterek, "Bu oluşan şurudan sonra Türkiye’de artık herhangi bir darbe girişimi olmayacaktır. Türkiye’de darbeler dönemi bitti." İfadelerini kullanarak sivil toplumun önemine ve gücüne vurgu yapmıştır. (www.memurlar.net, 20.10.2017).

Darbe girişiminin yaşandığı gece Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan, iktidar ve muhalefet partisi yöneticileri ile halkı darbecilere karşı direnmeye sokaklara, hava meydanlarına çağırmıştır. Darbe girişiminin başarısız olmasındaki en büyük etken toplumun direnişi ve siyasal partiler, medya ve sivil toplum kuruluşlarının darbecilere karşı kararlı duruş sergilemeleridir. 15 Temmuz gecesinde sergilenen bu sivil duruş devamındaki günlerde her türlü yeniden kalkışmaya karşı sokaklarda tutulan nöbetlerle devam etmiştir (Miş v.d., 2016: 8). Darbe girişimi ile ilgili birçok sivil toplum örgütü bildiri yayımlayarak çağrıda bulunmuştur. Bu bakımdan sivil toplum örgütleri aktif vatandaşlığı harekete geçirerek demokrasiye sahip çıkan bir halkın oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Sivil toplum örgütlerinin darbe girişiminin bastırılmasında önemli katkıları olmuştur. Salim Gören “15 Temmuz, Sivil Toplum ve Zafer” adlı köşe yazısında sivil toplumun darbe girişiminin bastırılmasındaki katkısı üzerinde durmuştur (Gören, www.seruven.org.tr, E.T.: 25.10.2017). Darbe girişimi sırasında olduğu gibi sonrasında da Demokrasi Nöbetlerinde sivil toplum örgütleri hem önemli katılım göstermiş hem de halkın katılımını artırmaya yönelik çağrılarda bulunmuştur. Yaklaşık olarak bir ay süren demokrasi nöbetleri dünya demokrasi tarihinde de bir fenomen oldu. Türkiye’nin tüm illerinde her gece siyasi görüş, etnik köken ve dini bakışı farklı olmakla birlikte binlerce insan sokaklara ve meydanlara çıkarak darbecilere karşı tepkisini dile getirerek demokrasiye sahip çıktı. 27 gün süren demokrasi nöbetleri 10 Ağustos’ta sona erdi (Miş v.d., 2016: 8).

Darbe girişiminin bertaraf edilmesi sürecinde ve sonrasında demokrasi nöbetlerinde sivil toplum örgütlerinin önemli katkıları olmuştur. Ancak 15 Temmuz her kesimde toplumsal bir travma oluşturduğu gibi sivil toplum alanında da bazı olumsuz etkiler göstermiştir. Nitekim bazı sivil toplum örgütü

temsilcilerine göre sivil toplum örgütleri özellikle dini örgütlenmeler darbeden daha fazla etkilenmişlerdir. OHAL kapsamında kapatılan dernek ve vakıflara bakış diğer dernek ve vakıfları olumsuz etkilemiş ve halk arasında sivil topluma karşı bir güven problemi ve kaygı oluşmuştur. Devlet veya hükümet desteğiyle kurulan ya da sonradan desteklenen sivil toplum kuruluşları ortaya çıkan toplumsal kaygıyı bertaraf ederek halk ile sivil toplum örgütleri arasında örülen duvarı yıkmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte darbenin etkisi ile vatandaşla iletişimde aralarına bir duvar daha örülen, farklı geleneklerden gelen vakıf ve dernekler ise yeniden bir güven zemini oluşturma derdiyle çalışmalarını sürdürüyor (www.sivilsayfalar.org, E.T.: 28.10.2017).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sivil toplum kavramı en geniş tanımlama, devlet dışında kalan toplumsal alanı ifade etmektedir. Günümüzde hala sivil toplum algısal olarak gelişmekte ve evrilmektedir. Türkiye’de ise sivil toplum kavramıyla ilgili okumalar ilk dönemlerde elitler tarafından yapılmıştır. Bu çerçevede halkın sivil toplum algısı özellikle eğitim ve bilinç düzeyine göre değişiklik göstermektedir. Toplumda azınlık gibi bir kısmı oluşturan kesimlerin sivil toplum alanında çok etkili olması durumu toplumun sessiz kalan büyük çoğunluğunun yok sayılmasına kadar giden süreçlere neden olmaktadır.

15 Temmuz gecesi ve sonrası yaşanan olaylar günümüz Türkiye’si üzerine yapılan değerlendirmeleri boşa çıkartmıştır. Çünkü demokrasi ve sivil toplum algılarının olmadığını düşündükleri kesimlerin bir anda harekete geçerek ülkeleri adına bu değerlere sahip çıkmaları birçok kesim tarafından beklenen bir sosyal ve psikolojik davranış değildi. Hatta halkın büyük kesimini oluşturan kitleleri anlatmak adına birçok aşağılayıcı ifadeler kullanılmış ve onların sivillikten ve demokrasiden uzak olduğu yansıtılmaya çalışılmıştır. Ancak bu aşağılanan kesimler 15 Temmuz sürecinde ciddi bir demokrasi başarısı göstermişlerdir. Bu bağlamda yapmış olduğumuz değerlendirmelerde Türkiye’deki sivil toplum tarihi yeniden ele alınmış ve sivil toplumun gelişimini 1923-1945, 1945-1960, 1960-1980, 1980- 2016, olarak dört dönem halinde inceleme yoluna gidilmiştir. Zira 2016 yılındaki darbe girişime ardından yaşananlar Türkiye için ciddi bir kırılma noktası olmuştur. Modernlik, eğitilmişlik ve elitlik ile eşdeğer tutulan sivil toplum, örgütlü olma ve demokratiklik gibi batılı ve ilerici kavramların toplumun tüm kesimleri tarafından nasıl anlaşıldığı ortaya çıkmıştır.

Sivil toplumun gelişmiş olması demokrasi bilincinin gelişmesine ve aktif vatandaşlığın hayat bulmasını sağlamıştır. Böylece devletten her şeyi bekleyen vatandaş yerine talep ve beklentilerini ileten sorumlu vatandaşa geçiş olmuştur.

Devletine karşı sorumluluk bilincine sahip olan aktif vatandaş fedakârlık zamanı gelince de kendinden bekleneni yapmıştır. Sivil toplum örgütleri hem bir araç hem de bir amaç olarak demokrasinin gelişimine katkı sunmuş hem de demokrasiyi sekte uğratmaya çalışan yapılara imkân vermemiştir. Bununla birlikte darbe girişimi ile bağlantılı olan sivil toplum örgütleri halkın sivil topluma bakışını olumsuz etkilediği durumu da gözden kaçmamalıdır. Zira amaçlarını gerçekleştirmek için sözde demokratik amaçlarla kurdukları sivil toplum örgütleri üzerinden baskı, hile, adam kayırma ve şantaj gibi gayriahlaki yöntemlerle ülkeyi ve yönetimini baskı altında tutmaya çalışmışlardır. Bunu yaparken makyevelist bir mantık ile yaptıkları için sıradan vatandaşlar tarafından sevilmemişlerdir. Bu durum normal bireyleri sivil toplum kuruluşlarına karşı mesafeli olmaya itmektedir. Ancak 15 Temmuz sonrası hem devletin çalışmaları hem de devletin yanında aktif vatandaşlık ve milli bilince sahip sivil toplum örgütleri ile bu kaygı ve güvensiz ortam ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Özellikle devlet yöneticilerinin bu yündeki konuşma ve söylemleri sivil toplum örgütlerine cesaret vermektedir.

KAYNAKÇA

Ağır, Osman, (2017), “**Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları**”, Türkiye’de Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Alanında Güncel Tartışmalar, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 169-208.

Akkaş, Hasan Hüseyin, (2009), “**Sosyal Sermayesiz Sivil Toplum Olabilir mi**”, VI. Uluslar arası STK’lar Kongresi Bildiriler Kitabı, (Ed.: Ali Akdemir, Kazım Kırtış, Esra Demircan, Ali Şahin Örnek), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayını, Çanakkale, s. 7-15.

Aktaş, Hasret, (2008), “**Batıda ve Türkiye’de Sivil Toplum (Gelişim Süreci)**”, Kamu’da Sosyal Politika, Cilt: 2, Sayı:4, s. 91-104.

Alkuş, Oktay, (2009), “**Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Demokratikleşme ve Sivilleşme Sürecine Katkıları**”, VI. Uluslar arası STK’lar Kongresi Bildiriler Kitabı, (Ed.: Ali Akdemir, Kazım Kırtış, Esra Demircan, Ali Şahin Örnek), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayını, Çanakkale, s. 285-293.

Arslanel, Nazan M. ve Özkiraz, Ahmet, (2010), “**Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Osmanlı’da Vakıflar**”, VII. Uluslar arası STK’lar Kongresi Bildiriler Kitabı”, (Ed. Ali Akdemir, Kazım Kırtış, Ayten Akatay, A. Şahin Örnek, Yavuz Yıldırım), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayını, s. 232-239.

Aydın, H. Ahmet ve Taş, İ. Ethem, (2016), **Kamu Yönetiminde Halkla İlişkiler Kavramlar-Kurumlar-Uygulamalar**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Aydın, Abdullah ve Yıldız, Murat (2017), **1950-1960 Döneminde Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme**, Yasama Dergisi, Sayı:33, Ankara.

Aydın, H. Ahmet, (2011), **Yönetim Bilimi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Cicioğlu, Filiz, (2011), **Sivil Toplum-Dış Politika İlişkisi Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Türkiye’nin Avrupa Birliği Politikasına Yaklaşımı**, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Ankara.

Çaha, Ömer, (2007), Aşkın (Transandantal) **Devletten Sivil Topluma**, Plato Film Yayınları, İstanbul.

Çaha, Ömer, (2010), **Sivil Kadın Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum**, Savaş Yayınevi, Ankara.

Doğan, İsmail, (2000), **Sivil Toplum**, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Erdoğan, Tosun, Gülgün ve Tepeciklioğlu E. Elem, (2012), “**Sivil Toplum ve Baskı Grupları**”, Siyaset Bilimi (Ed. Halis Çetin), Orion Kitabevi, Ankara, s. 341-378.

Erdoğan, Tosun, Gülgün, (2001), **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi**, Alfa Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, Mustafa, (1998), **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Gören, Salim, “**15 Temmuz, Sivil Toplum ve Zafer**”, <https://www.seruven.org.tr/15-temmuz-sivil-toplum-ve-zafer/>, E.T.: 25.10.2017.

Güneş, Muharrem ve Yükselen, Cemal, (2004), **Sivil Toplum Ve Yönetişim Tartışmaları Sürecinde Kent ve Kadın**, Detay Yayıncılık, Ankara.

Heywood, Andrew, (2016), **Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları**, (çev. Fahri Bakırcı), BB101 Yayınları, Ankara.

A.Belli, A.Aydin **Türkiye’de ki Sivil Toplum Anlayışına...**

<http://www.sivilsayfalar.org/15-temmuzun-sivil-topluma-yansimalari-muhafazakar-sivil-toplum-kuruluslarina-yonelik-kaygi-artti-2/>, E.T.: 28.10.2017.

<https://www.memurlar.net/haber/682449/15-temmuz-da-milli-bir-suur-olustu.html>, E.T.: 20.10.2017.

Karatepe, Şükrü,
<http://www.yenisafak.com/yazarlar/sukrukaratepe/cal%C4%B1nan-sivil-toplum-42121>, E.T.: 10.10.2017.

Keser, Hayri ve Hışım, Selin, (2016), “Demokrasilerde Sivil Toplumun Rolü”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7 Sayı:2, s. 201-224.

Keyman, E. Fuat, (2006), **Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha**, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Ankara.

Miş, Nebi- Gülener Serdar- Coşkun, İpek- Duran, Hazal- Ayvaz, M. Erkut, (2016), **Demokrasi Nöbetleri Toplumsal Algıda 15 Temmuz Darbe Girişimi, Siyaset**, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

Nal, Sabahattin, (2005), “Demokrat Parti’nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 60-3, s.137-171.

Özkiraz, Ahmet ve Arslanel, M. Nazan, (2015), “Türkiye’de 1945-1960 Döneminde Sivil Toplum Örgütlerinin Varlığı Meselesi”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, s. 1-25.

T.C. Cumhurbaşkanlığı, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/77654/sivil-toplum-kuruluslarinin-temsilcileri-feto-uyelerinin-mahkemelerinde-hazir-bulunmalı.html>, E.T.: 17.10.2017.

Taş, İ. Ethem, (2009), “Kamu Yönetiminde Halkla İlişkilerin Yeri Önemi”, **KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 2, s. 13-24.

Tuncel, Gökhan ve Gündoğmuş Bekir, (2013), “[Türkiye’de Siyasal Denetim Aracı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları](#)”, 8. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Yeni Anayasa Süreci ve STK’ların Rolü, (Ed. Sedat Laçiner, Hamit Palabıyık, Mustafa Kara, İsmail Seki), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayını, s. 117-129.

Tunç, Ahmet, (2014), “Bilgi Ekonomisi ve Kamu Yönetimine Etkileri”, **İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 3 Sayı: 1, s. 83-106.

TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı), (2006), **Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci Uluslar arası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu**, (Ed.: Filiz Bikmen, Zeynep Meydanoğlu), TÜSEV yayınları.

TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı), (2011), **Sivil Toplum İzleme Raporu 2011**, TÜSEV Yayınları.

Yayla, Atilla,(2015), **Siyaset Bilimi**, Adres Yayınları, Ankara.

Yel, A. Murat, (2008), “**Sivil Toplum ve Demokrasi**”, Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları, (Yay. Haz.: Murat Şentürk ve Aynur Erdoğan), Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, Ergün, (2005), “Apolitik Politikaların İnşacısı Olarak Sivil Toplum”, **Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi**, 3 (10), ss.61-72.

Yıldırım, İbrahim, (2004), **Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

A.Tunç, A.Atılgan **Paralel Devlet Yapılanmasının...**
Paralel Devlet Yapılanmasının (PDY) Kamu Kurumlarına Sirayeti
ve Bürokratik Vesayet Darbesi

Ahmet TUNÇ

Dr. Öğr. Üyesi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi
ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, atunc@ksu.edu.tr

Ali ATILGAN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası
İlişkiler Bölümü

Özet

Paralel Devlet Yapılanması (PDY), yapısı, işleyişi ve eylemleri ile Türkiye Cumhuriyeti tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir terör örgütü olarak karşımıza çıkmıştır. Örgüt oluşumuna başladığı yıllarda kendisine “dini” değerler üzerinden toplumsal bir zemin hazırlamış ve kendisini eğitim hareketi olarak topluma lanse etmiştir. Toplumun sosyo-psikolojik travmalarına ve devletin yapısal sorunlarına pragmatist bir şekilde yaklaşmış ve ezoterik bir yapıya sahip olması sayesinde asıl amacını fark ettirmeden toplumsal bir kabul görmüştür. Hiçbir zaman aktif siyasete dahil olmayan örgüt, stratejik kamu kurumlarında kadrolaşarak oluşturduğu bürokratik oligarşi sayesinde ülke yönetimini ele geçirmeye çalışarak topluma yön vermeyi amaçlamıştır. Bu çalışma PDY’nin gücünü bürokratik oligarşiden aldığını iddia etmekle birlikte gerçek amacının ortaya çıktığı 15 Temmuz Darbe girişimine kadar toplumsal kabul görmesinin sosyolojik nedenlere bağlı olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Kurumları, Bürokrasi, PDY, Darbe.

Parallel State Structures (PSS) and Public Bureaucratic Guardianship

Abstract

Parallel State Structuring (PSS), structure, functioning and the Republic of Turkey on the actions of his wife has emerged as an unprecedented terrorist organization. In the years when the organization began to form, he set himself up a social ground based on "religious" values and started to organize itself as an educational movement. It has received a societal acceptance without realizing its real purpose by having a pragmatist approach to the socio-psychological traumas of the society and the structural problems of the state and having an esoteric structure. The organization, which never included active politics, aimed to give collective direction by trying to seize the government of the country thanks to the bureaucratic oligarchy formed by staffing in strategic public institutions. This study argues that PSS has taken the bureaucratic oligarchy, but argues that sociological reasons for the social acceptance of the real purpose of the July 15 coup attempt, which emerged.

Keywords: Public Institutions, Bureaucracy, PDY, Impact

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu yıllarda, Osmanlıdan kalan kurumların tasfiyesi ve kurulan yeni devletin ideolojik inşası çerçevesinde gerçekleştirilen radikal reformlar, Osmanlı döneminin toplum ilişkilerini düzenleyen ve toplumu bir arada tutan din temelli meselelerde de değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Din ve devlet işlerini birbirinden ayırmayı amaçlayan kurucu kadro dini devletin egemenliğine alacak kurum ve politikalar geliştirmiştir.

Subaşı (2002: 287) bu politikaları “*Modern Türk devletinin dinde reform çabası, geleneksel ihya, tecdit ve ıslah düşüncesinin açtığı kulvarda Protestan reformun kazanımlarını yeniden ele almayı kapsar. Bu bağlamda din reformuyla toplumun yeninden yapılandırılması amaçlanmış, dinden de bu koşullarda yeni roller üstlenmesi beklenmiştir. Aslında bu reform, İslâm’ın çağdaştırılması ve ulusallaştırılmasında bir basamak olarak da görülebilir.*” ifadesi ile özetlemektedir.

Devleti, dini ve toplumu sekülerleştirme amacı ile uygulanan bu radikal laiklik politikaları, toplumda en önemli değer olan dini ve dini grupları kamusal alanın dışına itmiştir. Din ve dini grupların kamusal alanın dışına itilmesi toplumda sosyal bir boşluk oluşturmuştur. Bu boşluğun devlet tarafından başarılı ve objektif bir şekilde doldurulamaması dini grupları gayri resmi şekilde faaliyet sürdürmelerine neden olmuş ve bunun sonucunda ise bazı tarikat/cemaat gibi dini gruplar şeffaflıktan uzak yapılara dönüşmüştür. 1960-1980 yılları arasında kısmen görünürlüklerini artıran bu gruplar, toplumdaki sosyal meseleleri iyi analiz etmiş ve ona uygun yapılanmalara giderek toplumsal alandaki varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Bu yapılardan birisi, din temelli toplumsal bir hareket olarak ortaya çıkan ve toplumda eğitim hareketi olarak kabul gören Gülen Hareketidir. Fethullah Gülen liderliğinde kurulan bu yapı, dini gruplar üzerindeki baskının sosyo-psikolojik etkilerini son derece pragmatist bir şekilde kullanmış şeffaflıktan uzak olan yapısını daha da ezoterik bir yapıya büründürerek dini bir grup olmaktan çıkıp terör örgütüne dönüşmüştür. Bu çalışma cemaat olarak ortaya çıkışından silahlı terör örgütüne dönüşümüne kadar Paralel Devlet Yapılanmasını (PDY) ele almakta ve örgütün kamu yönetimindeki yapılanmasını incelemektedir. Çalışmada PDY yerine bazı yerlerde FETÖ kısaltması da kullanılmıştır.

Türkiye’de Din-Toplum-Cemaat ve Devlet İlişkisi

Epistemolojik ve paradigmal olarak Osmanlıdan ayrılan Cumhuriyet’in ilanından sonra, Cumhuriyet’in kurucu eliti, yeni bir “tarih”, “toplum” ve “devlet” yaratmanın ideolojik zeminini oluşturmak amacıyla Osmanlı ve Cumhuriyet arasında radikal bir kopuş meydana getirmiştir. Yeni kurulan devletin getirdiği yenilikler bu kopuşu politik ve kültürel alanda daha da derinleştirmiştir. Bu kopuşlardan en önemlisi de “din” üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yeni kurulan devlet, Osmanlı toplumunu bir arada tutan ancak din olgusunu, siyasal bir güç olmaktan çıkartarak onu vicdanlarda yaşanan bir inanç haline getirmeye çalışmıştır (Duman, 2010: 294). Seküler bir ulus ve bunun için gerekli seküler bir kamusal alanı benimseyenler (Yavuz, 2009: 25) ve dinin birleştirici gücünün kitlesel potansiyelini görenler (Duman, 2010: 294), radikal bir tavır içerisine girerek homojen bir ulus devlet yaratmak için bir seri reform gerçekleştirmiş ve bu reformlar ile yeni bir seküler toplum

oluşturmak amacıyla dini kontrol altında tutmayı amaçlamışlardır (Yavuz, 2009: 25).

Şüphesiz ki bu reformların başında bilim ve tekniğin aydınlığa boğduğu gerçek uygarlık dünyasında, gülünç sayılmaktan başka bir yanı kalmadığı (Atatürk, 2014: 39) düşünülen halifeliği kaldırmak olmuştur. Gerçekleştirilen bu reform sonrasında sosyal hayatın bütün alanlarını düzenleyen dinin, bu alanlarla ilişkisi kesilmiştir. Halifeliğin kaldırılmasından sonra, devlet kurumlarında yapılan ve yapılacak olan işlerin din açısından uygunluğu konusunda bir denetim mekanizması görevi gören Şeriye Vekilliği ile cami, medrese, mescit, okul hastane gibi kamu kurumlarını yöneten Evkaf Vekilliği kaldırılmış ve yerine Diyanet İşleri Reisliği, bugünkü adıyla Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur (Kandemir, 2015). Tanzimat'tan Cumhuriyetin ilanına kadar hukuk, siyaset ve eğitim alanlarındaki etkisi yasal düzenlemelerle azaltılan dini kurumlar, Cumhuriyet döneminde yapılan bu reformlar ile ortadan kaldırılmıştır (Albayrak, 2015: 193).

Laik devlet oluşturma ve toplumu seküleştirme amacıyla bir diğer adım da eğitim alanında atılmıştır. Eğitim alanındaki ikililik Tevhid-i Tedrisatın kabulü ile ortadan kaldırılmış ve eğitim ile ilgili tüm hizmetler Maarif Vekâletine bağlanmıştır (Öcal, 2011: 85). İlk aşamada medreselere dokunulmasa da eğitim hizmetlerini Maarif Vekaletine devreden yasanın kabulünden birkaç gün sonra medreselerin kapatılmasına karar verilmiştir (Mardin, 2012: 71).

Seküler bir devlet ve toplum oluşturma çabası içinde olan kurucu kadrolar, demokrasi açısından tüm sosyal kurumların olduğu gibi dinin de ihtiyacı olan gelişmeyi göstermesi gerektiğini, sosyal ve ekonomik yaşam gibi dini yaşamında ancak bilimsel yollarla yenilenebileceğini bildirmiştir. Bunun sonucu olarak ibadet yerlerine sıralar ve elbiselikler konmuş, ibadetinin dili Türkçe olması gerektiği kanısına varılmış (Jaschke, 1972: 41-42), duaların ulusal dilde olması gerektiğinin altını çizilmiş ve bu doğrultuda yapılan politikalar uygulanmıştır (Lewis, 2008: 559).

Kurucu kadro, bu radikal politikaları yeni kurulan devlette demokrasinin yerleşmesi adına yaptığını her fırsatta dile getirmiştir. Oysa demokrasi ile kurumsal sekülerizm arasındaki ilişkiyi inceleyen Fox, (2007: 19), çoğunluk itibari ile demokrasilerde din/devlet ayrımının bulunmadığına dikkat çekmiştir.

Habermas (2006) sekülerleşme yolunda ilerleme sağlamış toplumlarda dahi din temelli geleneklerin ve grupların varlıklarını ve geçerliliklerini sürdüreceğini belirtmiştir. Ayrıca Habermas (2011: 26), siyasi düşünceye katkı açısından dinin seküler bireyler tarafından engellenmesinin doğru olmadığına dikkat çekmiş ve demokratikleşme açısından bir tarafın katkısının diğerininkine göre değersiz görülemeyeceğini belirtmiştir. Casanova, (2010: 20)'da dinlerin yalnızca dini anlamda özgürlükler için değil; modern özgürlük ve hakların tamamı için de kamusal çıktığına ve otoriter yönetimler karşısında toplumun hakkını savunduğuna dikkat çekmiştir. Bu bilgiler ışığında bir değerlendirme yaptığımızda şüphesiz, Cumhuriyetin kuruluşundan çok partili hayata geçişe kadar demokrasinin yerleşmesi düşüncesi ile devlet, siyaset ve toplumun sekülerleşmesi adına gerçekleştirilen bu radikal politikalar hatalı bir yaklaşım olmuştur.

Tarikat ve cemaat gibi yapılar, sosyal alanda insanların dini hayatlarını sürdürmelerine hizmet edecek din hizmetleri kadrosunun yetiştirmek, halkın dini kültürünün devamlılığını sağlamak ve kapatılan İslami eğitim kurumlarının oluşturduğu boşluğu doldurmak amacı ile yeraltında gayri resmi faaliyetlere başlamışlardır (Sarıkaya, 1998: 97; Ayık, 2016: 72).

1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle 1932'den beri Türkçe okunan ezan Arapça okunmaya başlanmış, hacca ilgili engeller kaldırılmış, türbeler de yeniden açılmıştır. Eğitim alanında ise 1953-1956 arasında lise düzeyinde eğitim veren İmam Hatip okulları açılmıştır (Mardin, 2012: 72). Demokrat Partinin, cumhuriyetinden kuruluşundan itibaren uygulanan radikal laiklik politikalarını yumuşatması ve kısmen bir özgürlük ortamı sunması ile dini cemaatler görünürlüklerini artırmaya başlamıştır. Fakat cumhuriyetin ilk yıllarının psikolojik etkilerinden dolayı tamamen şeffaf olmaktan kaçınmışlardır.

1970'lerden sonra Kur'an-Kurslarının resmileşmesi ve İmam Hatip Liselerinin sayılarının artması ile cemaat liderleri ile din görevlileri arasında ayrılıklar oluşmuştur. Gelişmelerin aleyhlerinde ilerlediğini gören cemaatler, hem resmi olarak din eğitimi veren kurumlarda kadrolaşma eylemlerinde bulunmuşlar hem de kendilerine bağlı faaliyet alanlarını farklılaştırmış ve çeşitlendirmişlerdir. Bu değişimlerine rağmen yine de genel anlamda eğitim sektörü çerçevesinde kalmışlardır. Özellikle orta dereceli ve yüksek öğrenim

kurumlarında eğitim gören öğrencilere ev, pansiyon, yurt alanlarda barınma imkanları sunarak öğrencilerin sosyal ihtiyaçlarına cevap veren cemaatler, yardım veya burs gibi isimlerle aynı ve nakdi desteklerle de sosyoekonomik ihtiyaçlarını karşılamışlardır (Sarıkaya, 1998: 97).

Bu bilgiler altında değerlendirdiğimizde din sadece bireysel değil aynı zamanda da toplumsal boyutları da olan sosyolojik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Din olgusu, toplumsal boyutlarından dolayı kolektif yapılar içinde kendini ifade etmektedir (Sambur, 2017: 23). Kolektif hareketler içerisinde de hiç şüphesiz sosyal ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Weber (2007:49)'in " tarafların bir mana etrafında karşılıklı vaziyet alarak birbirilerine göre uyarlanmış ve o manaya yönelmiş davranışlar" olarak tanımladığı sosyal ilişkiden yola çıkacak olursak, bireylerin, dini grup ve cemaatler içerisinde aidiyetler ve tutumlar geliştirmesi oldukça doğal bir durumdur. Sosyal bir olgu olan dinin, tarikat ve cemaat gibi kolektif yapılar oluşturması, dini grupların siyaset, ekonomi, sağlık ve eğitim gibi alanlarla iç içe geçmesine neden olmuştur (Sambur, 2017: 23).

Sonuç olarak dini cemaatlerin, teolojik bir mesele olmaktan ziyade psikolojik ve sosyolojik bir ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür (Sambur, 2017: 23). İnsanların sosyo-psikolojik olarak ihtiyaç duyduğu bu yapıları radikal politikalar ile sindirmek, kabuğuna çekilmelerini sağlamak ve kamusal alandan tasfiyelerine yönelik girişimlerde bulunmak, bu yapıların şeffaflıktan uzak, gizliliğe azami önem gösteren ve faaliyetlerinden haberdar olunmayan yapılara dönüştürmektedir.

Paralel Devlet Yapılanmasının (PDY), Ortaya Çıkışı

Paralel Devlet Yapılanmasının kurucusu olan Fethullah Gülen, 1941'de muhafazakar ve kırsal bir şehir olan Erzurum'da doğdu (Acar, 2011: 6). İlkokul eğitimini ve sonrasında resmi olarak kapalı olduğu halde, informel olarak medrese eğitimini Erzurum ve Edirne'de tamamladı. 16-17 yaşlarında iken Said Nursi'nin talebeleri ile tanıştı ve Said Nursi'nin öğretilerini kendisine kılavuz olarak seçti. 1960'da Said Nursi'nin ölümünden sonra Said Nursi'nin talebeleri kendilerine yeni bir lider seçmedi ve Yeni Asya isimli grubu kurarak bu grubun çatısı altında faaliyetlerine devam etti. Kendisini Said Nursi'nin talebesi olarak gören Fethullah Gülen'de yeni kurulan bu grubun içerisinde yer aldı (Ateş ve

Akpınar, 2017: 6). Daha sonraki faaliyetlerinde çevresinde toplanan insanlara kendisini Said Nursi'nin talebesi olarak tanıttı. Vahide (2005)'ye göre Fethullah Gülen'nin kendisi gibi çevresinde toplananlar da Gülen'nin Said Nursi'nin öğrencisi olduğunu iddia etse de aslında Gülen Said Nursi ile hiç karşılaşmamıştır. Nursi'nin öğretilerini kendince yorumlayarak tahrif etmek suretiyle kendi doktrinini oluşturmuştur.

Fethullah Gülen formel eğitim eksikliğine rağmen, 1959'da imam olmak için gereken devlet sınavını başarıyla tamamlayarak imam olarak göreve başlamıştır (Ebaugh, 2010: 26). 1962 yılında askerlik görevini yerine getirdiği esnada yaptığı gayri resmi vaazlar ile “Devlete karşı ayaklanma” suçlamasıyla yargılansa da dava düşmüştür. Askerlik görevini tamamladıktan sonra Erzurum'a dönen Gülen, Komünizmle Mücadele Derneği şubesinin kuruluşunda yer almıştır. Aynı zamanda bu esnada vaizliğe devam eden ve her geçen gün daha da tanınan Gülen, 1968 yılında Ege vaizi olarak atanmıştır (Seufert, 2014: 6).

12 Mart 1971 muhtırası ile “Nurculuk”tan tutuklanan Fethullah Gülen, mahkemede “Nurculuk” iddiasını reddetmiştir¹. Gülen'in nurculuğu reddetmesi Nursi'nin talebesi olmadığını ve onun yolunda olmadığını da açıklamaktadır. Dört ay cezaevinden kaldıktan sonra serbest bırakılan Fethullah Gülen, dini bir topluluk imajı ile çalışmalarına devam etmiştir (Miş ve diğerleri, 2016: 11). Fethullah Gülen, yargılanmasına ve cezaevinde kalmasına rağmen daha sonradan bu darbeyi olumlu yönleriyle değerlendirmiştir (Seufert, 2014: 7). Darbeleri destekleyici ve meşrulaştırıcı açıklamaları ile hakim gücün yanında olduğu imajı oluşturan Gülen, hiç şüphesiz örgütün temellerini atarken askeri bürokrasinin baskılarından kendini korumayı amaçlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan sert politikaların yumuşadığı dönemlerde ortaya çıkan Gülen, İzmir Bornova'da vaiz olarak görev yaparken verdiği vaazlar sayesinde tanınırlığını artırmış, vaizlerinde kullandığı dil ve hitabet gücü sayesinde toplumun bir çok kesiminden insanı çevresine toplamaya

¹ “Fethullah Gülen Bediüzzaman'ın her şeyini çaldı” , 2016. <http://dirilispostasi.com/n-13463-fethullah-gulen-bediuzzamanin-her-seyini-caldi.html> (07.11.2017)

başlamıştır. Artan bu popülarite sayesinde çevresinde toplanan bazı işadamlarının da kendisini desteklemesi ile Yeni Asya grubundan ayrılmıştır (Zaimoğlu, 2016: 43). İlk zamanlar da sadece devletin kapatamadığı sosyal alandaki boşluğu doldurmak çabası güden Gülen, artan itibarı sayesinde sivil bürokrasiyi de çevresine toplamayı başarmıştır.

Çevresinde toplananlardan aldığı destek ile Gülen, eğitim kurumları ve sivil toplum örgütleri aracılığı ile kurumsallaşma faaliyetlerine başlamıştır (Miş ve diğerleri, 2016: 11). Bu bağlamda 1978’de Gülen’in etkisi altında İzmir’de Ak Yazılı Vakfı, 1979’da ise Gülen’in başyazılarını yazdığı *Sızıntı* dergisi kurulmuştur (Seufert, 2014: 6).

Toplumsal zeminini duygusal bir faktör olan din üzerinden inşa eden Gülen, toplumun her kesiminden insanlarla (siyaset, medya ve iş dünyası gibi) birlikte hareket etmesine rağmen, yapılanmasının ilk dönemlerinde grup varlığını oluşturmak, pekiştirmek ve güçlendirmek amacı ile aktif siyasete katılmamıştır. Amaçlarını gerçekleştirmek için kurdurduğu vakıflar ve çıkarttığı dergiler ile yavaş yavaş sivil toplum örgütü gibi kurumsallaşmaya başlamış ve örgütün insan kaynağını oluşturmak amacı ile de özel dersaneler kurdurmuştur (Çakır, 1990: 103). 1970’li yıllardan itibaren “ışık evleri” adını verdikleri evlerde orta ve yüksekokul öğrencilerine eğitim, barınma, burs gibi destekler vermeye başlayarak toplumun sosyolojik sorunlarından en üst düzeyde fayda sağlamış ve böylece örgütün insan kaynağını yetiştirmeye başlamıştır. Fethullah Gülen Örgütü’nün bu girişimleri Zaimoğlu (2016: 43)’na göre bu kurumlarda eğitim alan ortaokul ve lise çağlarındaki gençlerin, ileriki yıllarda devlet kurumlarında çeşitli pozisyonlara gelecek kişiler olması cemaatin yapılanmasında önemli bir etken olarak görülmektedir. Bu bağlamda medya, STK, ekonomi gibi alanlarda kurumsallaşmaya giden örgütün en büyük önemi eğitime vermesinin nedeni daha iyi anlaşılmaktadır.

1980 yılında yaşanan ihtilal ve sonrasındaki sıkıyönetim dönemlerinde Fethullah Gülen ve hareketi inzivaya çekilmiştir. Kendisi hakkında da irticai faaliyetten tutuklama kararı çıkarılan Fethullah Gülen bir süre kaçak yaşamak zorunda kalmıştır (Zaimoğlu, 2016: 44). Daha sonra ise darbeyi destekler açıklamalarda bulunan Fethullah Gülen, yeni iktidar sahiplerinin yanında yer almıştır. Gülenin bu tutumu sonraki 17 yıl boyunca seküler güçler tarafından rahatsız edilmeden faaliyette bulunmasının yolunu açmış ve 1986-1997 arasında

hareket, seküler hükümetlerin açık desteğini görmüştür (Seufert, 2014: 7).

1980 darbesi sonrasında kurulan hükümetin aldığı 24 Ocak kararları sonrasında ekonomide özel teşebbüsün teşvik edilmesi, diğer alanları da etkileyerek birçok alanda değişimlerin önünü açmıştır. Bu durumu iyi değerlendiren Fethullah Gülen ve hareketi de eğitim faaliyetlerinin dışında birçok alanda da kurumsallaşma adımları atmış ve çeşitli yayın kuruluşlarının yanısıra toplumsal ve kültürel kurumlar oluşturmuştur (Zaimoğlu, 2016: 44).

Ortaya çıktığı ilk zamanlardan itibaren meydana gelen darbelere olumlu değerlendirmelerde bulunan Gülen, 28 Şubat 1997 MGK'nda alınan kararlar doğrultusunda gerçekleştirilmesi ile Erbakan hükümetinin düşmesi ile sonuçlanan ve postmodern darbe olarak anılan darbeye de destek vermiştir. Askeri bürokrasinin İslami muhafazakar kesime yönelik önlem ve engelleri Fethullah Gülen hareketini de kapsasa da Gülen askeri bürokrasiye olan desteğine devam etmiştir (Seufert, 2014: 10). Refah Partisinin iktidardan düşmesi ile birlikte Fethullah Gülen egemen elit karşısındaki politik fonksiyonunu kaybetmiş ve tutuklanma ihtimaline karşı "sağlık sorunları" bahanesi ile Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiştir (Ateş ve Akpınar, 2017: 6).

Sonuç olarak PDY'nin tarihsel gelişimi açısından incelendiğinde her zaman yönetici gücün yanında olduğu veya karşısında olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin kurucu ideolojisi bağlamında yönetimde her zaman en üst yetkili olarak görülen askeri bürokrasinin gerçekleştirdiği darbeleri desteklediği, darbelerden sonra kurulan yönetimlerle iyi ilişkiler kurduğu ve bu iyi ilişkiler sayesinde gerçek amacını fark ettirmeden varlığını sürdürdüğü de gözden kaçmayan bir olgudur.

Paralel Devlet Yapılanmasının (PDY) Ezoterik ve Hiyerarşik Yapısı

Paralel Devlet Yapılanmasının (PDY) yapısal olarak incelediğimizde karşımıza iki boyut çıkmaktadır. Bunlardan birisi örgütün ezoterik yapısı diğeri ise her organizasyonda olduğu gibi hiyerarşik yapısıdır.

PDY'nin ezoterik kodlarını incelemeden önce Ezoterizm kavramına bakmak faydalı olacaktır. Bu bağlamda ezoterizm kavramsal açıdan incelendiğinde bazı

bilgi, fikir, öğreti ve/veya pratiklerin bir toplumsal gruba mensup üyelere özel ve gizli olması anlamına gelmektedir (Salık, 2016). Demir (2017) ise “ezoterik” tanımı yaparken “dışa kapalı, içe dönük” ifadesini kullanmakta, ezoterizmi tanımlarken de “kadim bilgelikle günümüze kadar gelen ve gerçeğin yalnızca seçkin ve söyleneni anlayacak kişilere verilebileceği anlayışına dayalı bir öğreti biçimi” ifadesini kullanmaktadır. Salık (2016)’a göre ezoterik yapılar inanç, anlam ve sembol dünyaları bakımından dış dünyaya tamamen kapalıdır. Bu nedenle de ezoterik yapıların dışa kapalı olmaları ve gizliliğe önemli ölçüde dikkat etmeleri yapının mensupları dışındaki kişilerin bu yapıları çözümlemesini zorlaştırmaktadır.

PDY’nin yapısı ve işleyişi incelendiğinde Fethullah Gülen örgütte sorgusuz itaat edilen lider olarak karşımıza çıkmaktadır. Gülen’in liderliğinde kurulan örgüt ilk oluşumundan bugüne kadar her yönüyle Gülen yönetimi altında kalmayı başarmıştır. Örgüt lideri, örgütün mensuplarına mesiyani (temel öğretinin mesih olduğu) bir din öğretisi altında anlatılmakta (Uzun ve diğ., 2017: 11) bu sayede normal insanlar tarafından anlaşılmasının mümkün olmadığı iddia edilen bilgileri, rüya ve cinler aracılığı ile direkt olarak metafizik bir kaynaktan aldığı varsayılan ezoterik bir kişiliğe büründürülmüştür² (Demir, 2017).

Ezoterik yapılar bağımsız ve özgün bir hareket olarak ortaya çıkmamalarının yanısıra özellikle dini inançlar ve güçlü toplumsal hareketler içerisinde kendilerini konumlandırırlar. Dinlerin rasyonel teolojilerinden meşruiyet devşirmeye çalışan bu yapılar meşruiyetlerini saygı duyulan yapılara dayandırarak itibar elde etmeye çalışırlar. Örneğin dini inançlar çerçevesinden baktığımızda yaratıcı ile sadece peygamberler konuşur. Dini inançlar tarafından bu durum özel ve sınırlı olarak kabul edilse de, dini inançlar içerisinde kendilerini konumlandıran ezoterik yapılar peygamberlere has olan özellikleri yapı içindeki karizmatik liderlerine de atfederler (Başdemir, 2016: 80). FETÖ ve lideri olan Gülen bu bağlamda incelendiğinde; örgüt liderinin, örgüt üyeleri tarafından “kainat imami”, “mehdi”, “mesih”, “muhterem” ve “hoca efendi” gibi sıfatlarla nitelendirilmesi ve rüyasında peygamberle görüştüğü iddiaları da

² PDY’nin ve Liderinin Ezoterik kodları açısından daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Demir, H., 2017, Ezoterik Radikal Bir Nifak Hareketi Olarak Fetö, <http://www.diyanetdergi.com/gundem/item/20-ezoterik-radikal-bir-nifak-hareketi-olarak-feto>

örgüt liderinin örgüt içerisinde insan üstü bir varlık olarak görüldüğünü kanıtlamaktadır (Uzun ve diğ., 2017: 12).

PDY'nin bilgi süreçlerinde de ezoterik yapının özelliklerini bulmak mümkündür. PDY'nin bilgi kaynaklarına baktığımızda bunlardan en önemlisi rüyalaradır. Örgüt lideri Fethullah Gülen'in örgüt üyelerine talimatlarını sürekli rüyasında gördüğü peygamberin dilinden aktarması, Allah ile sözde görüşmelerinin olması, "mehdi" veya "Mesih" olduğunu ileri sürmesi, ve bütün bunları temellendirmek amacı ile birtakım işaretler inşa etmesi (doğum tarihini 10 Kasım 1938 olarak söylemesi gibi) açık bir ifade ile ezoterik gerekçelendirme biçimidir (Başdemir, 2016: 80).

PDY'nin üyelerinin örgüt lideri Gülene atfettikleri sıfatları sadece örgüt içerisinde dile getirmeleri, dış dünyada bu sıfatlar arasında bulunan "mehdi" ve "mesih" sıfatlarından bahsetmemeleri örgütün içe dönük-dışa kapalı yapısının analizi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca örgüt mensuplarına devlet kurumlarına girişlerinde sınav sorularının önceden verilmesi ve soruları örgüt liderinin rüyasında gördüğü iddiaları da hem örgütün hemde örgüt liderinin ezoterik kimliğini açığa çıkarmakla birlikte örgütün ezoterik yapısını ortaya koymaktadır.

Dini bir grup olarak ortaya çıkan PDY'nin yapısal olarak incelendiğinde, cemaat veya hizmet hareketi olarak bilindiği dönemlerde bile bilinen bir organizasyon yapısına sahip değildir. 1980'lerden itibaren kurumsallaşma faaliyetlerinde bulunan ve birçok alanda kurumlarını oluşturan örgütün bu kurumlarla ilişkisi tespit etmek oldukça zordur. Kuruluşundan itibaren oldukça geniş bir alana yayılan ve tanınan örgütte, Fethullah Gülen haricinde bir ismin öne çıkmaması liderlik odaklı bir yapı olduğunun en büyük kanıtıdır. Bu kadar geniş alana yayılan bir yapının tek kişi tarafından idare edilmesinin mümkün olmadığı gerçeği, yapının sistemli bir yönetim yapısına sahip olduğunun en net göstergesidir. (Zaimoğlu, 2016: 48). Bu bağlamda örgütün sistemli bir hiyerarşik yapıya sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Şener (2012: 116)'e göre örgüt yukarıdan aşağıya hiyerarşik bir düzen içerisinde yönetilmekte ve örgüt içerisinde ast-üst ilişkisi bulunmaktadır.

Fethullah Gülen liderliğinde kurulan ve yönetilen örgütün diğer yasadışı örgütlerden çok daha sıkı ve sistematik bir yapılanması vardır. Yukarıdan

aşağıya bir hiyerarşik yapıya sahip olan örgüt yukarıdan aşağıya sırasıyla Kainat imamı ve ona doğrudan bağlı “Tayin Heyeti”, “İstişare Kurulu”, “Mollalar Grubu” ve “Meclis” olarak adlandırılan birimlerden oluşmakta ve bunlar tarafından idare edilmektedir (Kadem, 2017: 6). Ankara Cumhuriyet Başsavcılığının 2016 ve 2017 yıllarında tamamladığı FETÖ Çatı iddianamesi ve Darbe Çatı iddianemesindeki bilgiler ışığında değerlendirildiğinde³ örgüt yukarıdan aşağıya kainat imamı, kıta (coğrafi bölge) imamları, ülke imamları, eyalet (bölge) gizli/yasa, il imamları, küçük il bölge imamları, ilçe imamları, semt imamları, mahalle imamları ve ev imamlarından oluşan hiyerarşik bir yapıya sahiptir.

Fetullah Gülen hiyerarşik olarak “kainat imamı” konumundadır ve diğer tüm birimler kainat imamının altında toplanmıştır. Örgütün tüm faaliyetleri ilgili olarak tek ve son karar alma yetkisi sözde kainat imamındadır (Uzun ve diğ., 2017: 17).

Sonuç olarak PDY’nin, ezoterik bilgi kaynaklarını kullanan insanüstü bir varlık olarak görülen bir lidere sahip olmasının yanında, çok geniş bir alana yayılmanın gerekli kıldığı hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Fakat örgütün gizlilik konusundaki hassasiyeti, örgütün stratejik yönetim yapısının çözümlenmesini güç kılmakla beraber örgütün amacının da net olarak belirlenmesini de engellemiştir.

Örgütün Kamu Kurumlarında Kadrolaşması

Örgüt sadece uygulamalarında değil aynı zamanda topluma kendisini tanıtmaya açısından da gizliliğe son derece önem vermektedir. Dini bir topluluk olarak faaliyet gösterse de, kendisini bu tür faaliyet gösteren grupların anıldığı isimlerle nitelendirmemiştir. Uzun ve diğ., (2017: 11)’e göre , örgüt toplumsal zeminini oluşturma sürecinde ve daha sonraki süreçlerde kendisini her zaman net olmayan kavramlar üzerinden tanımlamıştır. Mensubu olmayanlar tarafından “cemaat” olarak, mensubu olanlar tarafından ise, “hizmet hareketi” ve son dönemde “camia” gibi hukuki anlamı bulunmayan ve net bir açıklaması olmayan kavramlar üzerinden tanımlamıştır. Hatta toplum tarafından yaygın bir

³ Çatı iddianamesinin tam metni için bakınız:
http://t24.com.tr/files/20170403171041_iddianame.pdf

kullanıma sahip olan “cemaat” kelimesini kullanmayı dahi fazla tercih etmemiştir. Akın (2016: 45)’e göre de “gizlilik”, bu örgüt açısından başından itibaren temel yöntem olarak dikkat çekmiştir.

Örgütün gizliliğine ve devlet kadrolarında yer almasına dikkat çeken Çakır (1989), örgütün şeffaf olmayan bir şekilde büyümesinin “ileride kendine güveni geldiğinde siyasi iktidara sahip olma” arzusunu ortaya çıkarabileceğine işaret etmiştir (Çakır, 2014: 116).

Yanardağ (2006: 118)’e göre 1980’li yılların başına kadar iç yapılanmaya odaklanan örgütün belli başlı bir tabanı oluşmuş dershaneler veya eğitim kamplarında eğitim gören öğrenciler yükseköğretim düzeyine erişmişlerdir. Gülen Örgüt’ünün devlet içerisinde yapılandığı iddiaları bu dönemlerde dillendirilmeye başlamıştır. Cemaatin okullarında yetişen daha sonra Polis Akademisi, mülkiye, askeri okullar, hukuk fakülteleri gibi okullarda eğitimini tamamlayıp mesleğe başlayanların Fethullah Gülen’le hiyerarşik bir düzen içerisinde görüştüğü ve cemaatin çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri bu iddialar arasındadır.

Fethullah Gülen hareketi, 1992 yılındaki Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Raporunda “Fethullah Hocanın Talebeleri Örgütü” olarak kayıtlara geçmiştir (Çomaklı ve Turan, 2017: 24). Hareketin “örgüt” olarak tanımlandığı bu istihbarat raporunda ve örgüt lideri Gülen’in yargılandığı Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde tanık olarak dinlenen Emniyet Müdürü Osman AK’ın tanık ifadelerinde örgütün Türkiye çapında bir örgütlenme içerisinde olduğu, örgütlenmenin hedefi olarak “Polis Kolejlerini, Polis Akademisini ve Polis Okullarını” seçtiği, Polis Koleji’nin %50’sinin bu örgüt ile temas halinde olduğu bilgilerine yer verilmiştir (Hablemitoğlu, 2003: 36). Polis Koleji ve Polis Akademisi’nin Emniyet Genel Müdürlüğü’nün bürokrat kadrosunun yetiştiği eğitim kurumları olduğu gerçeğinden hareketle, örgüt emniyet içerisinde yapılanmasının önünü açacak bürokratları yerleştirmek için bu eğitim kurumlarına büyük bir önem atfetmiştir.

Örgüt, ordu içerisinde kurucu ideolojinin baskınlığı nedeni ile kadrolaşmakta zorluk çekse de Uzun ve diğ., (2017: 32)’ ne göre 1970’li yıllardan itibaren ordu içerisinde de kadrolaşma faaliyetlerinde bulunmuştur. Örgütün bu kurumlara kitlesel girişleri ise 1980 yıllarında gerçekleşmiştir. Kendisine ait dersane ve

özel okulları askeri okullara öğrenci adayı seçimi için öğrenci havuzu gibi kullanan örgüt, 1994 yılı harp okulu giriş sınavı ve 1989 yılında Işıklar Askeri Lisesi'ne giriş sınavı öncesinde sınav sorularını ele geçirerek üyelerine dağıtmış ve askeri okullardaki yapılanmasını kitlesel boyutlara taşımıştır. Bu askeri okullarda yetişen subayların daha sonra kurmay rütbelerine yükseleceği düşünüldüğünde, örgütün kurumlara yerleşmesindeki stratejisinin, kurumların tepe noktalarını hedeflediği görülmektedir.

PDY'nin kadrolaştığı bir diğer kamu kurumu ise Üniversitelerdir. Geleceğin bürokratlarının yetiştiği üniversite kurumuna da örgüt ilgisiz kalmamıştır. Hablemitoğlu (2003: 143)'e göre örgütün üniversitelerdeki kadrolaşma hareketi 1980 darbesinin bir ürünü olan YÖK'ün kurulması ile ivme kazanmıştır. Örgüt gelecekte kendisine bağlı akademisyenleri yetiştirme adına onbinin üzerinde üyesini YÖK ve MEB bursları ile ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkelere göndermiştir. Eğitimlerini tamamlayarak Türkiye'ye dönenler akademisyen olarak üniversitelerde görev almış ve bu sayede de örgütün üniversite içinde kadrolaşmasının kapılarını açmıştır. Yine Hablemitoğlu (2003: 143)'na göre örgüt üniversitelerde özellikle Rektörlük, Dekanlık, Müdürlük gibi kadroların yanı sıra üniversiteler bünyesindeki enstitülerde kadrolaşma faaliyetleri ile üniversite bürokrasisini ele geçirmeyi amaçlamıştır.

Örgütün devlet içerisinde kadrolaştığını öne süren isimlerden Necip Hablemitoğlu (2015: 201), Fethullah Gülen Örgütü'nün başta emniyet olmak üzere devletin kritik kurumlarında varlığını artırdığını, eğer kısa sürede bunun önüne geçilmezse ileride büyük problemlere neden olacağını altını çizmiştir.

FETÖ'nün lider ve mensupları Türk siyasal hayatında gerçekleştirilen her darbeden övgü dolu sözlerle bahseden, darbe süreçlerinden zarar görmeden çıkmayı başaran ve son olarak Türkiye tarihinde kara bir leke olarak kalan 28 Şubat postmodern darbesinden de hasarsız bir şekilde çıkmıştır.

28 Şubat sürecinde Fethullah Gülen'in medyaya sızan bir vaazında "*Esnek olun, sivrilmeyen can damarları içinde dolanın!*", "*Bütün güç merkezlerine ulaşınca kadar hiç kimse varlığınızı fark etmeden sistemin ana damarlarında ilerleyin*" şeklindeki söylemi de örgütün devlette kadrolaştığı konusunu ele alanların iddialarını destekler niteliktedir.

Hablemitoğlu (2003: 28)'nin aktardığı bir başka vaazında “*Zaman henüz uygun değil. Bütün dünyayı omuzlayıp taşıyabileceğimiz zamana dek, tamam olacağınız ve koşulların uygun olacağı zamana dek beklemelisiniz! Bilhassa, haber alma hususunda her zaman hasım cephenin çok önünde olunmalıdır*” söylemlerine yer veren Gülen’in, özellikle istihbarat birimlerine verdiği önem açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Gülen’in “*Adliye, mülkiye veya başka hayati bir müessesede bizim arkadaşlarımızın mevcudiyeti öyle ferdi mevcudiyetler şeklinde ele alınıp değerlendirilmemelidir. Yani bunlar gelecek adına bizim o ünitelerde garantimizdir. Bir ölçüde onlar bizim varlığımızın teminatıdır*” (Hablemitoğlu, 2003: 28), sözleri de devlet içerisindeki kadrolaşma iddialarını desteklemekle birlikte daha sonrasında yönetimi ele geçirme amacını taşıdığından birini oluşturmaktadır.

PDY’nin lideri Fethullah Gülen’in bu ve bunun gibi birçok söylemindeki vurgular ve çeşitli istihbarat raporlarında kayıtlara giren bilgiler değerlendirildiğinde, örgütün ilk kurulduğu andan itibaren en çok önem verdiği alanın eğitim olduğu düşünüldüğünde ve devlet kadrolarına yerleşecek olanların eğitimi insanlar olduğu gerçeği göz önüne alındığında örgütün kadrolaşma hedefinde adliye, mülkiye, emniyet, askeriye ve üniversiteler gibi stratejik kamu kurumlarının bulunduğu ve örgütün oluşturduğu bürokratik oligarşi ile devleti ele geçirme amacını taşıdığı bir gerçektir.

Bürokratik Oligarşi Çerçevesinde 15 Temmuz Darbe Girişimi

Bürokrasi kelimesi, Latince “Burra” ve Yunanca “Kratos” sözcüklerinden türemiştir. Masaları örtmede kullanılan koyu renkli kumaşı ifade etmek için kullanılan “Burra” kelimesi, zamanla memurların çalıştığı ofis, devlet dairesi anlamında kullanılmaya başlanmıştır. “Kratos” ise egemenlik, yönetim anlamına gelmektedir. (Çelik ve Aksan, 2011: 191). Kelime anlamından yola çıkarak bürokrasiyi tanımlamak gerekirse “masaların ya da büroların egemenliği” şeklinde ifade edilebilir (Eryılmaz, 1995: 204).

Batıdaki idari ve siyasi kurumların evrilmesi ile ortaya çıkmasına rağmen (Öztürk, 1993: 46), çağdaş anlamda bürokratik örgütlenmenin gelişimi Ulusal Devletin gelişmesi ile aynı paralelde olmuştur (Ergun ve Polatoğlu,1988:47).

Bu doğrultuda baktığımızda bürokrasinin tek bir tanım üzerinde fikir birliği oluşturması oldukça güçtür.

Bürokrasi kavramı, akademik disiplinlere göre farklılık göstermektedir. Bürokrasi, Heywood (2006: 452)'a göre yönetim bilimi açısından “atanmış memurların yönetimi” anlamını taşıırken, sosyoloji bilimi açısından ise bütün “toplumsal kurumlarda bulunabilen bir yönetim sistemi” olarak ifade edilmektedir. Weber'e göre, “bürokrasi” geniş bir alana yayılmış toplumsal fiil ve hareketlerin, rasyonel ve objektif esaslara uygun olarak düzenlenmesi sürecidir”(Baransel,1979:165). Bu anlamda bakıldığında, bürokrasi devlet ve kamu hizmetlerini kapsamasının yanısıra (Baransel,1979:165), resmi ve özel tüm büyük çaplı teşkilatları da kapsar niteliktedir (Gawthrop,1968:1).

Bürokrasi kavramını ilk olarak kullanan Fransız iktisatçı Vincent de Gourney, “Fransa’da bizi tahrip edebilecek bir hastalığa sahibiz; bu hastalığa bürolara aşırı merak (bureumania) denilmektedir” şeklindeki sözleri ile bürokrasiye atıfta bulunarak onu bir hastalık olarak görmüştür. Vincent’in görüşlerine katılan Baron de Grimm’de “Fransız kanunlarının gerçek ruhu bürokrasidir. Bürokraside memurlar, sekreterler ve müfettişler kamu yararını gerçekleştirmek için atanmaz, aksine kamu yararı onların memuriyet görevleri için icra edilir.” (Albrow, 1970: 16) sözleri bürokrasinin toplum üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir (Öztürk, 1993: 47).

Bu bilgiler ışığında bürokrasinin devlet ve özel sektörde kendini gösterebilen, yönetenleri ve yönetilenleri yönlendirme gücünü elinde bulunduran, hiyerarşik bir yapı olarak değerlendirmek mümkündür. Ayrıca toplum ve devlet üzerindeki etkisinden yola çıkılarak bürokrasinin ciddi bir denetime tabi tutulamaması durumunda devlet içerisinde ayrı bir güç olarak ortaya çıkarak kendine has bir vesayet sistemi oluşturma kabiliyetine sahip olduğu sonucuna varılabilir.

Bürokraside oluşan vesayet, bürokratik oligarşi olarak adlandırılmaktadır. Bu durum merkez ve yerel yönetimlerde değişik boyutlarda yaşanmaktadır (Belli, 2017: 108-109, Sezik ve Ağır, 2016: 230-233). İlk kez Robert Michels tarafından kullanılan “bürokratik oligarşi” kavramsal olarak yönetim araçlarının bir örgüt içinde belirli kişilerin elinde toplanması anlamına gelmektedir (Övgün, 2010: 2). Başka bir deyişle demokratik hukuk devletinin, yasallık, ussallık, rıza

ve zor kavramları üzerine inşa edilmiş yapısının özel bir grup tarafından ele geçirilip kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmasını ifade etmektedir (Gül ve Yılmaz, 2017: 79).

PDY'nin kamu kurumlarına aşırı ilgi göstererek bu kurumların tepe noktalarını hedef seçmesi ve yukarıda da belirttiğimiz bürokrasi ve bürokratik oligarşinin tanım ve özelliklerinden yola çıkarak örgütün amacının kamu kurumlarında kendisine bağlı oligarşik bir yönetim kurmak olduğunu söylemek mümkündür.

Bu hedefi doğrultusunda örgüt, 1970'lerden itibaren stratejik kamu kurum ve kuruluşlarında yapılanma faaliyetleri içerisinde bulunmuş, bu kurum ve kuruluşlarının özellikle tepe noktalarında söz sahibi olmayı hedeflemiştir. 1970'lerde attığı temeller sayesinde 1980'lerden sonra kurumlardaki yapılanmasını kitleler halinde gerçekleştirmiştir.

Kuruluşundan itibaren sosyal ve siyasal hayatta ortaya çıkan durumlardan ve boşluklardan faydalanma noktasında uzmanlaşmış olan örgüt, 2000'li yıllarda siyasi ve ekonomik gücü itibarıyla muazzam boyutlara erişmiştir. 2002 sonrası iktidara gelen AK Partinin gerçekleştirdiği demokrasi reformlarını kendi gizli emmeleri için kötüye kullanarak faydalanan örgüt, AK Parti Hükümetinin bürokratik vesayete karşı yürüttüğü mücadele sırasında kendisine daha geniş bir alan bulmuş (Uzun ve diğ., 2017: 17), daha sonra bürokrasi tam anlamı ile ele geçirmek için birtakım operasyonlara girişmiştir.

Bu operasyonlardan ilkinin hiç şüphesiz Ergenekon ve Balyoz davaları oluşturmuştur. PDY, sahip olduğu medya gücünü kullanarak belirlediği gündem çerçevesinde yargıdaki gücünü de aktif hale getirerek Darbe, Balyoz ve Ergenekon gibi davaların sürecini başlatmıştır. 1980'lerden itibaren ordu içerisinde kadrolaşmaya giden örgüt, ordu içerisinde ki hakim ideolojiyi tasfiye etmek ve askeri bürokrasiyi tamamen ele geçirmek amacıyla sahte delil ve kumpasla başlattığı süreçte söz konusu davalarla ilişkili olarak bir çok askeri ordudan tasfiye etmeyi başarmıştır.

Cemaatin devlet içerisinde kadrolaştığı üzerine kitaplar yazan Nedim Şener ve Ahmet Şık'ın, Hanefi Avcı gibi isimlerin yanı sıra TSK'nın en üst düzeyinde Genel Kurmay Başkanlığı yapmış olan İlker Başbuğ'un çeşitli iddialarla hapse

atılması gibi gelişmeler AK Parti hükümetinde rahatsızlık yaratmıştır (Çakır, 2012). Bu rahatsızlık sonrasında dersanelerin kapatılması konusunu gündeme getiren AK Parti hükümeti, bu sayede örgütün en önemli finans ve insan kaynağını engellemeyi hedeflemiştir. Ak partinin bu tutumu örgütün hükümete karşı cephe almasının ve tüm güçleri ile saldırmasının yolunu açmıştır.

2012 yılına gelindiğinde yine yargı içerisindeki bürokratik gücünü kullanan örgüt, özel yetkili savcı Sadrettin Sarıkaya'nın başta Müsteşar Hakan Fidan olmak üzere beş MİT yöneticisini "şüpheli" sıfatıyla ifadeye çağırması olayı ile Türkiye Cumhuriyetinin seçilmiş hükümetine karşı resmen savaş başlatmıştır. Fidan bu çağrıya uymamış, ifade vermeye gitmemiştir. Bu olay ardından MİT ve MİT Müsteşarları ile ilgili kanun değişiklikleri yapılmış, KCK soruşturması ise Sadrettin Sarıkaya'dan alınmıştır (Habertürk, 2012).

Yargıdaki bürokratik vesayeti ile sahte delil ve kumpasla hamle üzerine hamle yapan örgüt, 17 Aralık 2013 günü işi sansa bırakmamak adına hem yargı hem de emniyet içerisindeki kadrolarını faaliyete geçirmesi ile bir dizi asılsız ihbar sonucu Cumhuriyet Savcısı Celal Kara, 61. Hükümetin kabine üyesi dört bakan, üç bakan çocuğu, aralarında iş adamları, bürokratlar, banka müdürünün de bulunduğu çeşitli kamu görevlileri hakkında yolsuzluk yaptıkları iddiası ile soruşturma başlatmıştır (CNNTURK, 2014). 17- 25 Aralık soruşturmalarını bakan savcıların Ergenekon soruşturmasına da bakan savcılar olması, yolsuzluk soruşturmalarının örgüt tarafından hükümeti yıpratmak adına yapılan bir operasyon olduğunu göstermiştir.

Bu bağlamda 17-25 Aralık operasyonları emniyet ve yargı işbirliğinde gerçekleştirilen küçük ama etkisi büyük bir darbe girişimi olarak nitelendirilebilir. Bu operasyonlarla birlikte Gülen örgütünün devlet kurumları içerisinde ne ölçüde örgütlendiği, yaklaşık yarım asırdır süren yapılanmanın siyasi iktidara sahip olma niyetinde olduğu ortaya çıkmıştır (Ateş ve Akpınar, 2017: 9).

17-25 Aralık 2013 sonrası yargı ve emniyette hızlı bir şekilde FETÖ ile mücadeleye girilmiş ancak TSK'nın geçmişten getirdiği sivil denetime kapalılık ve yüksek otonomi içeren kurumsal yapısı nedeniyle, orduda bu konuya dair ciddi bir adım atılmamış (Uzun ve diğ., 2017: 36) bu da PDY'nin

15 Temmuz 2016 günü darbeye teşebbüsünün yolunu açan nedenlerden biri olmuştur.

Örgütün devletin içerisindeki ve toplumsal hayattaki izlerinin silinmesine yönelik hükümet politikaları devam ederken 15 Temmuz 2016 gecesi saat 22.00 sıralarında İstanbul ve Ankara'nın ana caddelerinde tankların halkın içine inmesi, Boğaziçi Köprüsünün tank ve askerî araçlarla trafiğe kapatılması, helikopter ve F-16 uçaklarının alçak uçuşlara başlamaları 15 Temmuz'un Türkiye'nin yaşadığı en uzun gecelerden biri olmasına neden olmuştur (Ateş ve Akpınar, 2017: 10).

Darbe girişimi sırasında halk üzerinde psikolojik etki yaratmak isteyen FETÖ'cüler, TRT'yi ele geçirerek sunucu Tijen Kardeş'a zorla darbe bildirisini okuttular. TRT'de zorla okutturulan bildiriye yönetimin "Yurtta Sulh Konseyi" tarafından deruhte edileceğinin belirtilmesi oldukça dikkat çekici olmuştur. Daha sonra bu "Yurtta Sulh" ifadesinin darbeyi yöneten PDY mensubu askerlerin Whatsapp grubunun ismi olarak karşımıza çıkmakta ve bu durumda bildiriye iddia edildiği gibi Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) isteği ve emri ile değil (Demir ve Çağlar, 2017: 25) ordu içerisinde örgütün sahip olduğu bürokratik vesayet emri ile gerçekleştiğini göstermiştir.

Darbe girişimi sırasında örgüt mensupları tarafından, Özel Harekat Daire Başkanlığı ve Meclis bombalanmış, sokağa çıkan halkın üzerine ateş açılmış, caddelerde tanklar acımasızca insanları üzerinden geçmiş ve devletine bağlı asker/polis ile örgüt üyeleri arasında 16 Temmuz sabahına kadar çatışmalar yaşanmıştır. 16 Temmuz sabahı olduğunda ise korkunç bilanço ortaya çıkmıştır. Sivil-asker ve polis olmak üzere 249 şehit verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan kararlı tavrı, siyasal partilerin ortak mutabakatı ve darbeye karşı demokrasiye sahip çıkmak adına sabaha kadar sokaklarda darbecilere direnen Türk milletinin dirayeti sayesinde darbe başarıya ulaşamamış ve Türkiye Cumhuriyeti tüm dünyaya unutulmayacak bir demokrasi dersi vermiştir. Alkan (2016: 255)'in ifadesi ile "Bu direniş yalnızca demokrasi tarihimiz açısından parlak, yeni bir sayfanın açılmasına kapı aralamamış, aynı zamanda Türkiye'de asker – devlet, darbeler – demokrasi ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına yönelik analitik yaklaşımların geliştirilmesi zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir".

Darbe girişiminin atlatılması ile beraber hükümet, başta FETÖ/PDY olmak üzere terörle mücadele noktasında radikal kararlar almıştır. Bu çerçevede Olağanüstü Hal ilan edilmiş, örgüte aidiyet, irtibat ve iltisak ile bağlı devlet memurları görevlerinden ihraç edilmiş ve haklarında soruşturma başlatılmıştır. Haklarından soruşturma başlatılanlardan kuvvetli suç şüphesi bulunanlar ise tutuklanmıştır. Ayrıca yüzlerce şirkete el konulmuş veya kapatılmıştır.

SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar eski olan ve tarihin her döneminde varlığını hissettiren din olgusu, insanların kaynaşma ve dayanışma gibi ilişkilerinin düzenlenmesindeki etkisinden dolayı sadece bireysel değil aynı zamanda da sosyal bir olgudur. Din, sosyal özelliklerinden dolayı topluluk şeklinde yaşanmasına olanak sağlamakta ve tarikat/cemaat gibi yapıları ortaya çıkarmaktadır. Belirli fikirler çerçevesinde toplanan bu yapılar toplumun sosyoekonomik, sosyokültürel, sosyo-politik alanlarında meydana gelen sorunlara eğilerek toplumun sosyolojik dinamiklerini etkileyebilmektedirler.

Din olgusunun duygusal birleştirici gücü ve toplumsal etkisinin farkında olan Fethullah Gülen'in kurduğu PDY, sosyal bir olgu olan "din" temelli bir yaklaşımla dini bir grup olarak ortaya çıkmıştır. Hızlı bir gelişme gösteren örgüt kısa sürede toplumsal tabanını oluşturmuş, sosyal ve siyasal alanlarda meydana gelen boşluklar karşısında pragmatist bir tavır takınmıştır. Dini gruplara karşı uygulanan baskıcı politikaların, cemaat/tarikat gibi yapılar üzerinde oluşturduğu sosyo-psikolojik etkiyi lehine kullanan örgüt, dini yapıların gizliliğini ezoterik bir boyuta taşımıştır. Makyavelist tutumlar sergileyen örgüt sıcak siyasetten uzak durmuş gibi görünse de siyasal ve bürokratik kimliğe sahip olanlarla olan ilişkisi örgütün kurumsallaşmasında önemli bir yer tutmuştur.

Toplumsal zeminini din üzerinden oluşturan örgüt, insan kaynağı teminini de sosyalleşme aracı olan "eğitim" üzerinden sağlamıştır. "Işık evleri" ve eğitim alanında faaliyet gösteren diğer kurumları aracılığıyla öğrencilere sunduğu imkanlar ve bu imkanların aileleri rahatlatıcı/cezbedici niteliği sayesinde üyelerinin artışı sağlamıştır. Bu ev ve kurumlarda, ezoterik bir yapı içerisinde mesiyantik öğretiler ile yönetilen öğrenciler örgüte tam sadakat ile bağlı birer militana dönüştürülmüştür.

Örgütün, emniyet, askeriye, mülkiye, üniversite gibi kamu kurumlarına olan ilgisi ve bu kurumlardaki kadrolaşma faaliyetleri örgütün kamu gücünü bürokratik düzlemde ele geçirme düşüncesinde olduğunu kanıtlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda yetiştirilen üyelerin kamu kurumlarına girişi için gerçekleştirilen, soru çalma, torpil, iftira, tehdit ve yalan gibi kişi hak ve özgürlüklerini ihlal edici davranışları bile “hizmet için her şey mübahtır” mottosu ile meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu ahlaksız uygulamaları fırsat bilerek devlet kadrolarında makam ve meslek sahibi olan örgüt üyeleri sorgusuz itaat, kariyer veya korku gibi faktörlerin etkisi ile memuru olduğu devletten değil üyesi olduğu örgütten emir alan bir paralel devlete dönüşmüştür.

Örgütün yapısı, insan kaynağı, finans ağı ve gelişimi incelendiğinde; darbe girişimine kadar örgütün toplumsal kabul görmesinin sosyal alanlardaki boşluğu iyi tespit ve tahkim etmesinden, devlet içerisinde yapılanması ile ele edilen gücünün ise bürokratik oligarşiden kaynaklandığı görülmektedir.

Sonuç olarak, PDY ve 15 Temmuz darbe girişimi birçok açıdan ders niteliği taşımaktadır. Bunların başında, din ve dini grupları baskıcı politikalar ile kamusal alanın dışına iterek “gizli” veya ezoterik yapılara dönüşmesine yol açmak yerine, kurumsallaşarak daha şeffaf olmalarını sağlayacak politikalar üretme ihtiyacının olduğu gelmektedir. Diğer bir durum ise, devlet kurumlarında gerçekleştirilen istihdamın, ahbap çavuş ilişkisinden arındırılarak hukuk kuralları ve evrensel normlara uygun liyakat sistemi ile sağlanması gerektiğidir. Ayrıca PDY ve toplumda meydana getirdiği sosyo-psikolojik çöküntü siyasal tartışmalardan arındırılarak başta kamu yönetimi olmak üzere sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi ve hukuk gibi bilim dallarında alanında uzman kişiler tarafından akademik düzlemde incelenmelidir.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, H.Ş., Batı Ülkelerinde Din-Devlet İlişkilerindeki Alternatif Modeller ve Türkiye Örneği, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (48), ss. 185-198.
- ALBROW, M., 1970. **Bureucracy**, Pal Mall Press, London
- ALKAN, H., 2016. **15 Temmuz'u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar**, Bilig, (79), ss. 253-272.
- ATATÜRK, M. K., 2014. **Nutuk**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- ATEŞ, H. ve AKPINAR, A., 2017. Üniversitelerdeki FETÖ Yapılanması: Türk Üniversitelerinden İhraç Edilen Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma, **Strategic Public Management Journal**, 3(5), ss. 1-30.
- AYIK, H., 2016. Din - Devlet İlişkileri Bağlamında İslâmî Cemaatlerin Devletle İlişkileri Üzerine, **Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, (3), ss. 62-77.
- BELLİ, A., 2017, Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Bağlamında Yerinden Yönetimin Ve Yerel Yönetimleri Değerlendirilmesi, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, S.16, ss.101-118
- BARANSEL, A., 1979. Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi, **İstanbul Üniversitesi Yayınları**, İstanbul.
- BAŞDEMİR, H.Y., 2016. “Ezoterik Grupların Epistemolojisi”, **Liberal Düşünce**, (83), ss. 75- 90.
- CASANOVA, J., 2010. , “**Religion Challenging the Myth of Secular Democracy**”, Religion in the 21st Century, Lisbet Christoffersen, Hans Raun Iversen, Hanne Petersen, Margit Warburg (ed.), Surrey.
- CNNTURK, 2014. **17 Aralık yolsuzluk ve rüşvet operasyonunun gün gün gelişimi**, <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/17-aralik-yolsuzluk-ve-rusvet-operasyonunun-gun-gun-gelisimi>,

ÇAKIR, R., 1990. **Ayet ve Slogan**, Metis Yayınları, İstanbul.

ÇAKIR, R., 2012. “**Erdoğan-Gülen İlişkisi Dün Bugün Yarı-3: 'Yeni Tür İktidar Savaşları'nın İlk Çarpıcı Örneği'**” <http://www.gazetevatan.com/> (02.11.2017).

ÇELİK, Ö. ve AKSAN, G., 2011. **Demokrasi Ve Bürokrasi Arasındaki Gerilim Temelinde Türk Hukukundaki Bazı Düzenlemelere Genel Bir Bakış**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15(2), ss. 189-214.

ÇOMAKLI, Ş.E. ve TURAN, D., 2017. **Fetö ve PKK Bağlamında Terör Amaçlı Kullanılan Kamusal Mal ve Hizmetler**, Polis Akademisi Yayınları, https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/Kamusal_Mal_Rapor_10Nisan_2017_son.pdf (01.11.2017).

DEMİR, H., 2017. **Ezoterik Radikal Bir Nifak Hareketi Olarak FETÖ**, <http://www.diyanetdergi.com/gundem/item/20-ezoterik-radikal-bir-nifak-hareketi-olarak-feto> (01.11.2017).

DEMİR, S.T. ve ÇAĞLAR, İ., 2017. **Fetö'nün Ve 15 Temmuz Darbe Girişiminin İletişim Stratejisi**, https://setav.org/assets/uploads/2017/06/Rapor_FETO_Iletisim_Stratejisi.pdf, Seta Yayınları, İstanbul.

DUMAN, M.Z., 2010. **Türkiye'de Laiklik Sorununun Siyasal Temelleri**, Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi, 7(2), ss. 284-303.

EBAUGH, H.R., 2010. **Gülen Hareketi**, Doğan Kitap, İstanbul, 200s.

ERGUN, T. ve POLATOĞLU, A., 1988. **Kamu Yönetimine Giriş**, Türkiye Ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 222, Ankara.

ERYILMAZ, B., 1995. **Kamu Yönetimi**, Akademi Kitabevi, İzmir.

FOX, J., 2007. “**Do Democracies have Separation of Religion and State?**” Canadian Journal of Political Science, 4, ss. 1-25.

GAWTHROP, L.C., 1968. **Bureaucratic Behaviour In The Executive Branch, An Analysis Of Organizational Change**, The Free Press, London.

GÜL, İ. ve YILMAZ, C., 2017. **Türkiye’de Bürokratik Elitizmi Anlamak, Pdy (Fetö) Ve Yargı İlişkisi**, TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi, 9(33), ss. 78.90.

GÜL, İ. ve YILMAZ, S., 2017. **Türkiye’de Bürokratik Elitizmi Anlamak, Pdy (Fetö) Ve Yargı İlişkisi**, TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; 9(33), ss. 78-90.

HABERMAS, J., 2006. Religion in the Public Sphere. **European Journal of Philosophy**, (14), ss.1–25. doi:10.1111/j.1468-0378.2006.00241.x

HABERMAS, J., 2011. “**The Political: The Rational Meaning of a Questionable Inheritance of Political Theology**”, The Power of Religion in the Public Sphere, Eduardo Mendieta ve Jonathan Vanantwerpen (ed.), New York, ss. 15-33.

HABERTÜRK, 2012. “**MİT Müsteşarı İfadeye Çağrıldı**” <http://www.haberturk.com/gundem/haber/713829-mit-mustesari-ifadeye-cagrildi> (02.11.2017)

HABLEMİTOĞLU, N., 2003. **Köstebek**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

HABLEMİTOĞLU, N., 2015. **Köstebek**, Pozitif Yayınları, İstanbul.

HEYWOOD, A., 2006. **Siyaset**, (Çev. B. Berat Özipek, Bircan Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla), Liberte Yayınları, Ankara.

JASCHKE, G., 1972. **Yeni Türkiye’de İslamlık**, (Çev. Hayrullah ÖRS), Bilgi Yayınevi, Ankara.

KADEM, 2017. **Fethullahçı Terör Örgütü**, http://kadem.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/FETO_Tr.pdf (29.10.2017).

LEWIS, B., 2008. **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Boğaç Babür TURNA), Arkadaş Yayınevi, Ankara.

MARDİN, Ş., 2012. **“19. ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı’da ve Türkiye’de İslam”** Türkiye, İslam ve Sekülerizm. İstanbul.

MİŞ, N., GÜLENER, S., COŞKUN, İ., DURAN, H. ve AYVAZ, M.E., (2016), **15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması** (Erişim Tarihi: 25.10.2017) http://file.setav.org/Files/Pdf/20160804165732_15-temmuz-darbe-girisimi-toplumsal-algi-arastirmasi-pdf.pdf, Seta Yayınları, İstanbul.

ÖCAL, M., 2011. **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi**, Düşünce Kitabevi, Bursa.

ÖVGÜN, B., 2010. **Bürokrasiden Yönetişime Yönetim Biçiminin Değişmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖZTÜRK, N.K., 1993. Yeni Yönetim Paradigması, **Amme İdaresi Dergisi**, 26(4), ss. 45-58.

SALIK, N., 2016, **15 Temmuz’u Anlamlandırmak: FETÖ’nün Ezoterik Eskatolojisi**, <http://www.star.com.tr/acik-gorus/15-temmuzu-anlamlandirmak-fetonun-ezoterik-eskatolojisi-haber-1146010/> (01.11.2017).

SAMBUR, B., 2017. Risale-İ Nur’a Göre Devlet, Siyaset Ve Cemaat İlişkileri, **Köprü Dergisi**, (137), ss. 23-45.

SARIKAYA, M.S., 1998. Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Dini Tarikat ve Cemaatlerin Toplumdaki Yeri, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (3), ss. 93-102.

SEZİK, M., O. Ağır (2016), Türkiye'nin Kamu Yönetimini Değiştiren Faktörler: Batılılaşma Ve Küreselleşme, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Number: 49 , p. 225-240, Autumn I

SEUFERT, G., 2014. Is the Fethullah Gülen Movement Overstretching Itself? A Turkish Religious Community as a National and International Player, **German Institute for International and Security Affairs**, January.

ŞENER N., 2012. **Ergenekon Belgelerinde Fethullah Gülen ve Cemaat**, Destek Yayınevi, İstanbul.

UZUN, C.D., AKGÜN, M.H. ve YÜCEL, H., 2017. **15 Temmuz Darbe Girişimi ve FETÖ**, <https://setav.org/assets/uploads/2017/07/Rapor87.pdf>

VAHİDE, S., 2005. **Islam in Modern Turkey: An Intellectual Biography of Bediuzzaman Said Nursi** Albany: State University of New York Press

WEBER, M., 2007. **Sosyolojinin Temel Kavramları**, Çev. Medeni Beyaztaş, İstanbul: Bakış Yayınları.

YANARDAĞ, M., 2006. **Fethullah Gülen Hareketinin Perde Arkası Türkiye Nasıl Kuşatıldı?**, Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul.

YAVUZ, H., 2009. **Secularism and Muslim Democracy in Turkey**, New York.

ZAIMOĞLU, G., 2016. “**Hegemonya ve İdeoloji Bağlamında Basının Rolü: Zaman Gazetesinde 17-25 Aralık Öncesi ve Sonrasında Yayımlanan İktidarla İlgili Haberlerdeki Söylem Değişimi Üzerine Bir İnceleme**” Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

A.Akinci **Askeri Vesayetten FETÖ Vesayetine...**
Askeri Vesayetten FETÖ Vesayetine: 15 Temmuz Üzerine Genel Bir
İnceleme

Abdolvahap AKINCI

Doç.Dr, Kocaeli Üniversitesi, Gazanfer Bilge Meslek Yüksek Okulu,
akakinci1@yahoo.com.tr

Özet

Türk tarihinin geleneklerinden birini askeri darbeler oluşturmaktadır. Askerin yönetim üzerinde Osmanlı Devleti'nin son döneminde başlayan baskısı Cumhuriyet ile daha farklı bir boyut kazanmıştır. Kendini rejimin bekçisi olarak gören asker, sistemi tehlikede gördüğü dönemlerde siyasete dolaylı veya doğrudan müdahale etmiştir. Her müdahale sonrasında kendi vesayetinin alanını ve gücünü pekiştiren asker, aynı zamanda ciddi ekonomik kazanımlar da elde etmiştir. 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe kalkışması, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki bütün diğer darbelerden önemli farklılıklar taşımaktadır. Daha önceki dönemde gerçekleşen darbelerde asker kendi vesayetini inşa ederken, 15 Temmuz'da kökü dışarda olan bir ihanet çetesinin veya diğer bir ifade ile kendini dini cemaat olarak tanımlayan bir yapının kontrolüne vermeyi amaçlamaktaydı. Bu makalede askeri vesayet için askerlerin yaptığı müdahaleler ile 15 Temmuz kalkışması karşılaştırılarak, bunun bir askeri darbe girişiminden ziyade, FETÖ'nün vesayetinin sağlanması amacıyla güttüğü ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz, FETÖ, Paralel Devlet, Askeri Darbe

A General Overview On 15 July: From Military Tutelage To FETO
Tutelage

Abstract

One of the traditions of Turkish history is the military coups. The pressure that started over the military administration in the last period of the Ottoman Empire got a different dimension during the republic. The military who regarded himself as the guardian of the regime, indirectly or directly intervened politics

in periods when the system is perceived to be in danger. After every intervention, the military who reinforced the field and the strength of his tutelage also achieved serious economic gains. The coup d'état on 15 July 2016 carries significant differences from all other deficits in the history of the Ottoman Empire and the Republic of Turkey. While in the previous coups the military was constructing its own guardianship; the army intended to give control to—a rogue gang, in other words a structure that defined itself as a religious community on July 15. In this article we will compare the previous interventions made by the soldiers for the establishment of military tutelage with the July 15th initiative and try to show that July 15 is aimed at providing a community guardian rather than a military coup attempt.

Keywords: 15 July, FETÖ, Parallel Government, Military Coups

GİRİŞ

Son 150 yıllık Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en belirleyici özelliklerinden birini askeri darbeler oluşturmaktadır. Modern anlamda ilk darbe olarak Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve bilekleri kesilerek öldürülmesi olarak tarihe geçmiştir (Yalçınkaya, 2016: 19).

Daha sonraki dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin zorla II Abdülhamit'i tahttan indirmesi ve kısa zamanda iktidarı kontrolü altına alması askerin yönetimin üzerindeki vesayetini arttırmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin yenik kabul edilmesi ve Osmanlı topraklarının büyük bir kısmının düşmanlar tarafından işgali, Kurtuluş Savaşının verilmesine neden olmuştur.

Cumhuriyeti kuran kadronun önde gelenlerinin asker kökenli olması, askerde kendisinin devletin gerçek sahibi olduğu hissiyatını uyandırmıştı. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün askerler arasındaki saygınlığı, söz konusu liderlere dönük bir itaatsizliğe fırsat tanımamıştı.

Çok partili hayata geçildikten sonraki süreçte ise asker değişik vesilelerle yönetime müdahale etmiş ve kendi hâkimiyet ve kontrol alanını genişletmiştir. Hemen her 10 yılda bir gerçekleşen askeri darbeler ile asker, sistemi yeniden dizayn etmiş; oluşturdukları kurumlar vasıtası ile kendi vesayetlerini daimi hale getirmiştir.

2000’li yılların başından itibaren ülkede AK Parti iktidarının ortaya koymuş olduğu performans, ülkede askeri vesayetin gerilemesini ve siyasetin yönetimdeki hâkimiyetini sağlamış; bu şartlar altında artık ülkede bir darbe olmaz düşüncesi hâkim olmaya başlamıştı.

Böylesi bir ortamda dini bir cemaatin hızla güçlenerek 15 Temmuz 2016’da askeri kalkışmaya sebep olması, bunun bir askeri darbe girişiminden ziyade bir terör örgütünün kalkışması olarak okunmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmada kapsamlı bir literatür taraması yoluyla Türkiye’de gerçekleşen darbeler yoluyla ortaya konmaya çalışılmış olan askeri vesayet ile 15 Temmuz kalkışması arasındaki temel farklılıklar irdelenmektedir.

TÜRKİYE’DE SİVİL-ASKER İLİŞKİSİ VE ASKERİ VESAYET

Asker- sivil ilişkileri Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden başlayarak hep sorunlu olmuştur. Asker-sivil uyumsuzluğunun yanında bir de asker içerisinde görüş farklılıkları kendini göstermiştir. Mesela Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında Mustafa Kemal ile Kazım Karabekir arasında ciddi anlaşmazlıklar olmuştu. Yine Cumhuriyetin ilk yıllarında bazı komutanlar ile Mustafa Kemal arasında sorunlar yaşanmıştır. Mustafa Kemal mektepli subaylara alaylı subaylardan daha fazla güvenmiş ve önem vermiştir. Bununla birlikte Mustafa Kemal yönetimin sivillerin elinde olması gerektiğini düşünmüştür (Heper, 1994: 252-253; Çitçi, 2006: 22-27). Nitekim 1924 Anayasası ile de milleti temsil yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne (TBMM) verilmişti (Kalaycıoğlu, 2007: 333; Bulut, 2005: 148; Heper, 2006: 158). Ancak her ne kadar yönetim siyasilere verilmiş olsa da ordunun önemi azalmamış; tam tersine arttırmıştı. Heper’e göre Mustafa Kemal açısından rejimin en önemli dayanaklarından birisi ordu olmuştur (Heper, 1998: 210). Dönemin koşulları da dikkate alındığında yeni sistemi ordunun desteği olmaksızın hayata geçirmek mümkün değildir. Toplumunu yukarıdan aşağıya doğru halk için halka rağmen inşa etmek için sivil-asker bürokrasinin işbirliği zorunlu olmuştur (İzol, 2002: 197).

Tek-parti iktidarı boyunca devlet, askeri-sivil bürokrasinin işbirliği ile yönetilmiştir. Bu dönemde ortaya konmuş olan resmi ideolojiyi en iyi şekilde özümseyen kurum hiç şüphesiz ki askeriye olmuştur. Ordu kendi varlık gerekçesi olarak resmi ideolojiyi görmeye başlamış; siyasi kadrolar ile asker arasında ideolojik birliktelik gerçekleşmiştir (Dursun, 1999: 62). Ortaya çıkan

ideolojik uyumun doğal bir sonucu olarak Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile ordu arasında sonraki dönemlerde de uyumlu bir ilişki devam etmiştir (Akıncı, 2014: 57).

Demokrasilerde, teorik olarak siyasetin yönetme yetkisi kabul edilse ve bu bağlamda asker sivile itaat etmeli dense de, bu durumun gerçekleşmesi çok kolay olmamaktadır. Demokrasi açısından en önemli göstergelerden biri, sivil-asker arasındaki ilişkinin mahiyeti, asker üzerinde sivil denetimin sağlanmasıdır (Erdem, 1999: 145; Kohn, 2000: 9-13).

Demokratik olsun veya olmasın devletler askerin siyasete müdahalesine şahit olmuştur (Yıldırım ve Yürür, 2017: 500). Demokratik bir şekilde kurgulanmış siyaset-ordu ilişkisinin hâkim olduğu ileri demokrasilerde bile, askerin siyasi karar alma süreçlerinde etkili olduğu söylenebilir. Bu ülkelerde askerin siyasi süreçlere müdahalesinin daha örtülü olması ve hatta askerin bir şekilde karar alma süreçlerine dahil edilmesi olası krizlerin ortaya çıkmasını engellemektedir (Alkan, 2016: 257).

Kohn (2000: 14), teorik olarak darbeleri engelleyecek ve ordunun siyasete müdahalenin dışında tutacak herhangi bir mekanizmanın olamayacağı yönünde görüş bildirmektedir. Ancak asker üzerindeki uzun süreli sivil denetim sağlanırsa, askerler de sivil denetimi kabullenmeye başlamaktadır. Bu uzun süreli sivil denetimin varlığı ile hem toplum hem de basın asker üzerindeki sivil denetimin gerekliliğine inanabilmektedir. Siviller ile asker arasında herhangi bir anlaşmazlık meydana geldiğinde, çözüm sivillerden beklenmektedir. İtaatsizlik durumu söz konusu olursa ordu, kendisinin zararlı çıkacağına inanmaktadır.

Türkiye’de asker belli aralıklarla siyasete doğrudan müdahale ederek, sistemi yeniden şekillendirme yoluna gitmiştir. Siyasilere karşı olan büyük güvensizlik dolayısıyla, yönetimi devretmeden önce gerekli yasal düzenlemeleri yaparak, sivil iktidarların denetimini ve kendi kontrollerini güçlendirmişlerdir.

HİZMET HAREKETİ’NDEN FETHULLAHÇI TERÖR ÖRGÜTÜNE

Saidi Nursi’nin önderliğinde ortaya çıkan Nurculuk hareketi Said-i Nursi’nin ölümü sonrasında farklı dini cemaatlere bölünmüş olup, bu dini cemaatlerden biri de Fethullah Gülen’in liderliğinde oluşan ve gün geçtikçe biraz daha güçlenen “Hizmet Hareketi” olarak adlandırılan terörist yapıdır. Bu yapı

zamanla giderek Nurculuktan uzaklaşıp kendine has bir sosyolojik, psikolojik ve felsefi yapı oluşturarak Yeni Dini Hareket haline dönüşmüştür. Söz konusu yapı sadece Türkiye Cumhuriyeti için değil, bütün dünya için bir tehdit haline gelmeye başlamıştır (Sarı, 2016: 786).

Gülen, toplumda en çok kendini hissettiren eksikliklerden birisi olan dini eğitim konusuna eğilerek önce ülke içinde sonradan ise yurtdışında okullar açmış, çok sayıda öğrenci yetiştirmiş ve en önemlisi de bu yetiştirdiği öğrencilerin büyük bir bölümünü kendi örgütüne devşirmeyi başarmıştır (DİB, 2017: 9).

FETÖ, halk arasında paralel devlet yapılanması olarak da isimlendirilmiştir. Paralel devlet, resmi sistemin kendisine tanıdığı imkânları sonuna kadar kullanmıştır. Resmi yolları kullanarak güçlenen yapı, siyaset üzerinde etkisini arttırmıştır. Bu yapının ne kadar güçlendiğini göstermek açısından darbe girişimi sonrasında KHK ile kapatılan kurumlarına bakmak yeterli olacaktır: 1043 okul, 345 sağlık kuruluşu, 104 vakıf, 109 öğrenci yurdu, 15 üniversite, 1125 dernek, 19 sendika (Karacaoğlu ve Saydam, 2016: 614).

Dini cemaatlerde, bireylerin dini grup içerisinde bir kimlik kazanmaları için yoğun çaba sarf edilir. Liderler, referanslarının İslam olduğu yönünde yoğun bir bilgilendirme yaparlar. Liderin kullanmış olduğu dini bilgi kaynakları yoluyla bireyler cemaat içerisinde kendilerine bir kimlik kazanmaktadırlar. Bununla birlikte cemaat mensuplarına kolektif bir şuur kazandırılmakta ve aralarında kardeşlik bağı kurulmaktadır (Kaya, 2017: 350-351). Bu bağlamda Gülen hareketi de iletişim kurdukları bireylerde cemaat mensubiyeti ve itaatini sağlamaya dönük yoğun çaba sarf etmiştir.

Liderlerin kişiliğine dönük olarak yüklenen büyük anlamlar, bazı cemaatlerde toplum açısından tehlikeli sonuçlara da neden olabilmektedir. Dini liderlere insanüstü bazı özellikler yüklenmekte ve bu yolla bireylerin tam biati sağlanabilmektedir. Mesela Halkın Mabedi Tarikatı'nın (Peoples Temple) üyeleri bu bağlamda toplu olarak intihar etmişlerdi (Sarıkaya, 2017: 427). Aynen Halkın Mabedi Tarikatı'nın üyelerinde olduğu gibi FETÖ mensuplarının da hiçbir sorgulamada bulunmadan verilen emirleri yerine getirmeleri ve hatta bu yolda ölümü göze almalarının başka türlü açıklanması mümkün değildir. Paralel yapının mensuplarının büyük bölümünün eğitilmiş bireyler olması,

teslimiyet noktasında eğitilmiş olup olmamanın tek başına yeterli olmadığını göstermektedir.

Darbeye giden süreç özellikle 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandum sonrasında adım adım ilerledi. Bu süreçte giderken bazı önemli siyasi figürlerin özel hayatlarına dönük görüntülerin servis edildiği görülmektedir. Yasadışı dinlemeler ve iftiralar bu süreci takip etmiştir. Örneğin Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ile PKK yöneticileri arasında yapılan Oslo görüşmeleri servis edilmiştir. Yine Mavi Marmara baskını ve yine MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın ifadeye çağırılması sürecin önemli olayları arasında yerini almıştır. Bu dönemde kayda değer gelişmelerden biri de Gezi Olayları ile dersanelerin kapatılma kararıydı. Bu süreçte yaşanan en önemli gelişme ise hiç şüphesiz 17 ve 25 Aralık darbe girişimi yoluyla Recep Tayyip Erdoğan'ı iktidardan uzaklaştırma girişimidir (Genç, 2017: 235; Demir ve Çağlar, 2014: 9-10).

FETÖ açısından bütün bu sayılanların içerisinde dersanelerin çok büyük önemi vardır. Mütedeyyin insanların önemli bir bölümü evlatlarını FETÖ'nün dersanelerine göndermiştir. Bu yolla terör örgütüne hem yüklü miktarda kaynak, hem de yeni elemanlar devşirme yolu açılmıştır. Özellikle başarılı gördükleri öğrencilere özel ilgi göstermiş ve kendi bünyelerine katmıştır. Örgüt kendi planları doğrultusunda hangi öğrencinin, hangi bölümü okuması gerektiğine bile karar vermiştir. Özellikle yargı ve askeriye sızmak ve bu kurumlar başta olmak üzere bütün kurumlara hâkim olma anlayışı ile hareket edilmiştir.

Amaca ulaşmak için her türlü araç meşrudur anlayışıyla hareket eden FETÖ, hiçbir etik değer tanımadan hareket etmiştir. Yapılan sınavların sorularını çalarak kendi mensuplarına vermek ve kurumlara yerleştirmekten, iftira ve kumpasa kadar her türlü yöntemi kullanmak bu noktadan bakıldığında FETÖ için meşru bir araç olmuştur. Mensuplarını ikna etmek için ise bu etik dışı uygulamaların kutsal bir amaç için yapıldığı, dini literatürden de faydalanılarak anlatılmıştır.

15 TEMMUZ'U NASIL OKUMAK LAZIM? ASKERİ VESAYET-FETÖ VESAYETİ

15 Temmuz 2016 darbecileri, Türk devlet geleneğinin kötü mirasının takipçisi olarak şu varsayımın yola çıkmışlardır: Eğer devlet aygıtını ele

geçirirsek, halkı istediğimiz gibi, kendi dini doktrinimize uygun bir şekilde yönlendirebiliriz. Bu yolla kendi dünya görüşlerinin önündeki bütün engelleri kaldıracaklardı (Aras, 2017: 4).

Anadolu Ajansı'nın ortaya koyduğu verilerden yola çıkılacak olursa 15 Temmuz akşamı saat 22:00'da başlayan darbe girişimi, verilen mücadele sonucunda 22 saat sonra başarısızlığa uğratılmıştır (Anadolu Ajansı 2016: 8). Aslında 16 Temmuz sabahında, yani kalkışma başladıktan 8 saat sonra, büyük ölçüde bastırılmıştı. Darbeci askerler artık teslim oluyorlardı (Hali ve Rencuzoğulları, 2017: 259).

15 Temmuz darbesi ile diğer darbeler arasında çok belirgin farklar olduğu söylenebilir. Askeri darbelerin gerçekleşme gerekçeleri, yapıma tarzı ve sonuçları bakımından 15 Temmuz'un farklı bir yerde konumlanmasının bir zorunluluk olduğu görülmektedir.

Her ne kadar darbe gecesi TRT'nin işgalinden sonra diğer darbeler sonrasında yapılanlarla aynı içerikte bir açıklama yapılmış olsa da, bu durum 15 Temmuz kalkışmasının mahiyetinin çok farklı olduğu gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. 15 Temmuz kalkışmasının daha önceden gerçekleşen farklarını şu şekilde ortaya koymak mümkündür:

1)Halkın demokrasi bilincinin ne kadar çok gelişmiş olduğunun en temel göstergelerinin başında, darbe girişimi ortaya çıkar çıkmaz birçok kişinin ölümü göze alarak sokaklara çıkmasıdır. Bu yolla halk, aslında darbecilerin kendilerine dayatacakları şartları hiçbir şekilde kabul etmeyeceklerini göstermiş oluyorlardı. Hatta kendilerine herhangi bir şekilde sokağa çıkma çağrısı yapılmadan önce çok sayıda insanın sokaklara dökülmesi Türkiye tarihinde bir ilkti. Halbuki diğer darbelerde sokağa çıkma yasağı ilan edildikten sonra vatandaşlar bu yasağa uygun hareket ediyorlardı. Yapılan darbelerin hiçbirini kabullenmemiş olsalar da, sokaklara çıkmamışlardır. Önceki darbelerde yaşanmış olan acılar, yeni bir darbeye müsaade edilmemesinin zorunluluğunu toplumsal hafızalara kazıdı. Darbecilerin TRT'de 00:13'de okudukları darbe bildirisinde sokağa çıkma yasağı ilan etmiş olmaları da bir şey değiştirmemişti.

2)15 Temmuz darbe girişiminin diğerlerinden ayıran en temel farklardan bir diğeri ise, darbenin sorumluluğunu üstenenlerin kendilerini gizlemiş olmalarıdır. 1960 darbesinde, darbeyi yapan ekibin içerisinde olan Albay

Alparslan Türkeş, radyoda darbe bildirisini doğrudan kendisi okumuştur. Darbeyi kimlerden müteşekkil bir ekibin yaptığı bilinmekteydi ve daha sonraki yıllarda gerçekleşen doğrudan ve dolaylı darbe girişimlerinin tamamında, darbe sürecinin komuta ekibi kendilerini açıkça ortaya koymuş ve sorumluluğu üstlenmişti. Halbuki 15 Temmuz darbesini yapanlar “Yurtta Sulh Konseyi” ismi dışında halka sürecin komuta ekibi hakkında herhangi bir bilgilendirme yapmamışlar ve kendilerini saklama yolunu tercih etmişlerdir (Alkan, 20016: 254).

3)Bütün darbeler sonrasında toplumsal bazı gruplara ve siyasilere baskı ve zulüm yapılmıştır. Halk tarafından seçilmiş olan ve hiçbir meşruiyet sorunu yaşamayan Adnan Menderes bile göstermelik bir yargılama sonucunda idam edilebilmiştir. Lakin açıktan, sıradan halka dönük bir şiddet kullanımına veya demokratik kurumların bombalanması gibi bir duruma ilk kez karşılaşılmıştır. FETÖ’cüler dünyada görülmemiş bir şekilde meclisi bombalayacak kadar ileriye gidebilmişlerdir. Sivil halkın üzerine ateş açılması, hatta savaş uçakları ile bombardıman uygulaması tarihimizde daha önceki darbe girişimlerinde söz konusu olmamıştır. Daha önceki dönemlerde şiddet uygulamaları hukuki bir kılıf altında gerçekleştirilmekteydi.

4)Türkiye’deki darbeleri, kendini resmi ideoloji ile özdeşleştirmiş olan bir ordu yapılanmasının siyasetin gidişatına müdahalesi olarak görmek mümkün olsa bile bu durumun 15 Temmuz darbe girişimi için söylenmesinin mümkün olmadığı çok net ortadadır. Daha önceki dönemlerde askerin özellikle laiklik ile ilgili kaygısı veya kaygı iddiası ile hareket ettiği söylenebilir. Lakin FETÖ’cü darbecilerin laiklik gibi bir kaygı bir tarafa, laik devlet yapısının hiçbir şekilde kabul etmeyeceği bir örgüt yapısından geldiği söylenebilir. Bu yönüyle de diğer darbeler ile temelde bir farklılık sergilemektedir.

5)Türkiye’deki darbelerin tamamı hükümete dönük yapılmış ve rejimi koruma içgüdüğü ile hareket edilmiş veya durum meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. 15 Temmuz darbe girişiminde ise, darbenin muhatabı sadece hükümet değil aynı zamanda rejimin kendisidir (Şengün, 2016: 284).

6)15 Temmuz darbe girişimi, geçmiş örneklerden farklı olarak askerin kendi alanını genişletmek ve siyasi süreçlerde daha belirleyici olmak maksadını gütmemektedir. Tam tersine ordu içerisine sızmış olan darbecilerin, orduyu bir

FETÇ yapılanmasının bir parçası haline getirerek hareket ettikleri görülmüştür. Ordu kendi inisiyatif alanını ve vesayetini genişletmek amacıyla değil, tam tersine ordunun etkisinin daha da azalabileceği bir FETÖ yapılanmasının ülkeye hakim olmasını sağlamaya çalışmıştır.

Diğer bir deyişle Fethullah Gülen'in liderliğini yaptığı sözde "Hizmet Hareketi'nin ülkenin kontrolünü ele geçirmek için hareket etmesi söz konusu olmuştur. Fethullah Gülen tarafından verilen talimatlar yerine getirilmeye çalışılmıştır. Bu durumu ortaya koyan en önemli göstergelerden birisi olarak darbenin yürütülmesinde bir ilahiyat fakültesi hocası olan Adil Öksüz'ün darbenin ana karargâhı Akıncılar Üssünde yakalanması gösterilebilir. Daha önceki dönemlerde emniyet ile ilişkileri kesilmiş olan eski polislerin askerlerin kullandıkları tanklardan çıkmaları, darbenin icrasının her noktasında sivil imamların belirleyici olmaları söz konusu durumu daha net ortaya koymaktadır.

6)Askeri darbelerin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerden birinin ekonomi olduğunu savunanlar da vardır (Alkan, 2016: 258). Asker her yaptığı darbeden sonra kendi ekonomik gücünü daha da güçlendirmiştir.

FETÖ, yıllar içerisinde Türkiye ekonomisi içerisinde güçlü bir konuma gelmiştir. Türkiye İşadamları ve Sanayicileri Konfederasyonu (TUSKON) şemsiyesi altında ülke çapında örgütlenmiş ve özellikle Afrika'da çok güçlü bir yapıya dönüşmüştür. Söz konusu yapı, Türkiye ekonomisinde hızla gücünü artırmıştır. Askeri darbe kalkışmasının yapılmasında örgütün maddi gücünü daha yukarıya taşımak gibi bir amaç güdülmemiştir. Dolayısıyla 15 Temmuz darbe kalkışmasında askerin ekonomik olarak durumlarını düzeltme amacıyla hareket ettiklerini söylemek de pek mümkün görünmemektedir.

7)Dünyanın farklı ülkelerinde askeri darbelerin gerçekleşmesinde ordu içindeki hiziplerin ya da anlaşmazlıkların da etkili olabildiği gözlemlenmiştir. Hâlbuki iyi bir şekilde irdelendiğinde böyle bir durumun Türk ordusu içinde mevcut olmadığı görülmektedir. Askeri darbelerin oluşmasında hizipsel veya ideolojik farklılıklar belirleyici olabilir hatta bu süreç içerisinde sivillerden de destek alınabilir fakat darbe süreci sonrasında karar mekanizması yine askerlerin elinde olmaya devam ederdi (Alkan, 2016: 259-260). 15 Temmuz darbe girişiminde durum tamamen farklıdır. Talimat Fethullah Gülen tarafından gelmekte ve sivil imamların yönlendirmesi ile hareket edilmektedir. Darbenin

askeri ayağındaki hiyerarşik yapıyı ortaya koymak bile bu durum dolayısıyla pek mümkün görünmemektedir.

8)Askeri darbeler yapılırken ilk önce devlet başkanı/cumhurbaşkanı, hükümet, meclis gibi yönetimin temel organları kontrol altına alınırdı. Oysa 15 Temmuz'da olan çok farklıydı. Bir taraftan meclis, cumhurbaşkanlığı külliyesi bombalanırken diğer taraftan halkın üzerine uçaklarla ve tanklarla atış yapılmış ve çok sayıda kişinin ölmesi ve yaralanmasına neden olunmuştur. Burada yapılmak istenenin darbeden daha fazlası olduğunu söylemek mümkündür. Halka karşı bu girişimlerle amaçlanan, bir klasik askeri darbeden ziyade ülkede bir kaos ve iç savaş çıkarmak olduğu düşünülmektedir (Yalçınkaya, 2016: 21).

9)15 Temmuz askeri darbesinin diğer darbelerden en belirgin farklarından birisi de, iletişim kanallarını kontrol etmede kendini göstermiştir. 1980 darbesinde asker TRT'yi kolay bir şekilde ele geçirmiş ve medyayı kontrol edebilmişti. Hâlbuki 15 Temmuz Darbe girişimde aynı başarı gösterilememiştir. Hemen her konuyu ayrıntılı bir şekilde irdeleyen ve gerekli önlemleri alan FETÖ'nün, iletişim kanallarını kontrol etme konusunda aynı başarılı planlamayı yaptığı söylenemez. FETÖ'nün ülkenin ne kadar değiştiğini ve iletişim kanallarının ne kadar geliştiğini fark edememiş olması, söz konusu girişimin başarısız olmasının en önemli nedenlerinden biri olarak gösterilebilir (Devran ve Özcan, 2016: 72).

Darbeciler medya gücünü de ele geçirerek gerek 27 Mayıs 1960'da, gerekse 12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997'de, kamuoyunu istedikleri gibi yönlendirmeyi başarmışlardır. 15 Temmuz'da ise durum çok farklı gelişmiştir. Darbecilerin ilk yapmaya çalıştıkları şey olan medyayı kontrol etme ve algıları yönlendirme konusunda başarısız olunmuştur. Medyada servis edilen çatışma, bombalama, halkın bayraklar ile sokaklara dökülmüş olması, çarşafli bir kadının bir kamyonu yanında başı açık bir bayanla birlikte sürmesi bu bağlamda önemlidir. Kullanılmış olan dil de halkın direnişe olan desteğini arttırıcı olmuştur. "Demokrasi Şehidi", "Demokrasi Gazisi" gibi kavramsallaştırmalar, halk için önemli olan şehitlik ve gazilik mertebelerine atıfla, halkı darbeye karşı koymaya teşvik etmiştir. Nasıl ki darbeyi başarılı kılmanın yolu medyanın kontrolünü ele geçirmekten geçiyordusa, darbeyi başarısız kılmanın yolu da medyayı bu yönde kullanabilmekle mümkün olabilmiştir (Devran ve Özcan, 2016: 72).

Gezi Olayları esnasında başta gençler olmak üzere halk, örgütlenmede özellikle sosyal medyanın (Twitter, Facebook ve Youtube gibi) ne kadar önemli olduğunu öğrenmişti. Mısırdaki 2011’de devlet başkanı Hüsnü Mübarek’in devrilmesinde de sosyal medyanın ne kadar önemli olduğu anlaşılmıştı (Devran ve Özcan, 2016: 73). 15 Temmuz direnişinde de sosyal medyanın kullanımı çok etkili oldu. Gerek verilen mücadelenin aktarılması, gerekse toplumun mobilize edilmesinde oldukça etkili olarak kullanıldı.

10)15 Temmuz kalkışmasını diğer doğrudan darbelerden ayıran temel özelliklerden biri de, zamanlamasıdır. Normalde darbeler sabaha doğru herkes uyurken gerçekleşirdi. Fakat 15 Temmuz’da işler farklı yürümüştür. Bütün planları bozan; örgütün mensubu olan ve Kara Havacılık Komutanlığında çalışan bir subayın Milli istihbarat Teşkilatına (MİT) gitmesi ve darbe girişimini ihbar etmesidir. Bunun üzerine kalkışmanın planlanandan 6 saat önceye alınması, halkın duruma müdahale etmesine sebep olmuş ve kalkışma başarısız sonuçlanmıştır (Alpar, 2017: 62).

11)15 Temmuzun diğer darbe girişiminden farklı kılan bir diğer faktör ise liderliktir. Max Weber’in lider tipolojisi içerisinde yer alan karizmatik lider, kendini darbe sürecinde ortaya koymuştur. Recep Tayyip Erdoğan’ın karizmatik liderliği ve cesareti, darbe girişiminin başarısız kılınmasında etkili olmuştur (Palabıyık, 2016: 344). Daha önceki dönemlerde darbe girişimine karşı dik duruş sergileyen, ölümü göze alan bir liderlik örneği sergilenmiştir. Halk ölümden korkmayan bir liderin talimatlarına uymakta tereddüt etmemiştir.

12)15 Temmuz kalkışmasını diğer darbelerden ayıran bir diğer unsur da, süreç sonunda iktidar değişiminin yaşanmamış olmasıdır (Aydın ve Çetin, 2017: 105). 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında Demokrat Parti (DP) iktidarı sona erdi. 12 Mart 1971 Askeri Muhtıra sonrasında Süleyman Demirel’in kurmuş olduğu Adalet Partisi (AP) iktidarı bırakmak zorunda kaldı. 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında bütün siyasiler yasaklı hale geldi. 28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleştirilen post modern darbe sonrasında Necmettin Erbakan başbakanlığında kurulmuş olan Refahiyol hükümeti son buldu. Ak Partiye karşı gerçekleştirilen kalkışma ise iktidarın dirayetli duruşu sonucunda savuşturulmuş ve AK Parti iktidarı görevine devam etmiştir.

Bütün bu farklılıklarla birlikte 15 Temmuz kalkışması ile daha önce gerçekleşmiş olan askeri darbelerin tek ortak noktası; darbecilerin dış destek almaları ve başka ülkelere hizmet etmeleridir. Sadece Türkiye’de değil tüm dünyada darbelerin çoğunda dış destek olduğu söylenebilir. Bu durum Türkiye’deki darbeler için de geçerlidir. Her ne kadar hükümetlerin sorunları çözmekte başarısız oldukları ileri sürülerek darbe meşrulaştırılmaya çalışılsa da, asıl nedenlerden birini, güçlü devletlerin diğer devletleri kendi çıkarlarına uygun hale getirme isteğidir. Büyük devletler, darbe sonucu oluşacak yönetim yapısı ile çıkarlarına uygun politikaları daha kolay uygulayacaklarını düşünürler (Alpar, 2017: 59).

15 Temmuz darbesinin yönetici kadrosunun kendine merkez olarak ABD’de Pensilvanya’da olması, hatta FBI merkezi ile yan yana bulunması bu noktada oldukça anlamlıdır. İncirlik üssünün darbeye üstlendiği fonksiyon ve diğer bağlantılar (ABD Konsoloslugu çalışanları ile FETÖ arasındaki iletişim ve iş birliği gibi) da bu işin içinde ABD parmağının olduğunu ortaya koymaktadır. 15 Temmuz darbe kalkışması Trump, henüz Amerikan başkanı seçilmeden, seçim propagandası aşamasında iken gerçekleşmiştir. O dönemin başkan adayı olan Trump bir tweet atarak, darbenin arkasında CIA’nın olduğunu belirtse de bir gün sonra bu tweeti silmek zorunda kalmıştır (Yalçınkaya, 2016: 21).

Aslında 15 Temmuz kalkışması klasik manada bir darbe olarak görülemez. Bakırcı’ya göre kalkışmanın boyutu darbeden çok daha kapsamlıdır. Ülkenin, bu kalkışma ile uluslararası güçlere ve terör örgütlerine peşkeş çekilmesi ve yok edilmesi amaçlanmaktaydı (Bakırcı, 2016; 661).

Darbecilerin 15 Temmuz’da başarılı olmaları halinde Türkiye’de gerçekleştirecek oldukları konusunda Mustafa Şen şu noktalar üzerinde durmaktadır (Şen, 2016: 379-380):

- 1) Türkiye’yi iç savaş ve işgalle Libyalaştıracaktı.
- 2) Artık dışarıdan yönetilemeyen Türk maliyesini eskiden olduğu gibi tekrar İMF’ye teslim edeceklerdi.
- 3) Bağımsızlaşan ve dış güçlerin kontrolünden çıkan Türk ekonomisini tekrar yabancı ülkelerin ve çok uluslu şirketlerin kontrolüne devredeceklerdi.
- 4) Dünyanın adeta enerji koridoru olan Türkiye’yi bundan aslan payı alan değil, seyreden konumuna getireceklerdi.

- 5) Bağımsız karar alan Türk dışişlerini üst aklın uşağı haline getireceklerdi.
- 6) Bağımsız bir şekilde karar alıp hareket eden Türk ordusunu ve Milli savunmasını Emir eri yapacaklardı.
- 7) Küresel silah tüccarlarının ağından kurtulmuş olan Türk savunma sanayisini küresel kan emici odakların acentesi haline getireceklerdi.
- 8) Fethullah Gülen Türkiye'nin başına getirilecek ve Müslüman dünyanın manevi lideri yapılacak ve böylece Müslümanları kontrol edeceklerdi.
- 9) Milli iradenin temsilcisi konumunda olan ve bağımsız Türkiye'nin meşru ve dirayetli hükümetlerine son verip ABD ve AB'nin kuklası olacak hükümetler kuracakları.
- 10) Milli irade tahakküm altına alınacak ve sahte bir demokrasi hayata geçirilecekti.

Özetle 15 Temmuz kalkışması ile ülkenin bir iç savaşa sürüklenmekten, bölünmesine kadar olan farklı süreçlerin aynı anda harekete geçirilmesinin amaçlandığı söylenebilir.

SONUÇ

15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişimi, diğer darbelerle kıyaslanamayacak pek çok özelliği içinde barındırmaktaydı. Aradaki farkı anlamak için askeri darbeler ile karşılaştırılmalı analizi faydalı olacaktır.

Geçmiş darbelerde asker sistemi kendi kontrolünde tutmak istemekteydi. 15 Temmuz'da gerçekleştirilmek istenen ise ülke yönetimini askerin vesayetine vermek değil, tam tersine kökü dışarda olan ve Türk milletine ihanette sınır tanımayan bir cemaat görünümlü ihanet yapılanmasının kontrolüne sokmaktı.

Gülen, uzun yıllardır gerek muhafazakâr ailelerin zeki evlatlarını eğitim kılıfı altında kendine devşirerek, gerekse farklı devlet kurumlarına onları yerleştirerek paralel bir devlet yapısı oluşturarak ülkede tam kontrol sağlamayı zaten amaçlamaktaydı.

Bu amaca ulaşmak için kamu kurumlarına ve özellikle ordu, polis ve yargıya kendi mensuplarını yerleştirmek üzere sınav sorularını çalmaktan, her türlü ahlak dışı yöntemle kendilerine engel olarak gördüklerini saf dışı bırakarak

adımlar attı. Masonik bir şekilde, hücreler halinde örgütlenen ihanet çetesi, her türlü takıyyeyi yapmaktan da geri durmadı. Din kisvesi altında ve insanların dini duygularını istismar ederek uluslararası çıkar odaklarının maşası olarak ülkeye büyük zorluklar yaşattı.

Bu ihanet şebekesinin ilk büyük adımı, önce yargı yoluyla ülkenin seçilmiş iktidarını yönetimden uzaklaştırmak istemişlerdi. Recep Tayyip Erdoğan'ın batı tarafından tehlikeli görülmeyle başlanmasıyla birlikte maşa konumundaki sözde cemaat yapılanması, 17-25 Aralık 2013'de harekete geçmişti. Yargı darbesi girişiminde istedikleri sonucu alamayınca, bu yapılanma; askeri darbeyi son seçenek olarak devreye sokmaya karar verdiler.

Türk ordusunun darbeci bir geleneği olmakla birlikte, 15 Temmuz'a giden süreçte asker sözde cemaatin en büyük kurbanlarından olmuştur. Birçok asker farklı itham ve iftiralar ile devre dışı bırakılmıştır. Hiyerarşi yerle bir olmuştur. Askerin içindeki hainler sivil imamlardan aldıkları talimatlarla hareket etmişlerdir. Darbeyi asker değil, siviller yönetmişlerdir. Dolayısıyla söz konusu olan cemaat görünümlü bir terör örgütünün orduya ve ülkeye darbesidir.

Gelecekte benzer kalkışmalara maruz kalmamak için kamu kurum ve kuruluşlarına eleman alınırken ve belli makamlara yükselmede, sadece liyakat esasına göre hareket etmek gerekmektedir. Hiçbir devlet paralel bir yapılanmanın varlığına müsaade etmez ve etmemelidir. Aksi durumda yeni 15 Temmuzları yaşamak kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKÇA

Akıncı, Abdulvahap (2013a), **“Türkiye’de Askeri Vesayetin Tesisi ve Demokratikleşmeye Olan Etkisi”**, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, s.93-123

Akıncı, Abdulvahap (2013b), **“Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E-Muhtıra”**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt 15, Sayı 2, 39-58

Akıncı, Abdulvahap (2014), **“Türkiye’nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri”**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1, s.55-72

Alkan, Haluk (2016), **“15 Temmuz’u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar”**, Bilig, Güz, Sayı: 79, s.253-272

Alpar, Melek (2017), **“Sonuçları İtibarıyla 15 Temmuz Darbesi”**, Turkish Studies, Cilt: 12, sayı: 16, s.53-64

Anadolu Ajansı (2016), Dakika Dakika FETÖ’nün Darbe Girişimi; 15-20 Temmuz 2016, http://aa.com.tr/uploads/TempUserFiles/pdf%2Ffeto_darbe_girisimi.pdf (E.T. 04.11.20147)

Aras, Bülent (2017), 15 Temmuz Sonrası Türkiye’de Devlet Kurumlar ve Reform, İstanbul Politikalar Merkezi, http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2017/03/15-Temmuz-sonras%C4%B1-Turkiyede-devlet-kurumlar-ve-reform_Bulent-Aras.pdf (E.T.: 03.11.2017)

Aydın, Levent ve Dilek Çetin (2017), **“Türkiye’de 15 Temmuz Darbesinin Ekonomik Etkileri: Darbe ile Darbe Girişimi Karşılaştırması”**, Turkish Studies, Cilt: 12, sayı: 16, s.103-124

Bakırcı, Mustafa (2016), **“Dindarlık ve Sekülerlik Bağlamında 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü”**, Uluslararası Demokrasi Sempozyumu: Darbeler ve Tepkiler, Sempozyum Kitabı, s. 661-666., http://iibf.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/Demokrasi/Demokrasi4/Demokrasi5/kapak0901.pdf (E.T. 14.10.2017).

Bulut, Yakup (2005), “**21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Parlamentonun Yasa Faaliyeti: Sorunlar ve Çözümler**”, Adnan Küçük ve diğerleri (der.), 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat, Cilt: 1, Aktüel Yayınları, Bursa, s.145-164

Çitçi, Oya (2006), “**Ordu-Siyaset İlişkileri**”, Amme İdare Dergisi, Cilt 39, Sayı 4, Aralık, s.17-44

Demir, Sertaç Timur, İsmail Çağlar (2017), **FETÖ’nün ve 15 Temmuz Darbe Girişiminin İletişim Stratejisi**, SETA yayınları

Devran, Yusuf, Ömer Faruk Özcan (2016), “**15 Temmuz Darbe Girişimi: Gelenekselden Yeniye Medya Araçlarının Kullanımı**”, AJIT-e; Online Academic Journal of Information Technology, Cilt: 7, sayı: 25, s:71-91

DİB (2017), **Kendi Dilinden Fetö**; Örgütlü Bir Din İstismarı, Diyanet işleri Başkanlığı Yayınları, Ankara

Dursun, Davut (1999), **Demokratikleşmeyen Türkiye**, 1. Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul

Erdem, Fazıl H. (1999) “**Liberal-Demokratik Kuram Bağlamında Sivil-Asker İlişkileri**”, Yeni Türkiye, Yıl 5, Sayı 25, Ocak-Şubat, ss. 145-165.

Genç, F. Neval (2017), “**Türkiye’de Askeri Müdahaleler ve Kriz Yönetimi**”, Turkish Studies, Cilt: 12, sayı: 16, s.219-240

Hali, Servet ve Selcan Rencuzoğulları (2017), “**Tarih Öğretmen Adaylarının, Askeri darbelerin Siyasi ve Sosyal Etkisine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi**”, Turkish Studies, Cilt: 12, sayı: 16, s.259-276

Heper, Metin (1994), “**Atatürk’te Devlet Düşüncesi**”, Ersin Kalaycıoğlu; Ali Yaşar Sarı- bay (der.), Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim içinde, Der Yayınları, İstanbul, s.233-263

Heper, Metin (1998), “**Türkiye’de Devlet, Demokrasi Geleneği ve Silahlı Kuvvetler**”, Davut Dursun; Hamza Al (der.), Türkiye’de Yönetim Geleneği, İlke Yayıncılık, İstanbul, s.209-233

A.Akıncı **Askeri Vesayetten FETÖ Vesayetine...**

Heper, Metin (2006), **Türkiye’de Devlet Geleneği**, Çev. Nalan Soyarık, Doğu Batı Yayınları

İzol, Ramazan (2002), **“Türkiye’de Ordu’nun Siyasi Varlık Sebepleri”**, Mülkiye, Cilt XXVI, Sayı 235, Temmuz-Ağustos, s.193-215

Kalaycıoğlu, Ersin (2007), **“Türkiye’de Politik Rejimin Evrim ve Yasama Sistemi”**, Ersin Kalaycıoğlu; Ali Yaşar Sarıbay (der.), Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, 3.Baskı, Aktüel Yayınları, İstanbul, s.331-349

Karacaoğlu, Korhan ve Fatih Saydam (2016), **“Örgütsel Politika Düzleminde Bir Darbe Girişiminin Arka Planındaki Örgütlü Yapının Çözümlemesi”**, Uluslararası Demokrasi Sempozyumu: Darbeler ve Tepkiler, Sempozyum Kitabı, s. 609-617, http://iibf.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/Demokrasi/Demokrasi4/Demokrasi5/kapak0901.pdf (E.T. 14.10.2017).

Kaya, Emine (2017), **“Dini grupların Dini Bilgi Kaynaklarını Kullanımı (Gülen Cemaati Örneği)”**, Turkish Studies, Cilt: 12, sayı: 16, s.343-360

Kohn, Richard H. (2000) **“Demokrasiler Orduyu Nasıl Denetler?”**, Çev. Yusuf Tekin ve Sabri Çiftçi, Türkiye Günlüğü, Sayı 59, Ocak- Şubat, ss. 9-18.

Palabıyık, Adem (2016), **“15 Temmuz darbe Girişiminde Liderlik ve Milli Duruş örneği Olarak, Recep Tayyip Erdoğan Üzerine Bir Değerlendirme”**, Uluslararası Demokrasi Sempozyumu: Darbeler ve Tepkiler, Sempozyum Kitabı, s. 344-362, http://iibf.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/Demokrasi/Demokrasi4/Demokrasi5/kapak0901.pdf (E.T. 14.10.2017).

Sarı, Enver (2016), **“Fetullahçı Terör Örgütünün Felsefi Analizi”**, Uluslararası Demokrasi Sempozyumu: Darbeler ve Tepkiler, Sempozyum Kitabı, s. 785-793, http://iibf.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/Demokrasi/Demokrasi4/Demokrasi5/kapak0901.pdf (E.T. 14.10.2017).

Sarıkaya, Mehmet Emin (2017), **“Dini Gruplarda Güç devşirme Yöntemleri: FETÖ Örneği”**, Turkish Studies, Cilt: 12, sayı: 16, s.423-438

Şengün, Hayriye (2016), “**15 Temmuz darbe Girişiminin Kadın ve Çocuklar üzerindeki Etkisinin Medyada Yansıması**”, Uluslararası Demokrasi Sempozyumu: Darbeler ve Tepkiler, Sempozyum Kitabı, s. 283-293,
http://iibf.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/Demokrasi/Demokrasi4/Demokrasi5/kapak0901.pdf (E.T. 14.10.2017).

Şen, Mustafa (2016), “**15 Temmuz Ashında neydi?**”, Uluslararası Demokrasi Sempozyumu: Darbeler ve Tepkiler, Sempozyum Kitabı, s. 378-386,
http://iibf.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/Demokrasi/Demokrasi4/Demokrasi5/kapak0901.pdf (E.T. 14.10.2017).

Yalçınkaya, Alaeddin (2016), “**Darbeler ve Oryantalist Bakış**”, Uluslararası Demokrasi Sempozyumu: Darbeler ve Tepkiler, Sempozyum Kitabı, s. 11-25,
http://iibf.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/Demokrasi/Demokrasi4/Demokrasi5/kapak0901.pdf (E.T. 14.10.2017).

Yıldırım, Sevda Gülşah ve Eren Yürüdür (2017), “**Öngörüden Gerçeğe: 15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminde Gençlik**”, Turkish Studies, Cilt: 12, sayı: 16, s.493-510

E.Çetin **İrade Hürriyeti Bağlamında 15 Temmuz...**
İrade Hürriyeti Bağlamında 15 Temmuz'un Felsefî Tahlili

Erol Çetin

Dr.Öğ.Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
erolcetin_er@hotmail.com

Özet

Bu makalenin ana hedefi 15 Temmuz'un irade, hürriyet ve irade hürriyeti gibi kavramları göz önüne alarak, felsefî bir tahlilini yapmaktır. Çalışmamızda 15 Temmuz 2016 tarihinde vatan, millet, devlet ve bayrak uğruna bir an dahi tereddüt etmeden meydanlara inen insanların göstermiş oldukları iradî eylemin mahiyeti, önemi ve değeri ele alınmaktadır. Bununla birlikte, bu makalede; benliğini, karakterini, özünü, iradesini ve hürriyetini tamamen kaybederek birer makine haline gelen hain Fetö terör örgütüne mensup kişilerin vatana ihanet etme eylemleri eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, 15 Temmuz'da şahit olduğumuz olayların olumlu ve olumsuz olarak irade hürriyetine yansıyan boyutlarının felsefî olarak incelenmesi gayesini taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İrade, Hürriyet, İrade Hürriyeti, 15 Temmuz.

Philosophical Analysis of July 15 in the Context of Freedom of Will

Abstract

The main objective of this article is to conduct a philosophical analysis of the 15 th July, taking into account such concepts as will, liberty and freedom of will. In our work on July 15, 2016, the nature, significance and value of the demonstration of the actions of the people who descended into the squares without any hesitation for the sake of the people, the nation, the state and the flag were discussed. Besides, in this article; the betrayal acts of members of traitor Feto terrorist organisation, who has become a machine by losing their characters, natures, wills and liberties completely, are handled with critical perspective. In conclusion, this study aims at the philosophical examination of the dimensions of the events that we have witnessed on July 15th, reflected in the positive and negative freedom of will.

Keywords: Will, Freedom, Freedom of Will, 15 th July.

GİRİŞ

İnsan yaşamını anlamlı ya da anlamsız kılan bazı temel nitelikler vardır. Bunlardan biri belki de en önemlisi, insanın “duruş sahibi” olmasıdır. İnsana duruş sahibi olma vasfını kazandıran en önemli unsur ise “irade” dir. İradî eylemde bulunma özgürlüğüne sahip olan insan bu yönüyle diğer canlılardan ayrılır.

İrade, insanın hayatını anlamlı kılan şeydir. Yapmak istediğimiz şeyleri yaptığımız ya da yapabildiğimiz oranda kendimiz olur ve özümüzü buluruz. Bu bağlamda irade dışı yapılan eylemlerimize her hangi bir anlam, niyet ya da kasıt yüklemeyiz. Buradan hareketle irademizi kullanmanın varoluşumuzun vazgeçilmez bir özelliği olduğunu söyleyebiliriz.

Bu çalışmadaki gayemiz öncelikle “irade,” “hürriyet” ve “irade hürriyeti” kavramlarının mahiyeti hakkında genel bilgiler vermektir. Buradan hareketle 15 Temmuz’un irade hürriyeti bağlamında felsefî tahlili üzerinde durmaktır.

Makalede, ilk olarak irade hürriyetinin önemini, değerini ve hakiki anlamda hür olmanın ne demek olduğunu tüm dünyaya en güzel şekilde gösteren Anadolu’nun vatanperverlerinin iradî eylemlerine değinilmiş, daha sonra ise iradesini, hürriyetini, benliğini, karakterini ve özünü karanlık güçlere satan fetö terör örgütüne mensup vatan hainlerinin ihanetine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır.

İRADE

İrade eyleme neden olan, eylemi başlatabilen yeti olup o aynı zamanda eylemlerimizi arzu, niyet ve amaçlarımıza göre kontrol altında tutabilme ve belirleme gücüdür. Bu bağlamda iradenin kişinin bir eylemi gerçekleştirmede sergilediği kararlılık olduğu söylenebilir. İradeyi belli bir durum karşısında gerçekleştirilecek olan eylemi herhangi bir dış zorlama ya da zorunluluk olmaksızın kararlaştırma ve uygulama gücü olarak tarif etmek de mümkündür (Cevizci, 2005: 930).

İrade İlkçağ felsefesinden bu yana felsefede özdenetimin, kendi üstünde söz sahibi olmanın insana özgü niteliğine gönderme yapmak için kullanılmıştır. (Güçlü vd., 2003: 772). Bu yaklaşımın doğal bir sonucu olarak iradenin farklı filozoflarda aşağı yukarı aynı genel çerçeve içinde özgürlüğün temelini meydana getiren isteme yetisi olarak tanımlandığı görülür. Spinoza için irade, ruhun bir şeyin doğru ya da yanlış olduğunu tasdik ya da inkâr etme yetisiyken; Kant için irade, pratik kavram ve kurallara göre eyleyen isteme yetisi demektir. Nietzsche ise, iradenin insana iki hayat tarzı ve ahlak anlayışı arasında seçim yapma imkânı veren en önemli güç olduğunu iddia eder (Cevizci, 2005: 931).

İrade, özgürlüğü ihtiva eden istek olup bize aklın uygulama gücünü gösterir. Bu manada irade aklın hedef ve gaye gücüdür (Bolay, 2004: 219). İrade, bir şeyi yapmak veya yapmamak konusunda karar verebilme ve bu kararı yürütebilme kudretidir (Doğan, 2008: 799). Bu bağlamda ihtiraslarını yenerek akla göre hareket etme iktidarına sahip bulunan insanın irade sahibi bir varlık olduğu öne sürülür (Güriz, 1965-1966: 649).

İrade sahibi bir varlık, amellerini düşünüp kendi seçtiği gayelere göre tayin eden bir varlıktır. Bu noktadan hareketle iradenin, kişinin yine kendisinin seçtiği gayelere göre amellerini tayin etme gücü olduğunu söyleyebiliriz (Yeprem, 2016: 21).

İrade, her özel fiilin sebeplendirilmesinde bütün kişiliğin ilgili fiile karışması demektir. Bu bakımdan iradeli fiil aslında kişiliği, "ben" i temsil eder. Buradan hareketle iradeli fiillerin kişiliğimizden en çok verdiğimiz, sorumluluklarını kabul ettiğimiz fiiller olduğunu söyleyebiliriz. İradenin varlık şartı, kendimizden bir şey vererek ruhî bütün varlığımızın sentezi ile hareket etmektir (Hökelekli, 1985: 20). Görüldüğü gibi iradeli fiil bir düşünme (reflexion) ve bağlanmayı (engagement) gerektirmektedir. İradeli davranışın hem zekâ ile açık bir ilgisi olup hem de kişiye sorumluluk yükleyen ahlâkî bir anlama sahiptir. Niyet denilen şey önceden düşünme; bağlanma ise, niyetin gerçekleşmesidir. Sonuç olarak düşünme, muhakeme etme, seçme ve bağlanma gibi temel özellikleriyle iradeli fiilin, içgüdüsel fiillerden, alışkanlık ve taklitten bütünüyle farklı ve yalnız insana has bir fiil olduğu net bir şekilde gözlenmektedir (Hökelekli, 1985: 18).

HÜRRİYET

Hürriyet, insanın irade ve hareketlerinde herhangi bir zorlama altında olmadığına inanmasıdır (Yeprem, 2016: 20). Aynı zamanda hürriyet; insanın istediğini yapma veya yapmama iradesi, hür olma hali, istediğini herhangi bir engelle karşılaşmadan hukuk dairesinde yapabilme serbestliği şeklinde de tanımlanmaktadır (Doğan, 2008: 728-729).

Hürriyet insana hastır ve temelinde akıl ve irade bulunur (Öner, 2013: 21). Aklılık, iradenin en belirgin niteliğidir. İradî bir hareketi otomatik hareketlerden ayıran temel husus da budur (Öner, 2013: 25).

İnsan özünde hür bir varlıktır. İnsanın hür bir varlık olduğu gerçeği gerek mukaddes kitaplara dayanarak iman yoluyla, gerek üzerinde düşünülerek tefekkürle ve gerekse yaşanmış tecrübe ile anlaşılmaktadır (Öner, 2013: 124). İnsan hür olduğu inancı ile kararlar vermektedir. Hürriyet inancı ve onu tamamlayan sorumluluk duygusu hürriyetin kanıtı olan temel unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Güriz, 1967: 215).

Hürriyet bir şuur olmaktan ziyade bir kuvvettir. Bu kuvveti yaratan bizdeki mesul olmak iradesidir (Topçu, 1999: 192). Hürriyet peşinde koşmak, insanın değişmez kaderidir (Öner, 2013: 68). Bu yüzden insan hürriyetinin kabul edilmemesi insanın iyiye ulaşmak, ahlak ödevini yerine getirmek şeklindeki bütün çabalarını tamamen anlamsız bırakır (Güriz, 1967: 215). Bu manada hürriyetin tanınmaması, sorumluluğun da reddini gerektirir (Güriz, 1967: 216).

İRÂDE HÜRRIYETİ

İnsanın irade hürriyeti sorunu hakkındaki araştırmasının insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir (Güriz, 1965-1966: 635). İnsanın fiili işlemeyen önce kendini hür hissetmesi, insan hürriyetini temellendirmeyi isteyenlerin sıklıkla başvurduğu bir delildir (Özdiç, 2013: 246). Çünkü insan ancak hür olduğu, fiillerini hiçbir zorlama olmadan kendi tercih ve isteğiyle yaptığı zaman sorumlu olacaktır (Turhan, 2003: 32).

İrade özgürlüğünü savunanlara göre insan, tümüyle belirlenmiş bir varlık olmayıp o içinde bulunduğu maddi, ekonomik, biyolojik, fizikî ve tarihsel koşulları aşabilir. Bu bağlamda insan için koşullanmışlık ve belirlenmişliği kabul etmek mümkün değildir. Ahlâkî özne dış uyarılar tarafından belirlenmez. İnsan iradesiyle kendi kendisini belirleyebilir. İnsan bilinci özü itibarıyla niyetli ve yaratıcı olduğundan dolayı dünyaya bir kez geldikten sonra özünü ve özgürlüğünü kurabilme potansiyeline sahiptir (Cevizci, 2005: 931).

İradî kararlarımız bütün geçmişimizi kendisinde barındıran “ben” den çıkar (Yeşrem, 2016: 101). Bu bağlamda irade kendini kararlarında hür kabul ediyor ve bunları “ben” e bağlıyorsa hür, demektir. Aksi halde hürriyetten söz etmek mümkün değildir (Yeşrem, 2016: 103).

İnsanın davranışlarında hür olup olmadığı hususu hem Batı hem de İslam düşüncesinde yüzyıllardır tartışılmalan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili konuyla alakalı olarak Batı dünyasında öne çıkan başlıca yaklaşımların determinizm, katı determinizm, ılımlı determinizm ve indetermizm olduğu görülmektedir.

Determinizm, evrende olup biten her şeyin bir nedensellik bağlantısı içinde gerçekleştiğini, fiziksel evrendeki ve dolayısıyla da insanın tarihindeki tüm olgu ve olayların mutlak olarak nedenlere bağlı olduğu ve nedenler tarafından koşullandığını savunan anlayıştır (Cevizci, 2005: 465). Bu âlemde ne büyükte, ne küçükte, ne maddi ne de ruhi hadisede bir tesadüf yoktur. Her şey, her vakta belli sebeplerin zaruri neticeleridir (Yeşrem, 2016: 104).

Katı determinizm; her olayın bir nedeni bulunduğunu, bundan dolayı özgürlük ya da irade özgürlüğü diye bir şeyin olamayacağını iddia eder

(Cevizci, 2005: 465). Katı deterministlere göre eğer her olayın, her eylem ve her sonucun, kısacası her şeyin bir nedeni varsa, bu takdirde, insanın düşünceleri, duyguları, arzuları, seçimleri ve kararları da dâhil her şey belirlenmiş demektir (Cevizci, 2005: 466). Buradan hareketle onlar insanın yapıp etmelerinde özgür olmasının imkânsız olduğunu iddia ederler.

İlimli determinizm her ne kadar evrensel bir nedenselliğin geçerli olduğunu kabul etse de, bu nedenselliğin bir bölümünün insandan kaynaklandığını, dolayısıyla insan için belli bir özgürlüğün mümkün olduğunu savunan yaklaşımdır. Bununla birlikte bu sınırlı bir özgürlük olup ılımlı determinizmi savunanlara göre hiç kimse tam olarak özgür değildir (Cevizci, 2005: 466).

İndeterminizm ise fizik âlemindeki gelişmelerle beraber tabiat kanunlarının zorunluluğu fikrinin zayıfladığını bu kanunların artık matematik kesinlikten ziyade birçok yönleriyle ihtimalî hesaplarla açıklanabileceğini öne sürer (Yeprem, 2016: 106). Mutlak bir determinizmden bahsetmek kolay değildir. Her ne kadar makrofizik dünyası determinizm görüşünü telkin ediyor gibi görünse bile, mikrofizik dünyasında bu zorunluluğun bulunmadığı anlaşılmaktadır. Madde dünyasında durum böyleyken, bir sebep-sonuç zorunluluğunu, bir tayin edilmişliği ruhsal dünyada temellendirmek imkânsız gibidir (Öner, 2013: 30).

İrade hürriyeti ile ilgili olarak İslam düşüncesinde Cebriye, Mutezile ve Ehli Sünnet'in öne sürdüğü görüşlerin önemli bir yer tuttuğu görülür.

Bu yaklaşımlardan Cebriye adlı kaderci mezhep, insanın Tanrı karşısında rüzgâra tutulmuş bir yapraktan başka bir şey olmadığını, insan iradesinin özgürlükten yoksun olduğunu iddia eder. Mutezile mezhebi ise bunun tam aksine insan iradesinin özgür, insanların da kendi eylemlerinin mutlak faili ya da yaratıcısı olduğunu öne sürer. Konuyla ilgili olarak iki uç arasında orta bir noktada bulunan Ehli Sünnet mezhebi ise aynı anda hem tanrısal iradenin varlığını hem de insanın kendi eylemlerini seçmede özgür olduğunu ifade eder (Cevizci, 2005: 933).

Her ne kadar İslam düşüncesinde irade hürriyetine yönelik farklı yaklaşımlar söz konusu olsa da İslam'ın temelini, insana irade ve karar verme hürriyetini tanımak olduğunu unutmamak gerekir (Atay, 1975: 11).

İRÂDE HÜRRİYETİ VE 15 TEMMUZ

İrade insandaki en büyük kuvvet sahip olabildiğimiz kuvvetlerin en değerlisidir (Topçu, 1998: 16). İnsanın kendi hür iradesiyle tercih edip yaptığı eylemlerden sorumlu olup iradesi dışında gerçekleşen şeylerden mesul

E.Cetin İrade Hürriyeti Bağlamında 15 Temmuz...

tutulmamasının, hür iradenin önemini ve değerini gösteren en önemli unsur olduğu söylenebilir.

İnsanın hür iradeye sahip olmasının önemi hakkında Cumhuriyet döneminin en önemli düşünürlerinden birisi olan Nurettin Topçu şunları söyler: “Ruhî hürriyet, içten veya dıştan iradeye yabancı hiçbir kuvvet tarafından zorlanmaksızın bizzat kendi seçimi ile kendi kendisini belli bir harekete zorlamak hususunda iradenin sahip olduğu kudrettir.” (Topçu, 1998: 144).

İradî eylem yukarıda da vurgulandığı gibi iradeden kaynaklanan, iradenin sonucu olan eylem tarzı demektir. Öznenin gerçek arzu, istek ve niyetlerine aykırı bir biçimde gerçekleşen ve dıştan gelen bir zorlamanın eseri olan eylem tarzından tamamen farklı olan iradî eylem; arzu, istek, düşünce ve belli bir bilinç halinin yol açtığı, niyetli, amaçlı ve kendi kendisini belirleyen eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. (Cevizci, 2005: 933). 15 Temmuz gecesi meydanlara akın eden vatan sevdalısı insanların bu eylemi, bizzat kendi iç ve öz dinamiklerinden kaynaklı asil bir duruşun yansıması olup iradî eylem tanımıyla birebir örtüşmektedir.

İrade bizim dış dünyaya karşı koyduğumuz içsel bir kuvvettir. (Topçu, 1998: 17). Biz irademiz sayesinde, gerçek bir “ben” olabiliriz. Buradan hareketle hür irademizin bizi biz yapan en önemli şey olduğunu ve 15 Temmuz gecesi hür iradenin gücünü tüm insanlığa en güzel şekilde gösteren insanların, hakiki anlamda “ben” olmanın ne demek olduğunu en güzel örneğini ortaya koyduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

İnsan sancısını çekmediği, ızdırabını tüm benliğiyle içinde hissetmediği eylem ve fikirlerin mahiyetini tam olarak kavrayamaz. Nurettin Topçu’ya göre ıstırap çekmedikçe bir şeyin bize nüfuz etmesi imkânsızdır. O, büyük hareketlerin büyük ıstırapların eseri olduğunu vurgular. (Topçu, 1998: 25). Bu hususla ilgili olarak Nurettin Topçu şunları söyler:

“İrademizin kendi varlığımızda en aşikâr şahidi ise ıstıraptır.” (Topçu, 1998: 23). “Siyasi ve sosyal hareketler, sanatlar, dinler ve felsefeler, insanlığın bütün büyük irade hareketleri hep ıstıraptan doğmuş ve ıstırapla hayat bulmuşlardır.” (Topçu, 1998: 26).

15 Temmuz’da din, vatan, millet, bayrak, devlet ve hürriyetin ne demek olduğunu bilen, canı pahasına mukaddesatına sahip çıkması gerektiğinin bilincinde olan vatansever halkımıza destan yazdıran ruhun altında yatan en önemli saiklerden birisi de önemine vurgu yaptığımız ıstırap olmuştur.

15 Temmuz 2016 tarihi Türk milleti ve devleti için bir dönüm noktası olmuştur. Millet vatanına, devletine, bayrağına, istiklaline ve istikbaline sahip

çıkmiştir. Hür iradeye sahip vatansever milletimiz Kurtuluş Savaşı, Çanakkale ve daha nice savaşlarda gösterdiği kahramanlık destanını 15 Temmuz'da da aynen göstermiştir.

Nurettin Topçu'nun vatanın önemi ve değerine yönelik olarak ifade ettiği aşağıdaki cümleler bir anlamda vatani uğruna ölecek kadar değerli kılan şey nedir? sorusunun cevabı niteliğindedir diyebiliriz. Topçu konuyla ilgili olarak şunları söyler:

“Vatan milli coğrafyadır. Bu, milletin dayandığı en esaslı realitedir. Vatan, ufukları, havzası, manzarası, toprak şartları ve geçinme şeklini tayin edici bütün hususiyetleriyle milleti karakterlendirir. Milli tarih ise millet vücudundaki iskeleti kaplayan uzviyettir. Milli tarih de milli coğrafya gibi ve onunla beraber, asırlarca süren bir emeğin, bugünkü iradeyi meydana getiren bir çalışmanın, fedakârlıkların ve kahramanlıkların, şehitlerle mukaddes kurbanların eseridir. Şehit olan, bir gareze nefsini kurban etmemiştir. Onun büyük değeri milli tarihe hayat katmasıdır.” (Topçu, 1998: 31).

Nurettin Topçu'nun da belirttiği gibi milli devlet, milletin yüzyıllara gömülü iradesini dış tesirlerden koruyarak yaşatan devlet demektir. Milli devlet, yüzlerce yıllık, bazen bin yıllık alın terinden ve Hak uğrunda dökülen kılıç kanından hayat kaynağını alarak yüzlerce yıllık fedakârlıklarla millet için verilen kurbanların ruhlarından sızan vasiyetlerin fermanına bağlanır. (Topçu, 1998: 116). Topçu'ya göre gerçek vatandaş, bir vatanın tarihiyle beraber bütün mesuliyetini üzerine alma iradesini yaşatan insandır. (Topçu, 1999: 194). Vatana aşkla, muhabbetle, özden bağlı aziz milletimizin değerli evlatları gerçek vatandaş olmanın ne demek olduğunu 15 Temmuz gecesi en güzel şekilde ortaya koymuşlardır.

Topçu'nun da vurguladığı gibi millet fizik ve sırf mekanik bir unsur olmayıp ancak zaman içinde tasavvur edilen dinamik bir varlıktır. Buradan hareketle düşünürümüz, milletin mazisi ve istikbali ortadan kaldırıldığı anda insanın hayat kaynakları ve iman dallarının kuruyacağını belirtir. (Topçu, 1998: 32). 15 Temmuz kahramanları bu ruh ve bilinçle milletin mazisine, istiklaline ve istikbaline kasteden hain elleri kırmıştır.

Vatana olan aşklarına; riya, menfaat, çıkar, mal, mülk, makam, mevki, şan ve şöhrat gibi kaygıları asla karıştırmamış olan Anadolu'muzun saf, masum, dev yürekli insanları ve gençleri 15 Temmuz'da, Nurettin Topçu'nun “Yarınki Türkiye'nin Kurucuları” olarak adlandırdığı neslin canlı birer örneği olmayı başarmışlardır. Topçu “Yarınki Türkiye'nin Kurucuları”nı şu şekilde tarif eder:

“Yarınki Türkiye'nin kurucuları, yaşama zevkini bırakıp yaşatma aşkına gönül verecek, sabırlı ve azimli, lakin gösterişsiz ve nümayişsiz çalışan, ruh

cephesinin maden işçileri olacaklardır. Bu ruh amelesinin ilk ve esaslı işi, insan yetiştirmektir. Hünerleri hep fedakârlık olan bu hizmet ehli gençler, hizmetlerinin mükâfatını da hizmet ettikleri insanlardan beklemeyecekler, sonsuzluğa sundukları eserin sesinin akislerini yine sonsuzluktan dinleyeceklerdir.” (Topçu, 1999: 14).

15 Temmuz 2016 tarihinin aydınlık yüzleri olan, hizmetlerinin mükâfatını sadece Allah’tan bekleyen vatanseverlerin canına, iradesine, hürriyetine, vatanına ve devletine kasteden satılık ruhlu fetöcü hainler ise o gecenin karanlık yüzleri olarak ortaya çıkmıştır. İnsan olma vasfını kaybederek makineleşen fetöcü hain yüzlere aziz milletimiz asla iflah olmayacakları bir tokat indirmiştir.

İradesini ve hürriyetini şer güçlerin emrine amade kılan, kalplerinde din, vatan, millet, devlet ve bayrak sevgisinin yok olduğu makineler o gece masum insanlarımızın üstüne bombalar ve kurşunlar yağdırmıştır. Millettin irade ve hürriyetine kasteden hainleri aziz milletimiz hür iradesiyle yere çalmıştır.

İnsanlıktan nasibini almamış bu ruhsuz, iradesiz, hürriyetsiz, şer güçlerin kumanda ettiği fetöcü hain makinelerin vatana kastetmelerinin altında yatan nedeni anlamak için Nurettin Topçu’nun aşağıda yer alan cümlelerine kulak vermemiz çok faydalı olacaktır. Topçu şunları söyler:

“Ruhumuzun yapısını teşkil eden ve eski dediğimiz maziden sıyrılmaya, soysuzlaşma denir. Soysuzlaşma olayı, ecdat ve tarihe sahip olmayan fertlerde gözükmür veya ruhî bir hastalığın, bir şahsiyet hastalığının eseri olarak meydana gelir. Barındıkları vatanda kendilerinin ecdat kemikleri gömülü bulunmayan ve içerisine sokuldukları cemiyetin ruhunda kendi tarih ve mazileri yüklü olmayan insanlar, bütün kuvvetleriyle o milletin mazisine musallat olur, onun ruhunu tarihiyle beraber kökünden kazımak isterler.” (Topçu, 1999: 203).

Bu millet vatanına ihanet eden, meclisini bombalayan, masum insanlara ateş eden, ekmek yediği toprağa nankörlük eden, silahını vatan evlatlarına doğrultan; benliğini, aklını, ruhunu, onurunu, iradesini, hürriyetini, şeref ve haysiyetini karanlık güçlere satan fetöcü hainleri asla ama asla affetmeyecektir.

SONUÇ

Hürriyet sevdalıları tam manasıyla -hakkıyla- hür olmanın ne demek olduğunu âleme göstermişlerdir. 15 Temmuz gecesi aziz milletimizin ortaya koyduğu hür irade, Çanakkale ve Kurtuluş Savaşı’nda elde edilen zaferlere hayat veren inancın, maneviyatın, azmin ve vatan sevdasının günümüze en güzel yansımasıdır.

Olmak ya da olmamak. 15 Temmuz'da devlete, vatana, millete kasteden fetöcü hainlere karşı, vatansever halkımız var olma ya da yok olma arasında tercihini yapmıştır. Milletin, devletin bekası için seve seve canlarından, eşlerinden, evlatlarından, ana babalarından, sevdalılarından kısaca her şeylerinden vazgeçmeyi tercih etmişlerdir.

Nurettin Topçu'nun şehitlerle ilgili görüşlerine bakınca 15 Temmuz'un kahraman şehitleri gözümüzün önüne gelmektedir. Topçu şehitlerin bu topraklar için ne denli hayati bir öneme sahip olduklarına dair şunları söyler:

“Şehitler toprağa kapanmış hürriyet abideleridir. Şehitler bizim gerçek sahiplerimiz, bizim velilerimiz, bizim mürşitlerimizdir; dirileri yaşatan onlardır. Her yerde büyük milletler, hürriyet uğrunda, hakikat uğrunda şehit veren milletlerdir ve milletlerin ruh dünyasındaki kımıldanırlarının müjdecisi, münâdisi, menbaı olan felsefe hareketleri, büyük harplerin sonunda, büyük şehitlerin izlerinde doğmuştur.” (Topçu, 1999: 286).

“Şehitler ruhlarımıza ezanlar okurlar, Allah'ın kendi ruhlarına ulaştırdığı sırrı bize bildirirler. Biz onların niçin öldüklerini ve nasıl öldüklerini görerek, anlıyarak elde ettiğimiz bilgi ile felsefemizi, ahlâkımızı, ruhî çatımızı yapmaya mecburuz. Milletimizin hayat kaynaklarını onlardan öğrenmeliyiz.” (Topçu, 1999: 289).

15 Temmuz tüm dünyaya yüzyıllardır bu topraklara aşkla bağlı olan aziz Türk milletinin evlatlarının kıyamete kadar bu aşktan asla vazgeçmeyeceğinin somut bir göstergesi olmuştur.

Vatan uğruna seve seve canından vazgeçen, hayallerini, hülyalarını, umutlarını, sevinçlerini, ideallerini, eşlerini, yavrularını, ana ve babalarını bırakıp sonsuzluğa yürüyen vatan evlatlarını unutmamak ve unutturmamak geride kalan bizlerin en önemli vazifesidir. Kısaca bizlere düşen ecdadımızın dünden bugüne bizlere emanet ettiği değerlerimize her daim hakkıyla sahip çıkma gayretinde olmaktır.

KAYNAKÇA

- Atay, Hüseyin (1975), “**İslamın Evrensel İlkeleri**”, İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi, Sayı: 2, ss.1-21, Ankara.
- Bolay, Süleyman Hayri (2004), **Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Cevizci, Ahmet (2005), **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Doğan, D. Mehmet (2008), **Doğan Büyük Türkçe Sözlük**, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Güçlü, Abdülbâki - Uzun, Erkan – Uzun, Serkan – Yolsal, Ümit Hüsrev (2003), **Felsefe Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Güriz, Adnan (1965-1966), “**İrade Hürriyeti 1**”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 22-23, Sayı:1-4, ss.635-673, Ankara.
- Güriz, Adnan (1967), “**İrade Hürriyeti 2**”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 24, Sayı:1-4, ss.183-221, Ankara.
- Hökelekli, Hayati (1985), “**Dini Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü**”, Diyanet Dergisi, Cilt: XXI, Sayı:2, ss. 16-28, Ankara.
- Öner, Necati (2013), **İnsan Hürriyeti**, Divan Kitap, Ankara.
- Özdiñç, Rıdvan (2013), **Akl İrade Hürriyet Son Dönem Osmanlı Dinî Düşüncesinde İrade Meselesi**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Topçu, Nurettin (1998), **İradenin Davası - Devlet ve Demokrasi**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Topçu, Nurettin (1999), **Yarınki Türkiye**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Turhan, Kasım (2003), **Kelam ve Felsefe Açısından İnsan Fiilleri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yeprem, M. Saim (2016), **İrade Hürriyeti ve İmâm Mâtûrîdî**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

27 Mayıs 1960 Darbesinin Maraş Yerel Basınındaki Yansımaları**Cengiz ŞAVKILI**Dr.Öğr.Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, savkili64@ksu.edu.tr**Özet**

Türk devlet geleneğinin vazgeçilmez unsurlarından birisi olan ordu, siyasal hayat içinde daima aktif bir rol oynamıştır. Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e uzanan çizgide ordunun yönetim içinde aldığı rol, çok yönlü ve güçlü bir etkiye sahip olmuştur. Siyasal krizler sırasında ülke kaderini etkileme ve yönlendirme konusunda kendini bir görevli addeden ordunun, cumhuriyet dönemindeki ilk siyasal müdahalesi, 27 Mayıs 1960 İhtilali olmuştur. Demokrat Parti'nin kuruluşu ve rakip bir parti olarak iktidar yarışına girmesi ile beraber, Cumhuriyet döneminin en sert mücadelesi de başlamıştı. 1950 seçimleri ile ilk defa muhalefet kanadına geçen CHP ve yeni iktidar partisi DP arasındaki mücadele, meclis sınırları dışına çıkarak, toplumsal bir sorun haline gelmişti. 1957 seçimlerinden de zaferle ayrılan DP, muhalefet ve basın üzerinde uyguladığı baskının yanı sıra üniversite ve ordu üzerinde yaptığı değişikliklerle tepkileri üzerine çekmiştir. DP, CHP'yi sorgulamak amacıyla kurduğu Tahkikat Komisyonu'nun anayasal bir temeli olmadığı konusunda sıklıkla uyarılmasına karşın eleştirileri dikkate almamıştır. 27 Mayıs'ta ordunun hızlı ve etkili müdahalesi ile iktidarına son verilen DP üye ve yöneticileri, ağır cezai yaptırımlara maruz kalarak siyaset sahnesinden çekilmiştir. Türkiye ise demokrasiden uzak, askerî bir idare gerçeği ile tanışmıştır. Asker ve siyaset arasındaki münasebetin ilk örneği olan 27 Mayıs Darbesi, ülke siyaseti açısından önemli sonuçlar doğurmuş ve toplum darbe gerçeği ile ilk kez karşılaşmıştır. Ayrıca toplum, günümüzde de görülmesi mümkün olan yeni bir geleneğin başlangıcına da şahit olmuştur. Bu darbenin bir taşra toplumundaki yansımalarının incelendiği çalışmada temel alınan argümanlar, Maraş'taki dönemin yerel basını olmuştur. Maraş'ta yayınlanan "*Demokrasiye Hizmet*", "*Halk Postası*", "*Kahramanyurt*" ve "*Maraş'ın Sesi*" gazeteleri, darbe döneminin şartları ile ilgili oldukça önemli veriler sunmaktadır. Sonuncusu 15 Temmuz 2016 tarihinde görülen darbe olgusu, toplumun demokratik yapısına kasteden toplumsal bir gerçeklik olarak incelenmeye devam edilmesi gereken bir konudur.

Anahtar Kelimeler: Asker, Askerî Darbe, Halk, Maraş, Yerel Gazete.

Reflections of Maras Local Press of 27 May 1960 Military Coup**Abstarct**

One of the indispensable elements of Turkish state tradition, the military has always played an active role in political life. The role of the army in the line extending from the Ottoman Empire to the Presidency in the administration has had a multifaceted and powerful influence. The Turkish army, which regarded itself as empowered to influence and direct the fate of the country, during the political crisis, made the first political intervention in the republic period with the military coup of 27 May 1960. With the establishment of the Democratic Party and the entry into the ruling race as a rival party, the hardest struggle of the Republican period also began. The struggle between the new ruling party DP and the CHP, which first went to the opposition wing with 1950 elections, became a social problem, out of the borders of parliament. The DP, which won the elections in 1957, took a leap in reaction to changes in the university and the army, as well as pressure on the opposition and the press. Although the DP was frequently warned that the Investigation Commission established to inquire about the CHP was not a constitutional basis, it did not consider the criticism. The members and directors of the Democratic Party, which was downgraded by the rapid and effective intervention of the army on May 27, suffered severe penal sanctions and withdrew from the political life. Turkey, on the other hand, met with the reality of a military administration far away from democracy. The May 27 military coup that first important example of the relationship between soldiers and politics in Republic of Turkey, had important consequences for the politics of the country and the society first met with the reality of the military coup. In addition, society also witnessed the beginning of a new tradition that can be seen today. The sources based on this study of the reflection of the military coup of 1960 in a provincial society were the local press in Maraş. The *Demokrasiye Hizmet*, *Halk Postası*, *Kahramanyurt* and *Maraş'ın Sesi* newspapers published in Maraş provide very important data about the conditions of the coup period. The last coup fact that we saw on July 15, 2016 is a matter to continue to be examined as a social reality that wants to destroy the democratic structure of society.

Keywords: Troops, Military Coup, Public, Maraş, Local Newspaper.

GİRİŞ

Toplumların örgütlü bir sisteme erişmeleri sonucunda ortaya çıkan devlet olgusu, bir korunma ve savunma mekanizmasını da doğrudan oluşturmuştur. Weber'in bürokratik bir memur sınıfına dâhil ettiği askerin (Weber, 2010: 49) ve ordunun temsil ettiği bu mekanizmanın devlet ve devlet yönetimi içinde aldığı konum ise ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değişmektedir. Buna göre az gelişmiş ülkelerde ordu, millî devlet sınırları içinde değerlendirilmekte ve daha aktif bir görev edinmektedir. Ekonomik, sosyal ve siyasal birçok faktörün bu durum üzerinde etkide bulunduğu bir gerçektir (Tanilli, 1988: 485). Öte yandan askeri, sivil idareye müdahale ettiren faktörlerin çeşitliliği de dikkat çeken diğer önemli noktadır. Ordunun sürekli ve güçlü bir disiplin içinde bulunması, bu müdahalenin özellikle dağınık ve teşkilatsız yapılar karşısında bir güç unsuru yaratmasına sebep olmuştur. Devletin siyaseten güç durumda olduğu sıralarda hazır ve aktif bir konumda bulunan ordu, kendi realitesini ortaya koymakta ve harekete geçmektedir. Batılı sistemlerde ordunun devlet içinde edindiği tarafsız konuma karşın, az gelişmiş ülkelerde ordu, inisiyatif alabilmektedir (Şaylan, 1978: 390). Bu sebeple siyasi bunalımların yaşandığı ülkelerde bu duruma meşru ve siyasi yollarla bir çözüm bulunulamayacağı düşüncesi, silahlı ve donanımlı askeri güçlerin politikaya müdahalesini ortaya çıkarmaktadır (Özdemir, 1994:).

Askerin devlet ile olan ilişkisi ve devlet karşısında aldığı pozisyon, Türk devlet geleneğinde ayrı bir önem taşımaktadır. Keza devlet ve orduyu birbirinden ayırt etmenin mümkün olmadığı Osmanlı Devleti'nde asker, bir yönetici sınıf olarak tanımlanırken, modernleşmenin de öncü yüzü olarak bu süreci hızlandırmıştır. İttihat ve Terakki Döneminde de bu cemiyetin yönetici kadrolarının neredeyse tamamının Harbiye kökenli olması yönetimde de askeri bir yetkinin gelişmesini sağlamıştır. Bu gelenek Cumhuriyet Döneminde de devam ettirilmiş ve Cumhuriyetin kurucu kadrolarını oluşturan ordu mensupları, Kurtuluş Savaşı'nda verilen mücadelenin baş mimarları olarak yeni devletin daimi bekçiliği ve koruyuculuğunu kendiliğinden üstlenmişlerdir. Meşru zemini bu şekilde kuran askerî yapı, yine de Mustafa Kemal'in isteği ile siyasetin dışında tutulmaya çalışılmıştır (Şavkılı-Aydın, 2013: 80). Özdağ'a göre bu durum, Atatürk'ün, savaş döneminin etkili paşalarının etkinliğini kırma amacı ile eş anlamlı olmuştur (Özdağ, 2006: 47-48). Böylece en azından Atatürk'e tabi bir görüntü vererek kontrol altına alınan ordunun ilke ve devrimlere tabi ve hatta onun koruyucusu misyonu ile bir pozisyon alması, bundan sonraki sürecin asker ve sivil idare arasındaki ilişkilerinin seyrini de etkilemiştir.

Türk siyasal hayatının en önemli dönemeçlerinde karşılaşılan darbe gerçeğinin sıklıkla bir iktidar objesi olarak karşımıza çıkması, askerın Atatürk Dönemi sonrasındaki yeniden konumlanması ile ilişkilidir. Sivil yönetime çeşitli gerekçelerle askerî yönetimin el koyması olarak tanımlanan darbeler, ülkenin iç ve dış politikası üzerinde kısa ve uzun vadeli olumsuz etkiler yapmıştır. Devrim ve ilkelerin bekçiliği ve aynı zamanda devletin ve cumhuriyetin daimi koruyucusu sıfatıyla ordu, çok partili hayatın ortaya çıkardığı yeni sorunlar karşısında da bu rolünü ortaya koymuştur. Türk devlet geleneğinde asker ve devlet ilişkisinin iç içe seyreden gelişimi, siyasal tarihte 27 Mayıs 1960 İhtilali ile başlayan yeni bir silsilenin kapısını aralamıştır. 27 Mayıs İhtilali, Türk siyasi tarihi açısından bir çok partili hayatın ilk askerî müdahalesi olması nedeniyle önem taşımaktadır. Bir olaylar dizisine şahit olunan bu dönemin en önemli aktörü olan Demokrat Parti'nin kuruluşu ve hızla yükselmesi sert bir ortam oluşturmuştur. Aşağıda detayları sunulacak bu ihtilalin üstlendiği öncülük ne yazık ki; darbe kültürünün gelişimi, yerleşmesi ve XXI. Yy. Türkiye'inde dahi hâlâ uygulanabilir olmasındaki temel kuvveti oluşturmuştur.

Gerçek anlamda ilk çok partili siyasal hayat denemesinin bir askerî darbe ile sonuçlanması, demokrasi tecrübesizliğinin etkisini göstermiştir. Bu sürecin ulusal medyadaki yansımalarının bir örneğini yerel basında da takip etmek mümkün olmuştur. Aynı zamanda yerel dinamiklerin asker, darbe ve demokrasi tabirlerine olan yakınlığı ve uzaklığının da irdelenebildiği yerel gazeteler, iktidar ve muhalefet ağlarına yakın ideolojik görüşleri simgeleyen ve bunu halka yansıtan ana mekanizmalar olmuştur. Elbette ihtilalin akabinde yayın politikalarında değişikliğe giden bu gazetelerde bir "u dönüşü" nün varlığı basın üzerinde askerî idarenin baskı alanını göstermiştir.

İncelemeye alınan Maraş yerel gazetelerinin bu dönemde iki farklı kutup etrafında örgütlendiklerini görmek mümkündür. DP ve CHP yanlısı görünüm veren bu gazetelerde ihtilalin yansımaları, halk açısından da takip edilebilmektedir. Maraş'ta 1950'de yayın hayatına ikinci defa başlayan ve aralıksız on yıl yayınına devam eden *Demokrasiye Hizmet* gazetesi, DP yanlısı bir politika izleyerek ismini de bu yönde belirlemiştir. Anlaşıldığı kadarıyla 27 Mayıs İhtilali'nin ardından gazete sahibi Saim Emirmahmutoğlu, gözüne alınmış ve sorgulanmasının ardından serbest bırakılmıştır. Valilik ve emniyet birimlerinin onayı ile yayına devam eden gazete, kendi ifadeleri ile "*artık alını pak mazisi ak*" olarak *27 Mayıs İnkılâbının* anlam ve önemini yaymak ve anlatmak konusunda harekete geçeceğini ifade ederek, Türk milletini de bu kampanyaya katılmaya çağırmıştır (Demokrasiye Hizmet, 13 Temmuz 1960: 2). Şehrin ikinci büyük gazetesi *Halk Postası*, CHP politikalarını sıklıkla öven 27 Mayıs sonrasında da bu politikasına daha keskin şekilde devam eden bir gazete niteliğindedir. İhtilal sonrası adeta zafer sarhoşluğu içinde hareket eden gazete,

sert yayınlarına alaycı bir şekilde devam etmiştir. *Kahramanyurt* gazetesi de DP yanlısı bir eğilim çizmektedir. Yine DP yanlısı görünüm veren diğer gazete ise ilk etapta *Vatan Cephesi'nde Maraş'ın Sesi* adı ile çıkan ancak ihtilal sonrasında el değiştirerek ismi de değişen *Maraş'ın Sesi* gazetesidir (Maraş'ın Sesi, 29 Haziran 1960: 1).

DEMOKRAT PARTİ VE 27 MAYIS İHTİLALİNE GİDEN SÜRECİ

II. Dünya Savaşından galip olarak ayrılan Batılı Müttefikler, bundan sonra dünya için demokratik ilkelerle örülü yeni bir rejim öngörmeye başlamışlardır. Bu anlayışın ortaya çıkışı ile beraber tek partili rejimlerde bir yönetim değişikliği başlamıştır. Dünyada giderek artan Batılı ve demokratik değerlerle bezeli rejim örneklerinden hareket eden Türkiye'de bu değerler yönünde bir hareket planı çizerek, çok partili hayata geçişin ilk işaretlerini vermeye başlamıştı. İnönü'nün dünyadaki değişen konjoktüre ayak uydurma isteği ve Batılı Devletler'in bu yöndeki istekleri ayrıca Sovyetler'in Türkiye'ye nota vererek bazı toprak talebinde bulunmaları, 1946 yılında Demokrat Partinin kurulması ile sonuçlanmıştı (Timur, 1991: 43). Bu dış gerekçelerin yanı sıra bir muhalefet partisinin kurulmasına olanak sağlayan iç şartlar da oluşmuştur. Uzun süreli ve yıpranmış bir tek parti iktidarı boyunca ortaya çıkan bütçe açığı, vergi adaletsizliği, hayat pahalılığı gibi durumların yanı sıra Toprak Kanunu'nun meclise taşınması, CHP içinde güçlü bir muhalif kanadı ortaya çıkarmıştır (Eroğul, 2003: 26). Bu kanunun Meclis'te kabul edilmesi üzerine CHP içindeki muhalif sesler; Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından hükümete *Dörtlü Takrir* olarak anılacak olan ve hükümetten demokratik yönetim tarzının kurulmasını isteyen bir istek paketi sunulmuştu. Ancak bu istek paketinin CHP idaresi tarafından reddedilmesi üzerine 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti resmen kurulmuştur (Albayrak, 2004: 44).

Öte yandan yeni kurulan DP'nin tüzüğünde ön gördüğü ve vaat ettiği liberal adımlara karşı hızla harekete geçen CHP, oldukça radikal kararlar almaya başlamıştı. CHP, Toprak Kanunu'nun yanı sıra basın ve matbuat üzerinde de iyileştirmeye gitmiş ve ayrıca tek dereceli seçim sistemini kabul etmiştir. Ayrıca CHP, seçimleri yeni kurulmuş ve teşkilatlanmasını sağlayamamış bir partiye karşı güç kazanmak için öne çekme kararı almış, Türkiye tarihinin ilk çok partili genel seçimleri 1946 yılında yapılmıştır. CHP, 1946 yılında yapılan ilk çok partili seçimde 63 ilden meclise gönderilen 465 milletvekilinden 397'sini kazanmıştır. 65'i milletvekili ise DP'den seçilebilmiştir. Ancak seçimlerde haksız uygulamalar olduğu gerekçesi ile muhalefet partisi tarafından yoğun eleştiriler yapılmıştır. Hatta DP, Bursa, İzmir, Adana, Ankara gibi yerlerde iktidar partisinin vali ve kaymakamları yönlendirdiğine dair protesto mitingleri dahi düzenlemiştir (Tuncer, 2008: 71; 76). Ancak seçim sonuçları

değiştirilememiştir. Artık güçlü bir rakip karşısında oldukça çetin bir mücadele vermek durumunda kalan CHP, Meclis'te büyük bir muhalefet ile karşılaşmıştır. DP'nin, henüz 1946 seçimlerinin ardından Meclis'te yaptığı protesto bundan sonraki gerilimin ilk sinyallerini vermiş bulunmaktaydı. Gerilimin sonunda Cumhurbaşkanı İnönü inisiyatifi ele alarak *12 Temmuz Beyannamesi* olarak bilinen bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyanname İnönü, iktidar ve muhalefet partisi liderlerine halka karşı olan sorumluluklarını hatırlatmış ve kendisinin her iki lidere de eşit mesafede olduğunu ilan etmiştir. Bu beyannamenin ardından hükümet ile muhalefet arasındaki temaslar artırılmıştır. Bu durum İnönü'nün Peker hükümetine olan desteğini çektiğinin bir ifadesi olmuş ve her iki taraf da bu durumdan memnun kalmıştır (Eraslan, 1988: 145).

Peker'in istifası ile sonuçlanan ve Saka hükümetinin kurulması ile iyi bir grafik izleyen iktidar ve muhalefet ilişkileri, Seçim Kanunu tartışmaları ile yeniden bozulmuş ve 12 Temmuz mütarekesi terk edilmiştir. DP'nin istemleri yönünde seçimlerin denetiminin hâkimler yolu ile takip edilmesi ve Yüksek Seçim Kurulunun kurulması ile Seçim Kanunu kabul edilerek, yürürlüğe sokulmuştur. Zorlu bir meclis döneminin ardından yeni seçimler için belirlenen tarih 14 Mayıs 1950 olmuştur. Bu seçimlerde yapılan en önemli değişiklik, aynı zamanda CHP'nin iktidardan düşmesine de yol açan nispi temsil yerine çoğunluk sisteminin kabul edilmesi olmuştur. Aslında yanlış politika güderek kabul ettiği bu değişiklik ile CHP, aslında DP'ye yakın oy almasına karşılık çok daha az milletvekili çıkarmıştı (Yıldırım, 2004: 132). DP, CHP, MP olmak üzere üç partinin katılımları ile seçimler boyunca radyo konuşmaları yapılmış, ilan edilen seçim beyannameleri ile yoğun bir propaganda faaliyeti gözlenmiştir. Sayısal olarak ilk kez sonuçların ilan edildiği bu seçimlerde oyların % 55. 2'sini DP, % 39. 6'sının CHP tarafından alındığı belirtilmiştir (Tuncer, 2010: 85). Böylece önemli bir seçim zaferine imza atan DP, ülkede yepyeni bir dönemin kapısını açmış oluyordu. Bilhassa köklü ve kurucu maziye sahip önemli bir gücü saf dışı bırakmayı başarmış bulunan DP için bundan sonraki en önemli hamle, bu iktidarı elinde uzun süre tutabilme gayretini gösterebilmektir. Ancak ilk etapta yıllardır CHP elinde yönetilmiş ve yönlendirilmiş bulunan ordu ve bürokratik kademelerin yeni parti ve iktidara alıştırılma sürecine girmesi gerekmektedir. Keza bu kademeler, hâlâ CHP'ye taraf ve yakın bir görüntü vermekteydi ve her an bir tehlike ile karşılaşılma durumu söz konusuydu (Eroğul, 2003: 97-98). Bu amaçla hükümeti kurmakla görevlendirilmiş olan Menderes, cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar'ın da inisiyatifi dâhilinde ilk olarak ordu idaresinde radikal değişimler ve komuta kademesinde yeni ve ani atamalar yapmıştır. Bunun yanı sıra halkın gönlünü okşayacak olan Arapça Ezan yasağını kaldırma ve genel af gibi kanunlarla önemli hamlelere imza atan Menderes, bir yandan da eski iktidar ve yeni

muhalefetle sert tartışmalar içine girmeye başlamıştı. Öyle ki dış politikada DP tarafından verilen tavizlere karşı eleştiriler yönelten CHP'ye iktidar kanadından verilen ilk yanıt oldukça tartışılacak olan CHP'nin sahip olduğu gayrimenkullerin hazineye aktarılması olmuştur (Albayrak, 2004: 207-209).

Bu sıralarda gündemde olan en önemli dış politika konusu, Türkiye'nin NATO üyeliği ve Kore Savaşı'ndaki tutumu olmuştur. İktidara gelen Demokrat Parti Hükümeti, CHP'den çok daha fazla NATO üyeliğini istemekteydi. Bu amaçla oldukça fazla çaba sarf etmişti. Batılı Demokrasiler açısından DP'nin iktidara gelmesi, Sovyetler karşısında kazanılan müthiş bir zaferdi. Nitekim New York Times gazetesinde, 17 Mayıs 1950 tarihli bir yazısında "*Bu hayret verici sonuçtan sadece Türkler değil Batı Demokrasileri ne kadar gurur duysa azdır*" denmiştir (Aktaş, 1998: 24). Bu büyük sevinç, DP üzerinde daha cesaretlendirici bir etki yapmıştır. Böylece DP, kendi ideolojik görüşüne kuvvetli bir dayanak bulmuş oluyordu. Keza CHP, NATO üyeliğini bir güvenlik endişesi ile isterken Demokrat Parti bu duruma bir ideolojik açılım bulmuştu. Kendi kapitalist ekonomik anlayışını ve çok partili hayatı güvenlik altına alma isteği, Demokrat Partinin temel dayanağını oluşturuyordu (Sönmezoglu, 1994: 87). Bu sıralarda ortaya çıkan Kore Savaşı, Türkiye için aradığı fırsatı sunmuş ve BM'nin üyelerine gerekli askeri desteği verme çağrısında bulunması üzerine bu çağrıya ilk olumlu yanıt, ABD'den gelirken ikinci yanıt ani bir kararla beklenmedik bir şekilde Türkiye'den gelmiştir. ABD'yi ve NATO'yu etkileme amacı güden Türkiye, Bakanlar Kurulunun aldığı kararla 4500 kişilik askeri gücünü Kore'ye göndermiştir (Eker, 2007: 76). Karar hemen herkes tarafından olumlu karşılanmış ancak usul olarak kararın TBMM'ye danışılmadan alınmış olması eleştirilmiştir. Menderes bu eleştirilere karşı alınan kararın bir savaş kararı değil, sulhu koruma teşebbüsü olduğunu dolayısı ile bir meclis kararını gerektiren durumun söz konusu olmadığını ifade etmiştir (Akkaya, 2012: 10). Ancak savaş sırasında alınan bu kararın bedeli olarak 1952 yılında NATO'ya üye olan Türkiye için iç politikada sular durulmuş görünmüyordu.

1950-1954 arasındaki DP'nin yükseldiği ve icraatlarıyla etkin faaliyetler gösterdiği bir dönem olmuştur. Seçimlere yakın bir zamanda Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu gibi tepki çeken kanunları yasalaştıran DP, öte yandan Ceza ve Basın Kanunlarında da değişiklikler yapmıştır. Buna göre basın yolu ile hakaret eden ve kişiye maddi ve manevi zarar verebilecek şekilde yapılacak haberler çok sert bir şekilde cezai yaptırıma tabi tutulmuştur (Bayburt, 2001: 74). Bu şartlar altında 2 Mayıs 1954'te yapılan genel seçimlerde DP oylarını artırarak % 56. 6 ve CHP % 34. 7 oranında oy almıştır (Eroğul, 2003: 140).

Yeni döneminde DP, aldığı zaferle birlikte daha radikal ve daha emin adımlar atarak iç ve dış politikada yeni bir dönemin kapısını açmıştır. Ancak bu yeni dönemde atılan radikal adımlar, aynı zamanda sonun başlangıcını oluşturmuştur. İlk hükümet icraatlarından biri Millet Partisine oy veren Kırşehir'i ilçe yapmak olmuştur (Teziç, 1976: 267). Ayrıca, memurlar üzerinde bir düzenlemeye giderek otuz yılı aşmış memurların emekliye sevk edilebileceğini düzenleyen bir kanunu kabul etmiştir. Profesörler üzerinde de aynı düzenlemeye giderek 25 yılı aşan bütün memurların emekliye ayrılabilmesi kararı alınmıştır. Hatta daha sonraki düzenleme ile bu şart da ortadan kaldırılıyor ve istenildiğinde her memur yıla bakılmaksızın saf dışı bırakılabiliyordu (Albayrak, 2004: 268). Böylece ikinci zaferi ile DP, kendisine olası bir muhalif grup bırakmamak niyetine bürünüyordu.

Öte yandan ekonomik zorluklar ülke genelinde baş göstermeye başlamış ve ihracat ve ithalat dengesindeki sıkıntılar ve iklimin elverişsizliği nedeniyle üretimde azalma, karaborsayı artırmış ve ülke içinde genel huzursuzluklar baş göstermişti. Dış politikada ise Kıbrıs ve 6-7 Eylül olayları ile zor günler yaşayan Menderes, kendi tabiri ile bir *facia* atlatmıştı (Tuna, 2005: 206). Öyle ki, sadece hükümet değil parti içinde de sıkıntılar yaşamaya başlamış ve parti idaresine ağır eleştiriler yönlendirilmiştir. DP'nin iktisat politikasını açıkça eleştiren 19 milletvekili parti tarafından divana sevk edilmiş ve parti yönetimi bu milletvekillerinden 9'unun partiden ihracına karar vermişti (Bayburt, 2001: 70). Parti içi ve dışından gelen baskılar sonunda ticaret, maliye ve dış işleri bakanları istifa etmiş ve Menderes'te istifanın eşiğine gelmiş bulunuyordu. Mükerrer Sarol'un *Sarol Formülü* olarak adlandırılacak metoduyla Menderes, partiden güvenoyu istemiş ve güvenoyu oylaması sonunda hükümet düşerken başbakan güvenoyu almış oluyordu. Bu kurtuluşu ile Menderes, üniversite, sendikalar ve basına karşı çok daha sert bir politika ile iş başına geri dönmüştü (Eroğul, 2003: 193-195). Bu kötü durum nedeniyle genel seçimlerin öne alınması gündeme gelmiştir. Ancak daha evvelinde mevcut seçim kanunu üzerinde 1954 ve 1957 yılında seçim değişiklikleri yapılmış ve bu durum oldukça tartışılmıştır. 1954 yılındaki değişikliğe göre sadece *elle yazılı karma listeler* geçerli sayılmıştır. Ayrıca siyasi partilerin ortak bir liste şeklinde aday göstermesi engellenmiştir. Yapılan başka bir değişiklik ise daha fazla tepki çekmiştir. Buna göre siyasi partiye adaylık için başvurup herhangi bir sebeple adaylığı reddedilen bir aday başka hiçbir siyasi partiden veya bağımsız şekilde aday olamıyordu. Böylece DP, kendisinin aday göstermediği kişilerin kendisine karşı harekete geçmesini engellemiş oluyordu (Tuncer, 2012: 16).

Bu sıralarda parti içindeki sular durulmuyor ve ardı sıra istifalar gündeme geliyordu. Orhan Köprülü, Fuat Köprülü, Turan Feyzioğlu gibi isimlerin istifalarının yanı sıra Basın Kanunu ile basın özgürlüğünün kısıtlanması,

Toplantı ve Gösteri Yürüyüş Hakkının sınırlandırılması, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve CMP Başkanı Osman Bölükbaşı'nın tutuklanması gibi durumlar ortamı daha da gerginleştirmiştir. Ayrıca DP'nin yaşadığı bu kaos karşısında birleşmeyi düşünen muhalefet partileri, bu kararı uygulayamamış ve seçimlere tek başına girme kararı almıştı. İnönü bu durumu CHP, *seçimlere herhangi bir muhalefet partisi ile ittifak yapmadan bağımsız olarak girme kararı almıştır* diye duyurmuştu (Bulut, 2009: 128-129). 27 Ekim'de yapılan seçimlerde ülkenin bazı yerlerinde seçim kavgaları gündeme gelmiştir (Aslan, 2014: 85). Seçim sonuçlarına göre DP kazanmış olmasına karşın oylarını düşürerek 424, CHP oylarını artırarak 178, CMP ve Hürriyet Partisi ise 4'er milletvekili çıkarmıştır (Albayrak, 2004: 299-300). Türk'e göre bu seçimler, DP'nin iktidarı süresince en az katılımın olduğu seçimler olmuştur (Türk, 1969: 81).

DP iktidarının son evresini oluşturan bu yeni dönemde siyasi haklar ve basın üzerinde giderek artan baskılar iktidar-muhalefet ilişkilerinde de ciddi bir sertlik oluşturmuştur. Muhalefet kanadında iktidara karşı bir birlik kurma çabası başlamıştır. 1959 Nisan ayı itibarıyla sertleşme başlamış, İnönü Uşak bölgesine kalabalık bir ekiple çıkarma yapmıştı. Bu ziyaret büyük olaylarla son bulmuş, İnönü, olaylar sırasında yaralanmıştır. İnönü'nün İstanbul'a dönüşünde de olaylar son bulmamış ve arabası taşlanarak zor kullanılmıştı (Eroğul, 2003: 232). Öte yandan Menderes ve İnönü arasında şiddetli bir söz düellosu başlamış ve her gidilen yerde yeni olaylar yaşanmıştır. Bilhassa İnönü'nün Konya ziyareti sırasında halkla polis arasında çıkan çatışmalar ve Kayseri'de ortaya çıkan olaylar sonunda DP iktidarı olağanüstü toplanarak, CHP hakkında meclis tahkikatı açılmasına karar vermiştir. DP'nin önergesinde CHP'nin iktidarı meşru olmayan yollarla ele geçirmek için hücre örgütü kurmak ve silahlanmak gibi çeşitli iddialarda bulunuyordu (Taşpınar, 1996: 133-135).

Bu amaçla bir komisyon kurulması önergesi Meclis tarafından kabul edilirken, 15 kişiden oluşacak olan bu komisyonun yetkilerini belirleyen bir kanun çıkarılması, DP için sonun başlangıcı olmuştur. Keza kanun çok geniş haklar içinde büyük yasaklar ilan ediyordu. Bunun üzerine İstanbul'da başlayan öğrenci olaylarının yanı sıra Ankara'da da Harbiyeliler, yürüyüş düzenlemiş ve böylece ordu, DP karşısındaki konumunu belirlemiş oluyordu. Aslında olabilecek durumların habercisi olan bu yürüyüş, Menderes tarafından yeterli şekilde algılanmamış ve kendisine yapılan uyarıları dikkate almamıştır. Keza Menderes, kurtuluşu halkta buluyor, halka fazlasıyla güveniyor ve onlardan destek, teselli buluyordu (Maman, 2013: 203). Menderes'in Eskişehir'e yaptığı ziyaret sırasında askerlerin sırtını dönerek yaptığı karşılama ile ihtilalin emareleri verilmiştir. Nihayet gece saat 03.15'te Genel Kurmay ve Çankaya'nın ele geçirilmesi ile 27 Mayıs günü ihtilal ilan edilmiştir. Sonrasında ilan edilen

askeri yönetim, yani Milli Birlik Komitesinin kurulması ile Menderes, Kütahya'da yakalanırken, Bayar Çankaya'da gözaltına alınmıştır (Taşpınar, 1996: 47-48).

İhtilalin ardından Cemal Gürsel önderliğinde Milli Birlik Komitesi kurulmuştur. Bundan sonra bir komisyon kurulması ile olayların araştırılması şeklinde seyreden gelişmeler, cezai yaptırımlar ve idamlar ile son bulmuştur. Aynı zamanda anayasa komisyonu adını alacak olan bu ekip ilim adamlarından oluşturulmuş ve Prof. Dr. Sıddık Sami Onar başkanlığında bir rapor hazırlamıştır (Aydemir, 1998: 448). Mahkemelerin Yassıada'da yapılması fikri bizzat Cemal Gürsel'den çıkmış ve Sami Başol liderliğindeki mahkeme heyetinin 15 Eylül 1961 günü açıkladıkları karara göre 15 kişi hakkında idam ve 31 kişi hakkında müebbet hapis cezası verilmiştir. Menderes de idam edilmesi istenenler arasındadır. Kararın uygulaması 17 Eylül 1961'de yerine getirilerek, cumhuriyet tarihinin ilk çok partili iktidarının lideri idam edilmiştir (Durmuş, 1990: 22; 32).

MARAŞ YEREL BASININDA 27 MAYIS ASKERİ DARBESİ

Maraş yerel basınında 27 Mayıs öncesinde ülke genelinde görülen gerginliğin minimal bir örneğini görmek mümkündür. DP ve CHP arasındaki sonu gelmez atışma ve tartışmalar, farklı parti yanlısı olan çeşitli yerel gazetelerdeki haberlerden de takip edilebilmektedir.

DP yanlısı Demokrasiye Hizmet gazetesinde ihtilal öncesinde yapılan haberlerde sürekli olarak CHP'nin çözüldüğü ve parti olarak dağıldığı vurgusu yapılırken, CHP Maraş teşkilatından yoğun istifaların olduğu haberi duyurulmuştur. Yerel basın haberlerine göre yılın ilk aylarında köy ve ilçe ocak ve yönetimlerinde CHP'den istifalar yoğunlaşmış ve DP'ye katılım giderek artmıştır (Kahramanyurt, 7-20 Ocak 1960). Anlaşılan o ki Menderes'in bu sıralarda Maraş'a yapmış olduğu ziyaret, istifa sayısında yoğun bir artış sağlamıştır. Menderes'in Maraş'ı ziyareti ile DP'ye kitleler halinde katılımlar yapılmaya başlamıştır (Kahramanyurt, 27 Şubat 1960: 1). Hatta gazete, köşelerinde istifa edenlerin mektuplarına yer vererek, bu kişilerin DP tarafına geçmelerinin sebeplerine de ışık tutmaktadır. Örneğin, CHP'den istifa eden Kayahan Erdoğan Yılmaz, *Niçin DP'ye Geçtim* başlığı ile hazırlamış olduğu mektupta, DP'den çıkar teklif edildiği ve bu nedenle CHP'den istifa ettiği yönündeki iddialara açıklık getirmiştir. Buna göre Yılmaz, bu saf değişikliğinin sebebinin milletin refah ve saadetinin ancak DP'nin iktidarda kalması ile gerçekleşebileceğini ve bu sebeple bu parti kanalına geçtiğini ifade etmiştir (Demokrasiye Hizmet, 13 Nisan 1960: 1).

DP ve CHP arasında giderek artan siyasi kriz Meclis salonlarına da yansımaya başlamış ve Meclis faaliyet gösteremez hale gelmiştir. Öte yandan Meclis'teki tartışmalar da yerel basında yer bulmuş, artan kriz atmosferine burada da yer verilmiştir. Demokrasiye Hizmet gazetesine göre Halk Partili propagandacılar, Meclis'te kabul edilen kanunlar hakkında memlekette yaygara çıkararak milletvekillerine telkinlerde bulunmaktadır. Ayrıca gazeteye göre Halk Partisi içinde yer alıp vahametinin farkına varanlarda vardır, ancak yılgnlık ve bıkkınlık içinde olduklarından sesini çıkaramamaktadırlar (Kahramanyurt, 6 Şubat 1960: 1). Öte yandan CHP'nin ısrarla seçim istemesi de yerel basında yorumlanan olaylar arasında olmuştur. Aynı gazetede *Türk FA* imzası ile baş makaleye konulan ve *Milletin Hükümü* başlığı ile verilen haberde CHP'nin ısrarla seçim istemesinin ardındaki sebebin ülkede yeni buhranlar yaratarak ve karmaşadan istifade ederek iktidar olma isteğinin bir sonucu olduğu yönündedir. İnönü'nün CHP Samsun İl Kongresinde okunan mesajındaki *baskı rejimi son çırpınışları içindedir* sözlerinin taşındığı gazetede:

Halk Partisinin memlekette yarattığı baskı rejimi, DP iktidarının müsamahası sayesinde şimdiye kadar meydanı boş bulmuş ve en büyük buhranların ve tehlikelerin husule gelmesine sebebiyet vermiştir. Fakat şimdi DP iktidarı, kendi meclis grubu vasıtasıyla azimle doğrulmaktadır ve Halk Partisinin yarattığı baskı rejimine artık kat'i olarak son verecektir denmiştir (Demokrasiye Hizmet, 15 Nisan 1960: 1).

6 Nisan 1960 tarihli gazetenin başmakalesinde yine İnönü'ye atf yapan eleştiriler gündeme getirilmiştir. İnönü'nün dürüst olmayan bir seçim yapılmasına asla izin vermeyeceğini belirten açıklamasına gazetenin yorumu da oldukça sert olmuştur. Buna göre:

Seçimlerin dürüstlüğü mevzuunda İnönü nasıl fikir serdedebiliyor? Vaktiyle seçim neticelerini insafsızca çiğnemiş olan Halk Partisi, Halk Partisi adını muhafaza ettikçe seçimler bahsini katiyen kurcalamamalıdır. Kaldı ki aynı Halk Partisi 1946 seçim faciasını bir tarafa bırakınız 1950'deki ve daha sonraki seçimlerde de dürüstlükten uzaklaşmış bir partidir. Seçimlerden evvel ve seçimler esnasında memleket satılıyor şeklinde ağır iftiralar ortaya atan Halk Partisi, seçimlerden sonra milletimizin siyasi olgunluğuna dahi dil uzatmış ve böylece seçim neticelerine hürmet etmediğini göstermiştir. Demokrat Parti ise Halk Partisine karşı seçim müessesesini daima korumuş ve el'an

korumaktadır. İsmet İnönü evvela kendi partisini ıslah etsin (Demokrasiye Hizmet, 16 Nisan 1960: 1).

Bu sert yorumlara ek olarak DP yanlısı olduğu gözlenen Kahramanyurt gazetesinin başyazısında yer verilen *Korku ve İnönü* başlıklı yazıda ise İnönü ve Menderes arasındaki çatışmanın temelinde yatan diktatörlük ve demokrasi tartışmasına değinilmiş ve İnönü'nün *Menderes iktidardan düşme korkusu yaşıyor* sözlerine şu şekilde cevap verilmiştir:

Menderes eğer partisi ile birlikte memlekette bir diktatörlük kurmuş olsaydı iktidardan düşmekten korkar, binaenaleyh ona göre tedbirler alırdı. Hâlbuki bugün Menderes'in idaresi altında bulunan Demokrat Parti, bu memlekette iktidarların seçimlerle tayin olunmasını sağlamak için açılan hürriyet mücadelesinde millete rehberlik yapmış olan bir partidir. Şu halde Demokrat Parti için milli iradenin her kararını hürmetle karşılamak vazifedir ve fazilettir. Demokrat Parti, milli iradenin kararıyla iktidarda kalabilir, iktidardan uzaklaşabilir. Her iki halde de milletin kararı muhtemeldir. Acaba İsmet İnönü'nün partisi milletin kararlarına aynı şekilde hürmet etmeyi öğrenmiş midir? (Kahramanyurt, 23 Ocak 1960: 1).

Bu sözlerden anlaşılacağı üzere yerel basın bilinçli veya bilinçsiz şekilde iktidarın ancak halk iradesi ile düşürülebileceğini ve muhalefet partisinin bu duruma saygı göstermesi gerektiği fikrindedir. Bu, gelecekte olabileceklerden habersiz bir tutumun göstergesi olarak oldukça ironik bir içerik taşımaktadır. Bu sıralarda DP tarafından Tahkikat Komisyonunun kurulmasını müteakip İstanbul ve Ankara'da başlayan öğrenci gösterilerinde *Menderes İstifa Kahrolsun Diktatörler* sloganları atılıyor ve askerler protestoculara destek veriyordu. Her iki parti de birbirlerini diktatör olmakla suçluyordu. Bütün bu olaylar üzerine Menderes, İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan etmiştir (Eroğul, 2003: 247). Bu kısmi zaman ve mekânlı örfi idare haberlerine yerel basında da rastlanmıştır (Demokrasiye Hizmet, 29 Nisan 1960: 1).

Kahramanyurt gazetesinde *İsmet İnönü ve Partizanlık* başlığı ile sunulan başyazıda İnönü'nün DP iktidarını 1950'den bu yana partizanlık yapmakla suçladığı belirtilerek, İnönü'nün Halk Partisinin daha evvel partizanca bir idare kurmuş olduğu ve partinin devletle bir olarak kabul edildiğini İnönü'nün kendi cümleleri ile sunmuştur:

Cumhuriyet Halk Partisinin bugün memlekette faaliyeti, hükümetten ayrı bir siyasi teşekkül olmaktan çıkmış, hükümetin mümtaz, milletin ve devletin müşterek bir müessesesi haline gelmiştir (Kahramanyurt, 9 Ocak 1960: 1).

Görüldüğü üzere hem ulusal hem yerel basın gündemi, iki partinin çatışması ile meşgul olmuştur. Bu çatışmaların arka planında yürüyüp ilerleyen bir darbe planı söz konusu olmuştur. Günden güne artan olaylar, nihayetinde 27 Mayıs günü bir ihtilal ile sonuçlanmıştır. 27 Mayıs'ın ertesinde Maraş yerel basınında genel hatları ile bir şaşkınlık ve sessizlik hâkim olmuştur. Öyle ki DP'nin Maraş basınındaki temsilcisi konumunda olan ve darbe evvelinde yukarıda örnekleri verildiği üzere açıkça taraf belirtmiş bulunan Demokrasiye Hizmet gazetesinin 27 Mayıs'ta çıkan nüshasındaki başlık *bu gece saat ikiden itibaren askeri bir hükümet idareyi devraldı* şeklinde oldukça yalın ve şaşaasız olmuştur. Aynı manşetli haberde yurdun her tarafında örfi idare ilan edildiği ve Cemal Gürsel başkanlığında Milli Birlik Komitesi kurulduğu belirtilmiştir. Öte yandan Maraş yerelinde de bütün idarelerin, ticarethanelerin ve müesseselerin kapatıldığı ve sokağa çıkma yasağı ilan edildiği duyurulmuştur (Demokrasiye Hizmet, 27 Mayıs 1960: 1). CHP yanlısı Halk Postası gazetesi ise ihtilali büyük bir sevinçle karşılamış ve *Yaşasın Türk Ordusu* manşetiyle duyurduğu haberinde *memleketin makûs talihini bir daha kansız olarak yenilmiştir* ifadelerine yer verilmiştir (Halk Postası, 29 Mayıs 1960: 1). Halk Postasının bu ilk coşkulu tepkisinden anlaşılacağı üzere sonraki sayılar oldukça sert bir yayın ilkesi ile çıkmaya devam edecektir.

27 Mayıs günü çıkmayan Kahramanyurt gazetesinin ertesi gün yaptığı yayında ise bir şaşkınlık ve sessizlik gözlenmiştir. Güncel sıradan halk haberlerinin yansıtıldığı gazetede sadece Maraş Garnizon Komutanı ve Valisi Zeki Belen'in tebliğine yer verilmekle yetinilmiştir. 30 Mayıs'ta şaşkınlığını üzerinden atan gazetenin manşeti *Milli Birlik Kabinesi Kuruldu* şeklinde olmuştur. Siyasilerden oluşturulmayan yeni kabine üyelerinin isimlerinin de verildiği haberin yanı sıra DP'li olup serbest bırakılan mebuslardan da bahsedilmiştir (Kahramanyurt, 28-30 Mayıs 1960: 1).

Darbenin Maraş'ın Sesi gazetesindeki ilk yankılarına ise Mayıs ayına ait nüshaları elimizde olmadığı için ulaşılamamaktadır. Bununla birlikte elimizdeki sayılardan darbeden bir ay sonrasına ait olan 28 Haziran tarihli ilk nüshada Cemal Gürsel'in *Bu hareket şu veya bu parti hesabına değildir* manşeti ile yer verilmiştir. Gürsel, konuşmasında memleket genelinde DP'liler namına ortaya çıkan bazı nahoş tutumların yerinde olmadığını belirterek, kapsayıcı ve hoşgörülü bir politika peşinde olduklarını ifade etmiştir (Maraş'ın Sesi, 29

Haziran 1960: 1). Bu cümleden anlaşılacağı üzere Cemal Gürsel'in ülke genelinde yaptığı ilk beyanat halkı sakinleştirici yönde olmuştur. Buna göre siyasi partilerin kapatılmadığı, yeni bir anayasa hazırlanmaya kadar faaliyetlerinin askıya alındığını belirten Gürsel, ayrıca bir diktatörlük idaresinin kurulmayacağı ve buna asla izin verilmeyeceği konusunda da kendisini garantör olarak göstermiştir. Daha da önemlisi Gürsel, bütün halkın hangi siyasi parti mensubu ya da taraftarı olursa olsun birbirlerine kardeş olarak sevgi ve saygı içinde yaklaşmalarını ve sükûn içinde beklemelerini istemiştir (Demokrasiye Hizmet, 29 Mayıs 1960: 1).

Demokrat Parti idarecileri de darbe sonrası sessizliğini bozan taraflardan biri olmuştur. Maraş yerel basınında yer alan haberlere göre DP Genel İdare Kurulu Azası Sıtkı Yırcalı, partisinin durumu ile ilgili olarak açıklama yapmıştır. Buna göre DP'nin adil ve tarafsız olarak yapılacak seçimleri beklediği ve *daima milletimizin hizmetinde şerefli vazifeler görmüş olan şanlı ordumuzun son hadiselerinde kısa zamanda elde ettiği sonuçların milletimiz yurdumuz ve demokrasimiz için başarılı olmasını* dilemiştir (Demokrasiye Hizmet, 30 Mayıs 1960: 1). İzmir DP teşkilatı eski başkanı ve aynı zamanda il idare kurulu üyesi olan Burhan Maner'in açıklaması da buna paralel içeriktedir. Maner, ordunun yönetime el koymasından memnuniyetini ifade ederken senelerden beri olabilecekler konusunda parti idarecilerinin uyarıldığı ancak kendileri tarafından ciddiye alınmadığı ve bu sonucun normal değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Artık partinin kötü ve şahsi menfaatlerinin peşine düşen bu idareciler elinden kurtarılabilceğini de ifade etmiştir (Demokrasiye Hizmet, 3 Haziran 1960: 1).

İhtilalin sessiz taraflarından olan İnönü de kısa süre sonra açıklama yapmıştır. CHP lideri İnönü'nün darbe sonrası açıklamaları da 1 Haziran 1960 tarihli Demokrasiye Hizmet gazetesinde yer almıştır. Gazetede CHP lideri İnönü'nün partilileri sükûnete ve itidale çağırdığı bir beyanata yer verilmiştir. İnönü, bu beyanatında partililerin intikam hissinden uzak durmaları ve parti teşkilatlarının da bu hislerden vatandaşları uzak tutmalarını istemiştir (Demokrasiye Hizmet, 1 Haziran 1960: 1). CKMP'de açıklama yapan ve halkı sükûnete ve emirlere uymaya çağıran partiler arasındadır. Parti, 27 Mayıs İnkılâbı karşısında üyelerini ve vatandaşlarını uyarmak için bildiriler yayınlamıştır. CKMP Maraş İl Başkanı Mustafa Kuşçuoğlu, beş maddelik bir bildiri ile ilk olarak bu inkılâbın, milletin ve dünyanın dikkatleri karşısında büyük bir imtihanın eşiğinde olduğunu ifade etmiştir. İlk aşaması başarılı şekilde gerçekleşen inkılâbın bundan sonraki aşamalarının da başarılı olması için hem Maraş halkı hem ülke vatandaşlarına görevler düştüğü belirtilmiştir. Bu dönemde resmi kanalların uyarıları yönünde hareket etmek, dedikodu kin ve nefretle hareket etmemek gerekmektedir. Ayrıca Kuşçuoğlu'na göre bu inkılâp

hareketi, herhangi bir siyasi tarafa yorulmamalı ve inkılâp hareketi töhmet altında bırakılmamalıdır. Son olarak Maraş halkı ve partiye düşen en büyük görevin soğukkanlı ve ağır başlı bir davranış olacağı da belirtilmiştir (Halkın Postası, 10 Haziran 1960: 1). Dönemin basın ve yayın organlarında ihtilal ya da darbeden inkılâp hareketi olarak bahsedilmesi, halkın nasıl sindirildiğini göstermesi ve darbeye meşruluk kazandırılmak istendiğini göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir.

27 Mayıs İhtilalinin Maraş halkındaki ilk yansıma ve tepkileri de yine yerel gazeteler üzerinden incelenebilmektedir. Bu dönemde DP Maraş İl Başkanı Enver Kadioğlu ve CHP il Başkanı ise 4 Nisan 1960 tarihinde yapılan kongre ile seçilen Nazım Bayazıt'tır (Kahramanyurt, 5 Nisan 1960: 1). Gazete haberlerinden anlaşıldığı kadarıyla şehirde ihtilalin ardından kutlamalar düzenlenmiştir. Küçük bir haber karesinde de olsa Demokrasiye Hizmet gazetesinde yer verilen habere göre Maraş halkı, darbenin ardından şehirde uzun süreli şenlikler düzenlemiş ve askeri idarenin kurulması nedeniyle kurbanlar kesmiş, halk aşureler pişirerek servis etmiş, esnaf ve dernekler tarafından Cemal Gürsel'e tebrik telgrafları çekilmiş ve şenlikler yapılmıştır (Demokrasiye Hizmet, 30 Mayıs 1960: 1). Halk Postası ise *hak ve hürriyetlerimizin kurtuluşunun 27 Mayıs Bayramı* olarak duyururken günlerdir süren kutlama ve şenliklerden bahsetmiş, halkın *ölçülü* fakat *içten* bir istekle kutlamalara katıldığını ifade etmiştir. Gazeteye göre halk, *şerefinin, hakkının, hürriyetlerinin ve hatta canının* hükümet tarafından himaye edildiğinden emin, huzur ve sükûn içinde işleri ve güçleriyle meşguldür (Halk Postası, 3 Haziran 1960: 1). Öte yandan Maraş'ta yer alan öğretmenler tarafından da Cemal Gürsel'e tebrik telgrafları çekilmiştir (Halk Postası, 30 Mayıs 1960: 1). Yine Maraş Cezaevi sakinleri de Cemal Gürsel'e bağlılık ve tebriklerini ileten telgraflar çekmişlerdir (Kahramanyurt, 4 Haziran 1960: 1). Anlaşıldığı kadarıyla Maraş halkı ihtilal karşısında itidalli ve sakin bir görüntü çizmiştir. Bu sessiz görüntü gereği olarak inkılâbın gerekçeleri halka anlatılmak gereği hissedilmiştir. İnkılâp hareketinin gerekçelerinin halka sunulması ve anlatılması için öğretmenler bu konuda seferber edilmiştir. Köylere ihtilali ve ihtilalin gerekçelerini anlatmak üzere giden 16 kişiden oluşan bu öğretmen grubu, oldukça memnuniyetle karşılanmış ve öğretmenlerin götürdüğü gazeteler, köylüler tarafından kapışılarak alınmış ve okunmuştur (Maraş'ın Sesi, 9 Temmuz 1960: 1).

Öte yandan gözlerin çevrildiği Maraş DP teşkilatı da sessizliğini bir mektup ile bozmuş ve Maraş DP teşkilatı il başkanı Enver Kadioğlu, Maraş Valisi ve Garnizon Kumandanı Zeki Belen'e bir mektup göndermiştir. Bu mektup, belediye hoparlörü ile şehirde okunmuş ve böylece halk üzerinde bir tesir yaratılmaya çalışılmıştır. Askeri idarenin DP yanlısı olan partilileri teskin etmek

ve olan bitenden haberdar etmek adına izlediği bu yol ile DP idaresinin sona erdiğinin yakından bir fotoğrafı sergilenmeye çalışılmıştır. Nitekim mektubun ilk cümlesi ile yapılan darbe, Türk ordusunun bir *inkılâp* hareketi olarak nitelendirilmiş ve partinin bu hareketi tasvip ve takdir ettiği de belirtilmiştir. Bu cümlelerin DP tarafından ifadesi malumun ilanı gibi olmuştur:

Sayın Garnizon Kumandanı ve Maraş Valisi Albay Zeki Belen'e Türk Silahlı Kuvvetlerinin giriştiği bu son inkılap hareketini tasvip ve takdir eden parti teşkilatımız keyfiyetin halka ve teşkilatımıza da duyurulmasını uygun görmüş ve aşağıdaki hususların arzına ve gazetelerle neşrine müsaadelerinizi istemek lüzumunu hissettirmiştir. Türk silahlı kuvvetleri tarafından çok kısa bir zamanda büyük bir olgunluk ve anlayışla başarılan bu kansız inkılap, yurdun diğer sahalarında olduğu gibi şehrimizde de eşi görülmemiş bir sükûnet ve intizam içinde cereyan etmiştir. Her yönden istikbalimizi tahkim edecek olan bu inkılabın, partili ve partisiz her vatandaşın bu hadise karşısında istihdaf olunan meşru gayenin tahakkukuna yardım etmesi vatanperverliğimizin tabii bir neticesi telakki olunmaktadır. Hak ve hürriyetten müeyyidelerini ibda ve müesseselerini inşa edecek, serbest ve dürüst seçimi sağlayacak olan bu yeni idarenin memlekete hak ve hürriyetleri müdafaa yolu ile hizmet etmek isteyen parti idealistlerine ve onları destekleyen asil partili vatandaşlara da unutulmaz hizmetleri olduğunu kabul etmek kaçınılmaz bir hakikattir (Demokrasiye Hizmet, 2 Hairan 1960: 1-2).

İhtilal sonrası Maraş'taki ihtilal kuvvetlerinin şehirdeki uygulamalarına da yer verilerek askeri idarenin emir ve duyuruları yerel gazeteler aracılığı ile ilan edilmiştir. Buna göre Halk Postası'nda Maraş Valisi olarak atanan Garnizon Komutanı Zeki Belen'in tebliğine de yer verilmiştir. Bu tebliğde ihtilal sonrası şehir halkından yapması beklenenler anlatılmıştır. Buna göre:

1 No'lu Tebliğ

27 Mayıs 1960 saat 00.00'dan itibaren askeri idare ilan edilmiştir. Bu saatten itibaren mülki idare tarafından deruhte edilecektir. Gerek memur arkadaşların gerekse halkın anlayış göstererek verilecek emirlere riayet etmelerini alınacak tedbirlerde kolaylık göstermelerini rica ederim.

2 No'lu Tebliğ

1. Halkın yiyecek ihtiyacı askeri kuvvetler, polis ve jandarma tarafından mahallen temin edilecektir. Vasıtayı garnizon verecektir.
2. Hiç bir suretle ve sebeple kimse dışarı çıkmayacak ancak garnizon kumandanının vesikasını taşıyan doktor, ebe gibi kimseler bundan müstesnadır.
3. Eczanelerden yalnız Selahattin Karaçam'ın ki,
4. Askeri şahıslardan maada kimse silah taşımayacaktır.
5. Okullar tatil edilecektir.
6. Hastane personeli hastanede kalacak, grup baştabibi devlet hastanesinin işlerini tanzime nezaret edecektir.
7. Kahraman Türk evlatlarının bu olağanüstü hadiseleri kendilerine yakışır vakarla karşılamalarını ve hiçbir suretle konan askeri yasaklara karşı gelmemelerini ve neticeyi sükûnetle beklemelelerini rica ederim (Halk Postası, 29 Mayıs 1960: 1-2).

Tam bir askeri idarenin kurulduğunun göstergeleri olan bu maddeler, halkın özgür ve öznel alanlarını tamamen ortadan kaldırmış ve temel ihtiyaçlar bile bu idare tarafından halka sağlanmıştı. 28 Mayıs tarihli Demokrasiye Hizmet Gazetesinde Garnizon Kumandanı Albay Zeki Belen tarafından Maraş halkına yapılan başka bir tebliğe de yer verilmiştir. Bu tebliğde Maraş halkının yasaklara gösterdikleri riayet ve olgunluk için teşekkür edilirken, sokağa çıkma yasağının kısıtıldığı ancak tatil günleri mesire yerlerine gitmenin halen yasak kılındığı ifade edilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 28 Mayıs 1960: 1). Şehrin ihtilal karşısındaki olgunluğu ve şaşkınlığına binaen Maraş Emniyet Müdürü Kurmay Kıdemli Binbaşı Mehmet Akarçay tarafından 1 Haziran'da yapılan açıklamada ise 27 Mayıs'tan bu yana ülkenin her yanında olduğu gibi Maraş'ta da hiçbir hadise ile karşılaşmadığı ve halkın işiyle gücüyle meşgul ve sükûn içinde olduğunu belirtmiştir (Kahramanyurt, 13 Haziran 1960: 1).

Sakin ve sükûnet içinde olan Maraş'ta belirsizlik, oldukça fazla dedikodu ve söylentinin halk arasında yayılmasına sebep olmuştur. Halk arasında dolaşan bu dedikodulara gazete ve basın tarafından açıklamalar getirilmiştir. Özellikle Milli

Birlik Komitesi kararıyla siyasal partilerin köy ve bucak teşkilatlarının kapatılması, halk arasında köylülerin oy kullanamayacağı ve siyasal haklarının gasp edildiği yönünde bir algı oluşturmuştur. Basın tarafından yapılan ilan ve beyanatlarla sıklıkla bu algının yanlış olduğu ve köylünün ve vatandaşın siyasal haklarında herhangi bir değişim olmayacağı ilan edilmiştir. Öte yandan dedikodulardan biri de Kur'an ve ezanın yine Türkçeleştirileceği yönündedir. Bu konuda da *inkılâp hükümetinin halkın dini kaygıları ile uğraşmayacağı ve böyle bir şeyi hiç düşünmediği* belirtilerek halk yatıştırılmaya çalışılmıştır (Demokrasiye Hizmet, 31 Temmuz 1960: 1). Bu dedikodulardan biride kırsal bir toplum özelliği gösteren ve muhafazakâr bir hassasiyeti bulunan halk arasında Milli Birlik Komitesinin Kur'an kurslarını kapatacağı yönündedir. Bu iddiaları yanıtlamak durumunda kalan kişi ise MBK'nin sağlamak istediği sivilleşme sonunda Maraş'ın ihtilal dönemindeki ilk sivil valisi olan İhsan Atıncı olmuştur. İhtilal sonrasında normalleşmeyi sağlamak adına Milli Birlik Komitesi hükümetinin ilk yaptığı işlerden biri de idari atamalar ile yereldeki idare sorunlarını çözmek olmuştur. Atıncı, atandıktan sonra Maraş halkına hitaben bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri de hükümet aleyhinde propaganda yürütmek ve halk nazarında hükümeti kötü düşürmek amacıyla Kur'an kurslarının kapatıldığı ve talebelerinin dağıtılmaya teşebbüs ettiği veya kurs açılmasına izin verilmediği gibi propagandalar yapıldığı ifade edilmiştir. Atıncı, hükümetin din konusundaki hassasiyetine dikkat çekmiş ve kursların açık olduğu, halkın bu türden dedikodulara ve propagandalara kanmamaları gerektiğini belirtmiştir (Halk Potası, 17 Haziran 1960: 1). Başka bir konuşmasında ise Atıncı, daha sert cümleler ile eski hükümete yüklenmiştir:

Köylümüzün İslam dinine bağlılıklarından siyasi emelleri için istifade etmeye başladılar. Hayatlarında kibleye yüzünü dönmeyenler, utanmadan sıkılmadan namaz kıldılar. Yine onlar Hilton'da kadın oynattılar, iftar sofrası veriyoruz dediler; camilere halı hediye ediyoruz dediler fakat parasını vakıflara ödettiler. Kasalarından çıplak kadın resimleri çıktı” dedikten sonra iktisadi programsızlıktan bahsederek “rey avcılığı için milyonları randımsız yerlere sarf ettiler (Demokrasiye Hizmet, 3 Ağustos 1960: 1).

Bu hassasiyetin arz ettiği öneme binaen ihtilalden epey sonra Maraş'ı ziyaret eden Milli Birlik Komitesi üyesi Muzaffer Özdağ'ın halka hitaben yaptığı konuşmada da din ve inanç konusuna değinilme gereği hissedilmiştir. Özdağ, Türk ordusunun yarar ve faaliyetlerini anlattığı konuşmasında aynı zamanda Türk ordusunun sadece yurdun değil Kur'an'ın ve ezanın da bekçisi olduğu vurgusunu yapmıştır (Halk Postası, 10 Eylül 1960: 1-2). Aslında dile getirilen bu açıklamalar Türk siyasetinin çok partili hayat ile içine düştüğü din-siyaset

tartışmasının bir sonucu olmuştur. Öte yandan Kahramanyurt gazetesinde yer verilen bir haber oldukça dikkat çekici görünmektedir. Maraş halkından bir zat tarafından 27 Mayıs İhtilalinden evvel Başbakan Adnan Menderes'e çekildiği belirtilen telgraf, ihtilal sonrasında yayınlanmıştır. Bu telgrafta Ankara ve İstanbul'da ortaya çıkan öğrenci olayları sırasında hükümet tarafından yapılanların uygun olmadığı belirtilmiştir. Bu telgrafın ihtilalden sonra DP yanlısı bir gazetede yayınlanması dönüşümü göstermesi açısından önemlidir. Pınarbaşı Mahallesinden Arap Ali Vursavuş adlı bir vatandaş tarafından çekildiği bilinen telgraf metni şu şekildedir:

Yarının ümidi olan gençliğe reva görülen muameleyi uygun bulmadım. Radyo konuşmalarınız hicranımı söndüremez (Kahramanyurt, 13 Haziran 1960: 1).

Darbenin ardından Maraş yerel gazetelerinde DP aleyhinde ağır yorumlar içeren haberlere yer verildiği görülmeye başlanmıştır. Bir askeri idare yönetimi altında açık bir taraf belli etmek durumunda olan gazeteler, Menderes ve DP'li idareciler aleyhinde ve onları tiye alan eleştiri ve yorumlarda bulunmuştur. Ulusal basın haberlerine de yer veren Maraş yerel basını da gündemdeki gelişmeleri anbean halka aktarmıştır. Buna göre yapılan ilk haberler yeni kurulan idare ile ilişkili olmuştur. Bunlardan biri Milli Birlik Komitesi tarafından yeni bir anayasa hazırlanması için bir araya getirilen ülkenin önemli hukukçularının İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar başkanlığında çalışmaya başladığı yönündeki haberdir. Bu heyetin ihtilal ile ilgi ilk yorumlarına Halk Postasında şu şekilde yer verilmiştir:

Bugün içinde bulunduğumuz durumu adi ve siyasi bir hükümet darbesi saymak doğru değildir. Devlet, hukuk, adalet, ahlak, amme menfaati ve amme hizmeti fikrini temsil etmesi ve amme haklarının korunması gereken siyasi kudret maatteessüf aylardan hatta senelerden beri bu mahiyetini kaybetmiş şahsi nüfuz ve ihtiraslarla zümre menfaatini temsil eden maddi bir kuvvet haline gelmiştir. Her şeyden evvel hukuka bağlı sosyal bir kuvvet olması lazım gelen devlet kudreti bu ihtiras ve nüfuzun tahakkuku vasıtası haline getirilmiştir. Bunun içindir ki siyasi kudret asıl devlet kudreti olan ordusu ile adliyesi ve barosu ile vazifesine bağlılık göstermek isteyen memurları ile üniversiteleri ile umumi efkarın mümessili olan basını ve öteki sosyal müesseseler ve kuvvetleri ile her türlü manevi bağlantısını kaybederek devletin öz ve ana müesseselerine ve Türkiye'nin dünya devletler camiasında medeni bir devlet

olarak layık olduğu yeri muhafaza etmesi bakımından olağanüstü değer ve ehemmiyette olan Atatürk inkılaplarına karşı düşman durumuna düşmüştür (Halk Postası, .2 Haziran 1960: 1).

Demokrasiye Hizmet gazetesinin rutin ve günlük haberler dışında, sakin ve sessiz bir görüntü vermesinin aksine CHP yanlısı olduğu bilinen Halk Postası, oldukça sert yorumlarına darbe sonrasında da devam etmiştir. Bu aleyhte haberlerden birinde *Eski İktidarın Akim Kalan Tertibi* manşeti ile İstanbul Taşlıtarla'da eski hükümet tarafından 7 bin kişiye dağıtılmış olan silah ve elbisenin ele geçirildiği ve memleketin ve halkın büyük bir tehlike atlattığı belirtilmiştir. Öte yandan Fatin Rüştü Zorlu'nun darbe öncesinde bir bankacı arkadaşının evinde yakalandığı ve halkın vatan haini sloganları ve tükürükleri arasında tutuklandığı ifade edilirken evindeki aramada kaçırmayı düşündüğü bir mücevher listesi bulunduğu da belirtilmiştir. Gazete haberine göre oldukça uzun bir mücevher listesinin yanı sıra 35 bin dolar nakit para ve 70 bin dolarlık bir çek de bulunanlar arasındadır (Halk Postası, 1 Haziran 1960: 1; 3).

Bilhassa ihtilal öncesi Türkiye atmosferinin yereldeki bir örneğini ifade eden gazete yayınlarındaki kin ve öfkenin ihtilal sonrasında da amansızca devam ettirildiği ve ordu yanlısı yayınlar yapıldığı bilinmektedir. Öyle ki bu muhalif fikir ve tutumlar, yayınlarla da desteklenmektedir. Örneğin 3 Haziran 1960 tarihli sayısında Halk Postası'nın attığı bir başlık, *Menderes'in Ayakkabıları Altında Kur'anı Kerim Bulundu* şeklindedir. Başlığın altı *eski iktidar tarafından halk arasında orduyu dinsizlikle itham ettikleri kulağımıza gelmekte idi. Buna karşın şunu açıklamadan yapamayacağız. Sabık başbakanın protokoldeki dairesinde bulunan gardrop açıldığında bir Kur'anı Kerim her yerde dini istismar eden Menderes'in ayakkabı dolabında ve ayakkabılar altında bulunmuştur* şeklinde doldurulmuştur. Anlaşılan o ki din üzerinden siyaset yapılmaya devam edilmektedir (Halk Postası, 3 Haziran 1960: 3). Yine Halk Postası haberinde Sabık Başbakan Menderes, tutuklanmadan önce kendisiyle beraber seyahat eden bir arkadaşının anlatımlarına göre Eskişehir'de oldukça heyecanlı bir konuşma yapmış ve Ankara'ya dönüşünde bütün nümayişleri bastıracağını ve gerekirse İnönü'yü tevkif dahi edeceğini, CHP mebuslarını hapse attıracağını belirtmiştir. Sabaha doğru ordunun yönetime el koyduğu haberini alan Menderes'in tepkisi gazete haberine göre oldukça ilginçtir. Buna göre darbeyi duyan Menderes'in ilk tepkisi, *olamaz* şeklinde olmuştur. Habere göre vali ve mebuslara hatların kesikliği nedeniyle ulaşamayan Menderes, bunun üzerine otomobile Afyon'a gitmeye karar vermiştir (Halk Postası, 30 Mayıs 1960: 1).

DP'yi yeren ve ihtilalin gerekçelerini mantıki bir düzen içinde açıklamaya devam eden gazetenin 1 Haziran sayılı nüshasında *Ses* başlığı ile sunulan başmakalesinde bu yorumlara da yer verilmiştir. Makalenin bir bölümü aşağıya alınmıştır:

Bu vatan Türk vatanıdır. Ancak Türklerin sesi bu yurdun semalarını çınlatabilir. Bu ses, hürriyet sesidir. Müsavat sesidir. Hak ve hukuk sesidir. İnsanlık sesidir. Bu sesi boğmak mümkün müdür? Asla.. Bunu boğmak isteyen düşman veya bir zümre çıkabilir ve işte çıkmıştı da. Türk Milletini aldatarak bir takım vaatlerle iktidara gelip sonra hepsini unutan bir zümre.. Kendi şahsi ihtiraslarını yürütebilmek için idarelerinde bulunan millet malını pervasızca taraftar toplamak uğruna dağıtan bir zümre. Oturdıkları koltuğun millete ait olduğunu inkâr edip babalarından miras kaldığını zanneden bir zümre. Öyle bir zümreydi ki bu: Benden olana dünya nimetlerinin her cinsi bana hayır diyenlere hüsrân...Hatta kendine evet demeyen bütün Türk milleti ise bile. Ve buna cevap veren bir ses. Türk'ün sesi ilk defa 27 Nisan 1960 günü İstanbul Üniversitesi'nden haykırdı: Hayır..Hayır. Bu ses Türkün asil sesi... Silah sesiyle boğulmak istendi. Bir ay boyunca bu sesi boğmaya çalıştılar. Ve susturduklarını, susturacaklarını sandılar (Halk Postası, 1 Haziran 1960: 1).

Makalenin geneline hâkim olan düşünce ve duygu askeri darbenin güçlü gerekçeler ile yapıldığı yönündedir. Darbeye ve orduya onay veren ve gerekli gören bu anlayışın ordunun kurtarıcılığı misyonunu Milli Mücadele döneminden bu yana devam ettirildiği düşüncesi ile ilişkilidir. Keza yorum ve yazılarda ordunun bu köklü güç ve kuvvetine değinilmektedir.

13 Haziran 1960 tarihli sayısında da *Kara Cübbeliler* başlığı altında yayınlanan baş makalede ise yine Menderes aleyhine yorumlar yapılmıştır. Aynı zamanda ordunun üstlendiği misyona da değinilmiştir. Bu yazıda Menderes'in Kara Cübbeliler olarak tanımladığı ilim adamları, hâkimler, avukatlar ve profesörlerin DP iktidarı boyunca başlarına gelenler anlatılarak şu şekilde ifade edilmiştir:

Sabık, sabıkalı Başvekil'in en çok sinirine dokunan zümre ilmi temsil edenlerdi. Üniversite profesörleri, avukatlar, hâkimler... İşte bu grupları teşkil eden kişiler, mesleklerinin icaplarına uyarak, vazifeleri sırasında siyah

latalar giyerler. Menderes'in ikına sıkına bu münevver kitle için bulduğu ad, kara cübbelilerdir. Onlara kızıyor, onları tahkir ediyor, onları hürriyet mücadelesi için tertemiz kanlarını feda eden asil Türk gençlerinin teşvikçisi olarak suçlandırmak istiyor, yerlerde sürükletiyor, karakollara celbettiriyor. Velhasıl akla hayale gelmeyecek işkencelerle yıldırım istiyordu. Fakat nerede... Muvaffak olması mümkün olabildi mi? İlimin dürüstlüğüne gönül vermiş, gelecek nesillerin yapıcısı, halk korumasını öğretmek hakkı koruyan bu insanların eğilmelerine, bükülmelerine imkân olmadığını anlayabildi mi? Son ifşaat, son olarak ele geçirilen vesikalar yapılanları gölgede bırakacak tertiplerin akim kaldıklarını gösteriyor. Eğer bu haince, bu hunharca tasavvurlar Türk Silahlı Kuvvetleri'nin müdahalesiyle bertaraf edilmemiş olsaydı, adeta demir perde gerisi memleketlerde olduğu gibi, bir gecede ilim adamları da dâhil bu memleketin, yıllarca emek vererek yetiştirdiği birçok insan, bir anda kara kalplilerin kurbanları olacaktı. İşte o zaman Üniversitemiz, hâkimsiz, avukatsız, doktorsuz, mühendissiz, bir tek kelime ile aydınsız bir memleket kavuşacak ve belki de Menderes ve suç ortakları rahat edeceklerdi. Bu ne hazin bir düşüncedir? Bu ne insafsız bir plandır? Bu ne hunhar bir tertiptir? Bu ne alçakça suikasttır...(Halk Postası, 13 Haziran 1960: 1).

Sakallıya Selam başlıklı yazıda ise yine Menderes'in gözetim altında tutulduğu Harp Okulunda üç günde bir tıraş olduğu, ayakkabılarının arkası bükük olarak gezdiği ve sinirli olarak dolaştığı ifade edilerek alaycı bir dil kullanılmıştır...(Halk Postası, 15 Haziran 1960: 1). DP aleyhindeki tutumlara yer verilen haberlerden birinde ise DP'nin kendi propagandasını yapmak amacıyla devlet radyosunu kullandığı ancak bu radyoya olan borcunu ödemediği ifade edilmiştir. Buna göre DP'nin radyoya olan borcu dönemin parası ile 15 milyonu bulmaktadır...(Halk Postası, 16 Ağustos 1960: 1).

Halk Postası'nın bu muhalif yayınlarının yanı sıra DP'li olduğu bilinen Kahramanyurt gazetesinde de bu yayınlara rastlanması ihtilal gerçeğinin bir tablosunu ortaya koymaktadır. Kahramanyurt gazetesinin tutumunda 27 Mayıs ile beraber ilk şaşkınlığın atılması ile yüzde yüz bir değişim görülmeye başlanmıştır. *Menderes'in Birde Meşru Olmayan Çocuğu Varmış* manşeti ile verilen haberde Opera Sanatçısı Ayhan'dan bir çocuğun doğduğu, 9 ay sonra ölen bu çocuğun gömüldüğü ve Menderes'in zina suçu ile yargılanma yoluna gidileceği bildirilmiştir (Kahramanyurt, 9 Eylül 1960: 1). Yine *Fatin Rüştü*

Zorlu'nun Kaçıracağı Mallar başlığı ile taraf değiştirdiğini gösteren gazetenin sonraki yayınlarında da bu durumu izlemek mümkündür (Kahramanyurt, 2 Haziran 1960: 1). Aynı gazetenin 16 Haziran tarihli nüshasında ise *Adnan Menderes'in Gizli Dosyaları Bulundu* manşeti ile Menderes'in arkadaşları tarafından yapılan ve kendisinin göz yumduğu suiistimallere ait verilerin ele geçirildiği haberine yer verilmiştir (Kahramanyurt, 16 Haziran 1960: 1). Bütün bu örnekler Türk gazeteciliğinin askeri yönetimler etkisi ve demokrasi ile yaşadığı krizlerinde göstergesi olmuştur. Elbette bu durum üzerinde gazete sahiplerinin çoğunlukla şehrin iler gelen ailelerine mensup kişiler olması ve mevcut idare ile iyi bir temas içinde bulunma arzusunun etkisi olduğu da unutulmamalıdır.

Yerel gazeteler, ihtilal sonrası yargılama haberlerine de geniş oranda yer vermiş ve bir durum değerlendirmesi yapmışlardır. *Bayar, Hiyanet-i Vataniyye İddiasıyla Yargılanacak* başlığı ile verilen haberde Celal Bayar'ın anayasayı çiğnemek ile suçlandığını ifade edilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 14 Temmuz 1960: 1). Aynı zamanda Cemal Gürsel'in Erzincan'da yaptığı bir konuşma metnine de yer verilen haberde, DP iktidarı boyunca millet hazinesinin yağma edilmesinin sevap sayıldığı, bütün varlığın israf edildiği, hazinenin tam takır ve mali durumun içler acısı vaziyette olduğu belirtilmiştir. Öte yandan bu sebeplerle mesullerin cezalandırılacağı adeta halka müjdelenmiştir. Ayrıca Milli Birlik Komitesi tarafından bütün hükümet teşkilatlarına gönderilen bir tamim, Demokrasiye Hizmet gazetesi tarafından bir takdir ifadesi olarak yayınlanmıştır. Tamim, çok ilginç bir içeriğe sahiptir. Aynı zamanda bir darbe toplumu psikolojisini yansıtan bu tamimde devlet dairelerinde ihtilal şartlarından doğan keyfi ve kanunsuz hareketler, şahsi amaçlı gayretler ve dalkavukluğa varan hareketlerin men edilmesi ve vakarlı bir tutum içinde bulunulması gerektiği ifade edilmiştir. Tamimin aşağıya alınan maddeleri askeri bir idare toplumu ve kamu çalışanlarının psikolojisini göstermektedir:

Amme hizmeti gören her memur ve hizmetlinin vazifesini ifası sırasında:

a) Mutlaka mevzuat hükümleri çerçevesi içinde hareket ederek keyfi ve kanunsuz hareketlere asla tevessül etmemeleri

b) Hususi maksat ve gayelerle hareket etmemeleri, bu nevi maksatlara alet olmamaları ve buna matuf hareket ve teklifleri anında kanuni merciine duyurmaları.

c) Üst kademelerdeki vazifelilere karşı içten hürmet ve sevgi hisleriyle bağlı bulunup dalkavukluk derecesine varan küçük düşürücü ve başkalarının istihza ve tenkitlerine maruz bırakıcı hal ve hareketlere katiyen tenezzül etmemeleri

ç) İşlerin intizam dairesinde ve mesai gün ve saatiyle kayıtlı olmaksızın mümkün olan sürat ve dürüstlikle yürütülmesi

d) Üst makamlara duyurmak istedikleri isteklerini usul dairesinde ve daima ciddi ve vakarlı bir şekilde ulaştırmaları ve bilhassa iltimas ve kayırma usullerine ve yollarına katiyen müracaat etmemeleri ve bu kabil müracaatlara ise suret (Demokrasiye Hizmet, 20-22 Temmuz 1960: 1).

27 Mayıs İhtilalinin ardından hükümet haberlerinin yanı sıra sabık görevlilere nasıl muamele edileceği konuları da sıklıkla yer edinmiştir. *İnkılâp Mahkemeleri Ankara, İstanbul ve Adana'da Kuruluyor* manşeti ile verilen haberde yüce divan, örfi idare ve mahalli idarelerin yargılama alanlarına girmeyen sanıkların mahkemelerinin bu illerde kurulacak mahkemeler tarafından görüleceği belirtilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 11 Ağustos 1960: 1). Ankara'da gözaltına alınan 150 milletvekilinin Yassıada'ya getirildiğine değinilmiştir (Halk Postası, 3 Haziran 1960: 3). Öte yandan topyekûn bir darbe temizliği yapılarak memur ve üst düzey yöneticilerinde sorgulama kapsamına alınacağı ifade edilmiştir. Gürsel'in açıklamasına göre eski iktidarın isteklerine alet olarak kötü işler yapan memurlarında yargılamaya alınacağı (Halk Postası, 12 Ağustos 1960: 3) ayrıca yüksek dereceli memurların soruşturması için Merkez Soruşturma Kurulu kurulacağı haberlere yansımıştır (Halk Postası, 13 Ağustos 1960: 1).

Ankara 5. Sulh Ceza Mahkemesi tarafından verilen karara göre anayasaya aykırı ve tahkik hareketleri sebebiyle DP'nin her türlü faaliyetlerinden men edilmesine ve gayrimenkul bütün emvalinin ve bankalardaki mevcut mevduatının, her türlü defter ve matbuatının tedbir mahiyetinde el konulmasına karar verilmiştir (Halk Postası, 4 Eylül 1960: 3). 16 Ağustos tarihli yerel basında sabık iktidar temsilcilerinin siyasi suç kapsamında yapılan soruşturmalarının sona erdiği ancak yolsuzluk kapsamındaki soruşturmalara devam edildiği ve inkılâp mahkemeleri tarafından ölüm cezası verilebileceği

Maraş halkına duyurulmuştur (Kahramanyurt, 16 Ağustos 1960: 1). Ayrıca sabıkların yaklaşık 8 bin dosya kapsamında yargılanacağı da bildirilen diğer konular arasındadır (Kahramanyurt, 25 Ağustos 1960: 1). Başka bir haberde ise Yassıada da yapılacak duruşmaları halkın da takip edebilmesi için 700 kişilik mahkeme salonunda halk için 220 kişilik, sanık aileleri için 50, basın için ise 200 kişilik sandalye ayrıldığı belirtilen diğer haberler arasındadır (Kahramanyurt, 5 Eylül 1960: 1). Bu sıralarda Yassıada'ya götürülmek üzere yola çıkarılan Menderes ve Bayar'ın uçaktan indirilişleri esnasında havaalanı personeli tarafından protestoya maruz kaldıkları haberi yerel basına yansıyanlar arasındadır (Kahramanyurt, 21 Haziran 1960: 1). DP'nin iktidardan indirilen idarecileri ile ilgili olarak altı ayrı grup halinde suçlama yapıldığı bildirilmiştir. Buna göre anayasayı ihlal, vatana ihanet, 28 Nisan Üniversite olayları, İnönü'ye tertip edilen suikastlar, yolsuzluklar, döviz kaçakçılık ve suiistimalleri yapılan suçlamalar arasındadır (Kahramanyurt, 19 Eylül 1960: 1).

SONUÇ YERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dönemin gazeteleri tarafından *inkılap*, *inkılap hareketi*, *inkılap hükümeti* gibi tabirlerle anılan ve topluma meşru bir altyapı içinde lanse edilen 27 Mayıs İhtilali, ordu-devlet geleneğinin simgesel bir örneği olmuştur. Cumhuriyet Döneminin bu ilk askeri darbesinin ilk ciddi çok partili hayat denemesinin ardından gelmesi, toplumun demokrasi ile sınavının ilk numunesi olarak dikkat çekmiştir. Tecrübesiz bir demokrasi anlayışının iktidar ve muhalefet kanallarında ortaya çıkardığı durum, tahammülsüz ve otokratik bir rejimin el değiştirmesinden daha ötede bir anlam ifade etmemiştir. Her gelen iktidarın kendi gücünü yarattığı, meşru zeminini otoriter uygulamalarla kurduğu bu yarı demokratik kültürde, ordunun üstlendiği rol devletin zafiyet anlarına kendince müdahale etme fikri olmuştur. Böylece darbe kültürüne alışan toplum, askeri idarelere karşı da başışıklık kazanmak durumunda bırakılmıştır. Ancak sivil yönetimin her defasında yeniden inşasına çalışılması daha büyük zorluklar ortaya çıkarmıştır. En kötü sivil idarenin askeri yönetimlere nazaran ağır işlev içinde dahi olsa devamlılık göstermesinin önemi her defasında yeniden ortaya çıkmıştır.

Ne yazık ki, 1960 İhtilali ile başlayan darbeye meşru kılıf bulma anlayışı, farklı içeriklerle dahi olsa en küçük kaygılar bahane edilerek devam etmiş ve on yıllık silsileler halinde tekrar eden bir gelenek halini almıştır. 1960 ihtilalinin öncülük yaptığı bir diğer gelişme ise demokrasi ve siyasi kültürümüz de; particilik kaygısı ile ortaya çıkan sert ve çatışmacı bir üslubun yerleşmesidir. Bu üslubun temelinde yatan ve yine çok partili hayat ile toplum önüne sunulan esas mevzu, din ve siyaset ilişkisinin yarışmacı siyasal kültürün vazgeçilmez bir argümanı haline gelmesidir. DP ve CHP arasında sonu gelmez tartışmaların en

önemi sebebi din ve inanç kanalıyla toplum önünde artı puan alabilme kaygısı olmuştur. Böylece biri suçlayan diğeri reddeden bu sürekli bir çatışma durumu içinde halkın temel hassasiyetlerinin bir oy kazanma sebebi olarak kullanılması dini siyasetin odak noktası haline getirmiştir. Aynı zamanda sosyolojik bazı sebeplerin de gözlendiği ve dini, toplum gözünde hayati noktaya koyan gerekçeler, sonraki darbelerinde doğal sebeplerinden olmuştur. Keza bir örneğini yakın tarihimizde gözlemlediğimiz darbe teşebbüsünün de uygulayıcılarının toplumun sunduğu aynı kökten beslendiği bir realite olarak kabul edilmektedir. Kendi varlıklarını toplumun inanç dinamiği üzerine bina edilen ve yandaş toplayan, kendilerini cemaat ve dini zümre olarak tanımlayan bu grup, devlet sistemine müdahale edebilme hakkını beslendikleri temelden aldıklarını cesaretle gösterebilmiştir. Bu noktada din ve inanç olgusu, ilk darbeden bu yana siyasetin merkezinde yer almaya devam etmiştir.

Her darbenin kendi doğal kadrosunu ve elitlerini yarattığı bilinen bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle Cumhuriyet Dönemi bürokrasisi içinde yer alan askeri elitlerin, Cumhuriyet değerlerine sahip ve onu savunmayı ilke edinmiş bir bakış açısı ile yetişmiş olarak uzun yıllar bu yapıda kaldığı kabul edilmektedir. Darbe gerekçelerinin çoğunda Atatürkçü vurgunun yer alması, bu değerlerin başka güçler tarafından tehdit edildiği tezi ile desteklenmektedir. 27 Mayıs darbesinde de gözlendiği üzere CHP'nin de içinde bulunduğu cumhuriyetçi kesimler, darbeyi yasal zeminler dâhilinde meşru kılmaya çalışmıştır. Darbenin ardından ihtilal yetkilileri tarafından ilk yapılan şey, devlet kademelerinde cumhuriyeti ve devleti tehdit eden unsurları, bu kademelerden tecrit etmek ve uzaklaştırmak olmuştur. Meşru bir gerekçe ve olağanüstü yetkilerle uygulamaya konan bu karar sonunda devlet, farklı tehdit algılarından uzak bir hale getirilmiştir. Diğer taraftan darbe teşebbüsünün son örneği ise yakın zamanda gerçekleşmiştir. 15 Temmuz askeri darbe teşebbüsüne kalkışan hain terör örgütü FETÖ'nün öncelikli hedefinin devlet kademelerine yerleşerek; devleti ele geçirme teşebbüsü olduğu ve bunu başaramayacaklarını anladıklarında ise vatana ve millete kastederek bir kalkışma içerisine giriştikleri görülmüştür. Darbe teşebbüsünün bastırılmasından sonra halkın iradesine dayanan meşru hükümet, doğal olarak devleti koruma kaygısı ile devlet kademelerine sızan bölücüleri tasfiye etmiş ve devleti tehlikeden uzak tutma çabası içerisine girmiştir. Ancak elbette devlet kademelerine daha sistematik ve organize bir yayılım gösteren bu grupların varlığı ve yöntemleri, daha evvelki darbe deneyimlerinden farklılık göstermektedir.

Darbelerin toplum tarafından algılanması ve bu algının devlet görüşü paralelinde sağlanmasının tipik bir örneğini sunduğumuz 27 Mayıs ihtilalinde, kitle iletişim araçları ve basının kazandığı önem oldukça açıktır. Ülkede yaygın olan hemen tek iletişim aracının gazeteler olduğu varsayılırsa, bu kanalların

darbe karşısında aldıkları konum ve yaptıkları yayınlar hayati önem kazanmıştır. Darbe evvelinde nispeten demokratik ve özgür, çok partili hayat örneği sergileyen yayınların darbe sonrasında korku ve baskı dolu aynı zamanda darbeleri onaylayan bir tonda yayın yapmaları, sivil ve askeri idare arasındaki farkı göstermesi açısından önemli olmuştur. Keza dönemin yerel basınının dilinden anlaşıldığı kadarıyla halk, darbeyi çok da anlamış veya anlamlandırmış değildir. Kendisine sunulduğu kadarıyla olaylardan haberdar olan ve askeri idareye destek vermeye itilen halk, sessiz ve sükûnet içinde kalmıştır. Bu durum bir darbe tecrübesizliğinin de etkisiyle söz konusu olmuştur. Yakın dönemde yaşadığımız son darbe teşebbüsünde ise teknolojinin faydası görülmüştür. Halkın kitle iletişim araçları ile ilişkisi ve darbe karşısında kazandığı duyarlılık ile meşru idareyi savunma potansiyelini göstermesi değişiminde göstergesi olmuştur.

KAYNAKÇA**Kitap ve Makaleler:**

- AKKAYA, B., (2012). “Türkiye’nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı”, **Akademik Bakış Dergisi**, Kırgızistan. ss. ??
- ALBAYRAK, M., (2004). **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoneix Yayınları, Ankara.
- AKTAŞ, M., (1998). **1950-1960 Demokrat Parti Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Amerika Faktörü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- ASLAN, E., (2014). **Türkiye’nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)**, Basılamamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, (1998). **Menderes’in Dramı (1899-1960)**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BAYBURT, Deniz, (2001). **27 Mayıs İhtilali’ni Hazırlayan Sebepler ve Tahkikat Komisyonu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- BULUT, S., (2009). “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, **Akademik Bakış**, Cilt: 2, Sayı: 4, Yaz.
- DURMUŞ, Enver, (1990). **Yassıada’dan İmralı’ya**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- EKER, A. A., (2007). **İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikasındaki Gelişmeler ve Türkiye’nin Nato’ya Giriş Süreci (1945-1952)**, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- ERASLAN, Cezmi, (1988). “Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz (1947) Beyannamesi”, **Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara.
- MAMAN, Kamil, (2013). **Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilaline Demokratlar DP’nin Kurucusu Anlatıyor**, Timaş Yayınları, İstanbul.

C.Şavklı **27 Mayıs 1960 Darbesinin Maraş Yerel...**

ÖZDAĞ, Ümit, (2006). **Atatürk ve İnönü Dönemlerinde Ordu-Siyaset İlişkisi**, Bilgeoğuz, İstanbul.

ÖZDEMİR, Şevki, (1994). **Askeri Darbeler Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme ve Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

SÖNMEZOĞLU, F., (1994). **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, İstanbul.

ŞAVKILI, Cengiz-AYDIN, Tülay, (2013). Tülay, “Atatürk Döneminde Bürokrasinin Yeniden Yapılandırılması”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXIX, Sayı: 87, Kasım.

ŞAYLAN, Gencay, (1978). “Ordu ve Siyaset”, **Armağan Kanun-u Esasi'nin 100. Yılı**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 423, Sevinç Matbaası, Ankara.

TANİLLİ, Server, (1988). **Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş**, Say Yayınları.

TAŞPINAR, Gül Tuba, (1996). **27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

TEZİÇ, Erdoğan, (1976). **100 soruda Siyasi Partiler: Partilerin Hukuk Rejimi ve Türkiye’de Partiler**, Gerçek Yayınevi.

TİMUR, Taner, (1991). **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, İletişim Yayınları, İstanbul.

TUNA, Taşkın, (2005). **Adnan Menderes’in Günlüğü Siyasete Karışan Kan**, Şule Yayınları, İstanbul.

TUNCER, E., (2008). **1946 Seçimleri**, TESAV, Ankara.

TUNCER, E., (2010). **1950 Seçimleri**, TESAV, Ankara.

TUNCER, E., (2012). **1957 Seçimleri**, TESAV, Ankara.

TÜRK, H. S., (1969). “Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 3-4.

WEBER, Max, (2010). **Bürokrasi ve Otorite**, Adres Yayınları, Ankara.

Gazeteler:

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 13, No: 3787, 13 Temmuz 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 13, No: 3797, 24 Temmuz 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 10, No: 34- 2707, 13 Nisan 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 10, No: 34- 2709, 15 Nisan 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 10, No: 34- 2710, 16 Nisan 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 10, No: 34- 2721, 29 Nisan 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 10, No: 34-2745, 27 Mayıs 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 10, No: 34-2747, 29 Mayıs 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 10, No: 34-2748, 30 Mayıs 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 10, No: 34-2751, 3 Haziran 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 10, No: 34-2749, 1 Haziran 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 10, No: 34-2748, 30 Mayıs 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 10, No: 34-2750, 2 Haziran 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 10, No: 34-2746, 28 Mayıs 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 13, No: 3803, 31 Temmuz 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 13, No: 3788, 14 Temmuz 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 13, No: 3793-95, 20-22 Temmuz 1960.

Demokrasiye Hizmet, Yıl: 13, No: 3812, 11 Ağustos 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1911, 29 Mayıs 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1919, 10 Haziran 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1915, 2 Haziran 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1916, 3 Haziran 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1912, 30 Mayıs 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1911, 29 Mayıs 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1925, 17 Haziran 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1995, 10 Eylül 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1912, 1 Haziran 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1916, 3 Haziran 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1912, 30 Mayıs 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1914, 1 Haziran 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1921, 13 Haziran 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1923, 15 Haziran 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1974, 16 Ağustos 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1917, 3 Haziran 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1971, 12 Ağustos 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1972, 13 Ağustos 1960.

Halk Postası, Yıl: 7, No: 1990, 4 Eylül 1960.

Kahramanyurt, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 2975, 7 Ocak 1960.

Kahramanyurt, 7-20 Ocak; 1-26 Mart 1960 tarihli gazeteler.

- Kahramanyurt**, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3018, 27 Şubat 1960.
- Kahramanyurt**, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3001, 6 Şubat 1960.
- Kahramanyurt**, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 2989, 23 Ocak 1960.
- Kahramanyurt**, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 2977, 9 Ocak 1960.
- Kahramanyurt**, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3092-3093, 28-30 Mayıs 1960.
- Kahramanyurt**, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3046, 5 Nisan 1960.
- Kahramanyurt**, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3098, 4 Haziran 1960.
- Kahramanyurt**, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3102, 13 Haziran 1960.
- Kahramanyurt**, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3102, 13 Haziran 1960.
- Kahramanyurt**, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3378, 9 Eylül 1960.
- Kahramanyurt**, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3096, 2 Haziran 1960.
- Kahramanyurt**, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3105, 16 Haziran 1960.
- Kahramanyurt**, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3357, 16 Ağustos 1960.
- Kahramanyurt**, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3365, 25 Ağustos 1960.

C.Şavklı **27 Mayıs 1960 Darbesinin Maraş Yerel...**

Kahramanyurt, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3373, 5 Eylül 1960.

Kahramanyurt, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3109, 21 Haziran 1960.

Kahramanyurt, Günlük Müstakil Siyasi Memleket Gazetesi, Yıl: 11, Sayı: 3386, 19 Eylül 1960.

Maraş'ın Sesi, Günlük Siyasi Gazete, Yıl: 5, Sayı: 1219, 29 Haziran 1960.

Vatan Cephesi'nde Maraş'ın Sesi, Yıl: 4, Sayı: 1116, 1-21 Ocak 1960.

Maraş'ın Sesi, Günlük Siyasi Gazete, Yıl: 5, Sayı: 1219, 29 Haziran 1960.

Maraş'ın Sesi, Günlük Siyasi Gazete, Yıl: 5, Sayı: 1228, 9 Temmuz 1960.

14 Ekim 1960

Devlet Nüshası

Demokrasiye

Hizmet

Yıl 10 No 54-2750 2-6-1960 Perşembe

«Türk Silahlı Kuvvetlerine inanıyor ve Şanlı Ordumuzun ebediyen muvaffakiyetine dua ediyoruz»

Devlet ve Hükümet Başkanı ile Denizliye Vekilinin şehrimizden çekilen telgraflar

Sayın Orgeneral Cemal Gürsel,
Baş Kumandan, Başbakan ve Milli Mücadele Vekili. — Ankara

Var olduğunuz her bir meşru işinde mağrur bir kahramanlık göstermişsiniz. Önceki, sonraki her bir işinizde de bu kahramanlık ve cesaretiyle her işinizi başarıyla tamamladınız. Her işinizde de bu kahramanlık ve cesaretiyle her işinizi başarıyla tamamladınız. Her işinizde de bu kahramanlık ve cesaretiyle her işinizi başarıyla tamamladınız.

Büyük Başkumandan Cemal Gürsel

Ankara

Şehrimizdeki her bir kahramanlık ve cesaretiyle her işinizi başarıyla tamamladınız. Her işinizde de bu kahramanlık ve cesaretiyle her işinizi başarıyla tamamladınız. Her işinizde de bu kahramanlık ve cesaretiyle her işinizi başarıyla tamamladınız.

Silahlı Kuvvetler Başkumandanı Orgeneral Sayın Cemal Gürsel

Ankara

Şehrimizdeki her bir kahramanlık ve cesaretiyle her işinizi başarıyla tamamladınız. Her işinizde de bu kahramanlık ve cesaretiyle her işinizi başarıyla tamamladınız. Her işinizde de bu kahramanlık ve cesaretiyle her işinizi başarıyla tamamladınız.

Şehrimizde sokağa çıkma yasağı tamamen kaldırıldı

Şehrimizde sokağa çıkma yasağı tamamen kaldırıldı. Şehrimizde sokağa çıkma yasağı tamamen kaldırıldı. Şehrimizde sokağa çıkma yasağı tamamen kaldırıldı.

Yeni Belediye Encümeni teşkil edildi

Yeni Belediye Encümeni teşkil edildi. Yeni Belediye Encümeni teşkil edildi. Yeni Belediye Encümeni teşkil edildi.

Kaymakamlık ve Nahiyeler Müdürlüklerine yapılan tayinler

Kaymakamlık ve Nahiyeler Müdürlüklerine yapılan tayinler. Kaymakamlık ve Nahiyeler Müdürlüklerine yapılan tayinler. Kaymakamlık ve Nahiyeler Müdürlüklerine yapılan tayinler.

Yeni Belediye Encümeni teşkil edildi

Yeni Belediye Encümeni teşkil edildi. Yeni Belediye Encümeni teşkil edildi. Yeni Belediye Encümeni teşkil edildi.

Kaymakamlık ve Nahiyeler Müdürlüklerine yapılan tayinler

Kaymakamlık ve Nahiyeler Müdürlüklerine yapılan tayinler. Kaymakamlık ve Nahiyeler Müdürlüklerine yapılan tayinler. Kaymakamlık ve Nahiyeler Müdürlüklerine yapılan tayinler.

19 Ekim 1960 Devlet Nüshası

SANİB Hasan Derya İhsan Maden Kemal Sittora

HALK POSTASI

13 HAZİRAN 1960 PAZARTESİ

Yıl 7 Sayı 1921 GÜNLÜK SİYASİ GAZETE Plan 16 Kurus

İSMET İNÖNÜNÜN HÜRRİYET Şehitleri için demeci

9 Mayıs günü verilen demecün yayını sağı yüzünden yayınlanmamıştı

Kara Cübbeliler

HALK POSTASI

Sabık, sabıkali Başvekillin en çok şirine dokunan zümre ilmi temsil edenlerdi. Üniversite Profesörleri Avukatlar, Hakimler... İşte bu grupları teşkil eden kişiler, mesleklerinin icaplarına uyarak, vazifeleri sırasında Siyah Lataleler giyerler. Menderes'in ikına sıkma bu münevverlerle için bulduğu ad, Kara cübbelilerdir. Onlara kırıyor, onları tahkir ediyor, onları hürriyet mücadelesi için tar temiz kanlarını feda eden asil Türk gençlerinin revikisti olarak suçlandırmak istiyor, yerlerde sürükletiyor, karakollara celbettiliyor. Velhasıl aklı hayala gelmeyecek işkencelerle yıldırma istiyordu. Fakat nerede... muvaffak olması mümkün olabildi mi? İlimin dürüvüğüne gönül vermiş, gelecek nesillerin yapısını, hak koruyucu öğretmek hakkı koruyan bu insanların çözümlerine, bükülmelerine imkan olan adığını anlayabildim.?

Son ifsaat, son olarak ale geçirilen vesikalar yopulanları gölgede bırakacak tertiplerin akim kalmasını gösteriyor. Eğer bu haince, bu hunharca tasavvurlar Türk Silahlı Kuvvetlerinin müdahalesiyle bertaraf edilmemiş olsaydı, adeta demir perde gerisi memleketlerde olduğu gibi, bir gecede ilim adamları da dahil bu memleketin, yıllarca emek vererek yetiştirdiği bir çok insan, bir anda kara kılıpların kurbanları olacaktı. İşte o zaman Üniversiteler, Hakimler, Avukatlar, Doktorlar, Mühendisler, bir tek kelime ile aydınlar bir insan tabakası kovuşacak ve belkide Menderes ve diğer rakipleri rahat edeceklerdi. Bu ne basın bir düşünceydi? Bu ne insafsız bir plandırdı. Bu ne hunharca tertiptir? Bu ne alpakca politikadır. Bu adamlar halk düşmanları olarak Türk milletine karşı işlen (Devamı S. 2 de)

9 Mayıs 1960 günü The Times gazetesinin Türkiye Muhabiri David Hotham'a Şehit Türk gençleri hakkında beyanat vermiş fakat neyle sağlı yüzünden yayınlanmamıştı. 27 Mayıs inkılabından önce çekilmiş olan bu resimde İsmet İnönü Beraberin ki mebusla birlikte meclise gelirken görülmüştür.

11-6-1960 Tarihinde Emniyet Müdürlüğünde Yapılan basın toplantısı

Kahraman Maraşımızın değerli bas mensuplarını sonsuz bir hürmet ve muhabbetle selamlarız.

Aktün mensubu bazı arkadaşlarımızın sizin olay (Devamı S. 2 de)

Ankara — C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü 9 Mayıs 1960 günü The Times Gazetesini Türkiye Muhabiri David Hotham'a, şehit Türk gençleri hakkında özel bir demecün vermişti. Karanlık devrin esiri yasakları dolayısıyla bu demecün Türkiye'de neşredilmedi, sadece dünya basınında yer almıştı. The Times Muhabirinin 9 Mayıs Pazartesi günü "Türk gençleri tarafından yapılan son hürriyet mücadelesi hakkında ne düşünüyordunuz" sorusuna İsmet İnönü demişti ki: "En az yüz yıldır bu memlekette hürriyet mücadelesi var. Bu mücadelede entellektüeller katılmıştır, hecalar katılmıştır. Başın nazımında bir gün bu hürriyet mücahitlerinin abidesi dikilecek, son hürriyet mücadelesinde ölmüş olanlar ise, kendilerinin öcekleri bütün hürriyet mücahitlerinin omuzlarında yükselcek ve hepimizin üstünde görülecektir. Bu hürriyet şehitleri rejim kuramışlardır, hayatiyetimiz kurtarılmıştır ve halka vazifelerinin ne olduğunu (Devamı S. 2 de)

FETÖ Üzerine Bir Analiz**Hüseyin ÖZTÜRK**

Doç. Dr. AEÜ Felsefe Tarihi ABD Başkanı

Özet

Araştırmanın amacı; kısa adı FETÖ olan Fetullahçı Terör Örgütünün lideri, kuruluşu, hedefi, amacını gerçekleştirirken izlediği yol, FETÖ'nün İslami değerleri anlama ve kullanma biçimi nasıldır? FETÖ'nün Takiyecilik, Haşhaşilik, Makyavelizm, Cizvitler, Sabatayistler, dinlerarası diyalog, ülkemiz siyasetçileri ile olan ilişkileri ve bazı istihbarat örgütleriyle olan bağları, bu araştırmayla ortaya konmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın yöntemi; araştırma, nitel araştırma şeklinde olup; belgesel tarama modelindedir. Araştırmanın yöntemi, nitel araştırmanın veri toplama yöntemlerinden döküman incelemesi ve literatür (alanyazın) taraması şeklindedir. Döküman incelemesi; araştırılması hedeflenen olgular hakkındaki yazılı kaynakların analizine dayanan bir çeşit incelemedir. Yani kaynakları bulma, okuma, not tutma, analiz etme ve değerlendirme aşamalarını kapsar.

Bulgular ve sonuç; örgüt, 40 yıllık süreçte; daha çok gençlere yönelik; ıslık evleri, yurtlar ve dersanelerle, yurtiçi ve yurtdışında yayılmış; bunun için her türlü yola başvurmuş, kirli işlere karışmıştır. Başarısız darbe girişimiyle de ipliği pazara çıkmış, şimdi bunun hesabı hukuk önünde sorulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Takiyye, Haşhaşi, Makyavelizm, Cizvitler, Sabatayistler ve dinlerarası diyalog

An Analysis on FETO**Abstract**

The Aim of the Research; to understand the leader of the FETO short for Fetullah Terrorist Organization, the course that FETO followed while they materialize their aim, how they understand and use Islamic values, the connection of the organization with the Turkish politicians and some intelligence agencies and the notions; "Takiyecilik", "Haşhaşilik", "Makvelizm", "Cizvitler", "Sabatayistler" and dialogue between religions.

The Method of the Research; research is in the form of qualitative research; documentary screening model. The method of research is a qualitative research method of data collection and a literature review, including the stages of

finding, reading, grading, analyzing and evaluating written sources about the targeted events.

Findings and Result; the organization tried various ways to fulfill its aim. Mainly focused on young at schools, student residence and after school courses, to control their thoughts. It also applied so many illegal ways. After an unsuccessful coup attempt the real face of the organization has revealed.

Keywords: Takiyye, Haşhaşi, Makyavelizm, Cizvitler, Sabataistler and dialogue between religions.

GİRİŞ

Fetullahçı Terör Örgütü'nün Ülkemizde 40 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Bu örgütün görünen teorisyeni, planlayıcısı ve lideri Fetullah Gülen'dir. Kendisi; emekli vaiz, ilköğretim mezunudur. Dini ve kültürel birikimini rahle tedrisatı ile geliştirdiği söylenebilir.

FETÖ 17-25 Aralık sokak eylemlerine kadar, sıkıyönetim ve muhtıra dönemleri hariç legal görünümündedir. Ama bu tarihlerden önce; devlet içine sızmış elamanları vasıtasıyla illegal dinleme, kayda alma, kaset kumpaslarında bulunmuştur. Bunları; kendine alan açma, rakiplerini diskalifiye etme, gerektiğinde pazarlık gücünü artırma gibi durumlarda kullanmaya çalışmıştır.

15 Temmuz kalkışmasıyla da; askeri lise ve harp okullarına soru çalıp vermek suretiyle yerleştirdiği militanları vasıtasıyla devleti ele geçirmeye çalışmıştır. Bu kalkışmanın başarısızlığı, bu millete Allah'ın bir lütfudur. Kalkışmanın başarısızlığının en büyük nedenlerinden biri de; Kara Havacılık Okulunda görevli Pilot Binbaşının izinde iken çağırılması, göreve döndüğünde; olanlardan şüphelenerek; saat 14'ü biraz geçte durumu MİT'e bildirmesidir (Ergin, 2017).

MİT elamanlarının durumu değerlendirip; Genel Kurmay Başkanı ile temasa geçmesi, onun da birliklere; hiçbir uçağın kalkmaması, havadakilerin inmesi, hiçbir tankın birliğinden dışarı çıkmaması talimatı, darbecileri korkutmuş, saat 03.00 gibi planladıkları darbe girişimini 21.00'e alarak; erkenden kritik noktaları tutmaları darbecilerin sonunu hazırlayan en büyük etkenlerden biri olmuştur. Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın görüntülü telefonla televizyonlara canlı olarak bağlanması, halkı kritik noktaları tutmaları için sokağa davet etmesi, en kötü demokratik yönetimin bile en iyi

diktatörlükten (!) daha iyi olduğunun bilincinde olan vatan evlatları sokağa dökülmüş ve darbecilerin sonunu hazırlamıştır.

Kirli İlişkiler Yumağı

FETÖ, 40 yıllık gelişme sürecinde; kimlerle, nasıl bir diyalog kurmuştur? Kurulan bu diyalogun boyutu nedir? Bu ilişkilerde İslâmî hassasiyetlere uyulmuş mudur? Bu hareket, dünyadaki 150 ülkeye Türkiye’den yayıldığına, hizmet adı altında; paralar, Türk halkından toplandığına göre; örgüt açısından Türkiye’nin yeri ve rolü nedir? Takiyye ne demektir? Haşhaşilik ne anlama gelir? Hasan Sabbah’ın amacı neydi? Bir Katolik tarikatı olan Cizvitler, neyi amaçlamaktaydı? Sabetay Sevi kimdir? Sabetayistlerin amacı nedir? 15 Temmuz’dan önce Fetullah Gülen’in ülkemizdeki siyasilerle ilişkisi ne düzeydedir? FETÖ’nün istihbarat ve terör örgütleri ile bir ilişkisi var mıdır? Varsa bu ilişki ne boyuttadır? Aşağıda bu sorulara alt başlıklar halinde cevap vermeye çalışılmıştır.

Yalan ve Takiyye

FETÖ’nün ilk yaptığı işlerden birinin yalan ve takiyye olduğu söylenebilir. Takiyye, Arapça, itteka kökünden gelir ve korunmak, sakınmak anlamını taşır (Develioğlu, 1979). Cevaz verilen takiyye, kâfirlere ve müşriklere karşı canından malından korkan ve zora düşenin korku ve zorluk karşısında inancını gizlemesi, hatta kâfirlerin inançlarına dilden sevgi göstermesidir. Bu yüzden Cafer-i Sadık, “Mü’mine karşı takiyye yapmak şirktir” demiştir. Bediüzzaman’a göre; bu konuda iki yol vardır. Bunlardan biri susmak, diğeri doğruluktur. Müslüman bir yönetime karşı takiyye adıyla yalan söylemek ya da inancını gizlemek, İslam’ın şiarı değildir. İslam’ın esası doğruluktur (Bediüzzaman, 2013: 82).

İzmir Cumhuriyet Savcılığınca hazırlanan ve Ağır Ceza Mahkemesince kabul edilen iddianame dolayısıyla; etkin pişmanlıktan yaralanmak isteyen FETÖ itirafçısı, Jandarma Astsubay E. S. verdiği ifadesinde; “Örgütte abi olarak bilinen Çağrı kod adlı kişinin 15 Temmuz darbe girişiminden 2- 3 ay sonra tek başına Buca’daki evime gelerek; ‘ örgüt bağlantısının deşifre olmaması için İl Jandarma Komutanlığında Fetullah Gülen konusu açılırsa; Gülen’e küfret, kendini sakla” dediğini ifade etmiş, Astsubay E. S.nin Savcılığa verdiği bu bilgilerin teyit edilmesiyle; tutuksuz yargılanmak üzere; serbest bırakılmıştır (yekvücut.com.tr, 2017).

15 Temmuz kanlı darbe girişiminden sonra ağır ceza mahkemelerinde yargılanan FETÖ mensupları, mahkemelerde verdikleri ifadelerinde; kamera görüntülerine, ses kayıtlarına rağmen mahkeme heyetinin, şehit yakınlarının

gözlerinin içine baka baka yalan beyanda bulunmaları ne ile izah edilebilir? Allah, bu konuda ne buyuruyor? “ Ey iman edenler, Allah’tan korkun ve sadıklarla/doğrularla beraber olun” (Tövbe, 119).

15 Temmuz darbe girişiminin ardından Amerika Birleşik Devletleri’nden iadesi istenen Fetullah Gülen, 16. 08. 2016 tarihinde le Monde gazetesine bir demeç verir. Bu yazıda özetle; ”Je demande une enquête internationale sur leputsch raté en Turquie. Dans une tribune au <Monde> le predicateur répond aux attaques des du précédent turc qui l’accuse d’être l’instigateur du récent coup d’Etat avorté. Il a déclaré: Je prouve 1 sur 10 des accusations portées contre moi, je jure de venir en Turquie” (Türkiye’deki başarısız darbe girişimiyle ilgili olarak uluslararası bir soruşturma çağrısında bulunuyorum. Kâinat imamı Türk Cumhurbaşkanının saldırılarına cevap verdi. Hakkımdaki suçlamaların onda biri ispatlansın, Türkiye’ye gideceğime yemin ederim), diyor. Türk Cumhurbaşkanının saldırılarına cevap verdi, derken hem makaleyi kaleme alan hem de le Monde gazetesi küstahça bir tavır içinde. Türk Cumhurbaşkanı (Du Président Turc) yazması gerekirken; aşağılamak amacıyla olsa gerek; küçük harflerle yazılmış, yine sanki FETÖ bir şey yapmamış da Türk Cumhurbaşkanı, Kâinat İmamına saldırıyormuş imajı verilmeye çalışılmıştır.

Haşhaşi

FETÖ’cülerin amaçlarına ulaşabilmeleri için her yola başvurmaları, tarihteki haşhaşileri andırmaktadır. Haşhaşilik (Turan,1969:170) 8.Yüzyılda Fatimi Devleti’nde yaşayan İsmaililerin dini sebeplerden dolayı hizipleşmesinden ortaya çıkmış, iki koldan birisidir. 11. Yüzyılda İsmailiye tarikatine mensup din adamı görünömlü Hasan Sabbah tarafından kurulan bir tarikat. Müritlerine eğitim ve öğretimi yasaklamıştır. Ona göre; Allah, akıl ve düşünceyle değil, imam-ı masumun rehberliği ile öğrenilir (Şehristanî, 2017:192).

İran ve Suriye’de hızla yayılan haşhaşiler, Alamut Kalesi gibi ele geçirilmesi güç kaleler içinde barınıp, önemli siyasi ve askeri kişilere yönelik yaptıkları suikastlerle tanınmışlardır. Bu yüzden Büyük Selçuklu Veziri Nizamü’l-Mülk, ünlü eseri Siyâset-Name’de; Haşhaşiler kadar İslam’a zarar veren bir kötünün olmadığını (Nizamü’l-Mülk, 2016:139) belirtir. Haşhaşiler, Abbasi halifeliği ve bunların koruyucusu durumundaki Büyük Selçuklu Devletinin yanı sıra Moğollar ve Haçlıları hedef alan saldırılar da yapmışlardır (Güldağı, 2014).

Hasan Sabbah, müridlerine saldırılardan önce haşhaş içirerek; kendinden geçiriyor ve gözü kararan saldırdırganın hedefine tam odaklanması için bu yapıyordu. Saldırgan, suikastçi anlamında haşhaşi deniliyordu. Bugün

Batı’da suikastçı anlamında kullanılan “assasin” sözü de buradan gelmektedir (Ekinci, 2014).

Yaklaşık 1200 yıl önce yaşamış Haşhaşilerin FETÖ’cülerle ne ilgisi olabilir diye düşünülebilir. Bu konu ile ilgili olarak İlahiyatçı Profesör Mustafa Öztürk (2016): “Fetullah Gülen, özellikle Hz. Peygamber ve sahabe neslinin suretini kendi şahsına endoktrinasyon yoluyla mankurtlaştırdığı avanesine birebir tercüme edilerek hipnoz etkisi yaratan bir tarih kurgusu oluşturuyor ve bu kurguda kendisini Hz. Peygamberle, avanesini de “ikinci kudsiler” nitelemesiyle sahabilerle eşleştiriyor. Böylece mankurtlaşmış avaneler kendilerini sahabe gibi ulvi davaya baş koymuş kimseler olarak algılamaya başlıyorlar” şeklinde konuya açıklık getiriyor.

Mustafa Öztürk’e göre; bu tür düzmece hikâyeler ve masallarla dumura uğratılan beyinler son kertede tamamen uyuşuyor ve sonunda Fetullah yine avanesinin gözünde metatron ya da tanrı yardımcısı gibi algılanır hale geliyordu (Öztürk, 2016). Hasan Sabbah da Fetullah Gülen de uyguladıkları benzer yöntemlerle yandaşlarını kendilerine mutlak itaat eden robotlara dönüştürüyorlardı.

Cizvitler

İsa’nın toplumu anlamına gelen Cizvitler (Jesuit) tarikatını İgnasio de Loyala adında bir İspanyol subay kurmuştur. Tarikatın kuruluş yılı 1534’tür. İgnasio, kendini Hıristiyanlığa adanmış birisi (Öztürk, 2016). Bu amaçla, Exertia Spirituale (Manevi Değerler) adında bir kitap yazmış ve Paris Üniversitesinde tanıştığı 6 arkadaşı ile bu kitabı kendilerine hayat tarzı olarak belirlemişlerdir.

Yoksul ama zeki çocukları, okullarında eğitiyorlar. Yurtlarında barındırıp; yetenekli olduklarına inandıklarına tarikatlarının içyüzünü açıklayarak; uzun ve ayrıntılı bir eğitimden sonra başarılı olanlar, tarikatın fikir ve ideallerini öğrenebiliyorlardı. Bunlar devlet kademelerine yerleştirilerek; bu yolla tarikat, istediklerini yaptırabilir bir hale geliyordu. Günümüzde FETÖ de bunları, hatta daha fazlasını yapmadı mı?

Tarikâtın ilkelerine göre; İsa’nın şan ve şerefine katkı sağlayacaksa, kilise ve Hıristiyanlığa yarıyacaksa, yalan da söylenebilir (Ardıç, 2013). Cizvit-FETÖ benzerliği; Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından hazırlanan ve 4. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından kabul edilen Çatı davasında FETÖ’nün Cizvit tarikatının temel ilkelerini kendi örgütüne uyguladığını belirtmektedir.

Makyavelizm

Ünlü İtalyan düşünürü Machiavelli tarafından yazılan, Prens ya da Hükümdar adıyla anılan eserinde ifade ettiği düşüncelerine Makyavelizm denir. Ahlakın siyaset açısından yeniden tanımlandığı eserinde Machiavelli, önemli olanın amaç olduğunu, amaca ulaştıran araçların iyi ya da kötü olmalarının bir öneminin olmadığı ifade etmektedir (Machiavelli, 2011). Aynı şekilde prens, dalkavukların kuklası da olmamalıdır (Machiavelli, 2011). Bu noktaya işaret eden İtalyan estetik filozofu Benedetto Croce; siyasetçilerin karar alırken etik değerleri göz ardı ettiklerini bu yüzden gerçekçi ve pragmatist olduklarını savunur.

Amerikalı siyaset felsefecisi Leo Strausse ise; Machiavelli'nin "kötünün öğretmeni" olduğu düşüncesindedir. Çünkü Machiavelli, prenslere; adalet, merhamet, itidal, bilgelik ve insan sevgisi gibi; insanı insan yapan değerlerden kaçınmalarını; zalimlik, şiddet, korkutma ve aldatma gibi; metotları uygulamalarını salık vermektedir.

Machiavelli, bu eserinde tek kutsalın çıkar olduğu söyler. Başka bir ifadeyle çıkarı korumak için her yol mübahtır (Kaplan, 2017). Bunun anlamı da; insanı insan yapan tüm değerlerin ayaklar altına alınması demektir. Bu durum ise iyi ve kötü değerlerini anlamsız kılmaktadır.

FETÖ'nün 40 yıllık geçmişindeki ilişkilerine; kaset, kumpas davalarına, gizli dinlemelere ve 15 Temmuz kanlı darbe girişimindeki tutumuna bakılırsa, tam bir Makyavelist olduğu rahatlıkla söylenebilir. Devleti ele geçirebilmek için her yolu mübah saydığı ifade edilebilir.

Sabetayistler

Sabetayistler, Sabetay Sevi'nin arkasından gidenlere verilen bir isimdir. Sabetay Sevi, Osmanlı Yahudisi, haham, 17.yüzyılda İzmir'de yaşamış, 22 yaşında Mesihlik iddiasında bulunmuş bir kişi. Yargılanıp idama mahkum edilmiş, idamdan kurtulmak için; Sadrazam vekili Merzifonlu Mustafa Paşa başkanlığındaki bir heyetin huzurunda Müslüman olmuş, Padişah IV. Mehmet ise; olayı gizlice takip etmiştir (Alptekin, 2009).

Sabetay Sevi'nin Müslüman olduktan sonra da eski inançlarını bırakmadığı, gizlice kendine bağlı bir cemaat oluşturduğu birçok kaynakta (Yalçın, 2004: 359) ifade edilmektedir. Yine Sabetay Sevi'nin görünürde Müslüman

olmasından sonra, Yahudi mistisizminin kaynağı olan Kabala'yı kendi yorumuyla yeni bir mezhebe dönüştürdüğü bağlularınca ifade edilmektedir.

Sabetay Sevi'nin kabul ettiği 18 ilkesi vardır. Bu ilkelerden 16'sı Yahudilikle, ikisi de Müslüman Türklerle ilgilidir. Türklerle ilgili olanlar; Türklerin âdetlerine, onların gözlerini örtmek için dikkat edilmeli, gerekiyorsa Ramazan orucu tutulmalıdır. Diğerinde ise; Müslümanlarla evlenilmemesi gerektiği ifade edilmektedir (Gövsa, 2009: 59- 61).

Fetullah Gülen'in veya örgütünün; görünürde Yahudi dönmesi, ama içi başka, dışı başka birisiyle ne ilgisi olabilir? Şimdi bu soruya cevap bulmaya çalışalım: Fetullah Gülen'in Sabetayistlerle olan ilişkisi, İzmir'de vaiz olarak görev yaptığı yıllarda başlıyor. Sahte Mesih, gelmiş geçmiş en büyük takiyyecilerden, dışı Müslüman içi Musevi Sabetay Sevi'nin 300 sene önce İzmir'de yaşadığı evini F. Gülen'in ziyaret etmesini, "diriliş" adını verdiği bir sohbetinde anlatıyor. İsterseniz bundan sonrasını Gülen'in kendisinden dinleyelim: "Bunlar sureti resmiye ve zahiriyede İslamiyeti kabul ettiklerinden İslam camiasına kaydedilmiş olduklarından müspet olarak değerlendirilmiş, devlet tarafından korunarak desteklenmeleri lâzım gelmiştir."

Sabetay Sevi'nin bir Mesih gelecek söylemini dikkatlice dinledim Yahudi cemaati beni hayretler içinde bırakan 'Mesih geldiğinde samimi olarak iman edenlerin sahte Mesihlere aldanmaları mümkün değildir.' Hz. İsa geldiğinde derin imanı ve hikmeti ile nuru olan müminler tarafından hemen tanınacaktır. Muhterem Gülen sen bizim Mesihimizsin' dediler. Şaşkınlıklar içerisinde kaldım." (Akit, 2016).

Dinlerarası Diyalog

Gülen'in Papaya yazdığı mektup; şöyle başlıyor. "Papa VI. Paul Cenapları tarafından başlatılan ve devam etmekte olan dinlerarası diyalog için Papalık Konseyi (PCID) misyonunun bir parçası olmak üzere burada bulunuyoruz. Bu misyonun tahakkuk edişini görmeyi arzu ediyoruz. En veciz bir şekilde hatta biraz cüretle bu pek kıymetli hizmetinizi icra etme yolunda en mütevazı yardımlarımızı sunmak için size geldik" (Zaman, 1998).

FETÖ'cüler, dinlerarası diyalogu; Papalığa Fetullah Gülen'in empoze ettiğini, Papalığın da benimsemesiyle dinlerarası diyalogun başladığını, bunun Muhterem Hoca Efendinin (!) dahiyane bir öngörüsü olduğunu kibirle anlatırlardı. Halbuki Fetullah Gülen'in kendisi, yukarıda giriş kısmını verdiğimiz mektubunda; dinlerarası diyalogu, Papa VI. Paul'un başlattığını ve devam etmekte olan sürece katkıda bulunmak istediklerini söylüyor ve âdeta

Papaya yalvarıyor. Sanırım; “şeyh uçmaz, mürit uçurur” sözünün anlamı burada tam da yerli yerine oturuyor.

Peki, Papalık dinlerarası diyalog ile neyi amaçlıyor? Papa VI. Paul, dinlerarası diyalogla ilgili ilk mesajını 1964 yılında yayınlamıştır (Yetkinbal, 2014). Yine 1991 yılında Redemptoris Missio (Kurtarıcı Misyon) adını verdiği genelgesinde şöyle diyor: “Dinlerarası diyalog, Kilise’nin bütün insanları Kilise’ye döndürme amaçlı misyonunun bir parçasıdır... Bu misyon aslında Mesih’i ve İncil’i bilmeyenlere ve diğer dinlere mensup olanlara yöneliktir” (Oruç, 2003).

1964 yılında II. Vatikan Konsilinde kurulan Hıristiyan Olmayanlar Sekreteryası’nın 1973 yılında, sekreterlik görevine getirilen Pietro Rossano, Sekreteryanın yayın organı Bulletin’deki bir yazısında şöyle diyor: “Diyalogdan söz ettiğimizde, açıktır ki bu faaliyeti Kilise şartları çerçevesinde misyoner ve İncil’i öğreten bir cemaat olarak yaşıyoruz, Kilise’nin bütün faaliyetleri, üzerinde taşıdığı şeyleri, yani Mesih’in sevgisi ve Mesih’in sözlerini nakletmeye yöneliktir. Bu sebeple diyalog, Kilise’nin İncil’i yayma amaçlı misyonunun çerçevesi içinde yer alır (Oruç, 2003).

Nihai hedeflerini de Papa II. Paul, 2000 yılı mesajını şu cümlelerle bitiriyor: “Birinci bin yılda Avrupa Hıristiyanlaştırıldı. İkinci bin yılda Amerika ve Afrika Hıristiyanlaştırıldı. Üçüncü bin yılda ise Asya’yı Hıristiyanlaştıralım” (Paul, 2000: 8). Şimdi bu durumda FETÖ’ye, Papalığın büyük kısmı itibarıyla Müslüman olan Asya ve Orta Doğu’nun Hıristiyanlaştırılması çabasına paspas olmaktan başka ne kalır?

FETÖ’nün Siyasilerle Olan İlişkisi

Eski Fetullahçı Hüseyin Gülerce’ye göre; Fetullahçı Terör Örgütü, Sabetayistler gibi takiiye ve gizliliği başarıyla uyguladıkları için; toplum bunlara, 17-25 Aralık’a kadar; ne güzel, anne ve babalarına saygılı, terbiyeli, çalışkan nesiller yetiştiriyorlar demiştir. Siyasiler de benzer şekilde; özellikle eğitim, hoşgörü, diyalog ve uzlaşma temaları üzerine oturmuş bu harekete hep iyi niyetle bakmışlardır. FETÖ, gizliliğe yalnızca Ak Parti döneminde başlamadı. 40 yıllık hazırlık döneminde de bu böyleydi. Ecevit, Demirel, Özal, Çiller ve Mesut Yılmaz dönemlerinde de aynı gizlilik sözkonusu idi. Ecevit, FETÖ’nün yurt dışındaki okullarından övgü ile söz ediyordu.

Bu işin tehlikesinin farkında olan tek lider rahmetli Erbakan’dı. Yıllar önce; “Çocuklarımızı imam-hatipten alıp Gülen’in okullarına vererseniz, İsrail’e asker yetiştirmiş olursunuz” diyordu. Bir doların öneminden bahsediyordu. “1 Doların Amerikan parası olmasına aldırmanın, arkasında bulunan mührün siyonizmin

mührü olduğunu, Amerikan Merkez Bankasının bu parayı Siyonistlerden aldığı” (Erbakan, 2016) söylüyordu.

28 Şubat süreci, Müslümanlar için sıkıntılı bir dönemdi. Özellikle başörtülü kız öğrenciler için; üniversitelerin giriş kapısından geri çevrilmeler, sorgu odalarındaki aşağılayıcı tutumlar bir zulme dönüşmüştü. İşte tam böyle bir ortamda; 16 Nisan 1997 günü Fetullah Gülen, Yalçın Doğan’ın Kanal-D’deki programına katılıyor ve Refah-Yol Hükümetinin Başbakanı Erbakan hakkında şöyle konuşuyordu. “ Bugün Türkiye’yi idare edemiyorlar, ‘bu işi beceremedik yüzümüze gözüme bulaştırdık’ demeliler. ‘Ben bu emaneti götüremiyorum, emaneti al’ diyerek millet adına bu fedakârlığı yapmalıdır”. Şimdi soruyorum, Gülen’in yaptığı, Müslümanlara zulmeden cuntacılar çanak tutuculuktan başka nedir? Abant Platformunun Bolu Kuru Otelinde yaptığı toplantıda; FETÖ’cü yazar Ali Bulaç ise; “28 Şubat, İslami hareketi Erbakan’dan alıp; Fetullah Gülen’e teslim etme operasyonudur” (Çalmuk, 2016) demiştir.

Reha Muhtar, 3 Şubat 2012 tarihli Vatan Gazetesi’ndeki köşe yazısında Fetullah Gülen’in Amerika’ya gidişinde Ecevit’in rolüne değiniyor ve şöyle diyor: “Ecevit’in o dönemde Fetullah Gülen’le ilişkisinin Amerika’ya gitmesinde ne derece hayati bir rol oynadığını dün Faruk Mercan’ın Fetullah Gülenin hayatını anlattığı kitabından detayıyla öğreniyorum. Şöyle diyor Faruk Mercan: ‘F. Gülen için 22 Şubat 1999 tarihi için randevu ayarlandı. Ancak ABD’den arayan Prof. Tarhan ‘Burada havalar çok soğuk. Randevuyu biraz erteleyelim dedi. Mart ayı geldiğinde ilginç birşey oldu. Ankara Devlet Güvenlik Savcısı Nuh Mete Yüksel’in Gülen hakkında soruşturma açtığına dair bazı haberler İstanbul’a ulaşmaya başladı. Gülen bu şartlarda ABD’ye gitmeyi uygun bulmuyordu. Eğer Savcı böyle bir soruşturma açmışsa ABD’ye gitmesi ifade vermektan kaçınmak anlamında algılanabilirdi. Gülen’e telefon açan Ecevit, “Sağlığınız çok önemli. Sizinle ilgili böyle bir soruşturma olsa haberimiz olurdu. Lütfen tedavinizi aksatmayın ve ABD’ye gidin” dedi.

F. Gülen 2007 yılında ABD’deki kaldığı evdeki bir öğlen yemeğinde Bülent Ecevit’i şöyle anar. “Ecevit hayatı boyunca oruç tutmadı. Namaz kılmadı ama inancı sağlamdı. Sosyal demokrat bir zeminde doğdu ve İnönü’ye ortanın solu dedirtti. Okullara çok sahip çıktı. İşin büyüklüğünü sezmişti. Önüne bir dosya geldiğinde elinin tersiyle itti. Eğer ahirette Allah bana şefaat etme imkânı verse, bunu ilkönce Ecevit için kullanırım”.

Ecevit-Gülen ilişkisine ait bir başka yayın; “Bülent Ecevit ve Fetullah Gülen Arasındaki Tuhaf İlişki” başlığıyla yer almaktadır. Ankara Eski Emniyet Müdürü Cevdet Saral; Gülen örgütü hakkında bir çalışma yapmak için 1998 yılı Eylül ayında Başbakan Mesut Yılmaz’a durumu anlatır. Mesut Yılmaz

kendisine; “ Sakın ha! Ecevit bu cemaata meftundur, böyle bir çalışma yaptığımızı duyarsa Hükümeti yıkar” dediğini söyler. Yine Mart 1998 yılında yapılan MGK’da Ecevit, Gülen Örgütü’nü savunmuştur. Şöyle ki; MGK’da Gülen’in orduya sızma girişimi ve çeşitli faaliyetlerinden rahatsızlık duyduklarını söyleyen komutanlara Ecevit, “Siz, Gülen’in geçmişinden yola çıkarak bu kanıya varıyorsunuz. Kendisini tanırsanız bunları söylemezsiniz. İnsanlar değişip gelişebilir” cevabını veriyor (Yeni Akit, 2016).

Gülen’e Özal döneminde Türkiye’nin Orta Asya’ya açılma projesinde hayati bir rol verilmişti. Gülen Örgütü’ne Türkî Cumhuriyetlerde okullar açma görevi verildi. Amaç Türk diasporası oluşturmaktı. Bu bağlamda okul binası önlerine Türk bayrağı çekilirken; İngilizce öğretmeni görünümlü CIA ajanları derslerin müfredatlarını çoktan hazırlamışlardı.

FETÖ ve İstihbarat Örgütleri

Amerika Birleşik Devletleri, 11 Eylül saldırılarından sonra İslam dünyasına karşı başlattığı haçlı savaşlarıyla eş zamanlı olarak; Türk-İslam kültür ve medeniyetini bütün dünyaya yayma (!) adına; FETÖ’ye, 150’den fazla ülkede örgütlenme imkânı sağlanması, okullar açmasına fırsat verilmesi bir tesadüf müdür? Örgüt lideri Fetullah Gülen’e, Amerika’da oturma izni (green card) talebinde referans olan figürlerin derin kimlikleri siz değerli okuyuculara bir şeyler hatırlatmıyor mu? F. Gülen’in Pensilvanya’da ikametine kefil olan Graham Fuller üst düzey eski bir CIA görevlisidir. Dünyanın en büyük istihbarat örgütü, kullanmadığı, onun imkânlarından faydalanmadığı bir kimseye niçin yardım etsin? Çıkar esasına dayalı pragmatizmi hayat felsefesi olarak alan birileri için; bu, eşyanın tabiatına aykırı değil mi?

Gülen’in Pensilvanya’da ikamet ettiği malikhane Katolik Cizvit tarikatına aittir. Cizvitler, burayı yaz kampı olarak kullanıyorlardı. 1993 yılında Hüseyin Çopur isimli bir Türk tarafından 230 bin dolara satın alınıyor ve malikhaneyi 190 bin dolara Gülen Örgütü’nün bir vakfı olan White Rose’a devrediyor (Tezcan, 2014).

Araştırmacı gazeteci Özçelik (2016), istihbarat örgütleriyle ilişkiler konusunda köşesinde, özetle şunları yazıyor: FETÖ’nün CIA ile ilişkisi bizim için sır değildir. Sovyetler’in dağılma sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde birlikte çalıştıklarını, FETÖ okullarının “CIA Karargâhı” görevini yaptığını söylüyor. Amerika Birleşik Devletleri nereye hedef aldıysa, FETÖ’nün orada ortaya çıktığını söyledikten sonra; kafasında hala bir şüphe bulunanlar için Kâşif Kozinoğlu örneğini veriyor.

Kozinoğlu'nun MİT'te önemli görevler üstlenmiş biri olduğunu, uzun yıllar Afganistan, Kırgızistan ve Tacikistan hattında çalıştığını ve buralardaki FETÖ faaliyetlerini yukarıya rapor ettiğini söylüyor. FETÖ'nün Ülkemizde Türk Silahlı Kuvvetlerine karşı Ergenekon, Balyoz davalarını açtığı dönemde Ergenekon savcılarının kendisini ifadeye çağırdığını öğreniyor. Türkiye'ye dönüp ifade verme hazırlığında iken bölgede görev yapan bir CIA ajanı; "Türkiye'ye gitme, gidersen tutuklanacaksın" diyor (Özçelik, 2016). Kozinoğlu uyarıya aldırmaz ve ifade vermeye gidiyor. Sonuç; Afganistan'daki CIA ajanının dediği çıkar ve tutuklanıp Silivri cezaevine gönderilir. Ajanın bu uyarıyı neden yaptığını da şu şekilde açıklıyor İsmet Özçelik: Bu CIA ajanı Taliban'a esir düşer. Bir şişenin üzerine oturtulur. Sonra şise kırılarak kan kaybindan ölmesi için terk edilir. Bu ajanı Kozinoğlu kurtarır. O'da vefa borcunu ödemek için bu uyarıyı yapmıştır (Özçelik, 2016).

FETÖ ve Bölücü Örgüt İşbirliği

FETÖ ile bölücü terör örgütü arasındaki ilk temas; 2009 yılında Erbil'de düzenlenen Abant Platformu aracılığıyla gerçekleşiyor. Görüşme PKK adına Sabri Ok, Mustafa Karasu, BDT adına Ahmet TÜRK, Aysel Tuğluk, Altan Tan, BDT adına Kuzey Irak Temsilcisi Cemal Çoşkun, FETÖ adına da Talip Büyük, Cemal Bulut ve Irak'ta görevli bir gazeteci katılıyor. Bir sonraki görüşme ise Belçika'nın Başkenti Brüksel'de yapılıyor. 10-12 Ocak 2014 tarihlerinde; Murat Karayılan ile Feyman Hüseyin. Kuzey Irak imamları Talip Büyük, Cemal Bulut ve Doğan Ertuğrul'la Metina kampında görüşüyorlar. Bu görüşmede MİT ve Emniyet tarafından bölücü örgüt içine yerleştirilen istihbarat elemanlarının listesi PKK yönetimine veriliyor ve bu elamanlar, Bölücü Örgüt tarafından infaz ediliyor (Star, 2015).

Yine ocak ayında FETÖ elebaşısı PKK yönetimi ile işbirliği kurmak üzere; Kandil'e mektup gönderiyor. Ahmet Türk, Mardin Büyükşehir Belediye Başkanı olarak 2014 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne gidip Pensilvanya'da Gülen'le görüşüyor. 28-31 Ekim 2014'de Kuzey Irak İmamı Talip Büyük ile Örgüt'ün Yöneticileri Cemal Bulut ve Doğan Ertuğrul, Metina'da Murat Karayılan ve Feyman Hüseyin'le yeniden buluşuyorlar. Örgüt, Kobani'nin imarı için PKK'ya 25 milyon dolar para yardımında bulunuyor (Alkaya, 2016). Yine bu görüşmede Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve MİT'e ait PKK'ya yönelik stratejiler Terör Örgütüne servis ediliyor. Aynı yılın aralık ayında Başbakan Ahmet Davutoğlu, FETÖ'nün PKK ile ortaklaşa çalıştıklarını belgelendirdiklerini duyuruyor.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yukarıda dokuz alt başlık halinde ifade etmeye çalışılan Türk milleti ve Devletine FETÖ'nün ihanetleri şüphesiz bunlarla sınırlı değildir. Sınırlı olmayanların başında Yahudi kuruluşları ile ilişkiler gelmektedir. Bu gruplarla olan ilişkisi daha önce de ifade edildiği gibi Kestane Pazarı yıllarında başlıyor. Her nedense Yahudi dönmesi Sabetayistler, 500. Yıl Vakfı, ülkemizdeki Yahudi cemaati, Amerika'daki Yahudi lobileriyle FETÖ'cüler hep içli dışlı olmuşlardır. Bunlardan bazıları aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

Birinci Körfez Savaşı sırasında "FETÖ Lideri Gülen, " İsrail'de bomba tehdidi altındaki Yahudi çocukları için yüreğinin yağlarının eridiğini" söylüyor (Abdulhamid, 2014). Peki İsrail tarafından katledilen Filistinli çocuklar, insan değil mi? Sen nasıl bir Müslümanısın? Uluslararası sularda silahsız, açık hava hapishanesindeki Filistinlilere sadece yardım götürme çabasında olan ve Filistinli mazlumların sesini dünyaya duyurmak isteyen "Mavi Marmara Gemisine" baskın düzenleyen ve dokuz kişiyi katleden İsrail için sesini çıkarmayan, ama "İsraili otoritelerden izin alınmalıydı" diyerek; Türkiye'yi suçlayan birine ne demeli? Bunun takdirini tarih değerlendirecektir.

FETÖ'nün adı, İsrail gizli servisi Mossad'ın desteklenmesini istediği gruplar arasında yer almaktadır. 12 Mart Muhtırasından sonra sıkıyönetim istihbarat raporlarında bu ilişkisine dikkat çekilen Fetullah Gülen'in Yahudi lobileri ile ilişkisi 28 Şubat sürecinde hızlanmıştır. FETÖ elebaşısı Gülen, 10 Eylül 1997'de anjiyo için gittiği Amerika Birleşik Devletleri'nde etkili Yahudi kuruluşlarından ADL başkanı Abraham Foxman ile görüşmüştür. Görüşmede; Foxman, Gülen'den İslâm'da hoşgörü konusunda bir kitap yazmasını istemiş ve bunun ADL tarafından bastırılacağını söylemiştir. Gülen bu teklifi memnuniyetle kabul etmiştir.

Gülen, bundan kısa bir müddet sonra; yani 9 Şubat 1998'de Amerika Birleşik Devletleri'nin eski Ankara Büyükelçisi Yahudi asıllı Morton Abromowitz aracılığıyla Papa II. Paul ile Vatikan'da görüştü ve yarım saatlik görüşmeden sonra Papa'ya sunduğu mektupta dinlerarası diyalog için Papalık Konseyi (PCID) misyonunun bir parçası olmak istediğini belirtmiştir.

Gülen örgütü, 17-25 Aralık sokak eylemlerine kadar halk nazarında legal görünümlü, muhafazakâr bir Müslüman imajına sahipti. Konu İslamiyet olunca; ilgili kurum Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda ne diyor? Bizi aydınlatacak Başkanlığın bu konudaki görüşleridir. Ancak Diyanet'in bu konudaki raporuna geçmeden önce; halkın kafasını karıştıran konulardan örgüt liderine ait iki örnek vermekte fayda vardır.

Fetullah Gülen, Fasıldan Fasıla'dan naklen; “Herkes kelimeyi tevhidi esas alarak; çevresine bakışını yeniden gözden geçirmeli ve ıslah etmelidir. Hatta kelimeyi tevhidin ikinci bölümü; Muhammed Allah’ın Resulüdür kısmını söylemeksizin sadece ilk kısmını ikrar eden kimselere rahmet ve merhamet bakışıyla bakmalıdır. Zira hadislere göre (hangi hadisler olduğuna dair bir bilgi vermiyor) kıyamet günü Allah’ın sonsuz rahmeti öyle bir tecelli edecek ki şeytan bile umuda kapılacak ve bu rahmetten istifade edip edemeyeceğini merak edecek. Böylesine âli cenap bir merhamet karşısında bizim cimrilik etmemiz ve bu cimriliği temsil etmemiz tasavvur edilemez. Hem sonra bunun bizimle alakası ne hükümranlık onun, hepsi onun kulları. Öyleyse herkes haddi aşmaktan kaçınmalıdır” (Gülen, 2016: 131).

Bir başka örnek; Küresel Barışa Doğru kitabından; “ Yahudileri ve Hıristiyanları kınayan ve azarlayan ayetler, ya Hz. Muhammed döneminde yaşayan ya da kendi peygamberleri döneminde yaşayan bazı Yahudi ve Hıristiyanlar hakkındadır” (Gülen, 2008: 45).

İlk paragrafta; Gülen, İslam’ın iman esaslarından ilkinin bölüyor ve kelimeyi tevhidin ikinci bölümünü söylemese de; Allah bir diyenlere rahmet ve merhametle bakılması gerektiğini söylüyor. Hıristiyanlığın iman akidesi trinitate (üçlü birlik ya da teslis) ye dayanır. Bunun açılımı da Baba, Oğul ve Mukaddes Ruh’dur. Hıristiyanlığın dinî doktrin özelliği kazanması Patristik (Kilise babaları) dönemine rastlar. Bu dönem ise; M.S. II. ve VI. Yüzyıllar arasındadır ve bu dönemin önde gelen düşünürü Saint (Aziz) Augustinus’dur (Öztürk ve Demir, 2017). Şimdi Maide suresi 17. ayetin ilk cümlesini Elmalı Hamdi Yazır’ın Mealinden verelim: “Andolsunki “ Meryem’in oğlu Mesih, Allah’tır diyenler kâfir olmuşlardır. ...” Yine konu ile ilgili olduğu için Beyyine suresi 6. ayetin mealini de Diyanet’in Mealinden verelim: “Şüphesiz inkâr eden kitap ehli ile Allah’a ortak koşanlar, içinde ebedi kalmak üzere Cehennem ateşindedir. İşte halkın en şerlileri onlardır”.

Bugüne kadar hiçbir İslâm âlimi bu ayet ve hadislerin tarihsel olduğunu ve geçerliliğini yitirdiğini söylememiştir. Bu cümleden olarak; Ünlü (2011), şöyle diyor: Musevilerin Hz. İsa gelinceye kadar, Hıristiyanların İslâmiyet gelinceye kadarki döneminin haricindeki bugünkü Musevi ve İsevilerin Cennete girecekleri hususundaki zorlama yorumların temelsiz olduğunu söylüyor (Ünlü, 2011). Böyle açık-seçik ayetler var iken; bunların dinlerarası diyalog ve hoşgörü amacıyla söyleyen sapkın düşünceli ve karanlık güçlerin hizmetkârı bazılarının söylediklerine itibar edilmemesi gerektiğini belirtiyor.

Diyanet İşleri Başkanlığı, FETÖ ile ilgili Din İşleri Yüksek Kuruluna bir rapor hazırlattı. Rapor, “Kendi Dilinden FETÖ Örgütlü Bir Din İstismarı”

adıyla kitaplaştırıldı. Kitapta; Sızıntı'nın sadece bir derginin adı olamadığı, bir hareketin ve metodun adının olduğu, bu hareketin; sadece devlete değil, inançlara, düşüncelere, değerlere sızma hareketi olduğu, kendini kastettiği halde üçüncü şahıslar üzerinden konuştuğu, kibrini tevazu gibi gösterdiği, gösteriyi anlamın önüne koyduğu gibi daha birçok husus ifade edilmektedir” (Diyanet, 2017). Diyanetin bu yaptığı; gerekli olan bir çalışma ama hemen belirtelim çok geç kalınmış bir çalışma olarak belirtilebilir. F. Gülen bir Diyanet çalışanıydı. Onun sapkın düşüncelerinin önü bizzat bu kurum tarafından kesilmeliydi. Önce resmi vaizliği, sonra İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük illerin en büyük camilerinde fahri vaizlik yapan Gülen'in sapkın düşüncelerinin yayılmasının önüne geçmede Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda bir şeyler yapabilir miydi? Bunun da değerlendirilmesi gerektiği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- ABDULHAMİD, E.,(2014),<https://youtube.com/> 26. 09. 2014
- ALKAYA, E.,(16.08. 2016), Yeni Şafak Gazetesi, Erişim; 27. 12. 2017
- ALPTEKİN, C.,(22. 10. 2009), cahitalptekin.wordpress.com
- ARDIÇ, E.,(04. 03. 2016) tarihli Sabah Gazetesi, Erişim; 25. 12. 2017
- BEDİÜZZAMAN, S.N.,(2013), İsrâtu'l-İcaz, İstanbul
- ÇALMUK, F.,(03. 08. 2016), Hürses.com.tr, Erişim; 25. 12. 2017
- DEVELİOĞLU, F.,(1979), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**
- DOĞAN, Y., Kanal/D, 16. 04. 1997, Gülen'in verdiği Mülakat
- GÜLDAĞI, M.,(2014), Aylık, **Genç Birikim Dergisi**, Erişim; 27. 12. 2017
- ERBAKAN, N.,(26. 07. 2016) tarihli Milli Gazete, Erişim; 25, 12. 2017
- ERGİN, S.,(23. 05. 2017) tarihli Aydınlik Gazetesi, Erişim; 20. 12. 2017
- GÖVSA, İ. A.,(2009), **Sabetay Sevi**, İstanbul
- GÜLEN, F.,(2016), **Fasıldan Fasıla**, G. ve Y. Vakfi Yayınları, İstanbul

GÜLEN, F., (2008), **Küresel Barışa Doğru**, G. ve Y. Vakfı Yayınları

KAPLAN, Y.,(17. 05. 2017), tarihli Yeni Şafak Gazetesi, Erişim; 26. 12. 2017

Kendi Dilinden FETÖ Örgütlü Bir Din İstismarı, (2017), DİBY. Ankara

Kur'an-ı Kerîm, Maide, 17

Kur'an-ı Kerîm, Beyyine, 6

Kur'an-ı Kerîm, Tövbe, 119

MACHİAVELLİ, P.,(2011), **Prens**, Çev. H. Mutluay, İstanbul

MERCAN, F.,(2008), **Fetullah Gülen**, Doğan Kitap, İstanbul

MUHTAR, R.,(03. 02. 2013), tarihli Vatan Gazetesi, Erişim; 27. 12. 2017

Le Monde Gazetesi, 16. 08. 2016 tarihli, Erişim; 27. 12. 2017

Nizamü'l-Mülk,(2016),**Siyâset-Name**, hazırlayan, M. A. Köymen, TTKY, Ankara

ORUÇ, M.,(2003), **Dinlerarası Diyalog Tuzağı**, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul

ÖZÇELİK, İ.,(23. 10. 2016), tarihli Aydınlık Gazetesi, Erişim; 25. 12. 2017

ÖZTÜRK H. ve Demir, N., (2017), **Felsefi Propedotik**, Nobel Yayıncılık, Ankara

ÖZTÜRK, H., (23. 07. 2016), tarihli Kahramanmaraş Gazetesi, erişim; 26. 12. 2017

ÖZTÜRK, M.,(16.08. 2016), tarihli Yeni Şafak Gazetesi, Erişim; 27. 12. 2017

ROSSANO, P.,(1985), **Bulletin**, Sayı 59

Şehristanî, (2017), **Minel ve Nihal**, Çev. M. Dalkılıç, Litera Yayıncılık, İstanbul

TERKOĞLU, B., Odatv.com/fetullah gulen-makyavelist-mi, erişim, 29. 10. 2017

TEZCAN, F.,(2014), analizmerkezi.cm.tr, erişim, 01. 12. 2017

TURAN, O.,(1969), **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi**, C. I, İstanbul

ÜNLÜ, M.,(2014), internethaber.com, Erişim, 10, 11. 2017

YALÇIN, S.,(2010), **Beyaz Türklerin Büyük Sırrı**, B. 61, Doğan Kitap, İstanbul

YETKİNBAL, B.,(2014), bekiryetginbal.com/ Erişim; 27. 12. 2017

Yekvucut.com.tr/11. 09. 2014, Erişim;25. 12. 2017

Yeni Akit Gazetesi, 05. 08. 2014 tarihli, Erişim; 25. 12. 2017

Zaman Gazetesi, 10. 02. 1998 tarihli, Erişim, 25. 12. 207